

ST 89 EXB

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Ε. ΠΕΤΡΟΥΝΙΑ

Πετρούνια (Βασ.)

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΔΙΑ ΤΗΝ Δ' ΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΕΞΑΤΑΞΙΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ

3

ΕΜΟΣ ΕΚΛΟΣΕΩΣ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 1960

**002
ΚΛΣ
ΣΤ2Β
171**

101

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΕΤ 89 ΣΧΒ
Πετρούνια (Βαβ.)

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Ε. ΠΕΤΡΟΥΝΙΑ

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

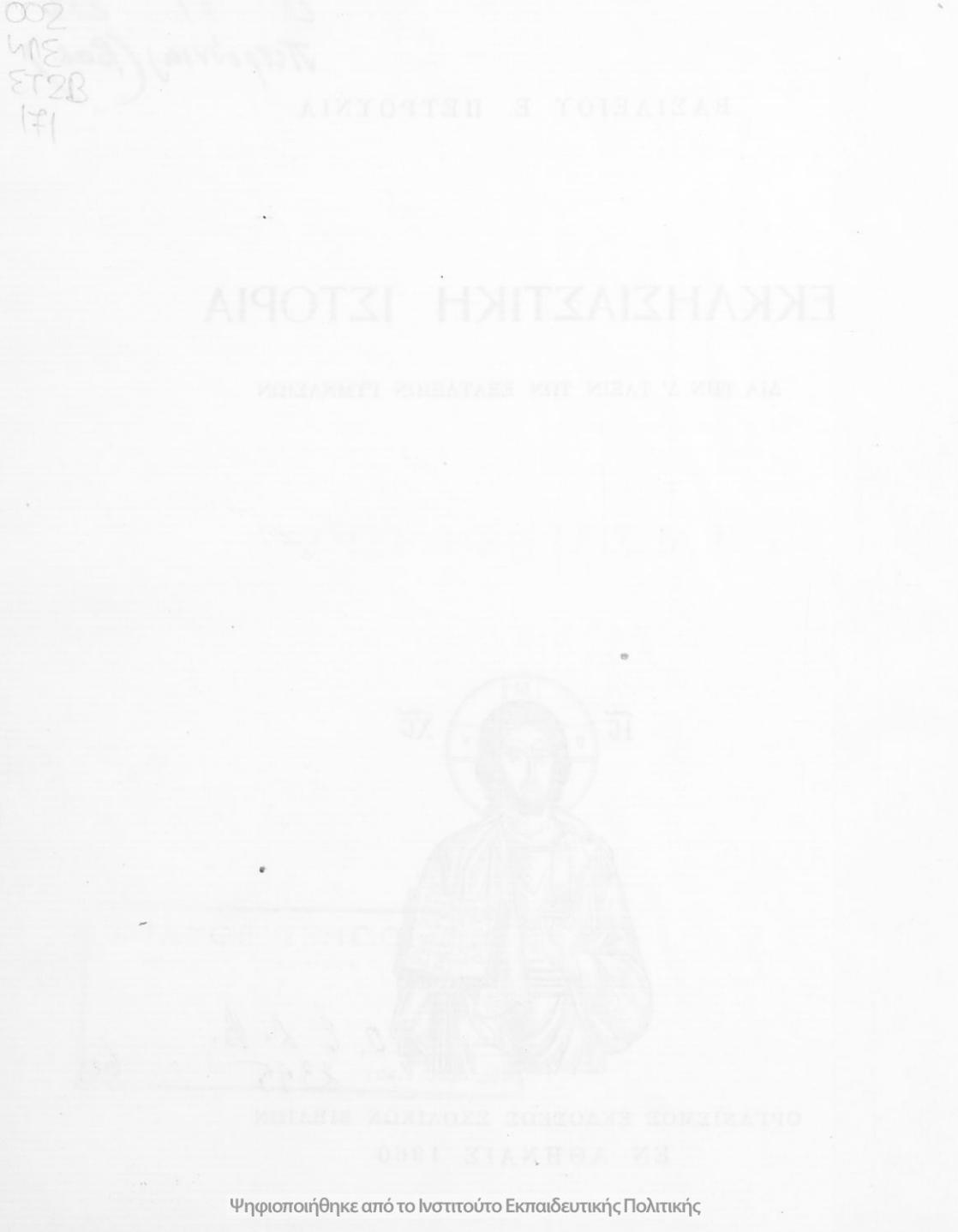
ΔΙΑ ΤΗΝ Δ' ΤΛΕΙΝ ΤΩΝ ΕΞΑΤΑΞΙΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ

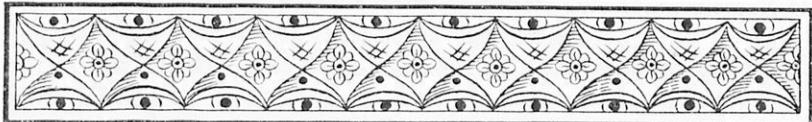

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 1960

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. Ἐκκλησία καὶ Ἐκκλησιαστικὴ Ἰστορία.

Τὸ σύνολον τῶν ἀνθρώπων, οἱ ὅποιοι πιστεύουν εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ὡς Λυτρωτὴν τοῦ Κόσμου καὶ ἀναγνωρίζουν Αὐτὸν ὡς ἰδρυτὴν τῆς Θρησκείας των, ὀνομάζεται Ἐκκλησία¹.

Ἐκκλησιαστικὴ Ἰστορία (έπομένως) εἶναι ἡ συστηματικὴ ἔκθεσις πάντων ὅσα ἀναφέρονται εἰς τὴν ἔδρυσιν, τὴν ἐξάπλωσιν, τὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὴν ζωὴν ἐν γένει τῆς Ἐκκλησίας μας ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως της μέχρι σήμερον.

Μᾶς διδάσκει δηλ. πῶς ἰδρύθη ἡ πρώτη Ἐκκλησία, πῶς διεδόθη ἡ διδασκαλία τοῦ Χριστοῦ εἰς ὅλον τὸν κόσμον, ποίας δυσκολίας συνήντησεν εἰς τὴν ἐξάπλωσίν της, ποία ἡ λατρεία καὶ τὰ ἥθη τῶν Χριστιανῶν, ποῖοι οἱ μεγάλοι Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας καὶ πῶς ἐκαστος ἔζησε καὶ ἔδρασε, πῶς ἔχωρίσθησαν οἱ Χριστιανοί εἰς Ὁρθοδόξους, Δυτικούς καὶ Διαμαρτυρομένους κ.λ.π.

2. Ἀξία καὶ χρησιμότης τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἰστορίας.

Εἶναι φανερὸν ὅτι ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Ἰστορία εἶναι τμῆμα τῆς ὅλης Ἰστορίας τῆς ἀνθρωπότητος, καὶ μάλιστα τῆς ἴστορίας τοῦ πολιτισμοῦ.

1. Τὴν λέξιν Ἐκκλησία ἐχρησιμοποιούν οἱ πρόγονοι ἡμῶν "Ἐλληνες, διὰ νὰ δηλώσουν τὴν συγκέντρωσιν τῶν πολιτῶν (τοῦ δήμου) πρὸς ψήφισιν τῶν Νόμων ἡ κῆψιν ὄλλων ἀποφάσεων.

Ἐκκλησία λέγεται σήμερον καὶ ὁ Ναὸς (ἐκ τοῦ φ. ναίω = κατοικῶ), ὡς κατοικία τοῦ Θεοῦ, ἐν τῷ ὅποιῳ συνερχόμεθα, ἵνα λατρεύσωμεν τὸν Θεόν.

'Η λέξις τέλος Ἐκκλησία χρησιμοποιεῖται καὶ διὰ νὰ δηλώσωμεν τὸ σύνολον τῶν χριστιανῶν μᾶς χώρας ἡ καὶ πόλεως· λέγομεν λ.γ. Ἐκκλησία τῆς Ἐλλάδος, Ἐκκλησία τῆς Κύπρου, Ἐκκλησία τῆς Ἀλεξανδρείας κ.λ.π.

‘Ο Χριστιανισμὸς εἶχε τεραστίαν ἐπίδρασιν εἰς τὴν ζωὴν τῶν ἀνθρώπων ἔκαμε τὰ ἥθη εὐγενέστερα καὶ ἡμερώτερα, ἔδωσε νέαν ζωὴν εἰς τὰς τέχνας, τὰ γράμματα καὶ τὸν πολιτισμὸν ἐν γένει. ‘Ο μελετῶν λοιπὸν τὴν Ἐκκλησιαστικὴν Ἰστορίαν δύναται νὰ ἐννοήσῃ πληρέστερον καὶ τὴν Ἰστορίαν τῆς Ἀνθρωπότητος.

Διὰ τὸν χριστιανὸν εἶναι πολὺ χρήσιμος ἡ μελέτη καὶ ἡ γνῶσις τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἰστορίας. Διὰ ταύτης σταθεροποιεῖ καὶ ἐνισχύει τὴν πίστιν του πρὸς τὸν Θεὸν καὶ καθιστᾷ θερμοτέραν τὴν πρὸς Αὐτὸν λατρείαν. Δύναται ἐπίσης νὰ ἐννοήσῃ καλύτερα τὴν παροῦσαν κατάστασιν τῆς Ἐκκλησίας μας καὶ νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν πραγματοποίησιν τῶν σκοπῶν της. Γίνεται τέλος χρησιμώτερος καὶ ὀφελιμώτερος πρὸς τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους.

3. Πηγαὶ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἰστορίας.

Αἱ πηγαὶ, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἀντλεῖ τὸ περιεχόμενόν της ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Ἰστορία, εἶναι αἱ ἔξης:

1) Ἡ Καινὴ Διαθήκη.

2) Αἱ ἀποφάσεις (Κανόνες, τόμοι, δροὶ ἢ Σύμβολα) τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων καὶ τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα τῶν Ἀρχηγῶν τῆς Ἐκκλησίας.

3) Τὰ συγγράμματα τῶν Πατέρων καὶ Διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν ἐν γένει συγγραφέων.

4) Οἱ νόμοι καὶ τὰ Διατάγματα τῶν Κρατῶν, ἐφ' ὅσον σχετίζονται πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν· καὶ

5) Τὰ σωζόμενα διάφορα «μνημεῖα», δηλαδὴ ναοί, εἰκόνες, ἵερά σκευή, τάφοι, ἐπιγραφαί, νομίσματα κ.λ.π. Αἱ τελευταῖαι αὗται λέγονται κωφαὶ ἢ βωβαὶ πηγαὶ.

4. Διαιρέσις τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἰστορίας.

Ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Ἰστορία διαιρεῖται εἰς τέσσαρας περιόδους:

Α' Περίοδος: Ἀπὸ ἀρχῆς τῆς ἰδρύσεως τῆς Ἐκκλησίας μέχρι τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου (313 μ. Χ.).

Β' Περίοδος: Ἀπὸ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου μέχρι τοῦ Σχίσματος μεταξὺ Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς Ἐκκλησίας (313 - 867 μ. Χ.).

Γ' Περίοδος: Ἀπὸ τοῦ Σχίσματος μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων (867 - 1453).

Δ' Περίοδος: Ἀπὸ τῆς Ἀλώσεως μέχρι σήμερον (1453 - 1960).

ΠΡΩΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

ΑΠΟ ΤΗΣ ΙΔΡΥΣΕΩΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΜΕΧΡΙ
ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

Η ΙΔΡΥΣΙΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΑΙ Η ΖΩΗ
ΤΩΝ ΠΡΩΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ

1. Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἰδρυτὴς τῆς Ἐκκλησίας.

Π ρὸ τῆς ἐλεύσεως τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπεκράτει εἰς δόλον σχεδὸν τὸν κόσμον ἡ εἰδωλολατρικὴ θρησκεία τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ τῶν Ρωμαίων. Οἱ εἰδωλολάτραι ἐφαντάσθησαν τοὺς θεούς των ὅμοίους μὲ τοὺς ἀνθρώπους, εἶχον δὲ ἀποδώσει εἰς αὐτοὺς ὅλα τὰ ἀνθρώπινα ἐλαττώματα καὶ πάθη (ἀνθρωπομορφισμός). Τοιαῦται ἀντιλήψεις δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ὀδηγήσουν τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὴν ὁρθὴν πρὸς τὸν ἀληθινὸν Θεὸν πίστιν καὶ εἰς τὴν δημιουργίαν πραγματικῶν ἡθικῶν ἀρχῶν καὶ ἡθικοῦ βίου.

Εἶναι ἀληθές ὅτι μερικοὶ Ἐλληνες φιλόσοφοι (Σωκράτης, Πλάτων, Στωϊκοὶ κ.ἄ.) ἡδυνήθησαν νὰ φθάσουν εἰς καθαρωτέρας θρησκευτικὰς καὶ ἡθικὰς ἀντιλήψεις, μολονότι ἔξω ἐν μέσῳ τοῦ εἰδωλολατρικοῦ κόσμου. Αἱ θεωρίαι των ὅμως δὲν περιεῖχον πλήρεις θρησκευτικὰς καὶ ἡθικὰς ἀληθείας. Μερικοὶ φιλόσοφοι συνετέλεσαν ἵσως εἰς τὸ νὰ κλονίσουν ἐκ θεμελίων τὴν εἰδωλολατρικὴν καὶ πολυθεϊκὴν θρησκείαν καὶ νὰ κάμουν τὸν πολὺν κόσμον ἀδιάφορον πρὸς τὴν ὑπάρχουσαν θρησκείαν καὶ σχεδὸν ἀθρησκον. Ὁ Σωκράτης καὶ ἄλλοι μεταγενέστεροι φιλόσοφοι διετύπωσαν τὴν γνώμην ὅτι μόνον διὰ θείας ἐπεμβάσεως θὰ ἥτο δυνατὸν νὰ διδαχθῇ ὁ κόσμος τὴν ἀλήθειαν περὶ τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων.

Τηπήρχε βέβαια καὶ ὁ μικρὸς Ἰουδαϊκὸς λαός, ὁ ὄποιος ἐλάτρευεν ἀπὸ παλαιοτάτων χρόνων τὸν ἕνα καὶ Ἀληθινὸν Θεόν. Εἰς τὸν λαὸν τοῦτον εἶχε δοθῆ ὅπως γνωρίζομεν, ὁ Μωσαϊκὸς νόμος, ὁ ὄποιος περιεῖχε θαυμασίας ἡθικὰς ἀρχὰς καὶ ἐντολάς. Ἀλλὰ καὶ ὁ Μωσαϊκὸς νόμος ἦτο ἀτελῆς καὶ ἐδόθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ἵνα προετοιμάσῃ τὸν κόσμον εἰς τὴν πλήρη ἀπόκλιψιν τῆς ἀληθινῆς θρησκείας.

“Οταν λοιπὸν ἥλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ἔστειλεν ὁ Θεὸς τὸν μονογενῆ Γίών του, ἵνα σώσῃ τὸν κόσμον ἀπὸ τῆς ὁμαρτίας. Ἔγεννήθη ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς τὴν Βηθλεέμ τῆς Ἰουδαίας κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς Ρώμης Ὁκταβιανοῦ Αὐγούστου (30 π. Χ. — 14 μ. Χ.) ἐκ Πνεύματος Ἅγιου καὶ τῆς Παρθένου Μαρίας. Τὴν γέννησιν τοῦ Χριστοῦ περιγράφουν λεπτομερῶς οἱ Εὐαγγελισταὶ Ματθαῖος καὶ Λουκᾶς.

‘Ο Ιησοῦς Χριστὸς ἤρχισε κατὰ τὸ τριακοστὸν ἔτος τοῦ ἐπὶ τῆς γῆς βίου του νὰ διδάσκῃ καὶ νὰ ἀποκαλύπτῃ τὸν ἑαυτόν του ὡς Γίὸν τοῦ Θεοῦ ἐνανθρωπήσαντα χάρω τῆς σωτηρίας τοῦ κόσμου. Ἡ διδασκαλία Του ἀποτελεῖ τὴν μοναδικὴν θρησκείαν τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ.

Κατὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ὁ αἰώνιος καὶ παντοδύναμος καὶ πανάγαθος Θεὸς εἶναι Δημιουργὸς τῶν πάντων καὶ Πατήρ ὅλων τῶν ἀνθρώπων καὶ ὅχι μόνον τῶν Ἰουδαίων· ἐπομένως ὅλοι οἱ ἀνθρώποι ὡς τέκνα τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀδελφοὶ καὶ πρέπει νὰ συνδέωνται μεταξὺ των δὲ ἀδελφικῆς ἀγάπης. Ἀγάπη λοιπὸν πρὸς τὸν Θεὸν Πατέρα καὶ ἀγάπη πρὸς τὸν πλησίον, ἐπεκτεινομένη καὶ εἰς τοὺς ἔχθρούς μας ἀκόμη, εἶναι τὸ κύριον περιεχόμενον τῆς διδασκαλίας Του.

Μετὰ θαυμασμοῦ ὁ κόσμος ἔτρεχε νὰ ἀκούσῃ τὴν νέαν διδαχὴν καὶ ἔβλεπε τὰ θαύματα, διὰ τῶν ὄποιων ὁ Χριστὸς ἀπεδείκνυε τὴν θείαν δύναμίν Του.

Τὸν θαυμασμὸν ἐπίσης τοῦ κόσμου προεκάλει καὶ ὁ βίος τοῦ Χριστοῦ, ὁ ὄποιος ἦτο τελείως σύμφωνος πρὸς τὴν διδασκαλίαν Του· διότι οὐδέποτε ἡμάρτησεν, ἦτο πλήρης ἀγάπης πρὸς τὸν πλησίον καὶ «δόλος οὐχ εὑρέθη ἐν τῷ στόματι Αὐτοῦ». Ἐπὶ τρία ἔτη συνεχῶς ἐδίδασκεν εὐεργετῶν τοὺς ἀνθρώπους καὶ τέλος προσέφερεν ἑαυτὸν θυσίαν διὰ τὴν σωτηρίαν των.

Καλέσας τοιουτοτρόπως ὁ Κύριος ἡμῶν διὰ τοῦ βίου καὶ τῆς διδα-

σκαλίας Του πάντας τοὺς ἀνθρώπους εἰς θρησκευτικὴν καὶ ἡθικὴν ἀναγέννησιν, ἔθεμελίωσε τὴν Ἐκκλησίαν Του.

2. Ἡ ἐπιφοίτησις τοῦ Ἅγιου Πνεύματος εἰς τὸν Ἀποστόλους καὶ ἡ ἵδρυσις τῆς πρώτης Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας.

Μετὰ τὴν Ἀνάστασίν Του ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς παρέμεινεν ἐπὶ 40 ἡμέρας εἰς τὴν γῆν ἐμφανιζόμενος συχνὰ εἰς τοὺς μαθητάς Του διδάσκων αὐτοὺς τὴν περὶ Ἅγαπῆς διδασκαλίαν Του. Τὴν 40ὴν ἡμέραν, κατὰ τὴν ὁποίαν εύρισκετο μετὰ τῶν μαθητῶν Του εἰς τὸ ὅρος τῶν Ἐλαιῶν, ἀνελήφθη εἰς τοὺς οὐρανούς, ἀφοῦ ἐπανέλαβε τὴν ὑπόσχεσίν Του περὶ ἀποστολῆς τοῦ Ἅγιου Πνεύματος ἵνα φωτίσῃ αὐτούς.

Οἱ ἔνδεκα μαθητοὶ τοῦ Σωτῆρος ἐπέστρεψαν μετὰ τὴν Ἀνάληψιν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα καὶ ἥλθον εἰς τὴν οἰκίαν, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἦσαν συγκεντρωμένοι καὶ ἄλλοι ὀπαδοὶ τοῦ Ἰησοῦ. Ἔκεῖ ἐξέλεξαν ὡς δωδέκατον Ἀπόστολον τὸν Ματθίαν ἀντὶ τοῦ προδώσαντος τὸν Χριστὸν Ἰούδα.

Δέκα ἡμέρας μετὰ ταῦτα, ἦτοι τὴν 50ὴν ἡμέραν ἀπὸ τῆς Ἀναστάσεως, εἶχον συγκεντρωθῆνει εἰς τὴν αὐτὴν οἰκίαν πάντες οἱ Ἀπόστολοι. Ἔωρτάζετο ἡ μεγάλη Ἰουδαικὴ ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς καὶ εἶχον συρρεύσει εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα πολλοὶ Ἰουδαῖοι χάριν τῆς ἑορτῆς. Ἔγινε τότε τὸ θαῦμα τῆς ἐπιφοιτήσεως τοῦ Ἅγιου Πνεύματος, τὸ ὅποῖον περιγράφεται ὕστιατα εἰς τὰς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων (Πρ. Β', 1 - 14, 22 κ. ἐ.).

«Καὶ ἐν τῷ συμπληρωθῆσθαι τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς ἦσαν ἀπαντες ὁμοθυμαδὸν ἐπὶ τὸ αὐτό. Καὶ ἐγένετο ἄφνω ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἥχος ὥσπερ φερομένης πνοῆς βιαίας καὶ ἐπλήρωσεν ὅλον τὸν οἶκον, οὐδὲ ἦσαν καθήμενοι. Καὶ ὥφθησαν αὐτοῖς διαμεριζόμεναι γλώσσαις ὧσεὶ πνοός, ἐκάθισέ τε ἐφ' ἓνα συναστον αὐτῶν καὶ ἐπλήσθησαν ἀπαντες Πνεύματος Ἅγιον καὶ ἤρξαντο λαλεῖν ἐτέραις γλώσσαις, καθὼς τὸ Πνεῦμα ἐδίδον ἀποφθέγγεσθαι αὐτοῖς... Ἡσαν δὲ ἐν Ἱερονσαλήμ κατοικοῦντες Ἰουδαῖοι ἄνδρες εὐλαβεῖς ἀπὸ παντὸς ἔθνους τῷ πότερν οὐδρανόν...».

‘Ακουσθείσης τῆς «βιαίας πνοῆς» πλήθος μέγα συνεκεντρώθη πρὸ τῆς οἰκίας, διὰ νὺν πληροφορηθῆ τί συνέβαινε. Τότε οἱ Ἀπόστολοι, τῶν ὁποίων ὁ νοῦς εἶχε φωτισθῆ ὑπὸ Πνεύματος Ἅγιου καὶ ἡ καρδία εἴχε πληρωθῆ ἀφοβίας ἐξῆλθον καὶ ἤρχισαν διδάσκοντες τὸν Ἀληθινὸν

Θεὸν καὶ ὑμνοιογοῦντες Αὐτὸν εἰς ὅλας τὰς γλώσσας καὶ διαλέκτους.
Τοῦτο ἐκίνησε τὴν ἀπορίαν καὶ τὸν θαυμασμὸν τοῦ κόσμου. « Ἐξίσταντο
δὲ σάντες καὶ δημόσιον ἄλλος πρὸς ἄλλον λέγοντες : τί ἀν θέλοι τοῦτο

‘Η ἐπιφοίτησις τοῦ Ἀγίου Πνεύματος.

εἶναι ; “Ετεροι δὲ χλευάζοντες ἔλεγον ὅτι γλεύκοντος μεμεστωμένοι εἰσίν ».

‘Ο. Πέτρος τότε « σταθεὶς σὸν τοῖς ἔγδεκα » ὡμίλησε πρὸς τὸ πλῆθος μετὰ μεγάλου θάρρους καὶ πειστικότητος : « Μὴ ἀπορεῖτε δι’ ὅσα βλέπετε

καὶ ἀκούετε», τοὺς εἶπε. «Δὲν εἴμεθα μεθυσμένοι, διότι ἄλλως τε εἰναι πολὺ πρωτό. Τὸ "Ἄγιον Πνεῦμα μᾶς ἐφώτισε καὶ μᾶς ἔδωσε τὴν δύναμιν νὰ κηρύξωμεν τὸν ἀληθινὸν Θεόν. Ὁ Χριστός, τὸν ὅποιον σεῖς ἐσταύρωσατε, ἀνεστήθη μετὰ τρεῖς ἡμέρας καὶ ἀνελήφθη εἰς τοὺς οὐρανούς. Αὐτὸς μᾶς ὑπεσχέθη ὅτι θὰ ἔλθῃ εἰς ἡμᾶς τὸ "Ἄγιον Πνεῦμα, τοῦ ὅποιου βλέπετε τώρα τὴν θαυμαστὴν ἐνέργειαν. Μὴ ἀπορεῦτε λοιπόν, ἀλλὰ πιστεύσατε εἰς τὸν Χριστὸν τὸν Θεὸν καὶ βαπτισθῆτε εἰς τὸ ὄνομά Του, διὰ νὰ σωθῆτε».

Οἱ λόγοι τοῦ Πέτρου ἐπροξένησαν μεγάλην ἐντύπωσιν εἰς τὸν λαόν. Τρεῖς χιλιάδες Ἰουδαῖοι ἐβαπτίσθησαν τὴν ἡμέραν ἐκείνην καὶ ἔγιναν Χριστιανοί. Τοιουτορόπως ἴδρυθη ἡ πρώτη Χριστιανικὴ Ἐκκλησία. Ἡ ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς ἑορτάζεται μέχρι σήμερον ὡς ἡ γενέθλιος ἡμέρα τῆς Ἐκκλησίας μας.

3. Οἱ Ἀπόστολοι ἀπειλοῦνται καὶ φυλακίζονται.

(Πρ. Ἀπ. Β', (Γ' 1 - 11, Δ' 1 - 21, Ε' 12 - 42)

Μετὰ τὴν ἵδρυσιν τῆς πρώτης ἐκκλησίας οἱ Ἀπόστολοι ἔξηκολούθουν κηρύγτοντες τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ θαυματουργοῦντες ἐν δύναμι τοῦ Χριστοῦ, καθ' ἑκάστην δὲ γῆς ανενόριθμος τῶν Χριστιανῶν.

Μίαν ἡμέραν οἱ Ἀπόστολοι Πέτρος καὶ Ἰωάννης μετέβαινον εἰς τὸν Ναόν, ἵνα προσευχηθῶσιν. Εἰς τὴν πύλην τοῦ Ναοῦ συνήντησαν ἔνα χωλόν, ὁ ὅποιος τοὺς ἔζητησεν ἐλεημοσύνην. Ὁ Ἀπόστολος Πέτρος ἐπικαλεσθεὶς τὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ τὸν ἐθεράπευσεν, δὲ πρώην χωλὸς εἰσῆλθε περιπατῶν μαζὶ μὲ τοὺς δύο Ἀποστόλους εἰς τὸν Ναὸν χαίρων καὶ δοξολογῶν τὸν Κύριον. Πλῆθος κόσμου συνεκεντρώθη περὶ τοὺς Ἀποστόλους καὶ ἤκουε τὴν διδασκαλίαν των. Ὁ ἀρχηγὸς τῆς φρουρᾶς τοῦ Ναοῦ παρακινθεὶς καὶ ἀπὸ ιερεῖς καὶ Σαδδουκαίους συνέλαβε τοὺς δύο Ἀποστόλους, τοὺς ἐφυλάκισε καὶ τοὺς ἔφερε τὴν ἄλλην ἡμέραν ἐνώπιον τῶν Ἀρχόντων (τοῦ Συνέδριου). Οἱ ἀρχοντες τῶν Ἰουδαίων ἡρώτησαν αὐτοὺς πῶς ἐθεράπευσαν τὸν χωλόν. Ὁ Ἀπόστολος Πέτρος ἀπήντησε μετὰ θάρρους ὅτι τὸ θαῦμα ἔγινεν «ἐν τῷ δύναμι τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Ναζωραίου», τὸν ὅποιον ἐκεῖνοι μὲν ἐσταύρωσαν, δὲ Θεὸς ἥγειρεν ἐκ νεκρῶν.

Τὸ Συνέδριον δὲν ἐτόλμησε νὰ καταδικάσῃ τοὺς δύο Ἀποστόλους, διότι ἐφοβεῖτο τὸν λαόν, ὁ ὅποιος εἶδε τὸ θαῦμα καὶ ἐδόξαζε τὸν Ἀλη-

Θινὸν Θεόν. "Αφησαν λοιπὸν ἐλεύθερους τοὺς δύο Ἀποστόλους, ἀφοῦ τοὺς ἡπείλησαν ὅτι θὰ τιμωρηθοῦν αὐστηρότατα, ἢν συνεχίσουν νὰ κηρύξτουν τὴν πίστιν πρὸς τὸν Χριστόν.

Οἱ Ἀπόστολοι ὅμως μετὰ μεγαλυτέρου ζήλου ἐξηκολούθουν νὰ διδάσκουν καὶ νὰ κάμνουν θαύματα. Πλήθη ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν προσήρχοντο καθ' ἡμέραν εἰς τὴν πρὸς τὸν Χριστὸν πίστιν καὶ δὲ ἀριθμὸς τῶν Χριστιανῶν ηὔξανε καταπληκτικῶς. Οἱ ἀρχοντες τῶν Ἰουδαίων ἀνησύχησαν καὶ συνέλαβον τοὺς Ἀποστόλους, ἵνα δικασθοῦν ὑπὸ τοῦ μεγάλου Συνεδρίου. "Οταν τὴν ἔλλην ἡμέραν οἱ στρατιῶται μετέβησαν εἰς τὴν φυλακήν, ὅπου εἶχον φυλακισθῆ ὁ Ἀπόστολοι, ἵνα τοὺς παραλάβουν καὶ τοὺς ὀδηγήσουν εἰς τὸ Συνέδριον, δὲν εὗρον αὐτοὺς ἔκει, ὃν καὶ αἱ θύραι τοῦ δεσμωτηρίου ἦσαν καλῶς κεκλεισμέναι καὶ οἱ φρουροὶ εἰς τὰς θέσεις των. Κατὰ τὴν νύκτα ἄγγελος Κυρίου ἤγοιξε τὰς πύλας τῆς φυλακῆς καὶ ἡλευθέρωσε τοὺς Ἀποστόλους, οἱ ὄποιοι εἶχον μεταβῆ εἰς τὸν Ναὸν καὶ ἐδίδασκον τὸν συγκεντρωθέντα λαόν. Οἱ φύλακες τοῦ Ναοῦ συνέλαβον τοὺς Ἀποστόλους καὶ τοὺς ὀδήγησαν ἐνώπιον τοῦ Συνεδρίου.

Τὰ μέλη τοῦ Συνεδρίου ἡρώτησαν τοὺς Ἀποστόλους διατὸν ἐπιμένουν νὰ διδάσκουν μὲ κίνδυνον τῆς ζωῆς των. "Ο Πέτρος ἀπήγνησεν ὅτι διδάσκουν, διότι «πρέπει νὰ πειθαρχῶμεν εἰς τὸν Θεὸν καὶ ὅχι εἰς τοὺς ἀνθρώπους», καὶ ὅτι θὰ ἐξακολουθήσουν κηρύγγων τὸν Ἀληθινὸν Θεόν. Ἀκούσαντες ταῦτα οἱ ἀρχοντες τῶν Ἰουδαίων ἐξεμάνησαν καὶ ἐσκέφθησαν σοβαρῶς νὰ καταδικάσουν τοὺς Ἀποστόλους εἰς θάνατον. Τοὺς μετέπεισεν ὅμως ὁ Φαρισαῖος νομοδιδάσκαλος Γαμαλιήλ μὲ τοὺς ἔξῆς λόγους : «ἀπόστητε (ἀπομακρυνθῆτε) ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων τούτων καὶ ἔάσατε αὐτοὺς· ὅτι (διότι) ἐὰν ή ἐξ ἀνθρώπων ή βουλὴ αὕτη ή τὸ ἔργον τοῦτο, καταλυθήσεται· εἰ δὲ ἐκ Θεοῦ ἐστιν, οὐδέντασθε καταλῦσαι αὐτό, μήποτε καὶ Θεομάχοι εὑρεθῆτε ». (Πρ. Ε' 37). Ἀπέλυσαν λοιπὸν τοὺς Ἀποστόλους, ἀφοῦ πρῶτον τοὺς ἔδειραν καὶ τοὺς ἔδωσαν τὴν ἐντολὴν νὰ παύσουν διδάσκοντες περὶ τοῦ Ἰησοῦ.

'Αλλὰ οἱ Ἀπόστολοι «ἐπορεύοντο χαίροντες ἀπὸ προσώπου τοῦ Συνεδρίου, ὅτι ὑπὲρ τοῦ ὄντος Αὐτοῦ κατηξιώθησαν ἀτιμασθῆναι πᾶσάν τε ἡμέραν ἐν τῷ ἰερῷ καὶ κατ' οἴκον οὐκ ἐπανόντο διδάσκοντες καὶ εὐαγγελιζόμενοι Ἰησοῦν τὸν Χριστόν».

4. Ἡ ζωὴ τῶν πρώτων Χριστιανῶν. Ἀγάπαι.

(Πρ. Ἀπ. Δ' 32 - 35 Β' 42 - 47, Ε' 1 - 11)

Οἱ Χριστιανοί, οἱ ὁποῖοι ἀπετέλεσαν τὴν πρώτην ἐκκλησίαν, ἐκανόνισαν τὴν ζωὴν των σύμφωνα μὲ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ. Συντήθοι-ζοντο καθ' ἑκάστην εἰς ὡρισμένας οἰκίας καὶ ἐκεῖ προσηγόρισαν, ἐδοξολόγουν τὸν Θεόν, ἤκουον τὴν διδαχὴν τῶν Ἀποστόλων καὶ ἐτέλουν τὸ μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας, συντρώγοντες μετὰ ταῦτα εἰς κοινὴν τράπεζαν. Αἱ οἰκίαι αὗται ὡνομάσθησαν Εὐκτήριοι οἶκοι, ἐκκλησίαι ἡ Κυριακά.

Τὸ κυριώτερον γνώρισμα τῆς ζωῆς τῶν Χριστιανῶν ἦτο ἡ ἀγνότης τῆς ζωῆς των ἐν γένει καὶ ἰδιαιτέρως ἡ ἀγάπη των πρὸς τὸν πλησίον. Ἐδείκνυνον τόσην πρὸς ἀλλήλους ἀγάπην, ὥστε ἐφαίνοντο ὡς νὰ εῖχον μίαν ψυχὴν καὶ μίαν καρδίαν. "Οσοι ἐκ τῶν Χριστιανῶν εῖχον οἰκίας ἡ κτήματα τὰ ἐπώλουν καὶ ἔδιδον τὰ χρήματα εἰς τοὺς Ἀποστόλους, οὗτοι δὲ κατέβαλλον ἐκ τοῦ κοινοῦ τούτου Ταμείου τὴν δαπάνην διὰ τὴν διατροφὴν καὶ τῶν πτωχῶν χριστιανῶν. "Ολοὶ οἱ χριστιανοὶ παρεκάθηντο εἰς κοινὰς τραπέζας καὶ ἔτρωγον τὸ αὐτὸν φαγητὸν ὡς μέλη μιᾶς οἰκογενείας, ἐχωρίζοντο δὲ δι' ἀδελφικοῦ ἀσπασμοῦ (Ἀγάπαι).

Οὐδεμία διαφορὰ ὑπῆρχε μεταξὺ τῶν χριστιανῶν. Οἱ κύριοι ἔτρωγον εἰς τὴν αὐτὴν τράπεζαν μετὰ τῶν ἄλλοτε δούλων καὶ αἱ γυναικεῖς ἀπέκτησαν τὴν ἀρμόζουσαν αὐταῖς θέσιν εἰς τὴν οἰκογενειακὴν καὶ κοινωνικὴν ζωήν.

Ἄξιοθαύμαστος ἦτο ἡ προθυμία τῶν χριστιανῶν πρὸς τὰς ἀγαθοεργίας. Οἱ πτωχοί, αἱ χήραι καὶ τὰ ὅρφανά εὑρισκον ἀνακούφισιν καὶ παρηγορίαν χάρις εἰς τὴν χριστιανικὴν φύλακανθρωπίαν. Καὶ αὐτοὶ οἱ εἰδωλολάτραι εὑρισκον περίθαλψιν πλησίον τῶν χριστιανῶν. Διὰ τοῦτο θαυμάζοντες τοὺς χριστιανοὺς ἔλεγον: «Ἴδετε πῶς ἀγαποῦν ἀλλήλους καὶ πῶς εἴναι ἔτοιμοι ὑπὲρ ἀλλήλων νὰ ἀποθνήσκουν!»! Ο κόσμος δὲν εἶχεν ἔδει ἔως τότε τόσον ἡθικὸν καὶ φιλάνθρωπον βίον.

Τὸ καλὸν παράδειγμα πρὸς ἀγαθοεργίαν τὸ ἔδωσεν ἔνας λευτῆς Κύπριος, ὀνόματι Βαρονάβας. Αὐτὸς ἐπώλησε τὸν ἀγρόν του, χωρὶς νὰ τὸν ἔξαναγκάσῃ κανεῖς, καὶ ὅλα τὰ χρήματα ποὺ εἰσέπραξε τὰ ἔδωσεν εἰς τοὺς Ἀποστόλους ἵνα τὰ διαθέσουν εἰς τοὺς πτωχούς.

Δυστυχῶς ὅμως συνέβη καὶ ἐν Θιλιβερὸν γεγονός. "Ἐνας χριστιανός, ὀνόματι Ἀνανίας, ἐπώλησε τὸ κτῆμά του καὶ παρέδωσεν εἰς τοὺς Ἀπο-

στόλους ἐν μέρος τῶν χρημάτων, ἐν γνώσει καὶ τῆς γυναικός του, λέγων
ὅτι αὐτὰ μόνον εἰσέπραξεν ἀπὸ τὴν πώλησιν τοῦ κτήματός του. Ἐνῷ
λοιπὸν ἐπερίμενεν ἔπειταν διὰ τὴν πρᾶξιν του αὐτήν, ὁ Ἀπόστολος
Πέτρος τοῦ εἶπεν : « Ἄναρτία, διατὶ ἐπλήρωσεν ὁ σατανᾶς τὴν καρδίαν
σου γενέσαθαι σε τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον καὶ νοσφίσασθαι ἀπὸ τῆς τιμῆς
τοῦ χωρίου », εἰς τὴν ἔξουσίαν σου δὲν ἦτο νὰ δώσῃς, ὅσα θήθελες χρή-
ματα ; « Οὐκ ἐψεύσω ἀνθρώποις, ἀλλὰ τῷ Θεῷ ». Ὁ Ἀνανίας μόλις
ῆκουσεν αὐτὰ τόσον ἐταράχθη ὥστε ἐπεσε νεκρός.

Μετὰ τρεῖς ὡρας προσῆλθε καὶ ἡ σύζυγός του Σαπφείρα καὶ ἐπειδὴ
καὶ αὐτή — μὴ γνωρίζουσα τὸν θάνατον τοῦ συζύγου της — ἐψεύσθη
ἐπεσε καὶ αὐτὴ νεκρά. Τὸ περιστατικὸν αὐτὸν ἔκαμε μεγάλην ἐντύπω-
σιν εἰς τοὺς Χριστιανούς.

5. Ἡ ἐκλογὴ τῶν ἑπτὰ διακόνων. Ὁ Πρωτομάρτυς διάκονος Στέφανος καὶ ὁ διάκονος Φίλιππος.

(Πρ. Ἀπ. ΣΤ' 1 - 7 καὶ ΣΤ' 8 - 15 Ζ' 54 - 60 καὶ Η' 5 - 8)

Οἱ ἀριθμὸς τῶν χριστιανῶν οὗταν ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν. Διὰ
τοῦτο αἱ ἀνάγκαι τῆς χριστιανικῆς κοινότητος ἐγίνοντο περισσότεραι,
ἡ δὲ ἐπιβλεψίας εἰς τὰς Ἀγάπας καθίστατο ἐπίπονον καὶ πολύπλοκον ἔρ-
γον. Ἡρχισαν μάλιστα νὰ παραπονοῦνται οἱ ἐξ Ἰουδαίων Ἑλληνιστῶν¹
χριστιανοὶ ὅτι παρημελοῦντο εἰς τὰς Ἀγάπας αἱ κῆραι καὶ τὰ δρφανὰ
αὐτῶν. Τὸ ἔργον τῆς ἐπιβλέψεως εἰς τὰς Ἀγάπας εἶχον ἀναλάβει κατ'
ἀρχὰς οἱ Ἰδιοὶ οἱ Ἀπόστολοι. Διὸ νὰ μὴ ἀπασχολοῦνται ὅμως οἱ Ἀπόστο-
λοι καὶ ἵνα δυνηθῶσιν οὕτω νὰ ἀφοισιωθῶσιν ἀπερίσπαστοι εἰς τὸ κύριον
ἔργον των, τὸ ὄποιον ἦτο τὸ κήρυγμα, ἀπεφασίσθη νὰ ἐκλεγῶσι με-
ταξὺ τῶν πιστῶν ἀνδρες ἄξιοι καὶ ἴκανοι, οἱ δποῖοι νὰ ἐπιβλέπουν εἰς
τὰς Ἀγάπας.

Οἱ πιστοὶ ἐξέλεξαν ἑπτὰ χριστιανούς πλήρεις πίστεως. Οἱ Ἀπόστο-
λοι ἔθεσαν τὰς χεῖρας αὐτῶν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τῶν ἑπτὰ τούτων καὶ
προσευχήθεντες μετέδωσαν εἰς αὐτούς τὴν θείαν χάριν διὰ τὴν διακο-
νίαν (ὑπηρεσίαν) τοῦ ἔργου, τὸ δποῖον ἀνετίθετο εἰς αὐτούς. Η ἔκτα-

1. Ἐλληνισταὶ Ἰουδαῖοι ἐλέγοντο οἱ γνωρίζοντες καὶ διμιλοῦντες τὴν ἑλληνικὴν
γλῶσσαν. Οἱ ἐξ αὐτῶν χριστιανοὶ ἔγιναν φορεῖς τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος εἰς τὴν
πρώτην ἐκκλησίαν τῶν Ἱεροσολύμων καὶ εἶναι οἱ πρῶτοι συνδέσαντες τὸν ἑλληνισμὸν
μετὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ.

σις τῶν χειρῶν ἐλέγετο ἐλληνιστὶ **χειροτονία** (χεῖρα πείνω) καὶ διὰ τοῦτο ἐπεκράτησεν ἔκτοτε ἡ λέξις αὕτη πρὸς δήλωσιν τῆς ἀναδείξεως εἰς ἐκκλησιαστικὰ ἀξιώματα. Οἱ ἐπτὰ χειροτονηθέντες ὄνομάσθησαν **διάκονοι** καὶ ἥσαν οἱ ἔξης: Στέφανος, Φύλιππος, Πρόχορος, Νικάνωρ, Τίμων, Παρμενᾶς καὶ Νικόλαιος.

Μεταξὺ τῶν ἐπτὰ διακόνων ὁ Στέφανος διεκρίνετο διὰ τὴν σοφίαν

‘Ο λιθοβολισμὸς τοῦ Πρωτομάρτυρος Στεφάνου

του, τὴν εὐσέβειαν καὶ τὴν ἀρετὴν του. Οὗτος δχι μόνον προσείλκυσε πολλοὺς εἰς τὴν νέαν θρησκείαν, ὅλλα καὶ, ἐπειδὴ ἡτο πλήρης πίστεως καὶ Πνεύματος Ἀγίου, ἔκαμψε καὶ θαύματα πολλά. Συνεζήτει μὲ πολλοὺς ἐκ τῶν ἐπισήμων Ἰουδαίων καὶ ἀπεστόμων αὐτοὺς διὰ τῶν ἀκλονήτων ἐπιχειρημάτων του. Μερικοὶ ἔξι αὐτῶν ἐμίσησαν διὰ τοῦτο τὸν Στέφανον καὶ κατήγγειλαν αὐτὸν ἐνώπιον τοῦ Συνεδρίου, μὲ τὴν

κατηγορίαν ὅτι ἥκουσαν δῆθεν αὐτὸν βλασφημοῦντα τὸν Ναὸν καὶ τὸν Μωϋσέα.

Συνελήφθη λοιπὸν ὁ Στέφανος καὶ ὠδηγήθη πρὸ τοῦ Συνεδρίου, ἵνα ἀπολογηθῇ. Ἐκεῖ μετὰ θύρρους κατηγόρησε τοὺς Ἰουδαίους λέγων ὅτι πάντοτε ἐφάνησαν ἄδικοι καὶ σκληροὶ εἰς τοὺς ἀνθρώπους τοῦ Θεοῦ. «Τίνα ἐκ τῶν προφητῶν δὲν κατεδίωξαν οἱ πατέρες σας;» τοὺς εἶπε. «Ἄντοι ἐθανάτωσαν τοὺς προφήτας, οἵτινες προεῖπον τὴν ἔλευσιν τούτου τοῦ Δικαίου, οἵτινος προδόται καὶ φονεῖς ἐγίνατε σεῖς οἱ ἕδιοι». (Πρ. Α, 52-53). Οἱ λόγοι τοῦ Στέφανου ἐξώργισαν περισσότερον τοὺς Ἰουδαίους, οἱ ὅποιοι τὸν παρέδωσαν εἰς τὸν ὄχλον, ἵνα τὸν φονεύσῃ διὰ λι- θοβολισμοῦ.

Ο ὄχλος ἔσυρεν αὐτὸν ἔξω τῆς πόλεως καὶ ἤρχισε μὲν μανίαν νὰ τὸν λιθοβολῇ. Ο Στέφανος ἔχων ώς παράδειγμα τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν ηὔχετο εἰς τὸν Θεὸν νὰ συγχωρήσῃ τοὺς φονεῖς του λέγων: «Κύριε, μὴ στή- σης ἀντοῖς τὴν ἀμαρτίαν ταύτην». Οὗτοι ἦσαν οἱ τελευταῖοι λόγοι του.

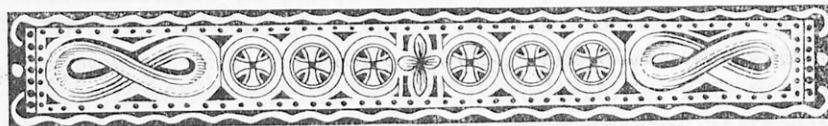
Ο Στέφανος εἶναι ὁ πρῶτος χριστιανὸς ὁ μαρτυρήσας ὑπὲρ τῆς πί- στεως. Ή ἐκκλησία μας ἔօρτάζει τὴν μνήμην του τὴν 27ην Δεκεμβρίου.

Ο διάκονος Φίλιππος. Αμέσως μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Στεφάνου οἱ Ἰουδαῖοι ἤρχισαν νὰ καταδιώκουν ὅλους τοὺς χριστιανούς. Κατεδιώχθη τότε μεταξὺ τῶν ἄλλων καὶ ὁ διάκονος Φίλιππος, ὁ ὅποιος ἤναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν Σαμάρειαν. Ἐκεῖ ὁ Φίλιππος ἔκαμε πολλοὺς ὀπα- δούς. «Οταν οἱ χριστιανοὶ τῶν Ιεροσολύμων ἐπληροφορήθησαν ὅτι ἡ Σαμάρεια ἐδέχθη τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ ἀπέστειλαν ἐκεῖ τοὺς Ἀποστό- λους Πέτρον καὶ Ἰωάννην, οἱ ὅποιοι ἐπιμέτοντες τὰς χεῖρας ἐπὶ τοὺς βεβαπτισμένους μετέδιδαν εἰς αὐτοὺς τὸ Πνεῦμα τὸ "Αγιον." Οταν εἶδε τοῦτο ὁ Σίμων ὁ μάγος, ὁ ὅποιος εἶχε πιστεύσει καὶ εἶχε βαπτισθῆ ὑπὸ τοῦ Φιλίππου, ἐπλησίασε τοὺς Ἀποστόλους καὶ τοὺς προσέφερε γρή- ματα ἵνα δώσωσι καὶ εἰς αὐτὸν τὴν ἔξουσίαν ὥστε νὰ λαμβάνῃ Πνεῦ- μα "Αγιον" ἐκεῖνος εἰς τὸν ὅποιον θὰ ἐπέθετε καὶ αὐτὸς τὰς χεῖράς του. Τότε ὁ Ἀπόστολος Πέτρος εἶπεν εἰς αὐτόν: «τὸ ἀργύριόν σου σὺν σοὶ εἴη εἰς ἀπώλειαν ὅτι τὴν δωρεὰν τοῦ Θεοῦ ἐνόμισας διὰ χοημάτων κτᾶσθά». ¹.

1. Ἀπὸ τότε ὅσοι λαμβάνουν μὲν χρήματα ιερατικούς βαθμούς λέγονται σι- μωνιακοὶ καὶ ἡ πρᾶξις σιμωνία.

‘Ο Φίλιππος ἀπὸ τὴν Σαμάρειαν ἐπορεύθη εἰς Γάζαν. Καθ’ ὁδὸν συνήντησε ἔνα Αἰθίοπα ἄρχοντα, τῆς αἰλῆς τῆς βασιλίσσης τῆς Αἰθιοπίας, εἰς τὸν ὁποῖον ἐδίδαξε τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ. Οὗτος δχι μόνον ἐπίστευσεν ἀλλὰ καὶ ἐβαπτίσθη. Ἐκεῖθεν ὁ Φίλιππος μετέβη εἰς διαφόρους ἥπαλας χώρας καὶ πόλεις. Παντοῦ ὁ Φίλιππος ἐδίδαξε μὲν θερμὴν πίστιν τὸ Εὐαγγέλιον τῆς διδασκαλίας τοῦ Χριστοῦ. Τὴν μνήμην του ἔστραζομεν οἱ χριστιανοὶ τὴν 24ην Νοεμβρίου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Η ΖΩΗ ΚΑΙ ΤΟ ΕΡΓΟΝ ΤΩΝ ΑΠΟΣΤΟΛΩΝ

Ο λιθοβολισμὸς τοῦ Στεφάνου καὶ οἱ διωγμοὶ ἐκίνησαν ἀκόμη περισσότερον τὸν ζῆλον τῶν χριστιανῶν, οἱ ὅποιοι διεσπάρησαν εἰς τὴν Παλαιστίνην καὶ τὴν Συρίαν διδάσκοντες τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν. Ἐπὶ κεφαλῆς πάντων ἦσαν βέβαια οἱ Ἀπόστολοι. Οὗτοι, ἀφοῦ διημέτησαν τὰ πράγματα τῆς Ἔκκλησίας τῶν Ἱεροσολύμων, ἀνεγώρησαν βραδύτερον εἰς διαφόρους χώρας τοῦ κόσμου κηρύττοντες τὸ Εὐαγγέλιον. Εἰς τοὺς δώδεκα Ἀποστόλους προσετέθη κατὰ θείαν κλῆσιν καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος.

6. Ἡ κλῆσις τοῦ Παύλου εἰς τὸν Χριστιανισμόν.

(Πρ. Ἀπ. Η' 1 - 3 καὶ Θ' 1 - 31 καὶ ΙΒ' 25 § 26)

Πρὶν γίνη χριστιανὸς ὁ Παῦλος, ὠνομάζετο Σαούλ. Ἐγεννήθη εἰς τὴν Ταρσὸν τῆς Κιλικίας καὶ ἐκεῖ ἐσπούδασεν ἐκμαθών κατὰ τὴν συνθετικὰν τῶν Ἰουδαίων καὶ μίαν τέχνην, τὴν τοῦ σκηνοποιοῦ.

Ο πατέρος του ἦτο ἐκ τῶν Ἑλληνιστῶν Ἰουδαίων, εὐπορος καὶ φανατικὸς Φαρισαῖος, εἶχε δὲ ἀποκτήσει τὸ δικαίωμα τοῦ Ρωμαίου πολίτου, τὸ ὅποιον διετήρησε φυσικὰ καὶ ὁ υἱός του.

Ο Σαούλ, ἀφοῦ ἐδιδάχθη καὶ τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα εἰς τὴν Ταρσόν, μετέβη πρὸς συμπλήρωσιν τῶν Ἰουδαϊκῶν σπουδῶν του εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα. Ἐκεῖ, πλησίον τοῦ νομοδιδασκάλου Γαμαλιήλ, ἀπέκτησε τελείαν Φαρισαϊκὴν μόρφωσιν καὶ ἦτο πλήρης πίστεως καὶ ζήλου πρὸς τὴν Ἰουδαϊκὴν θρησκείαν. Διὰ τοῦτο κατεδίωκε μετὰ φανατισμοῦ τοὺς χριστιανοὺς καὶ τὸν χριστιανισμόν. Νεανίας ἀκόμη ἔλαβε μέρος εἰς τὸν λιθοβολισμὸν τοῦ Πρωτομάρτυρος Στεφάνου φυλάττων τὰ ἴματα τῶν λιθοβολισμῶν. "Οταν δὲ βραδύτερον ἐγνώσθη εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα ὅτι ὁ χριστιανισμὸς ἔχει εὑρυτάτην διάδοσιν καὶ εἰς τὴν μεγάλην πόλιν

Δαμασκόν, ὁ Σαούλ ἐξελέγη ὡς ὁ πλέον κατάλληλος, ἵνα μεταβῇ ἐκεῖ πρὸς καταδίωξιν τῶν ὑπαδῶν τῆς νέας θρησκείας. Ἐλαβε λοιπὸν συστατικὰς ἐπιστολὰς παρὰ τῶν ἀρχιερέων πρὸς τοὺς ἐκεῖ Ἰουδαίους καὶ ἀνεγέρησε μετὰ τῶν συνοδῶν του διὰ τὴν Δαμασκὸν.

Καθ' ὅδὸν καὶ ἐνῷ ἐπλησίαζε πρὸς τὴν Δαμασκὸν, ὁ Σαούλ ἐκλήθη ὑπὸ τοῦ Κυρίου διὰ τοῦ γνωστοῦ θαυμαστοῦ ὄράματος καὶ τῆς Θείας φωνῆς εἰς τὴν πρὸς τὸν Ἀληθινὸν Θεὸν πίστιν. Εἰσῆλθεν εἰς τὴν Δαμασκὸν

Σαούλ! Σαούλ! Τί μὲ διώκεις;

καὶ πειθαρχῶν εἰς τὴν θείαν κλῆσιν ἐδιδάχθη τὸ Εὐαγγέλιον ὑπὸ τοῦ εὐσεβοῦς Ἀνανίου, ἐβαπτίσθη καὶ ἐνεπλήσθη τόσον θερμῆς πίστεως καὶ ζήλου, ὥστε ἦρχισεν ἀμέσως νὰ διδάσκῃ εἰς τὰς συναγωγὰς τὴν εἰς Χριστὸν Πίστιν.

Οἱ Ἰουδαῖοι τῆς Δαμασκοῦ ἐξεμάνησαν ἐναντίον τοῦ Σαούλ καὶ ἐσκέφθησαν νὰ τὸν θανατώσουν. Πληροφορηθέντες ὅμως τοῦτο οἱ Χριστιανοὶ τὸν ἔσωσαν φυγαδεύσαντες αὐτὸν εἰς Ἀραβίαν, ὅπου παρέμεινε

τρία ἔτη. Μετὰ ταῦτα μετέβη εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα. Ἐκεῖ ὁ Σαοὺλ συνεδέθη μετὰ τῶν Ἀποστόλων διὰ τοῦ ἐκ Κύπρου Βαρνάβα, ὁ ὅποῖς ἦτο ἐκ τῶν ἐπισήμων χριστιανῶν, καὶ ἤρχισε γὰρ κηρύττη. Οἱ Ἰουδαῖοι τῶν Ἱεροσολύμων ἡγανάκτησαν καὶ αὐτὸι ἐναντίον του καὶ ἀπεφάσισαν νὰ τὸν ἔξοντάσουν. Ἐσώθη καὶ πάλιν ὁ Παῦλος ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν καὶ κατέφυγεν εἰς τὴν πατρίδα του Ταρσόν, ἔνθα εἰργάσθη δραστηρίως διὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Βραδύτερον μετέβη μετὰ τοῦ Βαρνάβα εἰς τὴν Ἀντιόχειαν, διὰ νὰ κηρύξῃ. Εἰς τὴν Ἀντιόχειαν τὸ Πνεῦμα τὸ "Ἄγιον εἶπεν εἰς τοὺς πιστούς, καθ' ἣν ὡραῖς ἥσαν συνηγγένειοι : « Ἄφορίσατε δή μοι, τὸν Βαρνάβαν καὶ τὸν Παῦλον εἰς τὸ ἔργον διαποσκέλημαι αὐτούς ». Δηλαδὴ ἐφανέρωσε τὴν μεγάλην ἀποστολὴν τὴν ὅποια ἀνελάμβανον ὁ Βαρνάβας καὶ ὁ Παῦλος. Ἐκεῖ τὸ πρῶτον οἱ πιστοὶ τῆς νέας θρησκείας ὀνομάσθησαν χριστιανοί. Ἀπὸ τὴν Ἀντιόχειαν μετέβησαν εἰς Ἱεροσόλυμα, ἵνα διανείμουν βοηθήματα εἰς τοὺς πτωχοὺς χριστιανούς. Παραλαβόντες καὶ τὸν ἀνεψιὸν τοῦ Βαρνάβα, Μάρκου, τὸν γράψαντα βραδύτερον τὸ γνωστὸν Εὔαγγέλιόν του, ἐπέστρεψαν εἰς τὴν Ἀντιόχειαν. Ἐκτοτε ἡ πόλις αὕτη ἔγινε σπουδαῖον χριστιανικὸν κέντρον. Ἐκεῦθεν ἤρχισεν ὁ Παῦλος τὰς ἀποστολικάς του περιοδείας, ἵνα διαδώσῃ τὸν χριστιανισμὸν καὶ « εἰς τὰ "Ἐθνη », δῆλος εἰδωλολάτρας. Διὰ τοῦτο ὀνομάζεται Ἀπόστολος τῶν Ἐθνῶν.

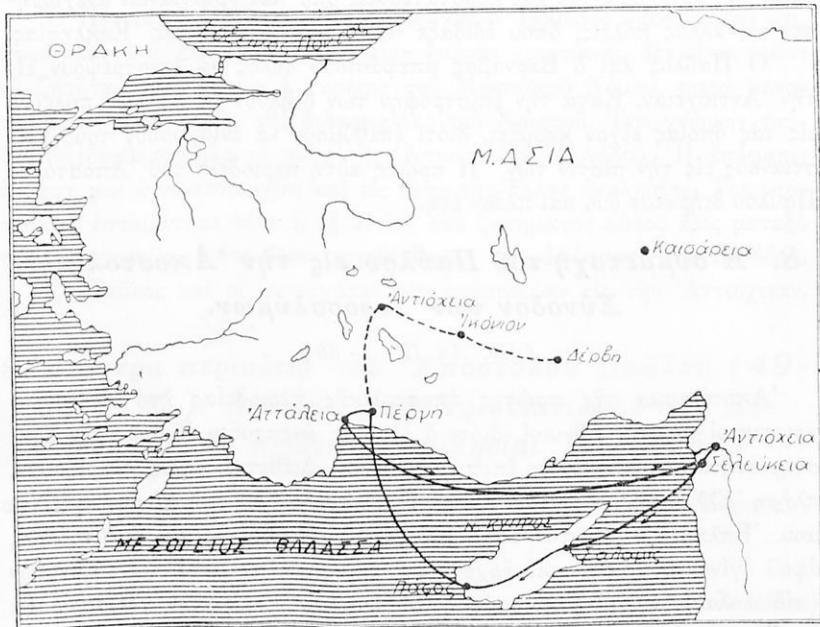
7. Ἡ πρώτη ἀποστολικὴ περιοδεία τοῦ Ἀποστόλου Παύλου.

(Πρ. Ἀπ. ΙΙ', 4 - 15 - ΙΔ' 1 - 7) .

Ο Παῦλος ἀπεφάσισε νὰ μεταβῇ μετὰ τοῦ Βαρνάβα καὶ Μάρκου εἰς τὴν Κύπρον διὰ τὸν κήρυγμα τῆς νέας Πίστεως. Ἀπὸ τὸ ἐπίνειον τῆς Ἀντιόχειας Σελεύκειαν ἐπλευσαν πρὸς τὴν Κύπρον καὶ ἀπεβιβάσθησαν εἰς τὴν πόλιν Σαλαμῖνα. Ἐκεῦθεν ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν διέτρεξαν ὅλην τὴν νῆσον μέχρι τῆς δυτικῆς αὐτῆς παραλίας, ὅπου ἡ πόλις Πάφος. Ἐκεῖ διέμενεν ὁ Ρωμαῖος Διοικητής, ὁ ὅποῖς ὀνομάζετο Σέργιος Παῦλος. Οὗτος ἦτο ἄνθρωπος μεγάλης μορφώσεως καὶ ἐπεθύμει νὰ μάθῃ τὴν ἀλήθειαν, τὴν ὅποιαν δὲν εὑρισκεν εἰς τὴν εἰδωλολατρίαν. Ο Παῦλος διὰ τῆς διδασκαλίας του ἐπεισεν αὐτὸν νὰ ἀσπασθῇ τὸν χριστιανισμόν.

Εἰς τὴν Κύπρον ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἴδρυσε δύο Ἐκκλησίας, μίαν

εἰς Σαλαμῖνα καὶ ὅλην εἰς Πάφον. Ἀπὸ ἐκεῖ ἔπλευσε μετὰ τῶν συνοδῶν του εἰς τὴν πόλιν τῆς Μικρασιατικῆς Παμφυλίας Πέργην, ὁπόθεν ἀπεκωρίσθη ἀπὸ τῶν δούλων δούλων τοῦ Μᾶρκου ἐπιστρέψας εἰς Ἱεροσόλυμα. Ἐκ Πέργης ἐπροχώρησε μὲ τὸν Βαρνάβα πρὸς τὸ ἑστατεικὸν καὶ ἐφθασκεν εἰς τὴν Ἀντιόχειαν τῆς Πισιδίας, ὅπου ἐδίδαξεν καὶ ἔκαμψεν πολλοὺς χριστιανούς ἰδρύσαντες νέων Ἑκκλησίαν. Οἱ Ιουδαῖοι ὅμως κατεδίωξαν αὐτοὺς καὶ ἤναγκάσθησαν οὕτω νὰ φύγωσι καὶ νὰ μεταβῶσιν εἰς τὸ Ἰκό-

Πρώτη πορεία τοῦ Ἀποστόλου Παύλου.

νιον, ὅπου πάλιν ἐκήρυξαν καὶ προσείλκυσαν πλῆθος νέων πιστῶν. Μεταξὺ τούτων ἦτο καὶ ἡ βραδύτερον ὑποστᾶσα χάριν τῆς Πίστεως μαρτυρικὸν θάνατον Ἅγια Θέκλα. Ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ Ἰκονίου ἤναγκάσθησκεν νὰ φύγουν ἐξ αἰτίας νέου ἐναντίον των διωγμοῦ τῶν Ιουδαίων· ἐπέρρεασαν ἀπὸ διαφόρους πόλεις τῆς Λυκαονίας καὶ ἐφθασκεν εἰς τὴν πόλιν Λύστρα.

Εἰς τὴν πόλιν ταῦτην ὁ Παῦλος ἐθεράπευσεν ἔνα γωλὸν ἐκ γενετῆς. Οἱ κάτοικοι τοὺς ἔξέλαβον τότε ὡς θεοὺς καὶ τοὺς ἡτοίμασκεν θυσίας.

‘Ο Παῦλος καὶ ὁ Βαρνάβας μὲ πολὺν κόπον τοὺς ἔπεισαν ὅτι δὲν εἶναι θεοί, τοὺς διεβεβαίωσαν δὲ ὅτι ἐν δύναμι τοῦ Ἀληθινοῦ Θεοῦ, τὸν ὄποιον εὐαγγελίζονται, καὶ διὰ τῆς δυνάμεως τῆς πρὸς Αὐτὸν Πίστεως ἔγινε τὸ θαῦμα. Ἐν τῷ μεταξὺ ἐφθασαν ἐκεῖ ἀπὸ ἄλλας πόλεις οἱ διῶκται τῶν ἀποστόλων Ἰουδαῖοι καὶ ἔξήγειραν ἐναντίον αὐτῶν τοὺς πρὸ μικροῦ θυμαστάς των μέγρι τοιούτου σημείου, ὡστε νὰ ἀρχίσουν νὰ τοὺς λιθοβολοῦν. Ο Παῦλος ἔπεισεν ἀναίσθητος καὶ ἐθεωρήθη νεκρός, ἀνέλαβεν δύμας τὰς αἰσθήσεις του καὶ προστατευθεὶς ὑπὸ τῶν χριστιανῶν ἀνεγέρθησεν εἰς ἄλλας πόλεις, ὅπου ἐδίδαξε πάλιν καὶ ἔδρυσε νέας Ἐκκλησίας.

Ο Παῦλος καὶ ὁ Βαρνάβας ἀπεφάσισαν τέλος νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὴν Ἀντιόχειαν. Κατὰ τὴν ἐπιστροφήν των διῆλθον ἐκ πολλῶν πόλεων, εἰς τὰς ὅποιας εἶχον κηρύξει, διότι ἐπεθύμουν νὰ ἐνισχύσουν τοὺς χριστιανοὺς εἰς τὴν πίστιν των. Η πρώτη αὕτη περιοδεία τοῦ Ἀποστόλου Παύλου διήρκεσε δύο καὶ πλέον ἔτη.

8. Ἡ συμμετοχὴ τοῦ Παύλου εἰς τὴν Ἀποστολικὴν Σύνοδον τῶν Ἱεροσολύμων.

(Πρ. Ἀπ. ΙΕ', 1 - 35)

Ἀποτέλεσμα τῆς πρώτης ἀποστολικῆς περιοδείας ἦτο νὰ γίνουν χριστιανοὶ πολλοὶ Ἐθνικοί, διότι ὁ Παῦλος ἀνέπτυξεν ἔξαιρετικὴν δραστηριότητα καὶ ἐφήρμοσεν ἐπιτυχῆ μέθοδον. Διέθετεν, ὅπως γνωρίζομεν, πλήρη Ἐλληνικὴν μόρφωσιν καὶ εἶχε τελείων γνῶσιν τοῦ Μωσαϊκοῦ Νόμου. Ἐπλησίαζε πρῶτον τοὺς Ἐλληνιστὰς Ἰουδαίους καὶ διὰ τούτων, ἀφοῦ ἐγίνοντο χριστιανοί, ἤρχετο εἰς ἐπικοινωνίαν μετὰ τῶν Ἐθνικῶν (εἰδωλολατρῶν), οἱ ὅποιοι δημίλουν ὅλοι τὴν Ἐλληνικὴν γλῶσσαν. Τὰ ἐπιχειρήματά του ἥσαν ἀκλόνητα, ἡ δὲ πειστικότης του ἀποτελεσματική. Πλεῦστοι λοιπὸν Ἐθνικοὶ εἶχον γίνει χριστιανοί.

Μερικοὶ δύμας ἐξ Ἰουδαίων χριστιανοί, δυσκαρεστηθέντες διὰ τοῦτο, ἤρχισαν νὰ διακηρύσσουν ὅτι, διὰ νὰ εἶναι τις γνήσιος χριστιανός, ἐπρεπε νὰ φυλάττῃ καὶ ἐκτελῇ τὰς διατάξεις τοῦ Μωσαϊκοῦ Νόμου (περιτομὴν κ.λ.π.). Εἰς τὴν Ἀντιόχειαν καὶ τὰ Ἱεροσόλυμα πολλοὶ ἐξ Ἰουδαίων χριστιανοὶ ἀπέφευγον νὰ συναναστρέψωνται τοὺς ἐξ Ἐθνῶν καὶ τοιουτορόπως ἐδημιουργήθη σοβαρὰ ἔρις μεταξὺ τῶν χριστιανῶν.

Οι Ἀπόστολοι ἀντελήφθησαν ὅτι ἡ ἔρις αὕτη ἔβλαπτε τὸν χριστιανισμὸν καὶ ὅτι ἐπρεπε νὰ σταματήσῃ. Πρὸς τοῦτο ἀπεφασίσθη νὰ συνέλ-

Ουν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα πάντες οἱ ἐργαζόμενοι εἰς τὸ ἀποστολικὸν κήρυγμα καὶ νὰ δώσουν λύσιν διὰ κοινῆς ἀποφάσεως εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο.

Εἰς τὴν Σύνοδον ταύτην, γενομένην κατὰ τὸ ἔτος 49 μ. Χ. ἔλαβον μέρος, ἐλθόντες ἐξ Ἀντιοχείας, καὶ ὁ Παῦλος καὶ ὁ Βαρνάβας καὶ ὁ Τίτος, ἄλλοι συνεργάτης τοῦ Παύλου, ἀναδειχθεὶς βραδύτερον ἐπίσκοπος Κρήτης. Πρόεδρος τῆς Συνόδου ἀνεδειχθῇ ὁ ἀδελφόθεος Ἰάκωβος¹, τὸν ὅποῖον οἱ Ἀπόστολοι εἶχον γειροτονήσει Ἐπίσκοπον τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἱεροσολύμων.

Ο Πέτρος, ὁ Παῦλος, ὁ Βαρνάβας καὶ ὁ Ἰάκωβος ὑπεστήριξαν ὅτι, ἀφοῦ ὅλα τὰ «Ἐθνη» θὰ γίνουν μίαν ἡμέραν χριστιανοί, δὲν εἶναι δρθὸν νὰ ζητήται παρ' αὐτῶν ἡ τήρησις τοῦ Μωσαϊκοῦ Νόμου, παρὰ μόνον τοῦ Εὐαγγελίου, δηλ. τῆς διδασκαλίας τοῦ Χριστοῦ. Τὴν γνώμην ταύτην ἀπεδέχθησαν ὅλα τὰ μέλη τῆς Ἀποστολικῆς Συνόδου. Ἡ ἀπόφασις ἐγράψῃ καὶ ἐγνωστοποιήθῃ καὶ εἰς ὅλας τὰς ἄλλας Ἐκκλησίας. Τοιουτοτρόπως ἐσταυράτησε τότε ἡ ἐξ αἰτίας τοῦ ζητήματος αὐτοῦ ἔρις μεταξὺ τῶν χριστιανῶν, διότι ὅλοι παρεδέχθησαν τὴν ἀπόφασιν τῆς Συνόδου.

Ο Παῦλος καὶ οἱ συνεργάται του ἐπέστρεψαν εἰς τὴν Ἀντιόχειαν.

9. Δευτέρα περιοδεία τοῦ Ἀποστόλου Παύλου (49-53 μ. Χ.). Διάδοσις τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς Εὐρώπην. Αἱ πρῶται Ἐκκλησίαι ἐν Ἑλλάδι.

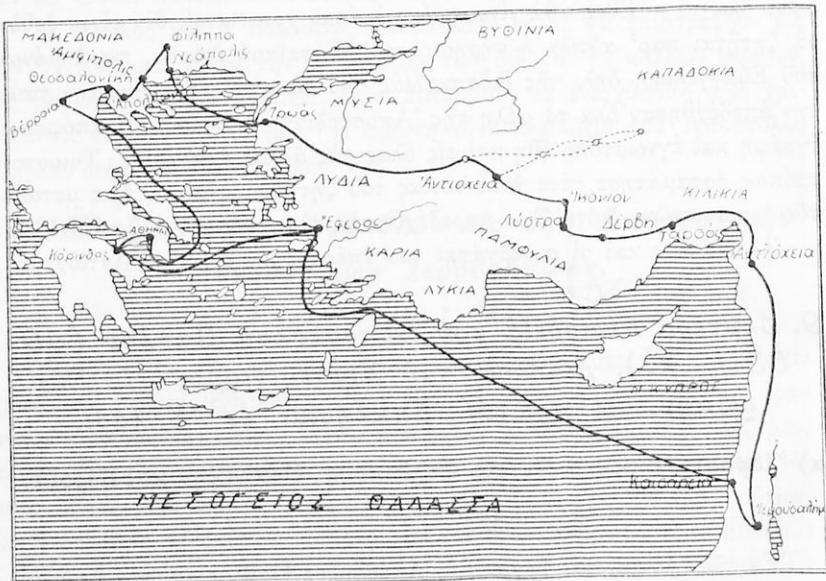
α) "Ιδρυσις Ἐκκλησιῶν εἰς Φιλίππους, Θεσσαλίην καὶ Βέροιαν.

(Πρ. Ἀπ. ΙΣΤ' 9 - 40 καὶ ΙΖ' 1 - 15)

Ἐκ τῆς Ἀντιοχείας ἥρχισεν ὁ Ἀπόστολος Παῦλος καὶ τὴν δευτέραν περιοδείαν του, ἡ ὁποία εἶχε λαμπρότατα ἀποτελέσματα. Διὰ τῆς Κιλικίας, Λυκαονίας, Φρυγίας καὶ Γαλατίας ἔφθασεν εἰς τὴν Τρωάδα. Ἐκεῖ ὁ Παῦλος μίαν νύκτα εἶδε ἔνα δραμα. Εἶδε νὰ παρουσιάζεται ἔμπροσθέν του ἔνας ἀνὴρ Μακεδών, ὁ ὅποῖς τοῦ εἶπε: «Διαβάς εἰς Μακεδονίαν βοήθησον ἡμῖν». Ο Παῦλος καὶ οἱ συνεργάται του ἐνόησαν ὅτι τοῦτο ἦτο διαταγὴ τοῦ Θεοῦ νὰ μεταβοῦν εἰς τὴν Μακεδονίαν. Ἐκεῖθεν ἔπλευσεν εἰς

1. Λέγεται ἀδελφόθεος, διότι ἦτο οὐδέ τοῦ Ἰωσήφ ἐκ τῆς συζύγου, τὴν ὁποίαν εἶχεν οὗτος πρὶν μνηστευθῆ τὴν Θεοτόκον Μαρίαν. Ἀδελφόθεοι ἦσαν ἐπίσης καὶ ὁ Ἰούδας, ὁ Σίμων καὶ ὁ Ἰωσῆς.

Σαμοθράκην και Καβάλαν. Είχε τώρα νέους συνεργάτες και βοηθούς, τὸν ἐξ Ἑλληνιστῶν Ιουδαίων πλήρη θερμῆς πίστεως Σίλαν, τὸν Τιμόθεον, ὁ ὅποιος εἶχεν "Ἐλληνα πατέρα, καὶ τὸν Λουκᾶν τὸν μετέπειτα Εὐαγγελιστήν. "Ολοὶ μαζὶ ἐπόρευθησαν ἐκ Καβάλας εἰς τὴν μεγάλην τότε Μακεδονικὴν πόλιν Φιλίππους, ὅπου πολλοὶ ἐπίστευσαν εἰς τὸ κήρυγμα τῆς νέας πίστεως. Μεταξὺ τούτων ἦτο καὶ μία πλουσία γυνὴ ὄνομαζομένη Λυδία, ἡ ὅποια καὶ ἐφιλοξένησε τοὺς ἀποστόλους εἰς τὸν οἰκόν της καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς παραμονῆς των. Εἰς τοὺς Φιλίππους ὁ

Λευτέος ποοεία τοῦ Ἀποστόλου Παύλου.

Παῦλος ἐθεράπευσε μίαν παιδίσκην, ἡ οποία κατείχετο ἀπὸ πονηρὸν πνεῦμα (πνεῦμα Πύθωνος). Τότε αὐτοὶ οἱ ὄποιοι ἐξεμεταλλεύοντο τὴν κέρην καὶ ἐκέρδιζον χρήματα κατηγόρησαν τὸν Παῦλον καὶ τοὺς συντρόφους του ὅτι προσπαθοῦν νὰ ἐπιβάλουν ἥθη τὰ ὄποια δὲν ἥμοιζον εἰς τοὺς Ρωμαίους. Οἱ στρατηγοὶ ἀκούσαντες αὐτὰ διέταξαν τοὺς ραβδούχους νὰ μαστιγώσουν τοὺς ἀποστόλους καὶ νὰ τοὺς κλείσουν εἰς τὴν φυλακήν. "Οταν ὅμως ὁ Παῦλος ἐδήλωσεν ὅτι εնνια Ρωμαῖοι πολίται, οἱ

στρατηγοὶ ὅγι μόνον τοὺς ἀπεφυλάκισαν ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐξήτησαν συγγράψαντες (διότι ἐθεωρεῖτο ἀτιμωτικὸν νὰ μαστυγώνωνται Ρωμαῖοι πολῖται). Ἡ ἔδρυσις τῆς πρώτης ἐν Εύρωπῃ Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας τῶν Φιλίππων ἔγινε τὸν χειμῶνα τοῦ ἔτους 49 - 50 μ. Χ.

Ἐκ τῶν Φιλίππων ὁ Παῦλος καὶ οἱ συνεργάται του μετέβησαν εἰς Θεσσαλονίκην, τὴν δονομαστὴν πρωτεύουσαν τῆς Βορείου Ἑλλάδος. Ἰουδαῖοι καὶ Ἐθνικοὶ πιστεύσαντες εἰς Χριστὸν ἀπετέλεσαν τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Θεσσαλονίκης ἡ ὄποια ἀπέβη μία τῶν μεγαλυτέρων τῆς Ἑλλάδος. Κατηγορηθέντες δὲ τῷ τῶν μὴ πιστευσάντων Ἰουδαίων ὡς ἐπαναστάται κατὰ τῆς Ρωμαϊκῆς ἑξουσίας ἡναγκάσθησαν νὰ φύγουν εἰς Βέροιαν, ὅπου ἔδρυσαν νέαν Ἐκκλησίαν. Ἀλλὰ καὶ ἐκ Βεροίας ἡναγκάσθη νὰ φύγῃ διὰ τὸν αὐτὸν λόγον ὁ Παῦλος, ὅδηγηθεὶς δὲ διὸ τῶν χριστιανῶν τῆς Βεροίας εἰς παράλιον μέρος ἐπεβιβάσθη πλοίου καὶ ἐπλευσεν εἰς Πειραιᾶ.

β) Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος εἰς Ἀθήνας.

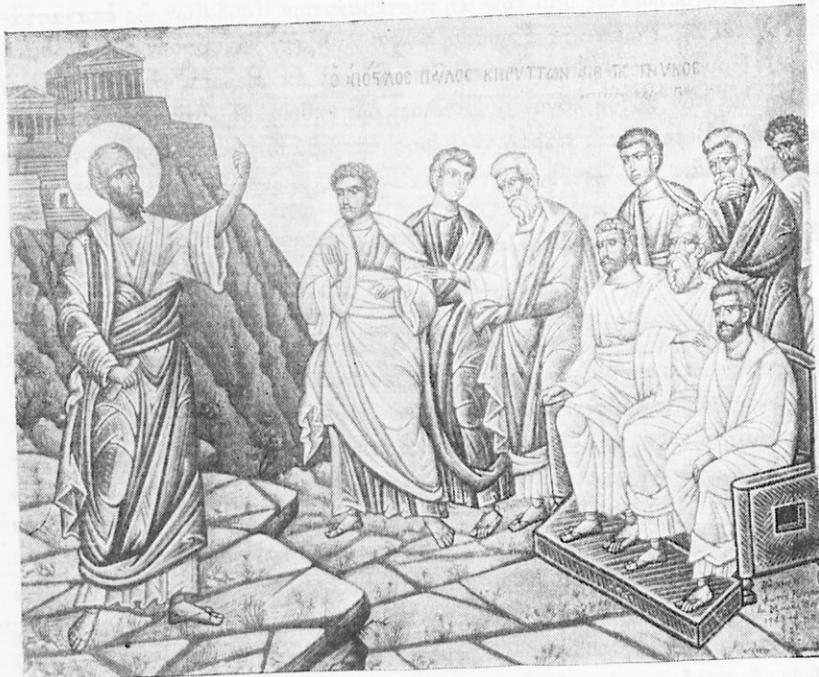
(Πρ. Ἀπ. ΙΖ' 16 - 34).

“Οταν ἔφθασεν εἰς τὰς Ἀθήνας ὁ Παῦλος, περιήρχετο κατ’ ἀρχὰς τὴν πόλιν ἐπισκεπτόμενος τοὺς ναοὺς καὶ παρατηρῶν μετὰ προσοχῆς τὸ πλῆθος τῶν ἀγαλμάτων καὶ τῶν ἱερῶν. Ἡρχισεν ἐπειτα νὰ συζητῇ μετὰ τῶν Ἀθηναίων εἰς τὴν Ἀγορὰν καὶ νὰ κηρύξῃ τὴν νέαν Πίστιν. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐκάλεσαν τὸν Ἀπόστολον νὰ διμλήσῃ εἰς αὐτοὺς ἐπὶ τοῦ Ἀρείου Πάγου. Ὁ Παῦλος ἐδέχθη εὐχαρίστως τὴν πρόσκλησιν καὶ ἐξεφώνησεν ἐνώπιον μεγάλης συγκεντρώσεως θαυμάσιον καὶ θεόπνευστον λόγον.

«Ἐπισκεπτόμενος τὰ ἱερά σας, ἀνδρες Ἀθηναῖοι, τοὺς εἶπεν, εὗρον καὶ βωμὸν ἀφιερωμένον «ἀγνώστῳ θεῷ». Αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν Θεόν, τὸν ὄποιον σεῖς ἀγνοοῦντες λατρεύετε, Αὐτὸν ἐγὼ σᾶς κηρύξτω». «Ὁ Θεός δὲ ποιήσας τὸν κόσμον καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτῷ, οὗτος οὖντος καὶ γῆς ὑπάρχων Κύριος οὐκ ἐν χειροποιήτοις γαῖς κατοικεῖ, οὐδὲ ὑπὸ χειρῶν ἀνθρώπων θεοφανεύεται προσδεόμενός τινος, αὐτὸς διδοὺς πᾶσι ζωὴν καὶ πνοήν καὶ τὰ πάντα ἐποίησε τε ἐξ ἑνὸς αἷματος πᾶν Ἐθνος ἀνθρώπων κατοικεῖν ἐπὶ πᾶν τὸ ποσόσωπον τῆς γῆς... δρίσας προστεταγμένους καὶ τὰς δοθεσίας τῆς κατοικίας αὐτῶν ζητεῖν τὸν Κύριον, εἰ ἄραγε ψηλαφίσειαν αὐτὸν καὶ εὑροιεν, καὶ γε οὐ μακοῖν ἀπὸ ἑνὸς ἐκάστου ήμων ὑπάρχοντα, ἐν αὐτῷ γὰρ ζῶμεν καὶ κυρούμεθα καὶ ἐσμέν,

ώς καὶ τινες τῶν καθ' ἡμᾶς ποιητῶν εἰρήκασι· τοῦ γάρ καὶ γέρος ἐσμέν... τοὺς μὲν οὖν χρόνους τῆς ἀγνοίας ὑπεριδὼν ὁ Θεός τὰ νῦν παραγγέλλει τοῖς ἀνθρώποις πᾶσι παταχοῦ μετανοεῖν, διότι ἔστησεν ἡμέραν ἐν ᾧ μέλλει κρίνειν τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ, ἐν ἀνδρὶ φίλῳ τισε, πίστιν παρασχὼν πᾶσιν ἀναστήσας αὐτὸν ἐκ νεκρῶν».

Πολλοί ἐκ τῶν Ἀθηναίων δὲν ἔδωσαν σημασίαν εἰς τοὺς λόγους τοῦ Παύλου, ἀλλοι τὸν ἐχλεύασαν, ὀδίγοι δὲ ἐνόησαν καὶ ἐπίστευσαν. Μεταξὺ τούτων ἦτο καὶ μία γυνή, δηνομαζομένη Δάμαρις, καὶ εἰς ἐπί-

Ο Απόστολος Παῦλος διμιλεῖ εἰς τὸν Ἀρειον Πάγον τῷν Ἀθηνῶν.

σημος Ἀθηναῖος, ὁ Ἀρεοπαγίτης **Διονύσιος**. Οὗτος ἔγινε κατόπιν ἐπρῶτος ἐπίσκοπος τῆς ἰδρυθείσης τότε εἰς τὰς Ἀθήνας Ἐκκλησίας. Ο Διονύσιος ἀπέθανε μαρτυρικὸν θάνατον περὶ τὸ 95 μ. Χ. Ἡ ἐκκλησία μας ἔօρτάζει τὴν μνήμην του τὴν 3ην Ὁκτωβρίου, εἶναι δὲ ὁ πολιούχος ἄγιος τῶν Ἀθηνῶν.

γ) Ἡ ἰδρυσις τῆς ἐν Κορίνθῳ ἐκκλησίας.

(Πρ. Ἀπ. ΙΗ' 1 - 12)

Ἐξ Ἀθηνῶν μετέβη ὁ Παῦλος εἰς τὴν Κόρινθον, ἡ ὁποίᾳ ἦτο σπουδαῖον ἐμπορικὸν κέντρον. Ἐγνώρισεν ἐκεῖ τὸν Ἰουδαίον σκηνοποιὸν Ἀκύλαν καὶ ἔκαμεν αὐτὸν χριστιανὸν ὄπως καὶ τὴν σύζυγόν του Πρίσκιλλαν. Ἀναμένων τοὺς συνεργάτας του Σίλαν καὶ Τιμόθεον, διέμενε εἰς τὸν οἶκον τοῦ Ἀκύλα ἐργαζόμενος καὶ αὐτὸς τὴν γνωστήν του τέχνην τοῦ σκηνοποιοῦ, διὰ νὰ κερδίζῃ τὰ πρὸς συντήρησίν του ἀναγκαῖα.

Οταν ἔφθασαν ἐκ Θεσσαλονίκης ὁ Σίλας καὶ ὁ Τιμόθεος, ἥρχισεν ὁ Παῦλος νὰ κηρύξῃ πρῶτον εἰς τὴν Συναγωγὴν, ἐπειτα δὲ καὶ μεταξὺ τῶν ἑθνικῶν (Ἐλλήνων). Ο ἀρχισυνάγωγος Κρίσπος ἔγινε χριστιανός, ὡς καὶ πολλοὶ ἄλλοι Ἰουδαῖοι καὶ Ἐλληνες Κορίνθιοι, ἡ δὲ ἰδρυθεῖσα Ἐκκλησία ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν ἐκρατύνετο. Ἐν Κορίνθῳ παρέμεινεν ὁ Παῦλος ἐπὶ ἓν καὶ ἥμισυ ἔτος. Ἐκεῖ ὁ Παῦλος ἐκινδύνευσεν ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους, ἀλλὰ ἐσώθη χάρις εἰς τὸν ἀνθύπατον Γαλλίωνα.

Πρὸς τοὺς Κορινθίους χριστιανούς ἔστειλε βραδύτερον ὁ Ἀπόστολος δύο ἐπιστολὰς ἐρμηνεύων τὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ καὶ δίδων πολυτίμους συμβουλὰς καὶ ὀδηγίας.

δ) Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος εἰς Ἔφεσον.

(Πρ. Ἀπ. ΙΗ' 13 - 14)

Ἀπὸ τὴν Κόρινθον ὁ Παῦλος συνοδεύομενος καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀκύλα καὶ τῆς Πρισκίλλης, οἱ ὁποῖοι ἀνεδείχθησαν πολύτιμοι συνεργάται του, ἔπλευσεν εἰς Ἔφεσον τῆς Μ. Ἀσίας. Καταλιπὼν ἐκεῖ τοὺς συνεργάτας του ἀνέβη εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα: «ἀναβὰς καὶ ἀσπασάμενος τὴν ἐκκλησίαν». Ἐκεῖθεν ἀνεχώρησε διὰ τὴν Ἀντιόχειαν, ὅπου εὗρε τὴν Ἐκκλησίαν πλήρη ζωῆς. Εὐχαριστημένος καὶ ἴκανοποιημένος ὁ Ἀπόστολος διέτρεξεν ἄλλην μίαν φορὰν τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ διὰ τῆς Φρυγίας καὶ Γαλατίας ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἔφεσον, ὅπου ἐπεδόθη μετὰ μεγάλης δραστηριότητος εἰς τὸ ἔργον του (53 μ. Χ.). "Οχι μόνον Ἐφέσιοι ἐφωτίζοντο καὶ προσήρχοντο εἰς τὸν χριστιανισμόν, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἐκ τῶν πέριξ πόλεων καὶ χωρίων ἐγίνοντο χριστιανοί καὶ μαθηταὶ τοῦ Παύλου καὶ διέδιδον εἰς τὰς πόλεις των νέαν θρησκείαν. Βοηθούς καὶ συνεργάτας εἶχε τὸν

Ακύλαν καὶ τὴν Πρίσκιλλαν· οὗτοι ἀνέπτυξαν μέγαν ζῆλον, ὑπέστησαν δὲ βραδύτερον μαρτυρικὸν θάνατον.

Τρία ἔτη παρέμεινεν ὁ Παῦλος εἰς τὴν Ἔφεσον, ἡ δὲ ἵδρυθεῖσα ἐκεῖ Ἐκκλησία ἐκρατύνετο καὶ ἐνεδυναμοῦτο ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν ἀναδειγθεῖσα βραδύτερον ὄνομαστὸν κέντρον τῆς Χριστιανοσύνης¹.

10. Τοίτη περιοδεία τοῦ Ἀποστόλου Παύλου.

Διωγμὸς καὶ φυλάκισις αὐτοῦ (57-62 μ. Χ.).

(Πρ. Ἀπ. Κ' 1-16 καὶ ΚΑ' 17-40)

Ἐκ τῆς Ἔφεσου ὁ Παῦλος ἐπεχείρησε τὴν τρίτην περιοδείαν του εἰς τὰς χώρας, τὰς ὁποίας καὶ προηγουμένως εἶχεν ἐπισκεψθῆ διότι εἶχον δημιουργήθη διάφορα μικροζητήματα μεταξὺ τῶν χριστιανῶν. Προσωπικαὶ γνῶμαι προεκάλουν ἀταξίαν καὶ διαιρέσεις. Παρεξηγήσεις μεταξύ τῶν ἐξ Ἰουδαίων καὶ τῶν ἐξ Ἑθνῶν χριστιανῶν ἐτάρασσον τὴν ζωὴν τῶν Ἐκκλησιῶν.

Ο Παῦλος ἥλθε πρῶτον εἰς τὴν Σμύρνην καὶ κατόπιν εἰς τὴν Τρωάδα. Ἐκεῖθεν ἐπλευσεν εἰς Μακεδονίαν καὶ μετέβη εἰς τοὺς Φιλίππους, εἰς τὴν Θεσσαλονίκην καὶ τὴν Βέροιαν. Μετέβη ἐπίσης καὶ εἰς ἄλλας πόλεις, τὰς ὁποίας πρώτην φορὰν ἐπεσκέπτετο. Κατέβη κατόπιν εἰς Κόρινθον καὶ ἐπανῆλθεν εἰς Μακεδονίαν, ὅποθεν ἐπλευσεν εἰς Μικρὰν Ἀσίαν σκοπεύων νὰ μεταβῇ εἰς Ἱεροσόλυμα.

Πανταχοῦ ἐγίνετο δεκτὸς ὑπὸ τῶν χριστιανῶν μετὰ ἐκδηλώσεων ἀγάπης καὶ θαυμασμοῦ. Ἐδίδασκε παντοῦ τὴν ἀληθινὴν πίστιν καὶ ἀπεμάρχουν τῶν Ἐκκλησιῶν τοὺς ψευδοχριστιανούς, ἐθέρμανε δὲ καὶ ἐνίσχυε τὸ φρόνημα τῶν πιστῶν.

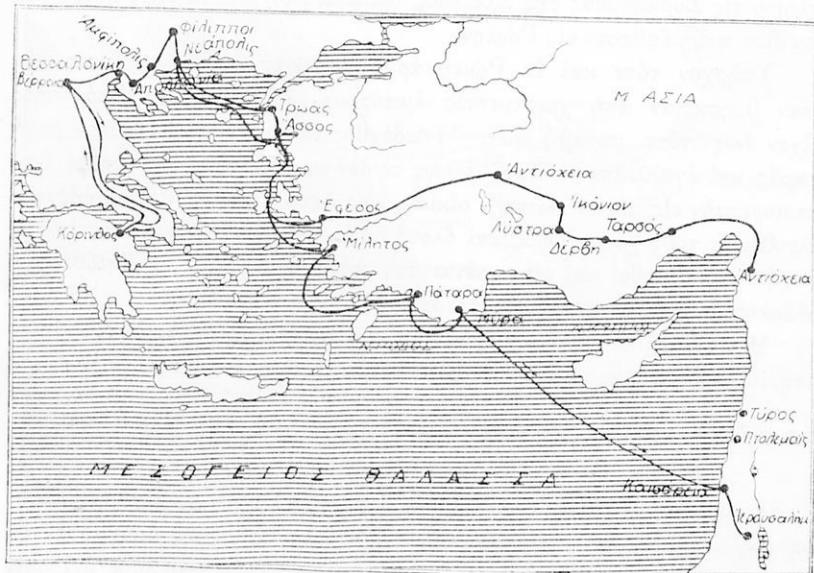
Διερχόμενος ἐκ Μιλήτου ἐστειλε καὶ ἐκάλεσε τοὺς πρεσβυτέρους τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἔφεσου, τοὺς ὁποίους συνεβούλευσε πῶς νὰ κυβερνοῦν τὴν Ἐκκλησίαν καὶ νὰ προφυλάττουν τοὺς πιστούς ἀπὸ τοὺς ψευδοδιδασκάλους.

Ἐκ τῆς Μιλήτου ὁ Παῦλος ἐπλευσε πρὸς τὴν Παλαιστίνην καὶ παραμείνας διάγονον εἰς Καισάρειαν μετέβη κατόπιν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, ὅπου τὸν ὑπεδέχθησαν ὄλοι οἱ χριστιανοὶ μετὰ μεγάλης χαρᾶς. Διηγήθη εἰς

1. Τὴν διαμονὴν τοῦ Ἀποστόλου ἐν Ἔφεσῳ ἐντάσσουσιν Ἐκκλησιαστικοὶ τινες ιστορικοὶ εἰς τὴν τρίτην περιοδείαν του.

αὐτοὺς τὰ λαμπρὰ ἀποτελέσματα τῆς διδαχῆς του εἰς τὰ "Εθνη καὶ ὅλοι μαζὶ ἐδοξολόγησαν τὸν Θεόν.

Τὴν ἄλλην ἡμέραν μετέβη εἰς τὸν Ναόν, ἵνα προσευχῇθῇ. Οἱ ἐχθροὶ του Ἰουδαῖοι ἔξηγειραν τὸν ὄχλον ἐναντίον του λέγοντες ὅτι εἰσάγει "Ἐλληνας εἰς τὸν Ναὸν καὶ βεβλώνει αὐτόν. 'Ο Παῦλος συνελήφθη καὶ παρ' ὀλίγον νὰ θανατωθῇ. 'Ο Ρωμαῖος φρούραρχος τῆς πόλεως μετὰ δυσκολίας τὸν ἀπέσπασεν ἀπὸ τὰς χεῖρας τοῦ ὄχλου, διέταξεν ὅμως νὰ δεθῇ διὰ διπλῶν ἀλύσεων, διότι ἐνόμισεν ὅτι πρόκειται περὶ ἐπικινδύνου

Τοίη πορεία τοῦ Ἀποστόλου Παύλου.

κακούργου. Πρὸ τῆς ἐπιμονῆς τοῦ ὄχλου ὁ φρούραρχος διέταξεν ἀκόμη καὶ νὰ μαστιγωθῇ. 'Ο Παῦλος τότε ἐπεκαλέσθη τὴν ἴδιότητά του ὡς Ρωμαίου πολίτου, ὁ φρούραρχος ἐφοβήθη καὶ τὸν ἀπέστειλεν ὑπὸ συνοδίαν εἰς τὴν Καισάρειαν, ὅπου διέμενεν ὁ Ρωμαῖος Διοικητὴς τῆς Παλαιστίνης Φῆλιξ. Οὗτος συζητήσας ἐπανειλημμένως μετὰ τοῦ Παύλου ἀντελήφθη ὅτι εἶναι ἀδῷος, ἀλλὰ δὲν τὸν ἀπηλευθέρωσεν ἐλπίζων νὰ λάβῃ παρ' αὐτοῦ πολλὰ λύτρα. Εἰς τὴν φυλακὴν παρέμεινεν ὁ Ἀπόστολος ἐπὶ δύο ἔτη, ἔως ὅτου ἀντικατεστάθη ὁ Φῆλιξ. 'Ο νέος Διοικητὴς Φῆστος

ἀπεφάσισε τελικῶς νὰ στείλῃ τὸν Παῦλον εἰς τὴν Ρώμην, νὰ δικασθῇ ὑπὸ τοῦ Δικαστηρίου τοῦ Καίσαρος, καθ' ὃ εἶχε δικαιώματα ὡς Ρωμαῖος πολίτης.

Τὸ ταξίδιον τοῦ Παύλου ἦτο περιπετειῶδες. Τὸ φέρον αὐτὸν πλοῖον ἥναγκάσθη λόγῳ τῆς τριωμίας νὰ προσεγγίσῃ εἰς Κρήτην καὶ πλέον κατόπιν πρὸς Δυσμάς ἐναυάγησε πρὸ τῆς νήσου Μάλτας. Οἱ ναυαγοὶ διεσώθησαν καλυμβῶντες. Εἰς Μάλταν παρέμεινεν ἐπὶ τρίμηνον ὁ Παῦλος, ἐκήρυξε καὶ ἔδρυσεν Ἐκκλησίαν. Ἐκ Μάλτας ἐπλευσε δὲ ἀλλου πλοίου εἰς Συρακούσας τῆς Σικελίας, διεπεραιώθη ἐπειτα εἰς Ρήγιον καὶ ἐκεῖθεν πεζῇ ἔφθασεν εἰς Ρώμην.

Ὑπῆρχον τότε καὶ ἐν Ρώμῃ ἀρκετοὶ χριστιανοὶ διδαχθέντες τὴν νέαν θρησκείαν ἀπὸ χριστιανούς ἐμπόρους, διότι οὐδεὶς Ἀπόστολος εἶχεν ἔως τότε μεταβῆ ἐκεῖ. Ὑπεδέχθησαν λοιπὸν τὸν Παῦλον μετὰ χαρᾶς καὶ ἀγαλλιάσεως, ἀφοῦ ἀλλως τε δὲν ἐφυλακίσθη, ἀλλὰ ἐτέθη ὑπὸ περιορισμὸν εἰς μίαν ἴδιωτικὴν οἰκίαν, ἵνας ὅτου δικασθῇ. Ἐκεῖ ἐδέχετο ἐλευθέρως τοὺς χριστιανοὺς καὶ ὅλους ὅσους ἤθελον νὰ ἀκούσουν τὴν διδαχὴν του. Βοηθοὶ καὶ συνεργάται του ἦσαν ὁ Λουκᾶς, ὁ Τιμόθεος, ὁ Μᾶρκος, ὁ Τυχικὸς καὶ ὁ Ἀρίσταρχος.

Μετὰ διετῆ περιορισμὸν ἔγινεν ἐπὶ τέλους ἡ δίκη του πρὸ τοῦ δικαστηρίου τοῦ Καίσαρος, ἡθωώθη καὶ ἀφέθη ἐλεύθερος (62 μ. Χ.).

11. Τετάρτη περιοδεία καὶ τελευτὴ τοῦ Παύλου.

(Πρ. Ἀπ. ΚΒ' 22 - 30)

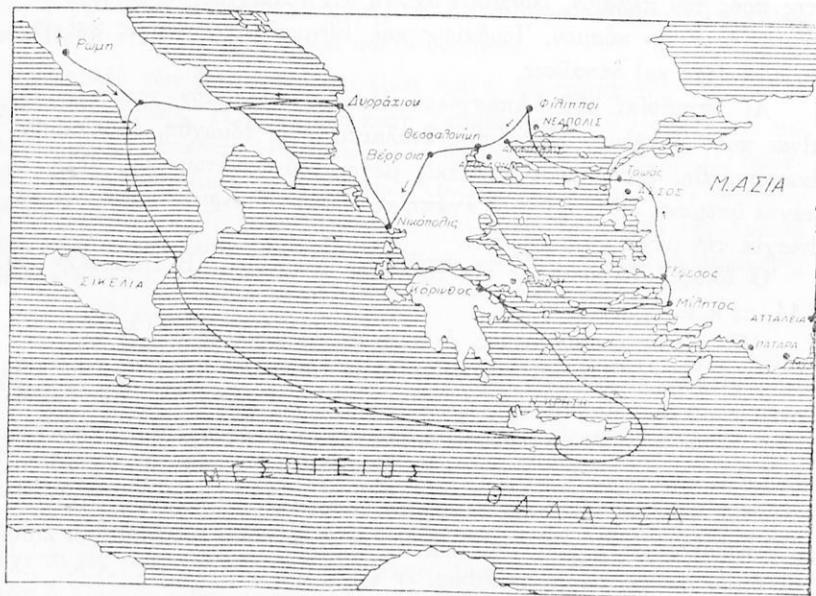
Ο Ἀπόστολος Παῦλος ἦτο πλέον μεγάλης ἡλικίας καὶ εἶχε καταβληθῆ ἀπὸ τοὺς διαρκεῖς ἀγῶνας, τὰς περιπετείας καὶ τοὺς διωγμούς. Τὸ πνεῦμά του ὅμως ἦτο πάντοτε ἀκμαῖον καὶ ὁ ζῆλός του πρὸς διάδοσιν τοῦ Εὐαγγελίου ζωηρὸς καὶ ἀκαταπόνητος.

Ἀποκεῆσας τὴν ἐλευθερίαν του, ἐπιχειρεῖ τετάρτην περιοδείαν, τὴν τελευταίαν. Ἐκ Ρώμης ἐπλευσεν εἰς τὴν Κρήτην πρῶτον καὶ ἐχειροτόνησεν ἐπεικοπὸν τὸν ἄλλοτε συνεργάτην του Τίτον. Ἐκεῖθεν μετέβη εἰς Μ. Ἀσίαν καὶ ἐπεσκέψθη πολλὰς Ἐκκλησίας. Εἰς τὴν Ἐφεσον ἐχειροτόνησεν ἐπεικοπὸν ἔτερον βοηθόν του, τὸν Τιμόθεον. Ἐπεσκέψθη κατόπιν τὰς Ἐκκλησίας τῆς Ἐλλάδος καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ἐπέρασεν εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ ἤλθε πάλιν εἰς τὴν Ρώμην.

Εἶχεν ἥδη ἀρχίσει ἐκεῖ ὁ ἄγριος διωγμὸς τῶν χριστιανῶν, ὁ διαταχθεὶς ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Νέρωνος. Ο αἰμοχαρῆς καὶ παράφρων ἡγεμὼν

οὗτος εἶχε διατάξει γὰρ συλλαμβάνωνται οἱ χριστιανοὶ καὶ γὰρ θανατώνωνται ἄκριτοι καὶ μὲ κάθε τρόπον. Ἐν μέσῳ τῆς φοβερᾶς αὐτῆς διὰ τοὺς χριστιανοὺς δοκιμασίας ἔφθασεν ὁ Ἀπόστολος εἰς τὴν Ρώμην. Συνελήφθη ἀμέσως, ἐρρίφθη εἰς τὰς φυλακὰς καὶ διετάχθη ἡ θανάτωσίς του κατὰ τὸ ἔτος 64 μ. Χ. (Κατ' ὅλους τὸ 67 μ. Χ.).

Ο Παῦλος μεταφερόμενος εἰς τὸν τόπον τοῦ μαρτυρίου του ἦτο πλήρης γαλήνης. Ἡσθάνετο ἵκανοποίησιν καὶ χαράν, διότι ἐξεπλήρωσε τὸ καθῆκόν του καὶ ἐτελείωσε τὸ ἔργον του μὲ θυσίαν τῆς ζωῆς του. Ἡ

Τετάρτη πορεία τοῦ Ἀποστόλου Παύλου.

Ἐκκλησίᾳ μας ἔօρτάζει τὴν μνήμην του, ὅμοῦ μὲ τὴν μνήμην τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου, τὴν 29 Ιουνίου.

12. Τὸ ἀποστολικὸν ἔργον τοῦ Παύλου.

Ο Ἀπόστολος Παῦλος ἦτο τὸ ἐκλεκτὸν ὄργανον τοῦ Θεοῦ διὰ τὸ ἔργον τῆς διαδόσεως τοῦ Εὐαγγελίου, ἔργον, εἰς τὸ ὅποῖον ἐπὶ 30 ὅλα ἔπη ἀφωσιάθη ψυχῇ καὶ σώματι.

Τὸ προφορικόν του κήρυγμα συνεπλήρωσε διὰ πολλῶν ἐπιστολῶν, ἔξ δυν σφέσινται 14, τὰς ὁποίας ἀπέστειλεν εἰς τοὺς χριστιανούς διαφόρων Ἐκκλησιῶν. Αὕτα περιέχονται, ὥπως γνωρίζομεν, εἰς τὴν Καινὴν Διαθήκην.

Εἰς τὰ κηρύγματα καὶ τὰς Ἐπιστολάς του διδάσκει ὅτι ὁ Χριστὸς διὰ τοῦ σταυρικοῦ του θανάτου ἔκαμε πάλιν τὸν ἀνθρωπὸν φύλον τοῦ Θεοῦ καὶ ὅτι ὁ ἀνθρώπος σφέσι εταίροις διὰ τῆς πρὸς Αὐτὸν Πίστεως. Ἡ πίστις ὅμως αὕτη πρέπει νὰ είναι ἐνεργός, νὰ ἐκδηλοῦται δηλ. διὰ πράξεων ἀγάπης πρὸς τὸν πλησίον. Διδάσκει ἀκόμη ὅτι ὁ Χριστὸς καλεῖ πρὸς σωτηρίαν ὅλον τὸν κόσμον, Ἰουδαίους καὶ Ἑθνικούς, ἐλευθέρους καὶ δούλους, ἄνδρας καὶ γυναικας.

Αἱ ὑπηρεσίαι τοῦ Ἀπόστολου Παύλου πρὸς τὸν χριστιανισμὸν εἶναι πολὺ μεγάλαι. Ἡγωνίσθη, ἐταλαιπωρήθη, ἐδιώγθη, ἐψυλακίσθη, ἐκακοποιήθη, ἐκινδύνευσε πολλάκις μέχρι τοῦ θανάτου του, ἀλλὰ τὰ πάντα ὑπέμενε, διότι ἡ θερμὴ ἀγάπη του πρὸς τὸν Χριστὸν ἐφώτιζε καὶ ἐνίσχυε τὴν μεγάλην ψυχήν του.

‘Ο Ἰδιος ὁ Ἀπόστολος εἰς τὴν πρὸς Κορινθίους Β’ ἐπιστολὴν του (11, 23 κ. ἐ.) γράφει :

«Ἐν κόποις περισσοτέρως, ἐν πληγαῖς ὑπερβαλλόντως, ἐν φυλακαῖς περισσοτέρως, ἐν θανάτοις πολλάκις. Ὑπὸ Ἰουδαίων πεντάκις τεσσαράκοντα παρὰ μίαρ ἔλαφον, τοὶς ἐρωματίσθην, ἀπαξ ἐλιθάσθην, τοὶς ἐνανάγησα, τυγχίμερον ἐν τῷ βυθῷ πεποίηκα δόδοιπορίας πολλάκις, κινδύνοις ποταμῶν, κινδύνοις ληστῶν, κινδύνοις ἐκ γέρους, κινδύνοις ἐξ ἐθῶν, κινδύνοις ἐν πόλει, κινδύνοις ἐν ἐρημίᾳ, κινδύνοις ἐν θαλάσσῃ, κινδύνοις ἐν ψευδαδέλφοις ἐν κόπῳ καὶ μόχθῳ, ἐν ἀγρυπνίαις πολλάκις, ἐν λιμῷ καὶ δίψῃ, ἐν νηστείαις πολλάκις, ἐν ψύχει καὶ γυμνότητι . . . ».

* 13. Ὁ Ἀπόστολος Πέτρος.

(Πρ. Ἀπ. Θ' 36 - 43, Γ' 1 - 48 κ. ἀ.)

Σημαντικὸν ἐπίσης ἦτο τὸ ἀποστολικὸν ἔργον τοῦ Πέτρου, τὸν ὁποῖον ἡ Ἐκκλησία μας ὠνόμασε Κορυφαῖον, ὡς καὶ τὸν Ἀπόστολον Παῦλον.

‘Ο Πέτρος καὶ ὁ ἀδελφός του Ἀνδρέας ἤσαν τέκνα τοῦ Ἰωνᾶ καὶ κατήγοντο ἀπὸ τὴν Βηθσαϊδὰ τῆς Γαλιλαίας. Πρὶν γίνη μαθητὴς τοῦ Σωτῆρος, ὁ Πέτρος ὠνομάζετο Σίμων.

«Σὺ εἶ ὁ νῖος Ἰωνᾶ, εἴπεν εἰς αὐτὸν ὁ Κύριος, ὅταν τὸν ἐκάλεσεν ὡς μαθητήν του, σὺ κληθήσει Κηφᾶς (δέ ἐμηρεύεται Πέτρος)» (Ιωάν. 1, 43).

Μὲν ἀκάματον ζῆλον καὶ δραστηριότητα εἰργάσθη ὁ Πέτρος διὰ τὴν διάδοσιν τοῦ Εὐαγγελίου. Κατὰ τὴν Πεντηκοστὴν πρῶτος ἐδίδαξε τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ καὶ αὐτὸς ὡμίλει ἐξ ὄντυματος καὶ τῶν ἄλλων μαθητῶν τοῦ Χριστοῦ διὰ τοῦτο ὁ "Ἄγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος ὄνομάζει αὐτὸν «στόμα τῶν Ἀποστόλων».

Ἐκήρυξεν ὁ Πέτρος πρῶτον εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα καὶ κατόπιν εἰς ὅλην τὴν Παλαιστίνην, ἔκαμε δὲ καὶ πολλὰ θαύματα.

Μεταξὺ τῶν θαυμάτων του εἶναι καὶ ἡ ἀνάστασις τῆς Ταβιθᾶ εἰς τὴν πόλιν Ἰόπην. Ἡ γριστιανὴ κόρη Ταβιθᾶ ἦτο πολὺ εὐσεβής καὶ φιλάνθρωπος. Ἐφραπτεν ἐνδύματα καὶ τὰ ἔδιδεν εἰς πτωχούς καὶ εἰς δραπάνα. Ἡ σθένησεν ὅμως καὶ ἀπέθανεν. "Ολοι ὅσους εὐηργέτησεν ἐθρήνουν γύρω ἀπὸ τὴν κλίνην της. Ὁ Πέτρος μετέβη εἰς τὴν οἰκίαν τῆς Ταβιθᾶ καὶ πολὺ συνεκινήθη ἀπὸ τοὺς θρήνους. Ἔγονάτισε καὶ προσηκόπη, ἔπειτα δὲ ἐστηκώθη καὶ πλήρης θείας δυνάμεως ἐφώναξε :

— Ταβιθά, ἐγέρθητι!

Ἀμέσως τὸ θαῦμα ἔγινεν. Ἡ Ταβιθᾶ ἐστηκώθη γεμάτη ζωήν. "Ολοι ἐδόξασαν τὸν Θεόν.

Εἰς τὴν Καισάρειαν ὁ Πέτρος προσείλυσεν εἰς τὴν πρὸς τὸν Χριστὸν πίστιν τὸν Ρωμαϊκὸν Διοικητὴν Κορονήλιον, ὃστις ἦτο εἰς ἐκ τῶν πρώτων ἐπισήμων Ἐθνικῶν, ποὺ ἡσπάσθη τὸν Χριστιανισμόν. Ἐλαβε τότε ἀφορμὴν νὰ διδάξῃ ὁ Πέτρος ὅτι ἡ θρησκεία τοῦ Χριστοῦ μετὰ χαρᾶς δέχεται εἰς τοὺς κόλπους της ὅχι μόνον Ἰουδαίους, ἀλλὰ καὶ Ἐθνικούς, διότι ὁ Χριστὸς ἥλθεν εἰς τὸν κόσμον, διὰ νὰ σώσῃ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους.

Ἐδίδαξεν ἔπειτα τὴν νέαν πίστιν εἰς πολλὰς ἀλλας χώρας, εἰς τὸν Πόντον, τὴν Γαλατίαν, τὴν Βιθυνίαν, τὴν Καππαδοκίαν κ. ἄ. Ἡ λότε πιθανώτατα καὶ εἰς τὴν Ἐλλάδα, ἀναφέρεται δὲ ὅτι μετέβη καὶ εἰς τὴν Αἴγυπτον μετὰ τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Μάρκου. Ὁ Πέτρος ἔγραψε καὶ δύο ἐπιστολὰς πρὸς ὅλους τοὺς χριστιανούς, κι ὅποιαι λέγονται Καθολικαὶ καὶ περιέχονται εἰς τὴν Καινὴν Διαθήκην.

Κατὰ τὸ ἔτος 64 μ. Χ. (κατ' ἄλλους τὸ 67) μετέβη εἰς τὴν Ρώμην, ὅπου ὑπέστη, ὅπως καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, μαρτυρικὸν θάνατον ἐπὶ Νέρωνος.

14. Οι ἄλλοι Ἀπόστολοι.

Ανδρέας ὁ «Πρωτόκλητος».

Ο Ἀπόστολος Ἀνδρέας ἦτο ἀδελφὸς τοῦ ἀποστόλου Πέτρου, ὁνομάσθη δὲ πρωτόκλητος, διότι πρῶτος ἐκλήθη ὑπὸ τοῦ Κυρίου καὶ ἡκολούθησεν Αὐτὸν ὡς μαθητὴς Του.

Κατὰ τὰς ἀρχαίας παραδόσεις ἐκήρυξε τὸ Εὐαγγέλιον εἰς τὴν Συρίαν, τὴν Καππαδοκίαν, τὴν Γαλατίαν καὶ Βιθυνίαν, εἰς τὴν μακρινὴν Σκυθίαν καὶ εἰς τὸ Βυζάντιον, ἔνθα ἐχειροτόνησε τὸν πρῶτον ἐπίσκοπον τῆς ἐκεῖ Ἐκκλησίας. Ἐκ τοῦ Βυζαντίου διὰ τῆς Θράκης καὶ Μακεδονίας μετέβη εἰς τὰς Πάτρας. Ἐκεῖ ἔμεινεν ὅριστικῶς διδάσκων καὶ κάμινων θαύματα καὶ θεραπείας. Ο Ρωμαῖος Διοικητὴς κατεδίκασεν εἰς θάνατον τὸν Ἀπόστολον, ἐπειδὴ μετεῖξεν τῶν πιστευσάντων εἰς τὴν νέαν θρησκείαν ἦτο καὶ ἡ σύζυγός του Μαξιμίλλα. Ἐσταυρώθη ἐπὶ χιαστοῦ σταυροῦ.

Τὸ ίερὸν λείψανον τοῦ Ἀποστόλου μετεφέρθη εἰς Κωνσταντινούπολιν κατὰ τὸ ἔτος 356 καὶ ἐναπέτεθη εἰς τὸν ναὸν τῶν Ἅγίων Ἀποστόλων. Η Ἐκκλησία μας ἐορτάζει τὴν μνήμην του τὴν 30ην Νοεμβρίου, αἱ δὲ Πάτραι τιμῶσιν αὐτὸν ὡς πολιοῦχον ἄγιον.

Ιάκωβος καὶ Ιωάννης ὁ Εὐαγγελιστής.

Οι δύο οὗτοι Ἀπόστολοι ἦσαν ἀδελφοί, τέκνα δὲ τοῦ Ζεβεδαίου καὶ τῆς εὐσεβοῦς Σαλώμης, συγγενοῦς, κατὰ τὴν παράδοσιν, τῆς μητρὸς τοῦ Κυρίου. Αὕτη, ὅπως γνωρίζομεν, ἡκολούθησε πάντοτε τὸν Σωτῆρα καὶ παρευρέθη εἰς τὴν σταύρωσίν Του.

Ο Ἀπόστολος Ιάκωβος ἐδίδαξεν εἰς τὰ Ιεροσόλυμα καὶ ἐδειξεν ἀκλόνητον σταθερότητα κατὰ τοὺς πρώτους ἐκεῖ διωγμοὺς τῶν χριστιανῶν. Ἀπέθανε μαρτυρικὸν θάνατον τὸ 44 μ. Χ. κατὰ τὸν ὑπὸ τοῦ Βασιλέως Ἡρώδου τοῦ Ἀγρίππα διαταχθέντα διωγμόν. Η Ἐκκλησία μας ἐορτάζει τὴν μνήμην του τὴν 30ην Ἀπριλίου.

Ο Εὐαγγελιστὴς Ιωάννης ἦτο ὁ μᾶλλον ἡγαπημένος μαθητὴς τοῦ Κυρίου. Εἰς τοῦτον ἀνέθεσεν ἀπὸ τοῦ σταυροῦ τοῦ μαρτυρίου Του ὁ Κύριος τὴν προστασίαν τῆς Παναγίας μητρὸς Του.

Ἐδίδαξε τὸ Εὐαγγέλιον εἰς τὴν Σαμάρειαν καὶ τὰ Ιεροσόλυμα. Κατὰ παλαιοτάτας παραδόσεις ἥλθεν εἰς τὴν Ἔφεσον, ἔνθα ἔμεινε

μέχρι τέλους τοῦ βίου του καὶ ἔκαμεν αὐτὴν κέντρον τῆς ἀποστολικῆς
του δράσεως. Ὁλίγον χρόνον ἔμεινε καὶ εἰς τὴν νῆσον Πάτμον «διὰ τὸν

‘Ο Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης.

λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἰησοῦ» (Ἀποκ. 1, 9). Εἶναι
καὶ οὕτος εἰς ἐκ τῶν στύλων τῆς Ἐκκλησίας, ὁ κατ’ ἔξοχὴν Ἀπόστολος

τῆς Ἀγάπης." Εγραψε τὸ τέταρτον Εὐαγγέλιον, εἰς τὸ ὄποιον τονίζει ὅτι ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς εἶναι υἱὸς (Λόγος) τοῦ Θεοῦ· διὰ τοῦτο ὀνομάζεται καὶ Θεόλογος. "Εγραψεν ἐπίσης καὶ τρεῖς καθολικὰς ἐπιστολάς, διὰ τῶν ὄποιων συμβουλεύει τοὺς χριστιανούς νὰ ἀγαποῦν τὸν πλησίον. "Εγραψε τέλος κατὰ τὴν ἐν Πάτμῳ διαμονήν του ἐν προφητικὸν βιβλίον, τὴν Ἀποκάλυψιν. Ἐν αὐτῇ προφητεύει τὸν μέλλοντα θρίαμβον τοῦ χριστιανισμοῦ. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ζωῆς του μετέβαινε εἰς τὰς θρησκευτικὰς συναθροίσεις καὶ τελετὰς ὑποβασταζόμενος ὑπὸ τῶν μαθητῶν του. Ἐπειδὴ δὲ δὲν ἤδυνατο νὰ κάμῃ μακρὰς διμιλίας περιωρίζετο εἰς τὰς λέξεις: « τεκνία, ἀγαπᾶτε ἀλλήλους ».

'Ο Απόστολος καὶ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης ἀπέθανεν εἰς ἥλικαν 90 ἑτῶν περὶ τὸ 101 μ. Χ. Ἡ Ἐκκλησία μας ἐορτάζει τὴν μνήμην του τὴν 8ην Μαΐου.

Οἱ λοιποὶ Ἀπόστολοι.

Καὶ οἱ ἄλλοι Ἀπόστολοι ἔξεπλήρωσαν μετὰ ζήλου καὶ δραστηριότητος τὸ ἀποστολικόν των ἔργων κηρύξαντες εἰς ὅλας τὰς χώρας τῆς Ἀνατολῆς καὶ ὑποστάντες ὅλοι μαρτυρικὸν θάνατον. Κατὰ τὰς ἀρχαῖας παραδόσεις μέχρις Ἰνδιῶν ἔφθασεν ὁ Ἀπόστολος Θωμᾶς καὶ μέχρις Αἴθιοπίας ὁ Ἀπόστολος καὶ Εὐαγγελιστὴς Ματθαῖος. Ὁ Φίλιππος ἐμάρτυρησεν εἰς Φρυγίαν τῆς Μ. Ἀσίας, ὁ Ναθαναὴλ εἰς τὴν Ἀρμενίαν, ὁ Ἰάκωβος δὲ τοῦ Ἀλφαίου εἰς Αἴγυπτον, δὲ Θαδδαῖος ἢ Λεββαῖος εἰς Περσίαν, δὲ Σίμων δὲ Ζηλωτὴς εἰς Βρετανίαν καὶ ὁ Ματθίας εἰς Αἴθιοπίαν.

'Η μνήμη των τιμᾶται ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας μας εἰς χωριστὰς δι' ἓνα ἔκαστον ἡμέρας, ἀλλὰ καὶ ὅλων μαζὶ τὴν 30ὴν Ἰουνίου.

15. Οἱ ἀδελφόθεοι Ἰάκωβος καὶ Ἰούδας καὶ οἱ · Εὐαγγελισταὶ Μᾶρκος καὶ Λουκᾶς.

Πλὴν τῶν δώδεκα Ἀποστόλων καὶ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου ἀποστολικὸν ἔργον ἔξεπλήρωσαν καὶ οἱ βιοθοὶ καὶ συνεργάται τῶν μαθητῶν τοῦ Σωτῆρος. Μεταξὺ τούτων ἔξχουσαν θέσιν κατέχουν οἱ δύο ἀδελφοθεοὶ Ἰάκωβος καὶ Ἰούδας καὶ οἱ Εὐαγγελισταὶ Μᾶρκος καὶ Λουκᾶς.

'Ο Ἰάκωβος, τὸν ὄποιον ἡ Ἐκκλησία μας ὀνόμασεν Ἀπόστολον, ἐγένετο, ὅπως εἴδομεν, πρῶτος ἐπίσκοπος Ιεροσολύμων. Ἡτο πολὺ εὐσεβῆς καὶ δίκαιος, ἀνεδείχθη εἰς ἐκ τῶν στύλων τῆς πρώτης Ἐκκλησίας καὶ ἀπέθανε διὰ λιθοβολισμοῦ εἰς τὰ Ιεροσόλυμα (62 μ. Χ.).

"Εγραψε μίαν Καθολικήν πρὸς τοὺς χριστιανοὺς ἐπιστολήν, διὰ τῆς ὁποίας διδάσκει ὅτι ὁ χριστιανὸς διὰ τῶν ἀγαθῶν "Ἐργων πρέπει νὰ ἀποδεικνύῃ τὴν πίστιν του." Εγραψεν ἐπίσης καὶ μίαν «Λειτουργίαν», ἡ ὁποία εἶναι πολὺ ἐκτενῆς καὶ διὰ τοῦτο τελεῖται μίαν μόνον φοράν τὸ ἔτος, κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ ἑορτασμοῦ τῆς μνήμης τοῦ Ἀποστόλου, δηλ. τὴν 23ην Ὁκτωβρίου.

Καὶ ὁ ἀδελφόθεος ἐπίσης Ἰούδας ἔγραψε Καθολικήν πρὸς τοὺς χριστιανοὺς Ἐπιστολήν, περὶ λαμβανομένην καὶ ταύτην εἰς τὴν Καινὴν Διαθήκην. Εἰς τὴν ἐπιστολὴν ταύτην συνιστᾶ ἐις τοὺς χριστιανούς νὰ προφυλάσσωνται ἀπὸ τοὺς ψευδοδιδασκάλους τῆς Πίστεως.

Ο Εὐαγγελιστὴς Μᾶρκος. Κατήγετο ἀπὸ τὰ Ἱεροσόλυμα καὶ ἔγινε χριστιανὸς ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου, τοῦ ὁποίου ὑπῆρχε μαθητής. Ἐδίδαξεν εἰς τὴν Αἴγυπτον, ἔνθα καὶ ἐμαρτύρησεν. Εγραψε τὸ δεύτερον Εὐαγγέλιον χάριν τῶν ἐξ Ἐθνῶν χριστιανῶν κυρίως. Εἰς τοῦτο παρουσιάζει τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν ὡς υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ ἰδρυτὴν τῆς γῆς βασιλείας Του.

Ο Εὐαγγελιστὴς Λουκᾶς ἥτο Ἐθνικὸς καὶ ἱατρὸς τὸ ἐπάγγελμα. Ἡτο ἐπίσης κατὰ τὴν παράδοσιν καὶ ζωγράφος. Εγίνε χριστιανὸς ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, τὸν ὁποῖον συνώδευσεν, ὅπως εἶδομεν, εἰς περιοδείας του καὶ ἐσυντρόφευε κατὰ τὰς ἐν Ρώμῃ ταλαιπωρίας καὶ τὴν φυλάκισίν του.

Ἐκήρυξεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, τὴν Δαλματίαν, Ἰταλίαν, Γαλλίαν, ἀπέθανε δὲ κατὰ τὴν παράδοσιν μαρτυρικὸν θάνατον εἰς τὴν Βοιωτίαν. Εγραψε τὸ τρίτον Εὐαγγέλιον, ἐν τῷ ὁποίῳ παρουσιάζει τὸν Χριστὸν ὡς Σωτῆρα τοῦ Κόσμου. Ο ἴδιος ἔγραψε καὶ τὰς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων ὡς συνέχειαν τοῦ Εὐαγγελίου του· εἰς ταύτας διηγεῖται τὴν δρᾶσιν τῶν Ἀποστόλων καὶ κυρίως τῶν δύο «κορυφαίων» Πέτρου καὶ Παύλου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

Η ΔΙΑΔΟΣΙΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ

16. Εύνοϊκοὶ ὄροι διὰ τὴν ἔξάπλωσιν τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας.

Διὰ τοῦ κηρύγματος τῶν Ἀποστόλων καὶ τῶν μαθητῶν αὐτῶν τὰς γένους τοῦ γνωστοῦ τότε κόσμου, ἀπὸ τῶν Ἰνδιῶν μέχρι τῶν Βρετανικῶν νήσων καὶ ἀπὸ τοῦ Σκυθικοῦ Βορρᾶ μέχρι τῆς Αἰθιοπίας. Εἰς τὴν ταχεῖαν ἔξάπλωσιν τῆς νέας θρησκείας συνετέλεσαν, πλὴν τῆς Θείας προελεύσεώς της καὶ τῆς δυνάμεως τῶν ἀληθειῶν της, καὶ μερικαὶ εὐνοῦκαὶ προϋποθέσεις ἀναφερόμεναι εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ κοινωνικὴν κατάστασιν τοῦ τότε κόσμου, ὡς καὶ ἄλλοι εὑμενεῖς ὄροι δημιουργηθέντες ὑπὸ τῶν ἴδιων τῶν χριστιανῶν.

Τοιαῦται προϋποθέσεις εἶναι :

1) **Ἡ ἐλληνικὴ γλῶσσα** καὶ ἡ διάδοσίς της εἰς ὅλας τὰς γένους τοῦ κόσμου. Ἀπὸ τῶν Ἰνδιῶν καὶ τῆς Αἰγύπτου μέχρι τῶν ἐσχατιῶν τῆς Δύσεως ὁμιλεῖτο, ὡς γνωστόν, ἡ ἐλληνικὴ γλῶσσα λόγῳ τῆς ἔξαπλώσεως τοῦ ἐλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Τὸ προφαρικὸν κήρυγμα τῆς νέας θρησκείας, γενόμενον εἰς τὴν ἐλληνικὴν γλῶσσαν, κατενοεῖτο εὐκόλως ὑπὸ τοῦ μεγάλου πλήθους τῶν περισσοτέρων γχωρῶν.

Τὰ Εὐαγγέλια, αἱ Ἐπιστολαὶ τῶν Ἀποστόλων, αἱ Πράξεις καὶ τὰ βραδύτερον κυκλοφορήσαντα συγγράμματα τῶν Ἱερῶν Πατέρων τῆς Ἔκκλησίας ἐγράφησαν ὅλα σχεδὸν εἰς τὴν ἐλληνικὴν γλῶσσαν. Τοιούτοτρόπως ὁ Ἐλληνισμὸς προσέφερε μίαν ἀκόμη μεγάλην ὑπηρεσίαν εἰς τὴν ἀνθρωπότητα διευκολύνας τὴν διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ.

2) **Ἡ πολιτικὴ ἔνωσις** ὄλων σχεδὸν τῶν πεπολιτισμένων τότε Ἐθνῶν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Ρωμαίων. Τὰ σύνορα μεταξὺ

τῶν διαφόρων χωρῶν εῖχον καταργηθῆ καὶ ἡ ἐπικοινωνία μεταξὺ τῶν λαῶν ἦτο ἔλευθέρα, ἀσφαλής καὶ εὔκολος. Ἐπομένως οἱ κήρυκες καὶ διδάσκαλοι τῆς νέας θρησκείας ἥδύναντο ἔλευθέρως νὰ μεταβαίνωσιν εἰς πᾶσαν χώραν καὶ πόλιν πρὸς διάδοσιν αὐτῆς.

Ἐξ ἄλλου οἱ Ρωμαῖοι αὐτοκράτορες ἐδείκνυν πατέρας ἀδικοφοίαν εἰς τὰ θρησκευτικὰ ζητήματα καὶ ἐπέτρεπον εἰς τοὺς ὑπηκόους λαοὺς τὴν ἔλευθέραν ἀσκησης πάσης λατρείας. Οἱ διαταχθέντες βραδύτερον διωγμοὶ τῶν χριστιανῶν ὠφείλοντο εἰς διάρροα ἄλλα αἴτια.

3) Εὑνοϊκοὶ δροι δημιουργηθέντες ὑπ' αὐτῶν τούτων τῶν Χριστιανῶν· τοιοῦτοι ἦσαν:

α') ὁ ἡθικὸς βίος τῶν χριστιανῶν καὶ ἡ ἀδελφικὴ μεταξὺ των ἀγάπης. Οἱ Ἑθνικοὶ ἔλεγον περὶ τῶν χριστιανῶν ὅτι ἡγαπῶντο πρὸς γνωρισθοῦν.

β') τὸ θάρρος καὶ ἡ σταθερότης τῆς πίστεως τῶν χριστιανῶν. Ἀγοργύστως ὑπέμενον τὰ μαρτύρια, εἰς τὰ ὅποια χάριν τῆς πίστεως ὑπεβάλλοντο, πρᾶγμα τὸ ὅποιον προεκάλει τὴν ἔκπληξιν καὶ τὸν θυμασμὸν καὶ αὐτῶν τῶν διωκτῶν καὶ τῶν δημίων των.

γ') ἡ ἐνωρὶς γενομένη μετάφρασις τῶν Ἱερῶν βιβλίων τῆς Ἀγίας Γραφῆς καὶ εἰς διαφόρους ἄλλας γλώσσας (Λατινικήν, Ἀρμενικήν κ.λ.π.), οὕτως ὡστε νὰ γίνωνται καταληπταὶ αἱ χριστιανικαὶ διλήθειαι ὑπὸ ὅλων τῶν λαῶν.

17. Τὰ ἐμπόδια εἰς τὴν διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Κατὰ τὴν ἔξαπλωσίν του ὁ χριστιανισμὸς συνήντησε καὶ πολλὰ καὶ μεγάλα ἐμπόδια. Τὰ ἐμπόδια ταῦτα προσῆλθον 1) ἀπὸ τοὺς Ἱερεῖς τῶν Ἰουδαίων καὶ τῶν Ἑθνικῶν, 2) ἀπὸ τὸν ἀμαθῆ ὄχλον καὶ 3) ἀπὸ τοὺς διαταχθέντας ὑπὸ τῶν αὐτοκρατόρων διωγμούς.

Οἱ Ἰουδαῖοι κατεδίωκον τοὺς χριστιανούς, διότι ἐνόμιζον ὅτι διέστρεφον τὴν Μωσαϊκὴν θρησκείαν καὶ ἤρνοντο τὰς Ἰουδαϊκὰς ἀντιλήψεις περὶ Μεσσίου, εἰς τὸν ὅποιον ἐστήριζον οἱ Ἰουδαῖοι τὰς ἐλπίδας των περὶ ἐθνικῆς ἀποκαταστάσεως.

Οἱ Ἱερεῖς ἔξ ἄλλου τῶν Ἑθνικῶν ἔβλεπον ὅτι, ἐὰν ἐπεκράτει ὁ χριστιανισμός, θὰ ἔχουν τὰς ἀπολαυάς των καὶ τὸν σεβασμὸν τοῦ εἰδωλολατρικοῦ ὄχλου. Διάφοροι ἐπίσης ἐπαγγέλματίαι (ἀγαλματοποιοί, θεράποντες ναῶν κ.λ.π.) ἔβλεπον ὅτι παρεβλάπτοντο τὰ συμφέροντά

των ἐκ τῆς ἐπικρατήσεως τῆς νέας θρησκείας, ἡ ὅποια κατήργει τὰ «εἰδώλα» καὶ τὰς μεγαλοπρεπεῖς τελετάς.

Οἱ φιλόσοφοι τέλος περιφρονήσαντες κατ' ἀρχὰς τὴν νέαν θρησκείαν, δύτι εἶδον ὅτι διεδίδετο αὕτη ταχέως εἰς ὅλον τὸν κόσμον, ἥρχισαν νὰ τὴν πολεμοῦν.

Πάντες οὖτοι ἔξηρεθιζον τὸν ἀμαθῆ ὄγλον κατὰ τῶν χριστιανῶν, τοὺς ὅποιους κατηγόρουν :

1) "Οτι ἡσαν **ἄθεοι**, διότι δὲν εἶχον ἀγάλματα καὶ βωμοὺς καὶ δὲν ἔκαμνον θυσίας·"

2) "Οτι ἡσαν **μισάνθρωποι**, διότι ἀπέφευγον τὰς διασκεδάσεις τῶν Ἑθνικῶν καὶ τὰ ἄγρια θεάματα εἰς τὰ ἀμφιθέατρα·"

3) "Οτι ἡσαν **συνωμόται**, ἐπειδὴ ἔκαμνον νυκτερινὰς συγκεντρώσεις· τοιαύτας ἔκαμνον πράγματα οἱ χριστιανοί, ἀλλὰ διὰ τὸν φόβον τῶν Ἰουδαίων καὶ τῶν Ἑθνικῶν.

4) Παρεξηγοῦντες τὸ μαστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας διέδιδον ὅτι οἱ χριστιανοί ἔτρωγον σάρκας καὶ ἔπινον αἷμα ἀνθρώπινον·

5) **Διάφορα ἀτυχήματα** ἡ **θεομηνίας** (πλημμύρας, λιμούς, σεισμούς κ.λ.π.) ἀπέδιδον ἐνίστε εἰς τὴν δργὴν τῶν εἰδωλολατρικῶν θεῶν ἐναντίον τῶν χριστιανῶν καὶ ἐγίνοντο πιστευτοὶ ὑπὸ τοῦ ἀμαθοῦς ὄγλου.

Αἱ κατηγορίαι αὗται διαδιδόμεναι καὶ ἔξαπλούμεναι ἐδημιούργουν τοιαύτην ἀτμόσφαιραν εἰς βάρος τῶν χριστιανῶν, ὡστε ἐπέτρεψαν εἰς τινας αὐτοκράτορας νὰ ἀποδίδουν εἰς τοὺς χριστιανοὺς τὴν ἀθλίαν κατάστασιν τοῦ κράτους καὶ τῶν ὑπηκόων λαῶν καὶ νὰ διατάσσουν συστηματικοὺς καὶ ἀγρίους **διωγμούς** ἐναντίον των.

Δὲν πρέπει τέλος νὰ παραλειφθῇ καὶ ἐν ἀκόμη σπουδαῖον ἐμπόδιον προεργόμενον ἐκ τῶν κόλπων αὐτοῦ τοῦ χριστιανισμοῦ. Τοῦτο συνίσταται εἰς τὴν ἐμφάνισιν μεταξὺ τῶν χριστιανῶν διαφόρων ψευδοδιδασκαλιῶν, αἱ δοποῖαι εἶναι γνωσταὶ μὲ τὴν γενικὴν δύομασίαν **αἵρεσεις**.

18. Οἱ Διωγμοί.

Οἱ ἐναντίον τῶν χριστιανῶν διωγμοὶ δύνανται νὰ διακριθῶσιν εἰς δύο κατηγορίας: 1) Εἰς τοὺς διωγμούς τοὺς ὀφειλομένους εἰς τὸν φαντισμὸν ἡ, καὶ τὰ συμφέροντα τοῦ Ἰουδαϊκοῦ καὶ εἰδωλολατρικοῦ ὄγλου, οἱ ὅποιοι ἡσαν συνήθως τοπικοὶ καὶ περιωρισμένοι, καὶ 2) εἰς ἐκείνους,

τοὺς ὃποίους διέταξαν μερικοὶ Ρωμαῖοι Αὐτοκράτορες διὰ διαφόρους ἔκαστος λόγους καὶ οἱ ὅποιοι ἦσαν κατὰ τὸ πλεῖστον γενικοὶ καὶ συστηματικοὶ.

Ἐκ τῶν τελευταίων τούτων διωγμῶν οἱ φοβερώτεροι καὶ ἀγριότεροι ἦσαν οἱ ἔξης:

α') Ὁ Διωγμὸς τοῦ Νέρωνος (64 μ. Χ.)

Οἱ αἰμοχαρῆς οὗτος αὐτοκράτωρ (54-68 μ. Χ.) εἶχε τὴν μωρίαν νὰ πιστεύῃ ὅτι ἡτο πλὴν τῶν ἄλλων καὶ ἔξοχος ποιητής. Ἐδήλωσε λοιπὸν εἰς ἐν συμπόσιον ὅτι, ἀν ἔβλεπε πόλιν πυρπολουμένην, ὡς ὄλλοτέ ποτε ἡ Τροία, θὰ ἥδυνατο νὰ συνθέσῃ ποιήματα ἵστης ἀξίας πρὸς τὰ Ὀμηρικὰ. Οἱ περὶ αὐτὸν ἔξωλέστατοι κόλακες ἔσπευσαν νὰ πυρπολήσουν μέγα μέρος τῆς Ρώμης, διὰ νὰ τοῦ παράσχουν τὸ θέαμα, ἐκ τοῦ ὅποιου θὰ ἐνεπνέετο. Ἔπειδὴ ὅμως ἐγνώσθη εἰς εὑρὸν κύκλον ἡ κακοῦργος αὕτη ἔμπνευσις καὶ πρᾶξις, ὁ Νέρων, διὰ νὰ ἀποφύγῃ ἔξέγερσιν τοῦ λαοῦ ἐναντίον του, διέδωσεν ὅτι οἱ χριστιανοὶ ἤναψαν πυρκαιάν, διὰ νὰ καταστρέψουν τὰ ἀγάλματα καὶ τοὺς ναοὺς τῶν θεῶν.

Ἡ κατηγορία ἔγινε πιστευτὴ καὶ ἤχοισεν ἀμέσως, διαταχθεὶς ἐπισήμως ὑπὸ τοῦ Νέρωνος, ἀγριοὶ διωγμὸς τῶν χριστιανῶν. Ἄλλους ἔκαιον ἐπὶ τῆς πυρᾶς, ὄλλους ἐσταύρωνον καὶ ὄλλους ἔρριπτον ἐν τοῖς ἀμφιθεάτροις εἰς τὰ θηρία ἢ κατὰ διαφόρους τρόπους βασανίζοντες ἐθανάτων (64 μ. Χ. κ. ἐ.). Κατὰ τὸν διωγμὸν τοῦτον ἐμαρτύρησαν ἐν Ρώμῃ καὶ οἱ Ἀπόστολοι Πέτρος καὶ Παῦλος.

β') Ὁ Διωγμὸς τοῦ Δομιτιανοῦ (94-96 μ. Χ.)

Οἱ σκληρὸς καὶ φιλοχρήματος Δομιτιανὸς (81-96 μ. Χ.) εὗρεν ἀφροδήν νὰ διατάξῃ τὸν διωγμὸν τῶν χριστιανῶν ἐκ τοῦ λεγομένου «φόρου τοῦ διδράχμου», τὸν ὅποιον ὑπεχρεοῦντο νὰ πληρῶνουν ὅλοι οἱ Ἰουδαῖοι. Ὅσοι Ἰουδαῖοι ἐγίνοντο χριστιανοὶ δὲν ὑπεβάλλοντο πλέον εἰς τὴν ὑποχρέωσιν ταύτην, ἀφοῦ ἔπαινον νὰ εῖναι Ἰουδαῖοι. Διὰ νὰ μὴ περιορίζωνται λοιπὸν τὰ ἔσοδα τοῦ Κράτους, διέταξεν ὁ Δομιτιανὸς γενικὸν διωγμὸν τῶν χριστιανῶν, ἐδήλωεν δὲ ὅλην τὴν περιουσίαν τῶν φονευομένων.

Κατὰ τὸν διωγμὸν τοῦτον ἐμαρτύρησαν ὁ Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης καὶ ὁ μαθητὴς τοῦ Ἀποστόλου Παύλου Τιμόθεος εἰς τὴν Ἔφεσον.

γ') Ό Διωγμός τοῦ Τραϊανοῦ.

'Επὶ Τραϊανοῦ (98 - 117 μ. Χ.) καθωρίσθη δι' αὐτοκρατορικῶν ὁδηγιῶν¹ πρὸς τοὺς διοικητὰς τῶν ἐπαρχιῶν ὁ τρόπος τῆς διώξεως τῶν χριστιανῶν. Κατὰ τὰς ὁδηγίας ταύτας οἱ χριστιανοὶ καταγγελόμενοι δις τοιοῦτοι καὶ ἀρνούμενοι νὰ ὀρκισθοῦν εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ αὐτοκράτορος καὶ νὰ θυσιάσουν εἰς τοὺς θεοὺς κατεδικάζοντο εἰς θάνατον. "Αν ὅμως ἐδέχοντο νὰ θυσιάσουν καὶ ὀρκισθοῦν, ἀφήνοντο ἐλεύθεροι. "Ἐπρεπε πάντας νὰ ὑποβληθῇ ἔγγραφος καὶ ἐνυπόγραφος καταγγελία, διὰ νὰ γίνῃ ἡ διώξις.

'Εννοεῖται, ὅτι λόγῳ τοῦ φανατισμοῦ τοῦ Ἐθνικοῦ ὅχλου αἱ διατάξεις αὕται δὲν ἐτηροῦντο πάντοτε καὶ συνήθως ἔξαπελύετο γενικὸς διωγμός. Τοῦτο συνέβη καὶ ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Τραϊανοῦ, Ἀδριανοῦ (117 - 138) καὶ Ἀυτωνίου τοῦ Πίου (138 - 161), ἀλλὰ εἰς περιωρισμένην αἰλίμακα.

δ') Ό Διωγμός τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου (161 - 180).

'Ο Μᾶρκος Αὐρήλιος, ἀν καὶ ὡς ἀνθρωπος ἥτο ἐπιεικῆς καὶ ἀγαθὸς (ἥτο ἔξοχος Στωϊκὸς φιλόσοφος), ἐν τούτοις ἐπέτρεψε σκληρότατον διωγμὸν τῶν χριστιανῶν. 'Επὶ τῆς ἐποχῆς του οἱ χριστιανοὶ ἀνεζητοῦντο πανταχοῦ καὶ ἐβασανίζοντο, διὰ νὰ ἀρνηθοῦν τὴν θρησκείαν των. Τὰ βασανιστήρια, εἰς τὰ δόποια ὑπεβάλλοντο, ἥσαν ἄγρια καὶ ἀπάνθρωπα: ἔξεσχιζον τὰς σάρκας των διὰ μαστίγων ἢ λίθων. Μεταξὺ τῶν πολλῶν μαρτύρων τοῦ διωγμοῦ τούτου συγκαταλέγεται καὶ ἡ Ἀγία Παρασκευή, ἡ δόποια ποικιλοτρόπως βασανισθεῖσα ἀπεκεφαλίσθη.

ε') Ό Διωγμός τοῦ Σεπτιμίου Σεβήρου (193 - 212).

'Υπὸ τοῦ αὐτοκράτορος τούτου ἀνενεώθη τὸ 202 μ. Χ. παλαιότερος νόμος, ὁ ὄποῖος ἀπηγόρευε τὸν προστηλυτισμόν. 'Ηγέρθη τότε μέγις διωγμός κατὰ τῶν χριστιανῶν εἰς τὰς ἐπαρχίας κυρίως, Αἴγυπτον, Β. Ἀφρικὴν καὶ Γαλλίαν (Γαλατίαν).

Κατὰ τοῦτον ἐμαρτύρησαν ὁ πατήρ τοῦ Ὁριγένους Λεωνίδης εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ὁ ἐπίσκοπος Λουγδούνου (σημερινῆς Αυλῶν τῆς Γαλλίας) Εἰρηναῖος καὶ ἡ Ἀγία Περπέτουα εἰς τὴν Καρχηδόνα.

1. Αἱ ὁδηγίαι περιλαμβάνονται εἰς ἐπιστολὴν τοῦ Τραϊανοῦ πρὸς τὸν φίλον του ἐπαρχὸν τῆς Βιθυνίας Πλίνιον τὸν Νεώτερον.

στ') 'Ο Διωγμὸς τοῦ Δεκίου (249 - 251).

‘Ητο σκληρότατος καὶ ἀγριώτατος. Ο Δέκιος ἔλαβε τὴν ἀπόφασιν νὰ ἔξαλείψῃ τὸν χριστιανισμόν, διότι ἐνόμιζεν ὅτι οὗτος εἶναι ἡ αἰτία τῆς καταπτώσεως τῆς Ἐθνικῆς θρησκείας καὶ τοῦ μεγαλείου τῆς Ρώμης. Ἐξέδωσε λοιπὸν διάταγμα, διὰ τοῦ ὁποίου ἐκάλει τοὺς χριστιανούς ἐντὸς ὥρισμένης προθεσμίας νὰ προσέλθουν εἰς τὴν Ἐθνικὴν θρησκείαν καὶ νὰ παραδώσουν τὰ ιερὰ βιβλία τῶν εἰς τὴν πυράν. Καὶ ἐπειδὴ δὲν ὑπήρχουσαν, ἔξαπέλυσεν ἄγριον διωγμὸν ἐναντίον τῶν.

Κατὰ τὸν διωγμὸν τοῦ Δεκίου ὑφίσταντο σκληρὰ βασανιστήρια καὶ ἐθανατώνοντο κυρίως οἱ κληρικοὶ καὶ μάλιστα οἱ Ἐπίσκοποι, διότι οὗτοι ἐνεθέρρυνον τοὺς χριστιανούς καὶ προέτρεπον αὐτοὺς νὰ μένουν πιστοὶ μέχρι θανάτου εἰς τὴν πίστιν τῶν. Πλεῖστοι μάρτυρες πάσης ἡλικίας καὶ τάξεως, νέοι, γέροντες, παρθένοι, ιερεῖς καὶ ἐπίσκοποι ὑπέστησαν ἀγοργύστως τὸν ὑπὲρ τῆς Πίστεως θάνατον.

Καὶ ὁ διαδεχθεὶς τὸν Δέκιον αὐτοκράτωρ Βαλεριανὸς (253 - 260) διέταξε διωγμὸν ἐναντίον τῶν χριστιανῶν.

‘Ο τελευταῖος ἀλλὰ φοβερότερος ὅλων τῶν διωγμῶν ἦτο :

ζ') 'Ο Διωγμὸς τοῦ Διοκλητιανοῦ (285 - 305).

Οὗτος διετάχθη ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος διὰ τοὺς αὐτοὺς λόγους, δι’ οὓς καὶ ὁ τοῦ Δεκίου, καὶ διήρκεσεν ἐννέα ἔτη (296 - 305). Μυριάδες πιστῶν ἐμαρτύρησαν κατὰ τὸν διωγμὸν τοῦτον. Μόνον εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν ἐθανατώθησαν 15 χιλιάδες χριστιανοί, εἰς τὴν Αἴγυπτον δὲ τὰ θύματα τοῦ διωγμοῦ ἀνηλθον εἰς τὸν καταπληκτικὸν ἀριθμὸν τῶν 140 χιλιάδων.

Οἱ χριστιανοὶ ἐσύροντο κατὰ ἐκαποντάδας εἰς τὰ βασανιστήρια, ἀλλὰ δὲν ἤρνοῦντο τὸν Χριστὸν ἀνεδείχθησαν ἀληθεῖς ἡρωες τῆς Πίστεως.

Ἐπὶ Διοκλητιανοῦ ἐμαρτύρησαν καὶ οἱ ἄγιοι Γεώργιος καὶ Δημήτριος (βλ. κατωτέρω σελ. 49 - 50).

Οἱ ἐπίσημοι καὶ συστηματικοὶ διωγμοὶ ἐσταμάτησαν ὄριστικῶς ὀλίγα ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Διοκλητιανοῦ, ἐπὶ Μεγάλου Κωνσταντίνου.

19. Ἡ σταθερότης τῆς Πίστεως καὶ τὸ θάρρος τῶν Χριστιανῶν κατὰ τοὺς διωγμούς. Οἱ Μάρτυρες.

Κατὰ τοὺς διωγμοὺς οἱ χριστιανοὶ ἐδείκνυον ὑπεράνθρωπον θάρρος, τὸ ὁποῖον ἦτο ἀποτέλεσμα τῆς σταθερᾶς τῶν πίστεως. Καὶ αὐτοὶ οἱ

διώκται των Ἑθνικοί δὲν ἡδύναντο νὰ κρύψουν τὸν θαυμασμόν των διὰ τοῦτο. Πολὺ συχνὰ στρατιῶται ποὺ τοὺς ἐφρούρουν ἢ δῆμοι ποὺ τοὺς ἔβασανιζον ἐπίστευον εἰς τὸν Χριστὸν καὶ συνεμαρτύρουν.

“Οσον ἐπολλαπλασιάζοντο αἱ διώξεις καὶ τὰ μαρτύρια, τόσον ἔξηπλοῦτο καὶ ἐστερεοῦτο ὁ χριστιανισμός. Διὰ τοῦτο ἡ Ἐκκλησία μας τιμᾶ καὶ δοξάζει τοὺς βασανισθέντας καὶ θανατωθέντας κατὰ τοὺς διωγμούς χριστιανούς. Οὗτοι ὀνομάσθησαν μάρτυρες, διότι αἱ προφορικαὶ διηγήσεις ἢ αἱ περιγραφαὶ τῶν παθημάτων αὐτῶν ἐμαρτύρουν περὶ τῆς πίστεώς των. Δι’ αὐτὸν δὲ καὶ τὰ βασανιστήριά των ἀπεκλήθησαν μαρτύρια.

Τὴν περιφρόνησιν τῶν μαρτύρων πρὸς τὸν θάνατον καὶ τὴν ἀδιαφορίαν καὶ καρτερίαν των εἰς τὰ βασανιστήρια καταδεικνύει τὸ κατωτέρω ἀπόσπασμα ἐπιστολῆς τοῦ ἐπὶ Τραϊανοῦ μαρτυρήσαντος (112) Ἐπισκόπου Ἀντιοχείας Ἰγνατίου τοῦ Θεοφόρου. Τὴν ἐπιστολὴν ταῦτην ἔγραψεν ὁ Ἰγνάτιος ἐντὸς τοῦ πλοίου, διὰ τοῦ ὄποιου μετεφέρετο εἰς Ρώμην, ἵνα ἑιφθῇ εἰς τὰ θηρία. « Ὁραίμην¹ τῶν θηρίων τῶν ἐμοὶ ἥτοι μασμένων . . . ἀ καὶ κολακεύσω συντόμως με καταφαγεῖν, οὐχ ὥσπερ τιτῶν δειλανόμενα οὐκ ἥμαντο². Καὶ αὐτὰ δὲ ἐκόντα μὴ θελήσῃ, ἐγὼ προσβιάσομαι³ . . . Ηὗρος καὶ σταυρός, θηρίων τε συστάσεις, ἀνατομαί, διαιρέσεις, σκορπισμοὶ ὀστέων, συγκοπὴ μελῶν, ἀλεσμοὶ ὅλου τοῦ σώματος . . . ἐπ’ ἐμὲ ἐρχέσθωσαν, μόρον ἵνα Ἰησοῦς Χριστὸς ἐπιτύχω⁴. Οὐδέν μοι ὡφελήσει τὰ τερπτὰ τοῦ κόσμου, οὐδὲ αἱ βασιλεῖαι τοῦ αἰῶνος τούτου. Καλόν μοι ἀποθανεῖν εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν ἢ βασιλεύειν τῶν περάτων τῆς γῆς » (Ἐπιστ. Ἰγνατ. πρὸς Ρωμ. Κεφ. Ε. κ. ἑ.).

Μεταξὺ τοῦ πλήθους τῶν μαρτύρων τῆς ἐποχῆς τῶν διωγμῶν συγκαταλέγονται ἡ Ἀγία Παρασκευὴ καὶ ἄλλαι πολλαὶ γυναικεῖς μάρτυρες, ὡς καὶ οἱ Μεγαλομάρτυρες Γεώργιος καὶ Δημήτριος.

Ἡ Ἀγία Παρασκευὴ κατήγετο ἐπὶ Ρώμης. “Ἐλαβε ταῦτα λαμπρὰν χριστιανικὴν μόρφωσιν ἀπὸ τοὺς χριστιανούς γονεῖς τῆς, τοὺς ὄποιους ζμως ἔχασεν εἰς ἡλικίαν 20 ἑτῶν. Διένειμε τότε τὴν περιουσίαν τῆς εἰς τοὺς πτωχοὺς καὶ περιήρχετο τὰς πόλεις διδάσκουσα. Συνελήφθη καὶ ἔβασανισθη ἐπὶ Ἀντωνίνου, ἐμαρτύρησε δὲ ἐπὶ Μάρκου Αὐρηλίου.

1. Εἴθε νὰ χρεῶ τὰ θηρία. 2. Ὅχι ὅπως συμβαίνει κάποτε ποὺ δειπνάζουν καὶ δὲν ἐγγίζουν μερικούς. 3. Θὰ τὰ ἔξαναγκάσω. 4. Ἰνα συναντήσω εἰς τὴν ἄλλην ζωὴν τὸν Ἰησοῦν Χριστόν.

Τὸ ἔτος τοῦ μαρτυρίου τῆς δὲν εἶναι ὀκριβῶς γνωστόν. Ἡ ἐκκλησία μας τιμᾷ τὴν μνήμην τῆς τὴν 26 Ἰουλίου.

”Αλλαγεναῖνες μάρτυρες ἦσαν:

1) Ἡ Ἀγία Βαρθάρα, ἡτις θεωρεῖται προστάτις τῶν ἀσθενῶν καὶ διὰ τοῦτο εἰς ὅλα τὰ Νοσοκομεῖα ἔχουν ἀνερτήσει τὴν εἰκόνα της, τιμᾶται δὲ καὶ ὡς προστάτις τοῦ Ηυροβολικοῦ τοῦ Στρατοῦ μας. Κατήγετο ἐκ Νικομηδίας καὶ εἶχε πατέρα τὸν φανατικὸν Ἐθνικὸν Διέσκουρον, ὁ ὄποιος παρέδωσεν αὐτὴν ὁ ἴδιος εἰς τὴν βασανιστήρια, ὅπου ὠμολόγησεν ὅτι ἦτο χριστιανή. Εορτάζεται ἡ μνήμη τῆς τὴν 4ην Δεκεμβρίου.

2) Ἡ Ἀγία Αἰκατερίνη. Κατήγετο ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ ἐφημίζετο διὰ τὴν μόρφωσιν καὶ τὸν πλούτον της. Εἰς νεαράν ήλικίαν ἔγινε χριστιανὴ καὶ ἀπέθανε μαρτυρικὸν θάνατον κατὰ τὸ ἔτος 305 ή 307. Τὸ ιερὸν λείψανον αὐτῆς εὑρίσκεται εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ ὄρους Σινᾶ. Εορτάζεται τὴν 25ην Νοεμβρίου.

3) Ἡ Ἀγία Μαρίνα. Αὕτη ἦτο κόρη ἑθνικοῦ ιερέως. Εγίνε χριστιανὴ καὶ μὲ θάρρος ὠμολόγησε τὸν Χριστὸν ἐνώπιον τοῦ εἰδωλολάτρου ἡγεμόνος τῆς χώρας, ὑποστάσα διὰ τοῦτο μαρτυρικὸν θάνατον κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ αὐτοκράτορος Αὐρηλιανοῦ (268 - 270). Τὴν μνήμην τῆς ἔορτάζομεν τὴν 17ην Ἰουλίου.

Ο Μεγαλομάρτυς καὶ Τροπαιοφόρος Γεώργιος κατήγετο ἐκ Καππαδοκίας, ἦτο ἀξιωματικὸς τοῦ Ρωμαϊκοῦ στρατοῦ καὶ διεκρίθη εἰς πολλὰς μάχας. ”Οταν ὁ Διοκλητιανὸς ἐκήρυξε τὸν διωγμόν, ὁ Γεώργιος, ὁ ὄποιος ἦτο χριστιανὸς καὶ εἶχε πολλοὺς προσελκύσει εἰς τὸν χριστιανισμόν, ὠμολόγησε τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν του καὶ κατηγόρει φανερὰ τὰς διώξεις τῶν χριστιανῶν. Εφυλακίσθη τότε καὶ, ἐπειδὴ παρ’ ὅλας τὰς ἀπειλὰς ἥρνήθη νὰ ἀνακαλέσῃ τὴν διμολογίαν του, ἐδέθη ἐπὶ ξύλου καὶ ἐδάρη ἄγριας. Τέλος κατὰ διαταγὴν τοῦ Διοκλητιανοῦ ἐσύρθη δεδεμένος ἐπὶ τροχοῦ καὶ ἀπεκεφαλίσθη περὶ τὸ ἔτος 303 μ. Χ. Ἡ ἐκκλησία μας ἔορτάζει τὴν μνήμην του τὴν 23ην Ἀπριλίου. Τροπαιοφόρος ἐπωνομάσθη, διότι, ἀν καὶ ὑπεβλήθη εἰς πολλὰ βασανιστήρια, πρὶν θανατωθῇ, οὐδὲν ἔπαθε κακὸν κατανικήσας τοὺς πόνους.

Ολίγον βραδύτερον (τὸ 306) ἐμαρτύρησε καὶ ὁ Μεγαλομάρτυς Δημήτριος. Ἡτο καὶ οὗτος ἀξιωματικὸς τοῦ Ρωμαϊκοῦ στρατοῦ καὶ κατήγετο ἐξ ἐπισήμου οἰκογενείας τῆς Θεσσαλονίκης. Εφυλακίσθη μαζὶ μὲ πολλοὺς ὄλλους χριστιανούς ἀρνηθέντας νὰ ἐγκαταλείψωσι τὴν πί-

στιν των. Εἰς τὴν φυλακὴν τὸν ἐπεσκέφθη νεανίας τις χριστιανός, ὁ Νέστωρ, καὶ ἔζήτησε νὰ τὸν ἐνισχύσῃ ὁ "Ἄγιος Δημήτριος διὰ τῆς εὐλογίας του, ἵνα δυνηθῇ νὰ νικήσῃ τὸν διάστημον τότε ἐθνικὸν γιγαντόσωμον παλαιστὴν Λυσαῖον, ὁ ὄποιος προεκάλει εἰς πάλην τοὺς χριστιανούς, μὲ τὸν ὄποιον ἐπρόκειτο νὰ ἀγωνισθῇ εἰς δημόσιον ἀγῶνα. Ἡ εὐλογία τοῦ Ἀγίου Δημητρίου ἐδόθη καὶ διὰ τὸν λόγον τοῦτον διετάχθη μετὰ τὴν κατανίκησιν τοῦ Λυσαίου ὑπὸ τοῦ Νέστορος ἡ θανάτωσις καὶ τοῦ Ἀγίου καὶ τοῦ Νέστορος.

'Ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Μεγαλομάρτυρος Δημητρίου ἀνηγέρθη βραδύτερον μεγαλοπρεπῆς ναός. Κατὰ τὴν παράδοσιν ἀνέβλυζε μύρον ἀπὸ τῆς λάρνακος τοῦ τάφου του· διὰ τοῦτο ὁ "Ἄγιος ἐπωνυμάσθη καὶ Μυροβλάχης. Οἱ Θεσσαλονίκεις πολλάκις ἐπεκαλέσθησαν τὴν προστασίαν του εἰς κινδύνους ἐξ ἐπιθέσεων ἢ πολιορκιῶν καὶ ἔτυχον ἐνισχύσεως καὶ σωτηρίας. Εἶναι ὁ πολιούχος ἄγιος τῆς Θεσσαλονίκης καὶ ἐορτάζεται τὴν 26ην Ὁκτωβρίου. Τὴν ἡμέραν τῆς ἐορτῆς του ἀπηλευθερώθη ἡ Θεσσαλονίκη κατὰ τὸ ἔτος 1912.

20. Αἱ αἰρέσεις τῶν πρώτων χριστιανικῶν χρόνων.

Αἱ αἰρέσεις τῶν πρώτων χριστιανικῶν χρόνων προηλθον ἀπὸ τοὺς χριστιανούς ἐκείνους, οἱ ὄποιοι ἐν τῇ προσπαθείᾳ των νὰ κατανοήσουν τὰς θεμελιώδεις ἀληθείας τοῦ χριστιανισμοῦ ἐπλανήθησαν. Αἱ αἰρέσεις εἶναι πολλαῖ, ἀλλὰ δύνανται νὰ διακριθῶσιν εἰς Ιουδαϊζούσας καὶ Γνωστικάς.

Αἱ Ιουδαϊζουσαι αἰρέσεις συνέχεον τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν πρὸς τὸν Ιουδαϊσμόν. Καὶ ἀπεδοκιμάσθησαν μὲν διὰ τῆς Ἀποστολικῆς Συνόδου τῶν Ιεροσολύμων αἱ τὸ πρῶτον ἐκδηλωθεῖσαι σχετικαὶ ἀντιλήψεις (σελ. 26), ἀλλὰ βραδύτερον ἀνεφάνησαν καὶ ἥλιαι καὶ διδασκαλίαι μεταξὺ τῶν χριστιανῶν, αἱ ὄποιαι ἐνόθευον τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν. Οὕτω οἱ Ἐβιωνῖται, δηλαδὴ πτωχοί, παρεδέχοντο μὲν τὸν Χριστὸν ὡς Μεσσίαν, ἡροοῦντο δὲ τὴν θειότητα Αὐτοῦ. Οἱ Ναζωραῖοι ἐδέχοντο τὸν Χριστὸν ὅχι ὡς Θεόν, ἀλλ᾽ ὡς προφήτην ἐκλεκτὸν τοῦ Θεοῦ καὶ βασιλέα τοῦ Ἰσραήλ· ἐτίμων δὲ καὶ τὸν Ἀπόστολον Παῦλον. Μεταξὺ τῶν Ιουδαίων τινὲς ἐπίστευον ὅτι ὁ Χριστὸς θὰ ἔλθῃ εἰς τὴν γῆν, θὰ βασιλεύσῃ χίλια ἔτη καὶ ἐπειτα θὰ κρίνῃ τοὺς ἀνθρώπους¹. Οὕτωι φαναριάζοντο χιλιασταί.

1. Οἱ ὄπαδοι τοῦ χιλιασμοῦ ὁνομάζονται σήμερον καὶ Σπουδασταὶ τῶν Γραφῶν

Αἱ Ἰουδαῖοις αἱρέσεις ἐφάνησαν κατὰ τοὺς ἀποστολικούς χρόνους καὶ ἀπέκτησαν πολλοὺς διαταράξασαι τὴν χριστιανικὴν κοινωνίαν.

Ἄλλα σοβαρώτεραι καὶ πλέον ἐπικίνδυνοι ἦσαν αἱ λεγόμεναι Γνωστικαὶ αἱρέσεις, αἱ ὅπουται συνετάραξαν τὴν Ἐκκλησίαν κατὰ τὸν δεύτερον καὶ τρίτον αἰώνα. Ὁπαδοὶ τῶν αἱρέσεων τούτων ἦσαν ἔξι Ἐθνικῶν χριστιανοὶ ἀναμείζαντες τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν μὲν θεωρίας τῶν Ἑλλήνων φιλοσόφων καὶ μὲ ίδεας παλαιῶν ἀνατολικῶν θρησκειῶν.

Οὗτοι ἴσχυρίζοντο ὅτι κατεῖχον καὶ ἐδίδασκον τὴν ἀληθῆ περὶ τοῦ Θεοῦ γνῶσιν, διὰ τοῦτο δὲ ὡνομάσθησαν Γνωστικοί :

Οἱ σπουδαιότεροι τῶν ψευδοδιδασκάλων τούτων ἦσαν ὁ Βασιλείδης, ὁ Μοντανός, ὁ Μάνης καὶ ὁ Μαρκίων.

Οἱ Βασιλείδης ἐδίδαξεν εἰς Ἀλεξανδρειαν ἀποκτήσας πολλοὺς διαποδούς. Ἐπίστευεν ὅτι ὁ κόσμος δὲν εἶναι δημιούργημα τοῦ Ὑψίστου Θεοῦ, ἀλλὰ ἔνδις κατωτέρου Θεοῦ, τοῦ Δημιουργοῦ. Οἱ Ὑψιστος Θεὸς εἶναι ἀγαθός, δὲ Δημιουργὸς πήγή του κακοῦ.

Οἱ Μοντανὸς καὶ οἱ διαποδοί του (Μοντανισταί) ἐδίδασκον ὅτι αἱ ἀποκαλυφθεῖσαι ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ ἀλήθειαι δὲν ἦσαν πλήρεις καὶ ὅτι συνεπληρώθησαν ὑπὸ τοῦ Μοντανοῦ, διὰ τοῦ στόματος τοῦ ὄποιου ὥμιλει τὸ "Ἄγιον Πνεῦμα. Οἱ Μοντανισταί ἦσαν αὐστηρῶν ἡθῶν καὶ ἐπίστευον εἰς τὴν ταχεῖαν ἔλευσιν τοῦ Κυρίου.

Οἱ Μάνης κατήγετο ἐκ Περσίας καὶ οἱ διαποδοί του ὡνομάσθησαν Μανιχαῖοι. Ἐδίδασκεν ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ Παράκλητος, δηλαδὴ τὸ "Άγιον Πνεῦμα, καὶ ἤλθε νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν ἀληθινὴν θρησκείαν τοῦ Χριστοῦ.

Οἱ Μαρκίωνι κατήγετο ἐκ Πόντου, ἐδίδαξεν ὅμως καὶ ἔδρασεν ἐν Ρώμῃ. Ἰδρυσεν ίδιαν ἐκκλησίαν, οἱ δὲ διαποδοί του διεκρίνοντο διὰ τὴν αὐστηρότητα τῶν ἡθῶν. Δὲν παρεδέχοντο πάντα τὰ μυστήρια καὶ δὲν

ἦ Μάρτυρες τοῦ Ἰεχωβᾶ. Οὗτοι θέτουν εἰς κυκλοφορίαν πλῆθος βιβλίων καὶ φυλλαδίων, διὰ τῶν ὄποιων ζητοῦν γὰρ προσηλυτίσουν τοὺς ὄρθοδόξους χριστιανούς εἰς τὴν αἱρετικὴν διδασκαλίαν των. Ἡ αἱρέσεις τῶν χιλιαστῶν ὑποστηρίζει ὅτι ἔφθασεν ἡ βασιλεία τοῦ Ἰεχωβᾶ ἐπὶ τῆς Γῆς καὶ ὅτι θὰ ἀναστηθοῦν οἱ Πατριάρχαι τῶν Ἐβραίων, διὰ νὰ κυβερνήσουν ὅλον τὸν κόσμον. Τὸ Κράτος μας δὲν κατάδικει τοὺς χιλιαστάς, ἀλλὰ καὶ δὲν τοὺς ἐπιτρέπει νὰ κάμινουν συγκεντρώσεις, προπαγάνδει καὶ προσηλυτισμόν, διότι εἰς τὸ βάθος τῶν ίδεων των ὑποκρύπτονται καὶ ἀντεθνικοὶ σκοποί. Οἱ χιλιασταὶ ἔχουν ἐσφαλμένας καὶ μάλιστα καὶ συγγενεῖς πρὸς τὰς τοῦ Ἀρείου ἀντιλήψεις περὶ Χριστοῦ.

έπίστευον εἰς ἀνάστασιν νεκρῶν. Ἡ αἱρέσις αὕτη διετηρήθη μέχρι τοῦ Δ' αἰώνος.

Πάσας τὰς αἱρέσεις κατεπολέμησεν ἐπιτυχῶς ἡ ἐκκλησία διὰ τῶν Συνόδων, τῶν Συμβόλων καὶ τοῦ Κανόνος τῆς Κ. Διαθήκης.

Αἱ σύνοδοι, ἐπαρχιακαὶ ἡ τοπικαὶ, ἵσαν συγκεντρώσεις τῶν ἐπισκόπων τῶν ἐκκλησιῶν μιᾶς Ἐπαρχίας ἡ πολλῶν ἐπαρχιῶν μαζί, εἰς τὰς ὄποιας ἐλύοντο τὰ τυχὸν παρουσιαζόμενα ἐκ τῶν ψευδοδιδασκαλιῶν ζητήματα καὶ ἐδίδετο ἡ ὅρθη ἔννοια τῆς διδασκαλίας τοῦ Χριστοῦ.

Πρὸς ὑποβοήθησιν τῶν χριστιανῶν καὶ προφύλαξίν των ἀπὸ τοὺς ψευδοδιδασκάλους διετυποῦντο εἰς μικρὰς καὶ ὀλίγας φράσεις αἱ θεμελιώδεις ἀλήθειαι τῆς γνησίας χριστιανικῆς πίστεως. Οὕτως ἐδημιουργήθησαν αἱ «ὅμοιογίαι» τῆς πίστεως, τὰ ἀλλως λεγόμενα Σύμβολα. Ἐκ τούτων προσῆλθε τὸ βραδύτερον συνταχθὲν Σύμβολον τῆς Πίστεως.

Οἱ αἱρέτικοί, διὰ νὰ ὑποστηρίξουν τὰς ίδεας των, ἐξέδιδον καὶ βιβλία, τῶν ὄποιων τὴν συγγραφὴν ἀπέδιδον ψευδῶς διὰ τῆς ἐπ' αὐτῶν ἐπιγραφῆς εἰς διάφορα ιερὰ πρόσωπα. Ἡ Ἐκκλησία κατήγειλε τὰ βιβλία ταῦτα ὡς νόθα καὶ ψευδεπίγραφα καὶ καθάρισε ποῖα εἶναι τὰ γνήσια βιβλία, ἔξ διὰ ἀποτελεῖται ἡ Καινὴ Διαθήκη καὶ τὰ ὄποια δύναται ἀκινδύνως νὰ μελετοῦν οἱ χριστιανοί. Οὕτως ἀπετελέσθη ὁ Κανὼν τῆς Καινῆς Διαθήκης.

Τὸ ἔργον τῆς καταπολεμήσεως τῶν αἱρέσεων ὡς καὶ τῶν ἐναντίον τῶν χριστιανῶν κατηγοριῶν τῶν λογίων Ἐθνικῶν ἀνέλαβον καὶ χριστιανοὶ ἀνωτέρας μορφώσεως διὰ τῆς ἐκδόσεως συγγραμμάτων, τὰ ὄποια ἐκυκλοφόρησαν εὐρύτατα. Οὗτοι εἶναι οἱ Ἀποστολικοὶ Πατέρες, οἱ Ἀπολογηταὶ καὶ οἱ Ἐκκλησιαστικοὶ Συγγραφεῖς.

21. Ἀποστολικοὶ Πατέρες.

Οἱ Ἀποστολικοὶ Πατέρες ἔζησαν καὶ ἔδρασαν εὐθὺς μετὰ τούς Ἀποστόλους, ἢτοι κατὰ τὰ τέλη τοῦ πρώτου καὶ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ δευτέρου αἰώνος. Διεκρίνοντο διὰ τὴν ἀγιότητα τοῦ βίου των καὶ τὴν σταθερότητα τῆς πίστεως. Διὰ συγγραμμάτων ἡ δι' ἐπιστολῶν ἐδίδασκον τὰς γνησίας χριστιανικὰς ἀλήθειας καὶ ἐδίδοντο συμβουλὰς ἡ ὁδηγίας εἰς τοὺς χριστιανούς. Ἐπισημότεροι αὐτῶν ἦσαν:

1) Ὁ Βαρνάβας ὁ Κύπριος. Περὶ τούτου γνωρίζομεν ὅτι ἀνῆκεν εἰς τοὺς ἔξ Ιουδαίων χριστιανούς καὶ ὅτι ἔγραψε δι' αὐτοὺς ἐπιστολήν, ἐν τῇ ὄποιᾳ ἐκθέτει τὴν σχέσιν τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας πρὸς τὴν

Παλαιὸν Διαθήκην καὶ ἀποδεικνύει ὅτι ὁ Μωσαῖκὸς Νόμος ὑπῆρξε προ-
παρακευὴ τοῦ χριστιανισμοῦ¹.

2) 'Ο Κλήμης, ἐπίσκοπος Ρώμης. Οὗτος ἐδιδάχθη τὸν χριστιανι-
σμὸν ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων καὶ ὑπῆρξε πιθανώτατα συνεργάτης τοῦ Ἀπο-
στόλου Παύλου. Ἀνεδείχθη τρίτος ἐπίσκοπος Ρώμης (92 - 101), ἐργα-
σθεὶς δραστηρίως διὰ τὴν σταθεροποίησιν τῆς πίστεως καὶ τὴν διάδοσιν
τῶν γηγενῶν Εὐαγγελικῶν ἀλληθειῶν. Ἐγραψε πολλὰς ἐπιστολάς, ἐκ
τῶν ὅποιαν σφέζεται μία πρὸς τοὺς Κορινθίους χριστιανούς, οἱ δόποιοι
λόγῳ διαφωνιῶν εἶχον ἐκδιώξει τοὺς ἵερεῖς τῆς Ἑκκλησίας των. Ἐν
τῇ ἐπιστολῇ συμβουλεύει αὐτοὺς νὰ ἔχουν ἀγάπην καὶ διμόνοιαν καὶ πίστιν
σταθεράν, νὰ πειθαρχοῦν εἰς τοὺς λειτουργοὺς τῆς Ἑκκλησίας καὶ νὰ
διάγουν ἀγνὸν καὶ καθαρῶς χριστιανικὸν βίον.

3) 'Ο Ἰγνάτιος ὁ Θεοφόρος, ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας. Ὑπῆρξε
μαθητὴς τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου καὶ ὀνομάσθη Θεοφόρος ὁ
«τὸν Χριστὸν ἔχων ἐν στέροις», διποτεῖς διδίοις ἔλεγεν.

'Ο Ἰγνάτιος ἔγραψεν ἑπτὰ ἐπιστολάς, ἐν ταῖς δοπίαις καταπολεμεῖ
τὰς Ιουδαιϊζουσας αἵρεσεις καὶ ἐνισχύει τοὺς πιστοὺς προτρέπων αὐτοὺς
εἰς καθαρῶς χριστιανικὸν βίον· ἀντιπαραβάλλει τὰ αἰώνια ἀγαθά τῆς
μελλούσης ζωῆς πρὸς τὰ φαινομενικὰ τῆς προσκαίρου ἐπὶ τῆς γῆς ζωῆς.
Ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς ταύταις ιδιαιτέρως τονίζεται ἡ ἐντὸς τοῦ ἐκκλησια-
στικοῦ σώματος σημασία καὶ σπουδαιότης τῶν ἐκκλησιαστικῶν βαθμῶν
καὶ δὴ τοῦ βαθμοῦ τοῦ ἐπισκόπου. Ἐν τῶν ἐπιστολῶν τούτων μανθά-
νομεν ἀκόμη ὅτι εἶχον ἥδη διακριθῆ οἱ Κληρικοὶ εἰς τοὺς τρεῖς βαθμούς
τῆς ἱερωσύνης, δηλαδὴ εἰς Ἐπισκόπους, Πρεσβυτέρους καὶ Διακόνους.

'Ο Ἰγνάτιος ὑπέστη, διποτεῖς εἴδομεν ἀνωτέρω, μαρτυρικὸν θάνατον
ἐπὶ Τραϊανοῦ περὶ τὸ ἔτος 142 μ. Χ. (κατ' ἄλλους τὸ 107).

4) 'Ο Πολύκαρπος, ἐπίσκοπος Σμύρνης. Ὑπῆρξε καὶ οὗτος μαθη-
τὴς τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου. Ἐγραψεν ἐπιστολὴν πρὸς τοὺς χριστια-
νούς τῶν Φιλίππων (πρὸς Φιλίππησίους), ἐν τῇ ὅποιᾳ διμήει περὶ τοῦ
Θεοῦ ἔργου τοῦ Σωτῆρος καὶ συμβουλεύει τοὺς χριστιανούς νὰ διάγω-
σιν ἀγνὸν βίον προσευχόμενοι ὑπὲρ πάντων καὶ τῶν ἔχθρῶν των ἀκόμη.

Εἰς ἡλικίαν 86 ἐτῶν ἐσύρθη εἰς τὸ μαρτύριον καὶ ἔδειξεν ἀξιοθαύ-
ματον θάρρος καὶ καρτερίαν. Αἱ φλόγες ἐσεβάσθησαν τὸ ἄγιον σῶμά

1. Κατὰ τὴν παράδοσιν ὁ Βαρνάβας ἐλιθοβολήθη ὑπὸ τῶν Ιουδαίων.

του καὶ ἐφοιεύθη δι' ἀποκεφαλισμοῦ τὴν 23 Φεβρουαρίου τοῦ 156 μ. Χ., ἐπὶ Ἀντωνίου ἢ κατ' ὄλλους τὸ 166 ἐπὶ Μάρκου Αὐρηλίου.

5) **Ἐρμᾶς καὶ Παπίας.** Ὁ Ἐρμᾶς ὑπῆρχε μαθητὴς τοῦ Ἀποστόλου Παύλου καὶ εἶναι πιθανώτατα ἐκεῖνος, πρὸς τὸν ὅποιον στέλλει ἀδελφικὸν ἀσπασμὸν δ' Ἀπόστολος εἰς τὴν πρὸς Ρωμαίους ἐπιστολήν του. Μὲ τὸ δόνομά του σφέσται σύγγραμμα ἐπιγραφόμενον « Ποιμήν », ἐν τῷ ὅποιῳ ἄγγελος ὑπὸ μαρφῆν ποιμένος ἀποκαλύπτει εἰς τὸν Ἐρμῆν τὰς Χριστιανικὰς ἀληθείας.

‘Ο Παπίας ἀνεδείχθη ἐπίσκοπος Ἱεραπόλεως τῆς Φρυγίας καὶ ἔγραψε τὸ σύγγραμμα « Λογίων Κυριακῶν ἐξηγήσεις », τὸ ὅποιον δυστυχῶς ἀπώλεσθη.

6) Μεταξὺ τῶν Ἀποστολικῶν Πατέρων κατατάσσεται καὶ ὁ ἄγνωστος συγγραφεὺς σπουδαίου ἔργου μὲ τὸν τίτλον « Διδαχὴ τῶν Δώδεκα Ἀποστόλων ». Ἐν τούτῳ ἀναπτύσσεται ἡ διδασκαλία καὶ ἐκτίθενται τὰ τῆς λατρείας, διοικήσεως καὶ εὐταξίας τῆς ἀρχαίας Ἑκκλησίας εὐθὺς μετὰ τοὺς Ἀποστολικοὺς χρόνους.

22. Ἀπολογηταί.

Εἰς τὰ συγγράμματά των οἱ Ἀπολογηταὶ ἀπέκρουον τὰς γνωστὰς ἐναντίους τῶν Χριστιανῶν κατηγορίας τῶν Ἐθνικῶν λογίων (ἀπελογοῦντο ὑπὲρ τῆς πίστεως, ἐξ οὗ Ἀπολογηταί), καὶ ἐτόνιζον ὅτι ἡ χριστιανικὴ θρησκεία εἶναι ἀνωτέρα δλῶν τῶν ὄλλων. Ἀπεδείκνυον τὴν θειότητα τοῦ Χριστοῦ διὰ τῶν προφητειῶν τῆς Π. Διαθήκης καὶ τῶν θαυμάτων τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν Ἀποστόλων. Τὴν θείαν δὲ προέλευσιν τῆς χριστιανικῆς θρησκείας ἀπεδείκνυον ἐκ τῆς ταχείας ἐξαπλώσεώς της, τῆς σταθερότητος τῆς πίστεως τῶν χριστιανῶν καὶ τῶν ἀγνῶν ἥθῶν των. Πολλοὶ Ἀπολογηταὶ ἀπηνθύνοντο καὶ πρὸς τοὺς Αὐτοκράτορας ζητοῦντες παρ' αὐτῶν νὰ φαίνωνται ἀνεκτικοὶ καὶ ἐπιεικεῖς πρὸς τοὺς χριστιανούς, δπῶς ἔκαμνον καὶ διὰ τοὺς ὀπαδούς τῶν ὄλλων θρησκειῶν.

- Ἐκ τῶν Ἀπολογητῶν σπουδαιότεροι ἦσαν :

1) **Ο Κορδᾶτος καὶ ὁ Ἀριστείδης.** Ὁ πρῶτος ἦτο μαθητὴς τῶν Ἀποστόλων, ὁ δὲ δεύτερος ἦτο Ἐθνικὸς φιλόσοφος, πρὸν γίνη χριστιανός. Καὶ οἱ δύο ἐνεχείρισαν ‘Α πολογίας πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα Ἀδριανὸν κατὰ τὴν διαμονήν του εἰς Ἀθήνας. Αἱ ἀπολογίαι αὗται ἔκαμψαν τόσην ἐντύπωσιν εἰς αὐτόν, ὡστε διέταξε περὶ τῶν χριστιανῶν « μηδένα κτείνειν ἄνευ ἐγκλημάτων καὶ κατηγορίας ».

2) Ο Ιουστῖνος, ὁ φιλόσοφος καὶ μάρτυς, ὅστις ὑπῆρξεν ὁ ἐπισημότερος Ἀπολογητής. Κατέγετο ἀπὸ τὴν Φλαβίαν (Νεάπολιν) τῆς Παλαιστίνης καὶ ἦτο Ἐθνικὸς μελετῶν καὶ θαυμαζών τοὺς Ἑλληνας κυρίως φιλοσόφους, καὶ μάλιστα τὸν Πλάτωνα. "Οταν δύως ἤκουουσε τὴν διδασκαλίαν τῆς νέας θρησκείας καὶ ἐμελέτησεν ἐπισταμένως τὴν Ἀγίαν Γραφήν, ὡμολόγησε καὶ διεκήρυξεν ὅτι ἐν αὐτῇ εῦρε «τὴν ὑψίστην φιλοσοφίαν» καὶ ἔγινε θερμὸς ζηλωτὴς τῆς Πίστεως.

"Εγραψέ δύο Ἀπολογίας πρὸς τοὺς αὐτοκράτορας Ἀυτωνῦνον καὶ Μᾶρκον Αὐρήλιον καὶ ἔνα διάλογον πρὸς τινα Ἰουδαιὸν Τρύφωνα. Ἐν τούτῳ ἀποδεικνύει τὴν θειότητα τοῦ Χριστοῦ - Μεσσίου διὰ τῶν εἰς Αὐτὸν ἐναφερομένων χωρίων τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης.

¹ Ο Ιουστῖνος ὑπέστη μαρτυρικὸν θάνατον ἐπὶ αὐτοκράτορος Μάρκου Αἰολίου (467).¹

3) Ἐπιστολὴ πρὸς Διόγυνητον. Οἱ συγγραφεῖς τῆς ἐπιστολῆς ταύτης πρὸς τὸν ἔθνικὸν Διόγυνητον εἶναι ἀγνωστος. Ἡ ἐπιστολὴ ἔκπειτα τῆς μεγάλης ἀξίας της ώς ἀπολογητικοῦ ἔργου εἶναι καὶ εἰς πολύτιμος μαργαρίτης τῆς ἀρχαίας ἐκκλησιαστικῆς φιλολογίας².

1. Εις τὸ κάτωθι ἀπόσπασμα ἐκ τῆς «'Απολογίας» τοῦ Ἰουστίνου (Α', 67, 3 - 5) γίνεται περιγραφὴ τῆς πρωινῆς λατρείας τῶν πρώτων Χριστιανῶν κατὰ τὴν Κυριακήν : «Τῇ ἡλίου λεγομένῃ ἡμέρᾳ πάντων κατὰ πόλεις ἡ ἀγρούς μενόντων ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνέλευσις γίνεται καὶ τὰ Ἀπομνημονεύματα τῶν Ἀποστόλων (= Εὐαγγέλια) ἡ τὰ συγγράμματα τῶν προφητῶν ἀναγνωρίσκεται μέχρις ἐγχωρεῖ. Εἴτα, παυσαμένου τοῦ ἀναγνωρίσκοντος, ὁ προεστῶς διὰ λόγου τὴν νοοθεσίαν καὶ πρόκλησιν τῆς τῶν καλῶν τούτων μιμήσεως ποιεῖται. Ἐπειτα ἀνιστάμεθα κοινῇ πάντες καὶ εὐχὰς πέμπομεν. Καὶ, ὡς προέρχουμεν, παυσαμένων ἡμῶν τῆς εὐχῆς, ἄρτος προσφέρεται καὶ οἶνος καὶ ὄbdωρ καὶ ὁ προεστῶς εὐχῆς ὅμοιος καὶ εὐχαριστίας, ὅση δύναμις αὐτῷ, ἀναπέμπει καὶ ὁ λαός ἐπενθημεῖ λέγων τὸ Ἀμήν καὶ ἡ διάδοσις καὶ ἡ μετάληψις ἀπὸ τῶν εὐχαριστηθέντων ἐκάστῳ γίνεται καὶ τοῖς οὐ παροῦσι διὰ τῶν διαικόνων πέμπεται ».

2. Παραχθέτομεν ἐνταῦθα μικρὸν ἔξ αὐτῆς ἀπόσπασμα: Οἱ Χριστιανοὶ «ἀγαπῶσι πάντες καὶ ὑπὸ πάντων διώκονται». Ἀγνοοῦνται καὶ κατακρίνονται, θυνατοῦνται καὶ ζωοποιοῦνται. Πτωχεύουσι καὶ πλουτίζουσι πολλοὺς· πάντων ὑστεροῦνται καὶ ἐν πᾶσι περισσεύσουσιν. Ἀτιμοῦνται καὶ ἐν ταῖς ἀτιμίαις δοξάζονται· βλασφημοῦνται καὶ δικαιοῦνται. Λοιδόροῦνται καὶ εὐλογοῦσιν· υβρίζονται καὶ τιμῶσιν. Ἀγκαθοποιοῦντες ὡς κακοὶ κολάζονται· κολαζόμενοι χαίρουσιν ὡς ζωοποιούμενοι. Τὸν Ἰουδαίων ὡς ἀλλόφυλοι πολεμοῦνται καὶ ὑπὸ Ἐλλήνων διώκονται καὶ τὴν αἰτίαν τῆς ἔχθρας εἰπεῖν οἱ μισοῦντες οὐκ ἔχουσιν. Ἀπλῶς δ' εἰπεῖν, ὅπερ ἔστιν ἐν σόδας τοῦ γένους τοῦτο ἔστιν ἐν κόσμῳ γριστιανοί».

Τὰ συγγράμματα τῶν Ἀποστολικῶν Πατέρων καὶ Ἀπολογητῶν ἔχουν μεγάλην σπουδαιότητα διὰ τὴν Ἐκκλησίαν, διότι δι' αὐτῶν ἐστηρίχθη ἡ Πίστις καὶ διεσώθησαν αἱ ἀρχαῖαι παραδόσεις, ἐκαλλιεργήθη δὲ καὶ ἀνεπτύχθη ἡ Ἐκκλησιαστικὴ φιλολογία καὶ παιδεία ἐν γένει. Διὰ τῶν Ἐλλήνων δὲ Ἀπολογητῶν ἐνισχύεται ὁ σύνδεσμος Ἑλληνισμοῦ καὶ Χριστιανισμοῦ, ὁ ὅποιος ἐδραιοῦται διὰ τῶν Ἀλεξανδριῶν θεολόγων τοῦ Γ' αἰῶνος καὶ λαμβάνει τὴν δριστικὴν μορφήν του διὰ τῶν μεγάλων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας τὸν Δ' αἰῶνα.

23. Ἐκκλησιαστικοὶ Συγγραφεῖς.

Τὸ ἔργον τῶν Ἀποστολικῶν Πατέρων καὶ Ἀπολογητῶν συνέχισαν κατὰ τὸν Β' καὶ Γ' αἰῶνα λόγιοι χριστιανοί, οἱ ὅποιοι ἐξεπαιδεύοντο εἰς Σχολὰς ἐδρυθείσας εἰς διάφορα χριστιανικὰ κέντρα τῆς Ἀνατολῆς. Οἱ φοιτῶντες εἰς τὰς Σχολὰς ταῦτας χριστιανοὶ πλὴν τῆς καθαρῶς χριστιανικῆς μορφώσεως ἐλάμβανον καὶ τὴν λεγομένην «θύραθεν παιδείαν» ἢ «θεωρητικὴν μόρφωσιν» διὰ τῆς μελέτης τῶν ἔργων τῶν φιλοσόφων, τῶν ποιητῶν κ.λ.π. Καθίσταντο οὕτω περισσότερον ἵκανοι νὰ ὑποστηρίζουν τὰ διδάγματα τῆς Ἐκκλησίας καὶ μὲ ἐπιχειρήματα λαμβανόμενα ἐκ τῆς ἀνθρωπίνης σοφίας καὶ λογικῆς. Ἡ τοιαύτη ἐξέτασις καὶ ὑποστήριξις τῆς χριστιανικῆς θρησκείας ἐδημιούργησε τὴν καλουμένην Θεολογικὴν Ἐπιστήμην ἢ Θεολογίαν. Οἱ διδάξαντες λοιπὸν εἰς τὰς Σχολὰς ταῦτας Ἐκκλησιαστικοὶ ἄνδρες — θεολόγοι ἔγραψαν πλεῖστα συγγράμματα, διὰ τῶν ὁποίων ἀνέπτυσσον καὶ ἐστήριζον τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας. Μερικοὶ ἐξ αὐτῶν παρενέβαλον εἰς τὰς συγγραφάς των καὶ ἴδιας των (ἀτομικάς) γνώμας, τὰς ὁποίας δὲν παρεδέχθη ἡ Ἐκκλησία. Πάντες οἱ ἀνωτέρω ὠνομάσθησαν Ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς καὶ διακρίνονται κατὰ σχολάς.

α'. Ἡ Μικρασιατικὴ Σχολὴ. — Εἰρηναῖος.

Ἡ Ἔφεσος ἦτο περίφημον χριστιανικὸν Κέντρον ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἀποστόλου Παύλου καὶ τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου. Ἡ Σχολὴ τῆς Ἐφέσου ἔταξεν ως σκοπὸν νὰ διατηρήσῃ καθαρὰν καὶ σταθερὰν τὴν πίστιν διὰ τῆς καταπολεμήσεως τῶν αἵρεσεων καὶ νὰ φέρῃ τὴν εἰρήνην εἰς τὴν Ἐκκλησίαν.

Ἴδιατής ἦτο ὁ ἐκ Σμύρνης Εἰρηναῖος, μαθητὴς τοῦ ἐπισκόπου Σμύρνης Πολυκάρπου. Ἐμελέτησε καλῶς ὁ Εἰρηναῖος καὶ τοὺς Ἑλληνας

φιλοσόφους καὶ ποιητὰς καὶ ἀπέκτησε μεγάλην μόρφωσιν χριστιανικὴν καὶ φιλοσοφικὴν. Βραδύτερον ἔφυγε εἰς Γαλατίαν, διὰ νὰ ἐνισχύσῃ τοὺς ἐκεῖ χριστιανοὺς καὶ νὰ στερεώσῃ τὰς κλονιζομένας ἐκ τῶν διωγμῶν καὶ τῶν αἱρέσεων Ἐκκλησίας της. Ἐκεῖ, ὡς ἐπίσκοπος Λουγδούνου (σημερινῆς Αυλών), εἰργάσθη καὶ ἐδίδαξε μὲν ζῆλον καὶ θάρρος ἐπὶ 24 ἔτη, ὑπέστη δὲ μαρτυρικὸν θάνατον κατὰ τὸν διωγμὸν τοῦ Σεπτιμίου Σεβήρου τὸ 202 μ. Χ.

Οὐ Επίσκοπος Ειρηναῖος ἔγραψε πολλὰ συγγράμματα, ἐκ τῶν ὁποίων σφύζεται μόνον τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἐλεγχός καὶ ἀνατροπὴ τῆς ψευδωνύμου γνώσεως» εἰς τὴν Λατινικὴν γλῶσσαν.

Πλὴν τῆς Ἐφέσου καὶ ἡ Ἀντιόχεια ἀπέβη σπουδαῖον Ἐκκλησιαστικὸν κέντρον μὲ θεολογικὰς τάσεις ὅμοιας πρὸς τὰς τῆς Μικρασιατικῆς σχολῆς.

β'. Ἡ Ἀλεξανδρινὴ Σχολὴ.

Ἡ Ἀλεξάνδρεια ἦτο, ὡς γνωστόν, ἐπὶ αἰῶνας τὸ μεγαλύτερον πνευματικὸν καὶ καλλιτεχνικὸν κέντρον τῆς Ἀνατολῆς καὶ διετήρει πάντοτε τὴν παλαιὰν αἴγλην της. Ἡ ἰδρυθεῖσα λοιπὸν ἐκεῖ τὸν Β' αἰῶνα χριστιανικὴ Κατηχητικὴ σχολὴ ἐφημίσθη ταχύτατα καὶ ἀπέβη τὸ ἀξιολογώτερον κέντρον θεολογικῶν σπουδῶν.

Οἱ Ἀλεξανδρινοὶ θεολόγοι ἐπεδίδοντο εἰς τὴν βαθυτέραν ἔρευναν τῶν χριστιανικῶν ἀληθειῶν, διότι ἐφόρονουν διὰ οὕτω θεμελιοῦνται καλῶς καὶ γίνονται ἀκλόνητοι αἱ θρησκευτικαὶ πεποιθήσεις, ἐνῷ ἡ ἔρευνης πίστις κλονίζεται καὶ ἔξαφανίζεται. Ἐστηρίζοντο ἀλλωστε εἰς τὸ Εὐαγγελικὸν χωρίον (Ιωάν. 5, 39) «Ἐρευνᾶτε τὰς Γραφάς».

Ίδρυτὴς τῆς Ἀλεξανδρινῆς σχολῆς θεωρεῖται ὁ Ἀθηναῖος Πάνταινος, τὸν ὁποῖον διεδέχθη εἰς τὴν διεύθυνσιν αὐτῆς περὶ τὰ τέλη τοῦ Β' αἰῶνος ὁ περίφημος θεολόγος Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεύς. Οὗτος κατήγετο ἐξ Ἀθηνῶν καὶ ἐγεννήθη ἐκ γονέων Ἐθνικῶν. Ἐλαβε πλήρη τὴν ἑλληνικὴν μόρφωσιν τῆς ἐποχῆς, ἀλλὰ μελετήσας τὸ Εὐαγγέλιον ἐγκατέλειψε τὴν ἑθικὴν θρησκείαν καὶ ἔγινε χριστιανός. Ἐπεσκέφθη πολλὰς πόλεις παρακολουθῶν τὴν διδασκαλίαν καὶ τὸ κηρύγματα σοφῶν χριστιανῶν καὶ ἐγκατεστάθη τελικῶς εἰς Ἀλεξάνδρειαν. Ἐφοίτησεν εἰς τὴν Σχολήν, διεκρίθη ταχέως, ἐχειροτονήθη ἱερεὺς καὶ ἔγινε διευθυντὴς αὐτῆς ἀναδευγθεὶς ἄριστος καὶ διαπρεπὴς θεολόγος. Κατὰ

τὸν διωγμὸν τοῦ Σεβήρου ἔψυχεν ἐξ Ἀλεξανδρείας εἰς τὴν Καισάρειαν τῆς Παλαιστίνης, ὅπου πιθανώτατα καὶ ἀπέθανε περὶ τὸ 220 μ. Χ.¹.

Τὰ σφόδρευνα ἐκ τῶν συγγραμμάτων του εἶναι « Λόγος Προτρεπτικὸς πρὸς "Ελληνας", « Στρωματεῖς », « Παιδαγωγὸς » καὶ « Τίς ὁ σφράγιμενος πλούσιος ». Εἰς τὰ συγγράμματά του ἀποδεικνύει ἀνένδιξας τὴν ἔθνικὴν θρήσκειαν καὶ ἀναπτύσσει τὴν περὶ Ἅγιας Τριάδος χριστιανικὴν διδασκαλίαν. Τονίζει ὅτι ἡ πίστις εἰς τὰς χριστιανικὰς ἀληθείας δέον νὰ στηρίζηται ἐπὶ τῆς γνώσεως, τὴν ὅποιαν παρέχει ἡ διὰ τῆς ἐρεύνης ἐξήγησις καὶ βαθύτερα κατανόησις αὐτῶν· ἡ ἔρευνα ὅμως πρέπει νὰ ἔχῃ ὡς βάσιν τὴν διδασκαλίαν τοῦ Σωτῆρος καὶ τῶν Ἀποστόλων. Ἡ φιλοσοφία δὲν εἶναι παρὰ ἀπλῇ θεραπαινὶς τῆς Θεολογίας.

Παρέχει ἐπίσης ὁ Κλήμης συμβουλὰς καὶ ὀδηγίας διὰ τὴν καλὴν διοίκησιν τῆς Ἔκκλησίας ὡς καὶ κανόνας ἡθικοῦ βίου εἰς τοὺς χριστιανούς².

Ωριγένης. Ο βίος τοῦ Ωριγένους εἶναι ὑπόδειγμα θερμῆς πίστεως, ἐργατικότητος, θάρρους καὶ καρτερίας.

Ανεδείχθη ὁ ἐπισημότερος τῶν Ἀλεξανδρινῶν θεολόγων καὶ μεγιστος συγγραφέως ὅλων τῶν ἐποχῶν γράψας κατά τινα μαρτυρίαν περὶ τοὺς ἐξ χιλιάδας τόμους.

Ἐγενήθη τὸ 185 εἰς τὴν Ἀλεξανδρειαν. Πατήρ του ἦτο ὁ ἐπὶ Σεπτιμίου Σεβήρου μαρτυρήσας (202) Λεωνίδης. Ἀπὸ τοῦτον καὶ τοὺς σοφοὺς διδασκάλους τῆς Σχολῆς, εἰς τὴν ὅποιαν ἐσπούδασε καὶ διεκρίθη διὰ τὴν ἐπιμέλειάν του, ἔλαβε τὴν πρώτην μόρφωσιν, τὴν ὅποιαν συνεπάληρωσε διὰ συνεχοῦς ἀτομικῆς μελέτης. Εἰς ἥλικιαν 17 ἐτῶν ἀπέμεινε

1. Κατ' ἀλλούς ἀπέθανε τὸ 216.

2. Εἰς τὸ ἔργον του « Τίς ὁ σφράγιμενος πλούσιος » (παρὰ Migne 9, 617 - 620) γράφει: « Ὁ πλοῦσιος ὅργανόν ἐστι. Δύνασαι χρῆσθαι δικαίως αὐτῷ; πρὸς δικαιοσύνην καθιμητρεῖτε. Ἀδίκως τις αὐτῷ χρῆσται; ὑπηρέτης ἀδικίας εὐρίσκεται. Πέφυκε γάρ ὑπηρετεῖν ὅλλ' οὐκ ἄρχειν... Ὁστε μὴ τὰ ακήματά τις ἀφανιζέτω μᾶλλον ἢ τὰ πάθη τῆς ψυχῆς, τὰ μὴ συγχωροῦντα τὴν ἀμεινῶ χρῆσιν τῶν ὑπαρχόντων... Τὸ οὖν ἀποτάξασθαι... καὶ πωλῆσαι πάντα τὰ ὑπάρχοντα, τοῦτον τὸν τρόπον ἐκδεκτέον, ὃς ἐπὶ τῶν ψυχικῶν παθῶν εἰρημένον ».

Εἰς τὸ τελευταῖον μέρος τοῦ ἀποιστάσματος βλέπομεν ὅτι ὁ Κλήμης παρομοιάζει τὰ ὑπάρχοντά, τῶν ὅποιων δὲν γίνεται καλὴ χρῆσις, πρὸς τὰ πάθη τῆς ψυχῆς, ἐπομένως καὶ ἀντόν, τὸ εὔκγελικὸν « πώλησον τὰ ὑπάρχοντά σου... » σημαίνει, ἀπόβαλε τὰ πάθη σου. Αὕτη εἶναι ἡ λεγομένη ἀλληγορικὴ ἐρμηνεία τῶν Γραφῶν, εἰς τὴν ὅποιαν ἐπεδίδοντο οἱ Ἀλεξανδρινοὶ θεολόγοι, καὶ μάλιστα ὁ Ὡριγένης.

μόνος προστάτης μητρὸς καὶ ἔξι μικροτέρων ἀδελφῶν. Διὸ νὰ συντηρήσῃ τὴν οἰκογένειάν του, ἀντέγραψε νυχθμερὸν ἀρχαίους συγγραφεῖς καὶ ἐπώλει τὰ χειρόγραφα.

Τοσαύτη ήτο ἡ φήμη τῆς σοφίας τοῦ ἐφήβου ἀκόμη Ὁριγένους, ὅποιος ὁ ἐπίσκοπος Ἀλεξανδρείας πὸν ἐκάλεσε 18 ετῇ μόλις τὴν ἡλικίαν, νὰ ἀναλάβῃ τὴν διεύθυνσιν τῆς Σχολῆς διαδεχόμενος τὸν ἀναχωρήσαντα ἔξι Ἀλεξανδρείας Κλήμεντα. Ὁ Ὁριγένης διεύθυνε τὴν Σχολὴν ἐπὶ 30 περίπου ἔτη διδάσκων ἐν αὐτῇ δωρεάν καὶ ζῶν ὡς ἀσκητής. Πλὴν τῆς τελείας χριστιανικῆς κατηχήσεως ἐδιδάσκουντο εἰς τὴν Σχολὴν καὶ τὰ σπουδαιότερα τῆς «Θύραθεν παιδείας»: Γραμματική καὶ Ρητορική, Φιλοσοφία, Φυσικά, Μαθηματικά, Ἡθική, Μουσικὴ κ.ἄ. Ἡ φήμη τοῦ Ὁριγένους διεδόθη εἰς ὅλον τὸν κόσμον καὶ παντοῦ εἶχε θαυμαστὰς τῆς σοφίας του. Ἡ μήτηρ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου Σεβήρου τὸν ἐκάλεσεν, ἵνα ἀκούσῃ παρ' αὐτοῦ τὰς χριστιανικὰς ἀληθείας. Ἐκήρυξε τὸ Εὐαγγέλιον εἰς Ἀραβίαν καὶ ἐπεσκέφθη τὴν Ἐλλάδα καὶ τὴν Ρώμην.

Ἐνρισκόμενος εἰς τὴν Καισάρειαν τῆς Παλαιστίνης, ὅπου καὶ ἔχει-ροτονθήθη πρεσβύτερος, ἔμαθεν ὅτι ὁ ἐπίσκοπος Ἀλεξανδρείας τὸν ἀπεμάκρουντες τῆς διεύθυνσιν τῆς Σχολῆς καὶ ἡγαγκάσθη ἐνεκα τούτου νὰ μείνῃ ἑκεῖ. Εἰς Καισάρειαν ἴδρυσεν ὁ Ὁριγένης Θεολογικὴν Σχολὴν, ἐδίδαξεν ἑκεῖ ἐπὶ εἰκοσιν ἀκόμη ἔτη καὶ ἀπέθανε περὶ τὸ 254 μ. Χ. ἐκ τῶν ταλαιπωριῶν, ἃς ὑπέστη κατὰ τὸν διωγμὸν τοῦ Δεκίου.

Ο Ὁριγένης διεκρίθη ὡς βαθὺς κριτικὸς καταπολεμήσας τὰς αἱρέσεις, ὡς ἐρμηνευτὴς τῶν Γραφῶν, ἐπιδοθεὶς εἰς τὴν ἀλληγορικὴν αὐτῶν ἐρμηνείαν, καὶ ὡς μέγχας φιλόσοφος. Διὸ τὴν σοφίαν του, τὴν ἀρετὴν του καὶ ἐργατικότητά του ὀνομάσθη ἀδαμάντινος καὶ χαλκέντερος. Τὰ ἔργα του ἥσαν ἀπολογητικά, ἐρμηνευτικά, Ἡθικά, ὄμιλίαι. Ὁλίγα ἔξ αὐτῶν σφέζονται, μερικὰ δὲ εἰς Λατινικὴν μετάφρασιν. Ἰδέαι τινὲς τοῦ Ὁριγένους, καὶ μάλιστα διὶ ἀλληγορικαὶ ἐρμηνεῖαι του, δὲν ἔγιναν δεκταὶ ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας, προεκάλεσαν δὲ πολλὰς συζητήσεις καὶ ἀντιγραμμίας.

Μαθηταὶ τοῦ Ὁριγένους ὑπῆρξαν ὁ Βοηθὸς καὶ διάδοχός του εἰς τὴν διεύθυνσιν τῆς Σχολῆς Ἡρακλᾶς, ὁ Διονύσιος ἐπίσκοπος Ἀλεξανδρείας, ὁ ἀποκληθεὶς Μέγας, ὁ Νεοκαισαρείας ἐπίσκοπος Γρηγόριος ὁ θαυματουργὸς καὶ άλλοι.

Ο Νεοκαισαρείας Γρηγόριος ὁ Θαυματουργός. Κατέγετο ἐκ Νεοκαισαρείας τοῦ Πόντου καὶ ἐγενήθη ἀπὸ γονεῖς εἰδωλολάτρας.

Μεταβαίνων εἰς Βηρυττὸν διὰ νὰ σπουδάσῃ ῥητορικήν, ἐπέρασεν ἐκ Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης, ὅπου ἐγνώρισε τὸν Ὀλυμόνη. Τόσον ἐγοητεύθη ἐκ τῆς διδασκαλίας του, ὡστε ἔγινε χριστιανὸς καὶ ἐφοίτησεν ἐπὶ πέντε ἔτη εἰς τὴν Σχολὴν του. Ἐπανῆλθεν ἔπειτα εἰς τὴν πατρίδα του καὶ διὰ τὴν εὐσέβειαν καὶ τὸν θερμὸν ζῆλόν του εἰς τὴν διάδοσιν τοῦ χριστιανισμοῦ ἐχειροτονήθη Ἐπίσκοπος. Διεκρίθη κυρίως εἰς τὸ ἔργον του ἐκχριστιανισμοῦ τῶν Ἑθνικῶν. “Οταν ἔγινεν Ἐπίσκοπος, εὗρε (κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ πατρὸς τῆς Ἐκκλησίας Γρηγορίου Νόστης) δέκα ἑπτὰ μόνον χριστιανοὺς εἰς τὴν περιφέρειάν του, ἐνῷ ὅταν ἀπέθανεν, εῖχον ἀπομείνει δέκα ἑπτὰ μόνον Ἑθνικοί.

γ'. Ἀφρικανικὴ Σχολὴ καὶ Λατίνοι Ἐκκλησιαστικοὶ Συγγραφεῖς.

‘Η λεγομένη Ἀφρικανικὴ σχολὴ ἰδρύθη περὶ τὰ τέλη τοῦ Β' αἰῶνος εἰς τὴν Καρχηδόνα τῆς Β. Ἀφρικῆς. Ἀντιθέτως πρὸς τοὺς Ἀλεξανδρινούς, οἱ ὅποιοι ἐπεδίωκον τὴν διὰ τῆς ἐρεύνης θεμελίωσιν τῆς πίστεως (Ἐρεύνα καὶ πίστευσ), οἱ θεολόγοι τῆς Ἀφρικανικῆς Σχολῆς ἐφρόνουν καὶ ἐδίδασκον τὴν ἁνεύ ἐρεύνης πίστιν (Πίστευε καὶ μὴ ἐρεύνα).

Οἱ κυριώτεροι ἐκπρόσωποι τῆς Σχολῆς ταύτης ἦσαν ὁ Τερτυλλιανός, ὁ Κυπριανός καὶ ὁ Λαυτάντιος.

Τερτυλλιανός. Ἔγεννήθη ἐν Καρχηδόνι περὶ τὸ 160 μ. Χ., ἐσπούδασε τὸ Ρωμαϊκὸν Δίκαιον εἰς τὴν Ρόμην καὶ μέχρι τῆς ἡλικίας τῶν 30 ἐτῶν ἤσκει τὸ ἐπάγγελμα τοῦ δικηγόρου. Θαυμάσας τὴν καρτερίαν τῶν χριστιανῶν εἰς τὰ μαρτύρια ἐδιδάχθη τὸν χριστιανισμὸν καὶ διὰ τὴν θερμὴν πίστιν καὶ τὸν ζῆλόν του ἐχειροτονήθη πρεσβύτερος. Ὑπῆρξεν ὁ ἰδρυτὴς τῆς Ἀφρικανικῆς Σχολῆς. Περιεφρόνει τὴν φιλοσοφίαν καὶ ἡρευτεῖ εἰς τὴν τυφλὴν πίστιν. Ἐπίστευε καὶ ἐδίδασκεν ὅτι ὁ χριστιανισμὸς ὡς θρησκεία ἐκ θείας ἀποκαλύψεως, δὲν ἔχει ἀνάγκην ἔξετάσεως καὶ ἐρεύνης. Εἰς τοῦτο ἀποδίδεται τὸ «*Credo, quia absurdum est*» - (πιστεύω, διότι εἶναι παράλογον).

‘Ο Τερτυλλιανὸς ἔγραψε πλεῦστα συγγράμματα εἰς τὴν Λατινικὴν γλῶσσαν, τὰ ὅποια ἦσαν ἀπολογητικὰ κυρίως καὶ ἡθικά. Κατέστη οὕτω θεμελιωτὴς τῆς Λατινικῆς Ἐκκλησιαστικῆς φιλολογίας καὶ ἐφημίσθη ὡς εἰς τῶν πολυγραφωτέρων Λατίνων Ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων. Ἀπέθανε κατὰ τὸ ἔτος 240 μ. Χ.

Κυπριανός. Προήρχετο καὶ οὗτος ἀπὸ τοὺς ἐξ Ἑθνικῶν χριστιανούς

ὅταν δὲ ἔγινε χριστιανός, διένειμε τὴν περιουσίαν του εἰς τοὺς πτωχούς καὶ ἔξη ὡς ἀσκητής. Παρακλήσει τῶν χριστιανῶν τῆς Καρχηδόνος ἐχειροτονήθη πρεσβύτερος καὶ κατόπιν Ἐπίσκοπος. Ὁ Κυπριανὸς ἀνεδείχθη εἰς ἐκ τῶν σπουδαίων Λατίνων θεολόγων, ἥγανθισθη δὲ ὑπὲρ τῆς ἐνότητος καὶ τῆς εἰρήνης τῆς Ἐκκλησίας, διότι ἐπίστευεν ὅτι αἱ ἔριδες κατέστρεφον αὐτήν. Τὸ καλύτερον ἐκ τῶν συγγραμμάτων του εἶναι τὸ «Περὶ ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας». Απέθανε μαρτυρικὸν θάνατον κατὰ τὸ 258 μ. Χ.

Ο Λαυτάντιος, τέλος, εἶναι μεταγενέστερος, ἀκμάσας περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Δ' αἰῶνος καὶ ζήσας μέχρι τοῦ 330 μ. Χ. Ἡτο διδάσκαλος τῆς ρητορικῆς, πρὶν γίνη χριστιανός, διετέλεσε δὲ καὶ διδάσκαλος τοῦ οὗτοῦ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου Κρίσπου. Διακρίνεται τῶν ἄλλων Λατίνων Ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων διὰ τὴν καθαρότητα τῆς γλώσσης, διὰ τὴν ὄποιαν ὀνομάζεται Κικέρων τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ, ΛΑΤΡΕΙΑ ΚΑΙ ΗΘΗ ΤΩΝ ΧΡΙ-
ΣΤΙΑΝΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΡΩΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟΝ.

24. Ἡ Διοίκησις τῆς Ἐκκλησίας.

Κατὰ τὴν ἀποστολικὴν ἐποχὴν, τὴν διοίκησιν τῆς Ἐκκλησίας εἶχον κατ’ ἀρχὰς οἱ ἴδιοι οἱ Ἀπόστολοι. "Οταν δὲ ἀριθμὸς τῶν χριστιανῶν ηὗξησε, προσέλαβον ὡς βοηθοὺς τοὺς διακόνους. Εἰς τὰς Ἰδρυομένας νέας Ἐκκλησίας ἔχειριτόνουν ὀντυπροσώπους των, ἵνα τὰς διευθύνουν, οἱ ὅποιοι ἀνομάσθησαν πρεσβύτεροι ἢ Ἐπίσκοποι.

Μετὰ τὸν θάνατον τῶν Ἀποστόλων ἀνέλαβον τὴν διοίκησιν τῶν Ἐκκλησιῶν οἱ Ἐπίσκοποι, βοηθούμενοι ὑπὸ τῶν πρεσβυτέρων καὶ τῶν διακόνων.

Οἱ Ἐπίσκοποι ἔχειριτόνουν τοὺς πρεσβυτέρους καὶ διακόνους, ἐκήρυττον καὶ ἐδίδασκον, συνεχόρουν τὰς τυχὸν ἀμαρτίας τῶν χριστιανῶν καὶ ἐν γένει ἐκυβέρνων τὴν Ἐκκλησίαν.

Οἱ πρεσβύτεροι ἦσαν βοηθοὶ τῶν ἐπισκόπων. Ἐκήρυττον καὶ αὐτοὶ τὸ Εὐαγγέλιον, ἐτέλουν τὰ μυστήρια πλὴν τοῦ μυστηρίου τῆς ἱερωσύνης καὶ ἔλυον τὰς μεταξὺ τῶν χριστιανῶν διαφορὰς κατόπιν ἀδείας τῶν ἐπισκόπων.

Οἱ διάκονοι τέλος εἶχον κατ’ ἀρχὰς ὡς κύριον ἔργον τὴν συλλογὴν τῶν ἐλεημοσυνῶν καὶ τὴν διανομὴν τούτων εἰς τοὺς πτωχούς, ὡς καὶ τὴν διακονίαν εἰς τὰς κοινὰς τραπέζας. Βραδύτερον δύμας ἐβοήθουν τοὺς ἐπισκόπους καὶ πρεσβυτέρους εἰς τὴν προετοιμασίαν τῆς θείας λατρείας, μετέφερον τὴν θείαν μετάληψιν εἰς τοὺς φυλακισμένους ἢ ἀσθενεῖς, ἀνεγίγνωσκον τὸ Εὐαγγέλιον εἰς τὰς Ἐκκλησίας καὶ ἐκήρυσσον τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ.

Κατὰ τὴν ἀποστολικὴν ἐποχὴν ὑπῆρχον καὶ διακόνισσαι ἀσχολούμεναι εἰς παράληγλα πρὸς τοὺς διακόνους ἔργα διὰ τὰς γυναικας, τὰς προσερχομένας εἰς τὸν χριστιανισμόν, καὶ εἰς τὴν περίθαλψιν τῶν ἀσθενῶν.

Οι Ἐπίσκοποι, οἱ Πρεσβύτεροι καὶ οἱ Διάκονοι ἀπετέλεσαν τοιουτορόπως ἴδιαιτέραν τάξιν χριστιανῶν, οἱ ὅποιοι ἀνελάμβανον ὡς ἀποκλειστικὸν προορισμὸν εἰς τὴν ζωήν των (ως αὐλητρον) τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Ἐκκλησίας τῶν πιστῶν. Ὄνομάσθησαν διὰ τοῦτο Ἱερὸς Κληρος ἢ Κληρικοί, ἐνῷ οἱ ἄλλοι χριστιανοὶ ἐλέγοντο Λαϊκοί.

Οἱ Ἐπίσκοποι τῶν πρωτευούσων πόλεων μιᾶς περιφερείας, τῶν λεγομένων Μητροπόλεων, ὀνομάσθησαν Μητροπολῖται. Ἡσαν ἰσοβάθμιοι πρὸς τοὺς Ἐπισκόπους τῶν μικροτέρων πόλεων, ἀλλὰ εἶχον τὴν προεδρίαν εἰς τὰς ἐπαρχιακὰς συνόδους, ἐπεκύρων τὴν ἐκλογὴν τῶν Ἐπισκόπων τῆς περιφερείας των καὶ ἔχειροτόνουν αὐτούς.

Τιμητικὸν πρωτεῖον κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἀπεδίδετο κατὰ σειρὰν εἰς τοὺς Ἐπισκόπους (μητροπολίτας) Ρώμης, Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας, Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης, Ιεροσολύμων καὶ Ἐφέσου.

25. Ἡ Λατρεία.

Ἡ ἐκκλησία ἀκολουθοῦσα τὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ εἰσῆγαγε τὴν κοινὴν λατρείαν, ἵνα ζωογονήσῃ καὶ διαθερμάνῃ τὴν πίστιν καὶ εὐσέβειαν τῶν χριστιανῶν.

Κατὰ τοὺς ἀποστολικοὺς χρόνους ἡ λατρεία ἦτο πολὺ ἀπλῆ. Οἱ χριστιανοὶ συνεκεντρώνοντο εἰς ἴδιαιτικὰς οἰκίας, ἥκουον τὸ κήρυγμα, ἔψαλτον ὕμνους καὶ ἐτέλουν τὸ μυστήριον τῆς θείας Εὐχαριστίας· μετελάμβανον δηλαδὴ ἄρτου καὶ οἴνου, τὰ δόποια καθαγιαζόμενα διὰ τῆς εὐλογίας μετεβάλλοντο εἰς σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Κυρίου. Μετὰ ταῦτα παρεκάθηντο εἰς κοινὰ δεῖπνα καὶ τέλος ἀπεχωρίζοντο ἀνταλλάσσοντες ἀδελφικὸν ἀσπασμόν.

Βραδύτερον ἐδόθη μεγαλυτέρα προσοχὴ εἰς τὰς τελετὰς τῆς λατρείας. Καθωρίσθη λεπτομερῶς ἡ Θεία Λειτουργία, ἡ δόποια ἐγίνετο τώρα τὴν πρωίαν καὶ ὅγι τὴν ἑσπέραν καὶ τῆς δόποιας κύριον μέρος ἦτο πάντοτε ἡ τέλεσις τῆς θείας εὐχαριστίας. Καθωρίσθησαν ἐπίσης αἱ λεπτομέρειαι τῆς τελέσεως καὶ τῶν ἄλλων μυστηρίων, τὰ δόποια ἐτελοῦντο ἥδη ἀπὸ τῆς ἀποστολικῆς ἐποχῆς: Τὸ βάπτισμα διὰ τριτῆς καταδύσεως εἰς τὸ βδωρ καὶ τῆς ἐπικλήσεως τοῦ ὄντος τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Γείου καὶ τοῦ Ἅγιου Ηνεύματος. Τὸ χρῖσμα διὰ τοῦ Ἅγίου μύρου, ἵνα ἐπισφραγίσῃ τὴν θείαν χάριν τὴν δοθεῖσαν διὰ τοῦ βαπτίσματος. Ἡ ἔξομολόγησις διὰ τὴν ἀφεσιν τῶν ἀμαρτιῶν τῶν εἰλικρινῶς μετανοούντων, τὸ μυστήριον τοῦ γάμου διὰ τὸν καθαγιασμόν του ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας,

τὸ εὐχέλαιον διὰ τὴν σωματικὴν καὶ ψυχικὴν ὑγείαν τῶν χριστιανῶν καὶ τὸ μυστήριον τῆς Ἱερωσύνης, τὸ ὅποῖον μόνον οἱ ἐπίσκοποι ἡδύ-
ναντο νὰ τελοῦν, ἐνῷ

τὰ ὄλλα μυστήρια ἐτελοῦντο καὶ ὑπὸ τῶν πρεσβυτέρων (ἱε-
ρέων).

‘Η Θεία Λειτουρ-
γία ἐτελεῖτο παλαιότερον καθημερινῶς. Βραδύτερον ὅμως ὥ-
ρισθησαν τακταὶ ἡ-
μέραι συγκεντρώσε-
ως τῶν χριστιανῶν,
αἱ ὅποιαι ὀνομάσθη-
σαν ἔορταί. Τοιαῦται
ἔορταὶ ἦσαν κατ’ ἀρ-
χὰς αἱ **Κυριακαὶ** (ἡ-
μέραι δηλαδὴ τιμῆς
πρὸς τὸν Κύριον) καὶ
τὸ **Πάσχα** εἰς ἀνά-
μνησιν τῆς Ἀναστά-
σεως τοῦ Σωτῆρος.
Κατόπιν προσετέθη-
σαν καὶ ἄλλαι ἔορταί,
ώς ἡ **Πεντηκοστή**, ἡ
Ανάληψις, τὰ **Θεο-**
φάνεια κ. ὅ.

‘Ως τόπους συγ-
κεντρώσεως διὰ τὴν
λατρείαν ἐχρησιμο-
ποίουν κατ’ ἀρχὰς οἱ

Eῖσοδος κατακόμβης.

Χριστιανοὶ ἴδιωτικὰς οἰκίας, αἱ ὅποιαι ὀνομάζοντο **εὐκτήριοι οἶκοι**, **Κυριακά**, **Ἐκκλησίαι**, **Ναοί**.

Κατακόμβαι. Κατὰ τοὺς διωγμοὺς οἱ χριστιανοὶ κατέφευγον πρὸς τέλεσιν τῆς λατρείας των εἰς ἐρήμους τόπους, εἰς δάση, εἰς νεκρο-

ταφεῖ καὶ εἰς τὰς λεγομένας κατακόμβας. Αἱ κατακόμβαι ἦσαν ὑπόγειοι κρύπται καὶ κοιμητήρια, ὅπου ἐκρύπτοντο διὰ τὴν λατρείαν καὶ ἔθαπτον τοὺς νεκρούς των οἱ χριστιανοί. Ταύτας ἐπεξέτειναν κατόπιν καὶ μετέβαλον εἰς πραγματικούς λαβυρίνθους μὲ πλῆθος στοῶν καὶ διαμερισμάτων. Κατακόμβαι εὑρέθησαν εἰς Ρώμην, Νεάπολιν, Παλέρμον, Συρακούσας, Κυρηναϊκήν, Μ. Ἀσίαν, Παλαιστίνην, Συρίαν καὶ εἰς τὴν νῆσον τῶν Κυκλαδῶν Μῆλον.

‘Η ὁνομασία κατακόμβαι ἐδόθη εἰς τὰς ὑπογείους ταύτας κρύπτας ἀπὸ τὴν λατινικὴν λέξιν Catacumbae (πληρέστερον Accubitoria ad Catacumbas), μὲ τὴν ὄποιαν ὀνομάζοντο τὰ εὑρεθέντα παρὰ τὴν Ἀπίκιν ὁδὸν κοιμητήρια εἰς φάραγγας.

Αἱ μεγαλύτεραι κατακόμβαι ἦσαν τῆς Ρώμης. Υπῆρχον 60 ἀνεξάρτητοι κατακόμβαι, ἐκάστη τῶν ὄποιων μὲ τὰ συμπλέγματα στοῶν, διαδρόμων καὶ νεκρικῶν θαλάμων ἀπετέλει πραγματικὴν πόλιν. Αἱ κατακόμβαι τῆς Μήλου ἴδρυθησαν τὸν Γ' αἰῶνα δυτικῶς τοῦ σημερινοῦ χωρίου Τρυπητή, περιλαμβάνοντα 1500 τάφους καὶ δίδουν μίαν ἰδέαν τῶν κατακομβῶν τῆς Ρώμης.

‘Απὸ τὰς κατακόμβας διδασκόμεθα πολλὰ περὶ τῆς λατρείας τῶν πρώτων χριστιανικῶν αἰώνων.

26. Ἡ Πρωτοχριστιανικὴ Τέχνη καὶ τὰ Σύμβολα.

Κατὰ τοὺς δύο πρώτους χριστιανικούς αἰῶνας δὲν δύναται νὰ γίνη λόγος περὶ χριστιανικῆς ἀρχιτεκτονικῆς, διότι οἱ «Εὐκτήριοι Οἶκοι» ἦσαν ἀπλαῖ αἴθουσαι ἀνάλογοι πρὸς τὸ πλῆθος τῶν χριστιανῶν. Οἱ διωγμοὶ ἐξ ἀλλοῦ δὲν ἐπέτρεψαν εἰς τοὺς χριστιανούς νὰ σκεφθῶσι περὶ ἀνεγέρσεως μονίμων καὶ ἰδίου ρυθμοῦ ναῶν. Κατὰ τὸν Γ' αἰῶνα ἀνηγέρθησαν εἰς διαφόρους πόλεις, τῆς Ἀνατολῆς μάλιστα, ἰδιαίτερα κτίρια, ἵνα γρηγοριοποιήσωσιν ὡς λατρείας ναού.

‘Αλλὰ καὶ τὴν διὰ τῆς γλυπτικῆς παράστασιν μορφῶν ἀπέφευγον ἐπιμελῶς οἱ χριστιανοὶ διὰ τὸν φόβον τῆς συγχύσεως πρὸς τὴν εἰδωλολατρείαν. Τὴν ζωγραφικὴν ὅμως καὶ μάλιστα τὴν διακοσμητικὴν ἐχρησιμοποίησαν πολὺ ἐνωρὶς διὰ θρησκευτικούς καὶ λατρευτικούς λόγους καὶ σκοπούς.

‘Ηδη ἀπὸ τῆς ἀποστολικῆς ἐποχῆς, εἰς τὴν Ἀνατολὴν μάλιστα, ὅπου ὑπῆρχε ζωηρὰ ἡ παράδοσις τῆς πλουσίας Ἑλληνιστικῆς διακοσμητικῆς (σαρκοφάγοι, μωσαϊκὰ κ.λ.π.) ἥρχισαν οἱ χριστιανοὶ νὰ στολί-

ζουν τοὺς ναοὺς καὶ τοὺς τάφους των μὲ ζωγραφικὰς κυρίως διακοσμήσεις. "Αὐθη, πτηνά, γεωμετρικὰ σχήματα κ.λ.π. ἦσαν τὰ πρῶτα πρότυπα τῆς χριστιανικῆς διακοσμητικῆς.

"Ἐπειτα ἔγινεν ἐπιλογὴ τῶν διακοσμητικῶν θεμάτων διὰ καθαρῶς θρησκευτικούς καὶ λατρευτικούς σκοπούς. Πτηνά, ζῷα, συμπλέγματα γραμμάτων καθιεροῦνται, διὰ νὰ ἐνθυμίζουν εἰς τοὺς χριστιανούς θρησκευτικὰς καὶ ἡθικὰς ἀντιλήψεις καὶ ἰδέας ἡ πρόσωπα λατρείας. Τὴν ἀκριβῆ ἔννοιαν τῶν παραστάσεων τούτων μάνον οἱ χριστιανοὶ κατενόουν. 'Ἐδημιουργήθησαν οὕτω τὰ λεγόμενα σύμβολα, μὲ τὰ ὅποια στολίζονται οἱ τόποι λατρείας τῶν χριστιανῶν.

Τοιαῦτα σύμβολα εἶναι τὸ ἴδιογραμμα « Ἰησοῦς Χριστὸς νικᾶ » καὶ ἡ παράστασις ἵχθυος τὰ γράμματα τῆς λέξεως ἵχθυς ἀποτελοῦσι τὴν περίφημον ἀκροστιγγίδα **Ι**(ησοῦς) **Χ**(ριστὸς) **Θ**(εοῦς) **Υ**(ἱδε) **Σ**(ωτήρ).

'Η περιστερά συμβολίζει τὴν ἀγνότητα ἡ τὸ "Ἄγιον Πνεῦμα, κλάδος ἑλαίας τὴν εἰρήνην, κλάδος φοίνικος τὴν νίκην τῆς ἐκκλησίας, ἐν πλοιοῖς τὴν ἐκκλησίαν, ἄγκυρα τὴν σωτηρίαν. 'Ο ἀμνὸς ἡ τὸ πρόβατον εἶναι προσφιλές σύμβολον τῶν χριστιανῶν, ἡ δὲ εἰκὼν τοῦ καλοῦ ποιμένος φέροντος ἐπὶ τῶν ὄψιν του ἀρνίον συμβολίζει τὸν Χριστὸν σφέζοντα τὴν ἀνθρωπότητα. Πλεῖστα ἀλλα σύμβολα ἐχρησιμοποιήθησαν ὑπὸ τῶν χριστιανῶν.

Κατὰ τὸν Γ' αἰῶνα, ὅταν ἐξέλιπε πλέον ὁ φόβος ἐπανόδου εἰς τὴν εἰδωλολατρίαν, οἱ χριστιανοὶ ἥρχισαν νὰ χρησιμοποιοῦν ζωγραφικὰς ἀπεικονίσεις ἀγίων μορφῶν, ως λ.χ. τοῦ Ἰησοῦ, τῆς Παναγίας καὶ τῶν Ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου. 'Εζωγράφιζον ἐπίσης παραστάσεις σκηνῶν τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης ἡ γεγονότων σχετικῶν μὲ τὴν ζωὴν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοὺς διωγμούς.

27. Τὰ ἥθη τῶν χριστιανῶν κατὰ τὴν Α' περίοδον.

· **Ἡ ἀναμόρφωσις τῆς ἀρχαίας κοινωνίας.**

Αἱ διδαχθεῖσαι ὑπὸ τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ ἐφαρμοσθεῖσαι εἰς τὴν ζωὴν τῶν χριστιανῶν νέαι ἡθικαὶ ἀρχαὶ ἐπέφερον πολὺ μεγάλας μεταβολὰς εἰς τὴν ἔως τότε κοινωνικὴν ζωὴν. 'Ο χριστιανισμὸς ἐπέτυχε σὺν τῷ χρόνῳ πλήρη ἀναμόρφωσιν τῆς ἀρχαίας κοινωνίας. Τὰ θεμέλια δὲ τῆς τοιαύτης ἀναμόρφωσεως ἔθεσαν οἱ πρῶτοι χριστιανοὶ διὰ τῶν ἀγρῶν ἥθῶν καὶ τοῦ αὐστηρῶς ἡθικοῦ βίου των. Οὕτος ἐστηρίχθη, ως γνωρίζομεν,

έξ άλογλήρου εἰς τὰς νέας ἡθικὰς ἰδέας τὰς περιεχομένας κυρίως εἰς τὴν περὶ ἴσοτητος καὶ ἀγάπης διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν Ἀποστόλων. Οὕτω :

α) Ἡ βασιλεύσασα εἰς τὰς χριστιανικὰς κοινότητας - Ἐκκλησίας νέα ἐντολὴ «ἄγαπα τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν» ἀντικαθιστᾷ τὸν ἀτομικισμὸν καὶ τὴν πρὸς τοὺς ἄλλους σκληρότητα τοῦ ἀρχαίου κόσμου διὰ τῆς ἀλληλεγγύης καὶ τῆς φιλανθρωπίας. Ἡ συνδρομὴ πρὸς τοὺς πάσχοντας καὶ ἡ ἐλεημοσύνη πρὸς τοὺς πτωχοὺς γίνεται καθήκον διὰ τοὺς χριστιανούς. «Οταν κάποτε (τὸν Γ' αἰώνα) συνέβη μέγας λιμὸς εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ τὴν Καρχηδόνα, ἐνῷ οἱ Ἑθνικοὶ ἐγκατέλειπον καὶ αὐτοὺς τοὺς οἰκείους των, οἱ χριστιανοὶ ἐφρόντιζον δι’ ὅλους τοὺς πεινῶντας, χριστιανούς καὶ Ἑθνικούς. Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ρώμης εἶχεν ἀναλάβει τὴν διατροφὴν 1500 πτωχῶν κατὰ τὸ ἔτος 252, ὅπως γράφει ὁ ἱστορικὸς τῆς Ἐκκλησίας Εὐσέβιος. Οἱ χριστιανοὶ πρῶτοι ἔδρυσαν καὶ συνετήρουν φιλανθρωπικὰ ἴδιμύατα, νοσοκομεῖα δηλαδή, γηροκομεῖα, ὁρφανοτροφεῖα κ.λ.π.

β) Τὸ χριστιανικὸν κήρυγμα περὶ ἴσοτητος τῶν ἀνθρώπων, ὡς τέκνων τοῦ Θεοῦ καὶ ἐπομένως ἀδελφῶν μεταξύ των, ἐπέφερεν εὐεργετικὴν μεταβολὴν καὶ τεραστίαν πρόοδον εἰς τὴν ζωὴν τῆς ἀνθρωπότητος. Ὁ θεσμὸς τῆς δουλείας, ὁ ὄποιος τόσον πολὺ ἐπιβαρύνει τὸν ἀρχαῖον κόσμον, ἐξηφανίσθη ἀμέσως ἀπὸ τὴν χριστιανικὴν κοινωνίαν. «Οσοι χριστιανοὶ εἶχον δούλους τοὺς ἡλευθέρωσαν, αἱ δὲ πρῶται Ἐκκλησίαι δι’ ἑρώνων μεταξύ τῶν χριστιανῶν ἐξηγγόραζον αἰχμαλώτους ἢ δούλους καὶ ἀπέδιδον εἰς αὐτοὺς τὴν ἐλευθερίαν των. Μὲ τὴν ἐξάπλωσιν τοῦ χριστιανισμοῦ ἡ δουλεία περιωρίζετο ἢ ἐγίνετο ἐλαφροτέρα, ἔως ὅτου κατηργήθη ἐντελῶς ὁ θεσμὸς εἰς ὅλας τὰς πεπολιτισμένας χώρας, ἀκόμη καὶ τὰς μὴ χριστιανικάς.

γ) Τὸ κήρυγμα τῆς ἴσοτητος περιελάμβανε καὶ τὰς γυναικας¹, αἱ δόποια, ὡς γνωστόν, κατεῖχον δουλικὴν σχεδὸν θέσιν εἰς τὰς πλείστας ἀρχαίας κοινωνίας (γυναικωνῖται, ἀποκλεισμὸς ἀπὸ τὴν κοινωνικὴν ζωὴν κ.λ.π.) Ὁ χριστιανισμὸς ἐξύψωσε τὴν θέσιν τῆς γυναικὸς καταστήσας αὐτὴν ἴστριμον πρὸς τὸν ἄνδρα ἐν τῇ οἰκογενειακῇ καὶ κοινωνικῇ ζωῇ.

Γνωρίζομεν ὅτι ἀπὸ τῆς ἀποστολικῆς ἥδη ἐποχῆς ὑπῆρχον καὶ δια-

1. «Ἐν Χριστῷ οὐκ ἔνι ἀρσενὶ θῆλῳ», διδάσκει δὲ Ἀπόστολος Παῦλος (Γαλ. Γ', 28).

κόνισσαι βοηθοῦσαι τοὺς προϊσταμένους τῶν Ἐκκλησιῶν εἰς τὰ ἔργα των. Διένεμον τὰ βοηθήματα εἰς τοὺς ἀπόρους, ἐδίδασκον, περιέθαλπον ἀσθενεῖς κ.λ.π. Εἶχον δὴ, ὅπως λέγομεν, κοινωνικὴν δρᾶσιν.

Εὗρεν ἐπίσης ἡ γυνὴ τὴν προσήκουσαν αὐτῇ θέσιν εἰς τὸν οἰκογενειακὸν βίον, δστις ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ χριστιανισμοῦ ἔγινεν αὐστηρὸς καὶ ἀγνός. Ὁ δεσμὸς τοῦ γάμου ηὐλογήθη ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ὡς « μυστήριον » καὶ ἡ οἰκογένεια, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἡ γυνὴ ἔχει ἴσοτιμον πρὸς τὸν ἄνδρα θέσιν ὡς σύζυγος καὶ μήτηρ, γίνεται τὸ κυτταρὸν τῆς χριστιανικῆς κοινωνίας.

Πολλαὶ χριστιαναὶ γυναῖκες ἔζησαν τοιοῦτον βίον καὶ ἀνέπτυξαν τοιαύτας ἀρετάς, ὡστε προεκάλεσαν τὸν θαυμασμὸν καὶ αὐτῶν τὸν Ἐθνικῶν.

Χριστιανισμὸς καὶ ἔργασία.

Χαρακτηριστικὸν ἐπίσης γνώρισμα τοῦ βίου τῶν πρώτων χριστιανῶν ἦτο καὶ ἡ τιμὴ καὶ ὁ σεβασμὸς πρὸς τὸν ἔργαζόμενον ἀνθρώπον καὶ τὴν ἔργασίαν ἐν γένει, πρᾶγμα τὸ δόποιον δὲν συνέβαινεν εἰς τὰς ἐθνικὰς κοινωνίας.

Γνωρίζομεν ὅτι οἱ "Ελληνες κατεφρόνουν ἀνέκαθεν τὴν χειρωνατικὴν ἔργασίαν καὶ ἐτίμων μόνον τὰς « ἐλευθερίους » λεγομένας τέχνας καὶ τὰ πολεμικὰ ἔργα. Οἱ δὲ Ρωμαῖοι, οἱ ὅποιοι κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἐμφανίσεως τοῦ χριστιανισμοῦ εἶχον πραγματοποιήσει τὰς μεγάλας κατακτήσεις των, εἶχον παύσει πρὸ πολλοῦ νὰ ἔργαζωνται οἱ Ἰδιοι. Τὰς ἔργασίας εἰς τοὺς ἀγρούς καὶ τὰ ἔργαστήρια ἔκαμνον κατὰ τὸ πλεῖστον δοῦλοι, αἰχμάλωτοι πολέμου ἢ ἀπόγονοι παλαιῶν δούλων, ἐνῷ οἱ Ρωμαῖοι ἡσχολοῦντο εἰς τὰ πολεμικὰ ἢ ἥσαν ὑπάλληλοι τοῦ αὐτοκράτορος. Τοὺς ἔργαζομένους εἰς τὰ ἔργαστήρια καὶ τοὺς ἀγρούς ἐθεώρουν κατωτέρους ἀνθρώπους καὶ ἐφέροντο πρὸς αὐτοὺς περιφρονητικῶς. Εἶχε καταφρονηθῆ λοιπὸν ἡ ἔργασία καὶ ἐθεωρεῖτο ἀσχολία κατωτέρων ἀνθρώπων.

"Ἐρχεται δύμως ἡ χριστιανικὴ διδασκαλία καὶ ἀνυψώνει τὴν ἔργασίαν τιμῶσα καὶ σεβομένη τὸν ἔργαζόμενον. Οἱ Ἀπόστολοι ἥσαν, ὡς γνωστόν, ἀνθρώποι ἔργατικοί. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἐγνώριζε τὴν τέχνην τοῦ σκηνοποιοῦ καὶ εἰργάζετο καὶ κατὰ τὰς περιοδείας του ἀκόμη, ἵνα μὴ ἐπιβαρύνῃ τοὺς χριστιανοὺς μὲ τὰ ἔξιδα τῆς φιλοξενίας του.

'Ιδού τί γράφει δ Ἀπόστολος Παῦλος εἰς τὴν Β' πρὸς τοὺς Θεσσα-

λονικεῖς ἐπιστολήν του, τὴν ὁποίαν ἔστειλε πρὸς αὐτοὺς ἡ Ἀθηνῶν κατὰ τὴν δευτέραν ἀποστολικὴν περιοδείαν του:

— Μανθάνω, ἀδελφοί μου, ὅτι μερικοὶ ἀπὸ σᾶς δὲν ἀκολουθοῦν τὰς ὁδηγίας καὶ τὸ παράδειγμα ἡμῶν καὶ δὲν ἐργάζονται, προφασι-
ζόμενοι ὅτι δὲν τοὺς ἀφήνουν καἱρὸν τὰ πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν καθῆ-
κοντά των. Αὐτὸς δὲν πρέπει νὰ γίνεται. Δὲν βλέπετε ἡμᾶς, οἱ ὄποιοι
μὲν κόπον καὶ μόχθον, νύκτα καὶ ἡμέραν ἐργαζόμεθα; Πρέπει νὰ μᾶς
μιμῆσθε. Δὲν σᾶς εἴπομεν πολλάκις ὅτι, «εἰ τις οὐθέλει ἐργάζεσθαι,
μηδὲ ἐσθιέτω»; Σᾶς παρακαλοῦμεν λοιπὸν καὶ σᾶς παραγγέλλομεν
νὰ ἐργάζεσθε πάντοτε μὲν φύλοπονίαν καὶ ἡσυχίαν.

“Οπως βλέπομεν, ἡ χριστιανικὴ διδασκαλία τιμᾷ τὴν ἐργασίαν καὶ
ἐπιβάλλει αὐτὴν ὡς ὑποχρέωσιν εἰς πάντας τοὺς χριστιανούς. Τοῦτο
ἔχει μεγάλην ἀξίαν, διότι τὰ μέγιστα συνετέλεσεν εἰς τὴν πρόοδον τῆς
ἀνθρωπότητος.

28. Ὁ Ἀσκητισμός.

“Αλλαι ἀρεταὶ τῶν χριστιανῶν εἶναι ἡ ταπεινοφροσύνη καὶ ἡ ἐπιδει-
κνυομένη ὑπὸ τῶν περισσοτέρων καταφρόνησις πρὸς τὰ ὄλικὰ ἀγαθὰ
τοῦ κατὰ κόσμον βίου.

Τὸ τελευταῖον τοῦτο ἐδημιούργησε κατὰ τὸν Γ' αἰώνα ἰδιαιτέρων
τάξιν χριστιανῶν, οἱ ὄποιοι ὀνομάσθησαν ἀναχωρηταὶ ἢ ἀσκηταί.
Μερικοὶ χριστιανοὶ δῆλοι. ἔφευγον ἀπὸ τὰς πόλεις ἢ τὰ χωρία των καὶ
ἔζων μόνοι των εἰς τὴν ἔρημον ἢ τὰ δάση. Ἡθελον νὰ ἀποδεῖξουν ἐμ-
πράκτως τὴν περιφρόνησιν των πρὸς τὰ ἀγαθὰ τῆς ἐπιγείου ζωῆς καὶ,
τρόπον τινά, τὴν ἀποδοκιμασίαν των πρὸς ἐκείνους, οἱ ὄποιοι ἀπέδιδον
μεγάλην ἀξίαν εἰς αὐτά. Ἐκεῖ ἔζων εἰς κελλία ἢ καλύβας μελετῶντες
τὴν Ἀγίαν Γραφὴν καὶ ἀσκούμενοι εἰς τὴν νηστείαν καὶ τὴν προσευ-
χήν. Υπέβαλλον τὸν ἔσωτόν των εἰς παντὸς εἰδῶν στερήσεις καὶ σκλη-
ραγωγίας. Δὲν μετέβαινον εἰς τὰς πόλεις, παρὰ μόνον ὁσάκις ἥθελον νὰ
ἐνισχύσουν τοὺς χριστιανούς κατὰ τοὺς διωγμούς ἢ νὰ καταπολεμήσουν
τοὺς αἱρετικούς.

‘Ο Μέγας Ἄντωνιος ὑπῆρξεν ὁ ἐπισημότερος τῶν ἀσκητῶν τῆς
ἐποχῆς ταύτης. Ἐγεννήθη τὸ 251 μ.Χ. ἐν Κομῷ τῆς Αἰγύπτου ἀπὸ
εὑσεβεῖς καὶ πλουσίους γονεῖς. Εἰς ἡλικίαν 20 ἐτῶν ἔμεινεν δρφανὸς
καὶ ἀκολουθήσας τὸ Εὐαγγελικὸν «εἰ θέλεις τέλειος εἶναι, ὑπαγε πά-

λησον πάντα τὰ ὑπάρχοντά σου καὶ δὸς πτωχοῖς...» διένειμε τὴν περιουσίαν του καὶ ἀνεχώρησεν εἰς τὴν ἔρημον. "Ετρωγεν ἄπαξ τῆς ἡμέρας μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου, ἐφόρει μηλωτὴν (δέρμα προβάτου) καὶ ἔφερε καλύπτραν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, ἔλεγε δὲ ὅτι αἰσχύνεται, διότι τὸ ἀθάνατον πνεῦμά του ἔχει ἀνάγκην εὐτελοῦς τροφῆς. Προσηγέρετο καὶ ἐμελέτα τὴν 'Αγίαν Γραφήν, τὴν ὁποίαν ἐγνώριζεν ἀπὸ στήθους, ἔκαμε δὲ πολλὰ θαύματα. 'Η φήμη του εἶχε φθάσει εἰς δῆλον τὸν κόσμον, ὃ δὲ Μέγας Κωνσταντῖνος καὶ οἱ υἱοί του ὀνόμαζον αὐτὸν Πατέρα.

'Ο "Αγιος Ἀντώνιος ἀπέθανε κατὰ τὸ 355 μ. Χ. πλήρης ἡμερῶν, ἐπωνομάσθη δὲ Μέγας διὸ τὴν μεγάλην του εὔσεβειαν καὶ τοὺς ἀγῶνάς του κατὰ τῶν αἱρετικῶν. Θαυμαστής του ἦτο καὶ ὁ πατήρ τῆς Ἐκκλησίας Μέγας Ἀθανάσιος, ὃ ὁποῖος ἔγραψε καὶ τὴν βιογραφίαν του. 'Εορτάζομεν τὴν μνήμην του τὴν 17ην Ἰανουαρίου.

Πλὴν τοῦ 'Αγίου Ἀντωνίου καὶ πλῆθος ἄλλων ἀναχωρητῶν - ἀσκητῶν ὑπῆρχε τὸν Δ' αἰῶνα εἰς τὰς ἐρήμους τῆς Αἰγύπτου, τοῦ Σινᾶ καὶ εἰς τὴν πέραν τοῦ Ἰορδάνου ἔρημον.

ΔΕΥΤΕΡΑ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

ΑΠΟ ΤΟΥ Μ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ ΣΧΙΣΜΑΤΟΣ (313 - 867)

Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἡ Ἰδρυθεῖσα ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν Ἀποστόλων Ἐκκλησία μας στερεοῦται καὶ ἐνδυναμοῦται διὰ τῆς προστασίας τοῦ Κράτους, ἐξαπλοῦται δὲ καὶ εἰς ὅλην τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην. Τότε γίνεται ὁ καθορισμὸς τῶν δογμάτων.

Ἄναδεικνύονται ἐξ ἄλλου μεγάλοι Διδάσκαλοι καὶ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, οἱ ὅποιοι φωτίζουν ἀπὸ πάσης πλευρᾶς τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν καὶ ἀπαλλάσσουν αὐτὴν ἀπὸ τὸν κίνδυνον τῆς κακοδοξίας διὰ τῆς καταπολεμήσεως τῶν αἰρέσεων.

Καθορίζονται τέλος ὅλαι αἱ λεπτομέρειαι τῆς λατρείας καὶ ἀναπτύσσεται εἰς ὑψιστὸν βαθμὸν ἡ χριστιανικὴ τέχνη διὰ τῆς δημιουργίας θαυμασίων ἔργων ἀρχιτεκτονικῆς, γλυπτικῆς καὶ ζωγραφικῆς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ

Ο ΘΡΙΑΜΒΟΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ

29. Ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος (306 - 337).

Ο λίγα ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Διοκλητιανοῦ οἱ διωγμοὶ κατὰ τῶν χριστιανῶν ἐσταμάτησαν. Τὸ Κράτος ἀναλαμβάνει ὑπὸ τὴν προστασίαν του τὴν νέαν θρησκείαν καὶ εύρισκει στήριγμα εἰς αὐτήν. Ἡ μεταβολὴ αὕτη τῶν μέχρι τοῦδε σχέσεων Κράτους καὶ χριστιανῶν πραγματοποιεῖται ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου.

Ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος ἦτο υἱὸς τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Χλωροῦ καὶ τῆς εὐσεβοῦς Ἐλένης. Ὁ πατήρ του εἶχεν ἀναδειγθῆ Καῖσαρ καὶ

Αύγουστος εἰς τὴν Γαλατίαν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Διοκλητιανοῦ. Ο Κωνσταντῖνος διεδέχθη τὸν πατέρα του ἀνακηρυχθεὶς ὑπὸ τοῦ στρατοῦ Αύγουστος κατὰ τὴν ἐπικρατήσασαν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Διοκλητιανοῦ **πολυαρχίαν** (306 μ. Χ.).

Μετ' ὀλίγα ἔτη ὁ Κωνσταντῖνος ἤλθεν εἰς σύγκρουσιν πρὸς τὸν ἐν Ρώμῃ αὐτοκράτορα Μαξέντιον καὶ ἤρχισε πόλεμον κατ' αὐτοῦ διὰ τὴν κυριαρχίαν ὅλης τῆς Δύσεως. Ἐρχεται μὲ τὸν στρατόν του εἰς τὴν Ἀγωνίτας, διότι γνωρίζει ὅτι ὁ ἀντίπαλός του ἔχει μεγάλας στρατιωτικὰς δυνάμεις. Εἶδε τότε εἰς τὸν οὐρανὸν θεῖον φωτεινὸν ὄραμα: τὸν Τίμιον Σταυρὸν μὲ τὴν ἐπιγραφὴν **ΕΝ ΤΟΥΤΩ NIKA**. Ο Κωνσταντῖνος διέταξεν ἀμέσως νὰ κατασκευασθῇ **λάβαρον** (σημαία) φέρον τὸν Σταυρὸν μὲ τὸ μονόγραμμα **I X** (Ιησοῦς Χριστὸς) καὶ πλήρης θάρρους καὶ ἐλπίδων ἐπροχώρησε κατὰ τοῦ Μαξεντίου. Οἱ ἐν τῷ στρατῷ τοῦ Κωνσταντίνου χριστιανοὶ ἐπολέμησαν πράγματι μὲ μεγαλύτερον ἐνθουσιασμὸν καὶ ὁ Μαξέντιος ἤττήθη κατὰ κράτος. Ο Κωνσταντῖνος εἰσῆλθε θριαμβευτὴς εἰς τὴν Ρώμην καὶ ἀνεγνωρίσθη κύριος ὅλης τῆς Δύσεως (312 μ. Χ.).

Ο Κωνσταντῖνος ἀναλαμβάνει ἔκτοτε ὑπὸ τὴν προστασίαν του τοὺς χριστιανοὺς καὶ τὸν χριστιανισμόν. Ἐρχεται εἰς συμφωνίαν μὲ τὸν συνάρχοντά του εἰς τὴν Ἀνατολὴν Λικίνιον καὶ ἐκδίδουν ἀπὸ κοινοῦ τὸ **Διάταγμα τοῦ Μεδιολάνου** (313 μ. Χ.), διὰ τοῦ ὁποίου οἱ χριστιανοὶ ἥδυναντο ἐλευθέρως νὰ ἔχουν τὴν θρησκείαν των καὶ νὰ ἀσκοῦν ἀνεμπόδιστοι τὴν λατρείαν των¹.

Βραδύτερον ὁ Κωνσταντῖνος ἤλθεν εἰς σύγκρουσιν καὶ πρὸς τὸν Λικίνιον, τὸν ἐνίκησε καὶ ἔμεινε μόνος κύριος ὅλης τῆς αὐτοκρατορίας. Μετέφερε τὴν ἔδραν τοῦ κράτους εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ ἔκτοτε ἡ νέα πρωτεύουσα Κωνσταντινούπολις γίνεται μέγα θρησκευτικὸν κέντρον τῆς χριστιανοσύνης.

1. Ἡμεῖς ο Κωνσταντῖνος καὶ ο Λικίνιος,—ἔγραψε τὸ Διάταγμα—... ἀποφασίζομεν νὰ χορηγήσωμεν εἰς τοὺς χριστιανοὺς καὶ εἰς ὅλους τοὺς ἀλλούς τὴν ἐλευθερίαν νὰ ἀσκοῦν τὴν θρησκείαν, τὴν ὁποίαν προτιμοῦν... Αρμόζει εἰς τὴν γαλήνην, τὴν ὁποίαν ἀπολαύει ἡ αὐτοκρατορία, ἡ ἐλευθερία νὰ είναι πλήρης δὲ ὅλους τοὺς ὑπηκόους μας, νὰ λατρεύουν τὸν θεὸν τῆς ἐκλογῆς των καὶ καμία θρησκεία νὰ μὴ στερῆται τῶν διειλογένων πρὸς αὐτὴν τιμῶν....

‘Ο Κωνσταντῖνος δὲν κατεδίωξε τὴν Ἐθνικὴν θρησκείαν· διετήρησε μάλιστα διὰ πολιτικούς λόγους καὶ τὸν τίτλον τοῦ Μεγάλου Ἀρχιερέως (Pontifex Maximus), τὸν ὅποῖον ἔφερον οἱ Ρωμαῖοι αὐτοκράτορες. Χριστιανὸς ἔγινε, δεγχθεὶς τὸ ‘Αγιον Βάπτισμα, δὲν γον πρὸ τοῦ θανάτου του (337 μ. Χ.). Υπεστήριξεν δύμας μὲ πάντα τρόπον τοὺς χριστιανούς καὶ τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν. Ἀπέδωσεν εἰς τοὺς χριστιανούς ὅλας τὰς ἐκκλησίας τῶν καὶ ἐβοήθησε νὰ ἀνεγερθοῦν πολλοὶ καὶ μεγαλοπρεπεῖς νέοι χριστιανικοὶ ναοί. Ἀνέδειξε χριστιανούς εἰς ἀνώτατα ἀξιώματα τῆς πολιτείας. Ἐπέτρεψεν εἰς τὰς Ἐκκλησίας νὰ ἀπελευθερώνουν τοὺς δούλους καὶ ἔδωσε τὸ δικαίωμα νὰ δέχωνται ἀφιερώματα καὶ δωρεᾶς ἡ κληρονομίας. Ἀνεγνώρισεν εἰς τοὺς ἐπισκόπους δικαστικὴν ἔξουσίαν. Ἐπέβαλε τὴν Κυριακὴν ἀργίαν. Ἐπανέφερε τὴν διαταραχθεῖσαν ἐκ τῆς ἀρειανῆς αἵρεσεως γαλήνην εἰς τὴν Ἐκκλησίαν.

‘Ο Κωνσταντῖνος ὑπῆρξε τὸ δργανον τῆς Θείας Προνοίας διὰ τὴν στερέωσιν καὶ τὸν θρίαμβον τοῦ χριστιανισμοῦ.

‘Αλλὰ καὶ ἡ μήτηρ του, ἡ εὐσέβης Ἐλένη, προσέφερε μεγάλας ὑπηρεσίας εἰς τὸν χριστιανισμόν.

‘Ακεῦρεν εἰς τὰς Ἱεροσόλυμα τὸν Σταυρὸν τοῦ μαρτυρίου τοῦ Σωτῆρος (327) καὶ ἔκτισεν εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο τὸν μεγαλοπρεπῆ ναὸν τῆς Ἀναστάσεως (335), ὁ ὅποῖος σῳζεται μέχρι σήμερον καὶ εἶναι τὸ προσκύνημα ὅλου τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου. Ἀνήγειρεν ἐπίσης ναοὺς εἰς τὴν Βηθλεέμ, διόπου ἐγεννήθη ὁ Κύριος, καὶ εἰς τὸ δρος τῶν Ἐλαιῶν, ὃπου ἔγινεν ἡ Ἀνάληψις Αὐτοῦ.

Διὰ πάντα ταῦτα ἡ Ἐκκλησία μας ἀνεκήρυξε καὶ τοὺς δύο ἵσταποστόλους, ἔορτάζει δὲ τὴν μνήμην τῶν ‘Αγίων Κωνσταντίνου καὶ Ἐλένης τὴν 21ην Ματου.

30. Ἰουλιανὸς ὁ Παραβάτης (361-363).

Οἱ νιοὶ καὶ διάδογοι τοῦ Κωνσταντίνου συνέχισαν τὴν ὑποστήριξιν καὶ τὴν προστασίαν τοῦ Χριστιανισμοῦ. ‘Ο ἀπομείνας δύμας μετ’ ὀλίγα ἔτη μόνος αὐτοκράτωρ Κωνστάντιος ἦτο ἀρειανὸς καὶ ἐτάραξε τὴν εἰρήνην ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ διὰ τῆς ὑποστηρίξεως τῶν ἀρειανῶν. Ἀλλὰ περισσότερον συνετάραξε τὴν Ἐκκλησίαν ὁ διαδεχθεὶς τὸν Κωνσταντίον εἰς τὸν θρόνον ἔξαδελφός του Ἰουλιανός.

‘Ο Ἰουλιανὸς εἶχε μεγάλην θέλησιν καὶ σπουδαίαν μόρφωσιν. ‘Ε-

σπουδασε τὴν ἀρχαίαν σοφίαν εἰς τὰς φιλοσοφικὰς σχολὰς τῶν Ἀθηνῶν, εἶχε δὲ ὡς συσπουδαστὰς τὸν Μέγαν Βασίλειον καὶ τὸν Γρηγόριον τὸν Ναζιανζηνόν. Ἐνῷ δὲ οὗτοι διὰ τῶν ἑλληνικῶν σπουδῶν ἐστερέωσαν περισσότερον τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν των, δὲ Ιουλιανὸς περιέπεσεν εἰς πλάνην. Καταμαργεύθεις δὴλ. ἀπὸ τὸ κάλλος τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς δημιουργίας ἐνόμισεν δτὶ θὰ ἐπανελαμβάνετο τοῦτο, ἀντὶ ἐπεκράτει πάλιν ἡ ἔθνικὴ θρησκεία. Διὰ τοῦτο, ὅταν ἔγινεν αὐτοκράτωρ, ὑπεστήριξε τὴν ἔθνικὴν θρησκείαν ὡς ἐπίσημον θρησκείαν τοῦ Κράτους. Ἀπεμάκρυνε τοὺς χριστιανούς ἀπὸ τὰ κρατικὰ ἀξιώματα, καὶ, διὰ νὰ ἐπιφέρῃ σύγχυσιν, ἀνεγνώρισεν δῆλας τὰς αἰρέσεις.

Πᾶσαι αἱ προσπάθειαι τοῦ Ἰουλιανοῦ ἀπέβησαν ἀκαρποὶ, διότι δὲ χριστιανισμὸς εἶχε ριζώσει εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων. Ἡ ἀρχαία θρησκεία ἦτο πλέον ὄριστικῶς καὶ ἀμετακλήτως νεκρά. Τοῦτο καὶ οἱ ἔδιοι οἱ ἔθνικοι ἀνεγνώριζον¹.

Οἱ Ἰουλιανὸς πολεμῶν κατὰ τῶν Περσῶν ἐπληγώθη βαρέως καὶ προαισθανθεὶς τὸ τέλος του ἀνεφώνησε: «Νενίκηκάς με, Ναζωραῖς!».

Τὸ πλέον Ἐκκλησίας μας ὀνομάσθη διὰ τὴν ἀποστασίαν του Παραβάτης ἢ Ἀποστάτης.

31. Θεοδόσιος ὁ Μέγας (379-395).

Οἱ διάδοχοι τοῦ Ἰουλιανοῦ Ἰοβιανὸς κατήργησε τὰ ὑπὲρ τῶν ἔθνη κῶν διατάγματα αὐτοῦ καὶ ἀπέδωκεν εἰς τοὺς χριστιανούς καὶ τὴν Ἐκκλησίαν ὅλα τὰ δικαιώματα καὶ προνόμιά των.

Αλλὰ ἡ ἀναταραχὴ τῆς Ἐκκλησίας ἔξηκολούθησεν δλίγα ἀκόμη ἔτη, μέχρις ὅτου ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁ Θεοδόσιος. Οὗτος ἐστερέωσεν ὄριστικῶς τὸν χριστιανισμὸν καταστήσας αὐτὸν ἐπίσημον θρησκείαν τοῦ Κράτους καὶ στηρίξας τὴν ὀρθοδοξίαν διὰ τῆς καταπολεμήσεως τοῦ ἀρειανισμοῦ καὶ ἄλλων αἰρέσεων.

Οἱ Θεοδόσιος κατήργησε τοὺς Ὀλυμπιακούς Ἀγῶνας, οἱ δοῦλοι ἥσαν καὶ θρησκευτικὴ πανήγυρις τοῦ ἀρχαίου ἔθνικου κόσμου, καὶ ἔκλει-

1. Οἱ ἱερεῖς τοῦ Μαντείου τῶν Δελφῶν ἀπήγνησαν ὡς ἔξης πρὸς τὸν Ἰουλιανόν, ὁ δοῦλος ἔξητησε σχετικὸν χρησμόν:

Ἐπίπατε τῷ βασιλεῖ: Χαμαί πέσε δαίδαλος αὐλά,
οὐκέτι Φοῖβος ἔχει καλύβην, οὐ μάντιδα δάφνην,
οὐ παγάδα λαλέουσαν ἀπέσβετο καὶ λάκον ὕδωρ.

σεν ὄριστικῶς τὸ Μαυτεῖον τῶν Δελφῶν. Ἐπίσημον διωγμὸν ἐναντίον τῶν ἔθνικῶν δὲν ἔκχρυξεν. Ἀλλὰ μερικοὶ χριστιανοὶ κινούμενοι ἀπὸ ὑπερβολικὸν ζῆλον καὶ φανατισμὸν διέπραξαν τότε πολλὰς ἀσχημίας. Κατέστρεψαν πολλοὺς ναοὺς τῶν ἔθνικῶν καὶ πολλὰ ἀριστουργήματα τῆς ἀρχαίας τέχνης. Οἱ ἐπίσημοι χριστιανοὶ ἀπεδοκίμαζον τὰ βίαια ταῦτα μέτρα.

Οἱ χριστιανισμὸς εἶχε τόσον ἐδραιωθῆ, ὥστε οἱ ἐπίσκοποι δὲν ἐδί- σταζον καὶ αὐτὸν τὸν αὐτοκράτορα νὰ ἐπιτιμῶσι. Κατὰ διαταγὴν τοῦ Θεοδοσίου ἐφονεύθησαν κάποτε ἕξ αἰτίας μιᾶς στάσεως εἰς Θεσσαλονί- κην ἐκτὸς τῶν ἐνόχων καὶ ἐπτὰ χιλιάδες ἀθύφων κατοίκων τῆς πόλεως. "Οταν ὅμως δλίγον χρόνον μετὰ ταῦτα (395) προσῆλθεν ὁ Θεοδόσιος εἰς τὸν ναὸν τοῦ Μεδιολάνου, διὰ νὰ ἐκκλησιασθῇ, ὁ ἐπίσκοπος Ἄμβρό- σιος ἀπηγόρευσεν εἰς αὐτὸν τὴν εἰσόδον εἰς τὸν ναὸν καὶ τοῦ ἐπέβαλεν δικτάμηνον «μετάνοιαν».

32. Ἰουστινιανὸς (527-565) καὶ Ἡρά- κλειος (610-641).

Καὶ οἱ διάδοχοι τοῦ Θεοδοσίου Βυζαντινοὶ αὐτοκράτορες στηρίζουν παντοιοτρόπως τὸν χριστιανισμὸν καὶ τὴν Ὁρθοδοξίαν. Τὸ τελειω- τικὸν πλῆγμα κατὰ τοῦ καταρρέοντος ἔθνισμοῦ ἐπιφέρει ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανός. Οὗτος ἔκλεισεν ὄριστικῶς τὰς λειτουργούσας ἀκόμη φιλοσοφικὰς σχολὰς τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἔξωρισεν ὅλους τοὺς φιλοσόφους (529 μ. Χ.). Η ἔθνικὴ θρησκεία ἔξελιπεν ἀπὸ ὅλας τὰς πόλεις καὶ βρα- δύτερον καὶ ἀπὸ τὴν ὑπαιθρὸν χώραν. Οἱ Ἰουστινιανὸς ἐφρόντισε καὶ διὰ τὴν ἔξαπλωσιν τοῦ χριστιανισμοῦ εἰς ὅλην τὴν Ἀνατολήν. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς του ἱεραπόστολοι διδάσκοντες τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν ἔφθασαν μέχρι τῆς Κίνας. Λαμπροτάτη ἦτο ἐπίσης ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ ἡ ἀνθησις τῆς χριστιανικῆς τέχνης, τῆς ὄποιας ὑπέροχον δημιούργημα εἴναι ὁ θαυμάσιος ναὸς τῆς Ἅγιας Σοφίας.

Οἱ μετὰ τὸν Ἰουστινιανὸν αὐτοκράτορες ἀγωνίζονται συνεχῶς κατὰ τῶν παντοειδῶν βαρβάρων, οἱ δόποιοι ἀπειλοῦν τὸ κράτος καὶ τὸν χρι- στιανισμόν. Σλάβοι καὶ Ἀβαροί εἰς τὰ σύνορα τοῦ Δουνάβεως, Πέρσαι εἰς τὸν Εὐφράτην κάμνουν ἐπιδρομάς, καταστροφὰς καὶ λεηλασίας. Οἱ ἀγῶνες τῆς χριστιανικῆς Ἀνατολῆς ὑπὲρ τῆς πίστεως καὶ τῆς πατρίδος προσλαμβάνουν δραματικὸν χαρακτῆρα ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἡρακλεί- ου. Ἡ ἐκκλησία θέτει εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ αὐτοκράτορος τοὺς θησαυ-

ρούς τῶν ναῶν διὰ τὴν διεξαγωγὴν τοῦ πολέμου. Ἡ πίστις ἐνδυναμώνει τοὺς πολεμιστὰς καὶ τοῦτο δίδει εἰς αὐτοὺς τὴν νίκην.

Πρὸ τῆς ἀναχωρήσεώς του διὰ τὴν πρώτην ἐκστρατείαν του κατὰ τῶν Περσῶν, οἱ δόποιοι εἶχον καταλάβει τὴν Παλαιστίνην καὶ εἶχον ἀρπάσει τὸν Τίμιον Σταυρόν, ὁ Ἡράκλειος προσεύχεται ἐν ἐπισήμῳ τελετῇ εἰς τὴν Ἀγίαν Σοφίαν : « Δέσποτα Θεὲ καὶ Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, μὴ παραδώσῃς ἡμᾶς εἰς ὄνειδος τοῖς ἐχθροῖς Σου διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν, ἀλλ᾽ ἐπιβλέψας ἐλέησον καὶ τὴν κατὰ τῶν ἐχθρῶν Σου νίκην δὸς ἡμῖν, ὅπως μὴ καυχήσωνται οἱ ἀλάστορες κατὰ τῆς Σῆς κληρονομίας ἐπαιρόμενοι ».

Καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς μακροχρονίου ἐκστρατείας του (622 - 628) ὁ Ἡράκλειος ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ μικρὰν εἰκόνα τῆς Παναγίας. Οἱ στρατιῶται ἔβλεπον μὲ συγκίνησιν τὴν βαθεῖαν εὐλάβειαν τοῦ αὐτοκράτορος καὶ στρατηγοῦ των.

Οἱ Ἡράκλειοι εἶχεν ἀφήσει εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν μικρὸν φρουρὸν πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς ἐναντίον βαρβαρικῆς τυχὸν ἐπιδρομῆς. Καὶ πράγματι κατὰ τὸ 626 οἱ Ἀβαροὶ συνενοηθέντες μὲ τοὺς Πέρσας ἐμφανίζονται πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τὴν πολιορκοῦν. Αἱ ἐπιθέσεις των ὅμως κατὰ τῶν τειχῶν ἀποκρούονται ὑπὸ τῆς φρουρᾶς καὶ τῶν κατοίκων. Οἱ πατριάρχης Σέργιος καὶ ὁ πρωθυπουργὸς Βῆδος ἐμψυχώνουν τοὺς πολεμιστάς.

— Ἡ ύπερμαχος τῆς πόλεως Θεοτόκος, τονίζει ὁ πατριάρχης πρὸς τοὺς πολεμιστάς, δὲν θὰ τὴν ἀφήσῃ ἀπροστάτευτον· θὰ ἐνδυναμώσῃ τὴν ψυχήν σας καὶ θὰ χαλυβδώσῃ τοὺς βραχίονάς σας.

Οἱ Ἀβαροὶ ἐπαναλαμβάνουν τὰς ἐφόδους των, ἀλλ' ἀποκρούονται μὲ πολλὰς ἀπωλείας καὶ ἀναγκάζονται νὰ λύσουν τὴν πολιορκίαν καὶ νὰ φύγουν κατηγγυμμένοι.

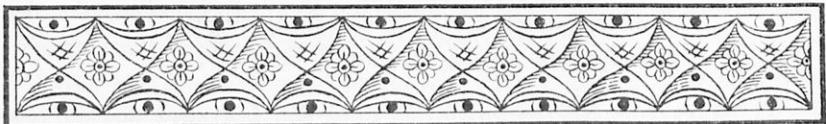
Οἱ κάτοικοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως δοξολογοῦν τὸν Θεὸν διὰ τὴν νίκην ἀποδίδοντες αὐτὴν εἰς τὴν προστασίαν τῆς Παναγίας. Τότε ἐψάλλῃ τὸ πρῶτον εἰς τὸν ναὸν τῆς Παναγίας τῶν Βλαχερῶν ὁ Ἀκάθιστος "Υμνος πρὸς τὴν Θεοτόκον. Οὗτος συμπληρωθεὶς βραδύτερον ψάλλεται μέχρι σήμερον εἰς τὰς Ἐκκλησίας μας κατὰ τὴν Μεγάλην Τεσσαρακοστὴν καὶ ἀκούεται πάντοτε μετὰ συγκινήσεως καὶ ὁ "Τύμος καὶ τὸ Κοντάκιον :

Τῇ ὑπερμάχῳ στρατηγῷ τὰ νικητήρια
ὅς λυτρωθεῖσα τῶν δεινῶν εὐχαριστήρια
ἀναγράφω Σοι, ἡ πόλις σου, Θεοτόκε...

‘Ο ‘Ηράκλειος ἐνίκησε καὶ αὐτὸς μετὰ δύο ἔτη κατὰ κράτος τοὺς
Πέρσας. Ἐπανῆλθε θριαμβευτὴς εἰς Κωνσταντινούπολιν φέρων μεθ’
ἔαυτοῦ καὶ τὸν Τίμιον Σταυρὸν ὃς τὸ πολυτιμότερον καὶ ἱερώτερον τῶν
λαφύρων. Τὴν 14ην Σεπτεμβρίου τοῦ ἔτους 629 δὲ ‘Ηράκλειος ὕψωσε
τὸν Τίμιον Σταυρὸν εἰς τὴν θέσιν του ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἱεροσολύμων
διὰ λαμπρᾶς καὶ συγκινητικῆς τελετῆς. Τὸ γεγονός τοῦτο, ὃς καὶ
τὴν πρώτην ὕψωσιν τοῦ Τιμίου Σταυροῦ ὑπὸ τῆς Ἀγίας Ἐλένης, ἐορ-
τάζει κατ’ ἔτος ἡ Ἐκκλησία μας κατὰ τὴν ἐπέτειον ταύτης 14ην Σε-
πτεμβρίου.

‘Ο θρίαμβος τοῦ χριστιανισμοῦ εἰς τὴν Ἀνατολὴν εἶναι πλήρης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΚΤΟΝ

ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΑΙ ΣΥΝΟΔΟΙ ΚΑΙ ΑΙΡΕΣΕΙΣ

33. Αἱ Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι.

Εύθυς ως ἐσταμάτησαν οἱ διωγμοὶ καὶ ὁ χριστιανισμὸς ἐτέθη ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ κράτους, παρουσιάσθη ἄλλος σοβαρὸς κίνδυνος τῆς ἐσωτερικῆς εἰρήνης καὶ ἀναπτύξεως τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ κίνδυνος οὗτος εἶναι αἱ αἱρετικαὶ διδασκαλίαι, αἱ ὅποιαι συνετάραξαν τὴν Ἐκκλησίαν ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας. Ταύτας κατεπολέμησεν ἡ Ἐκκλησία διὰ τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων.

Αἱ Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι συνεκαλοῦντο ὑπὸ τῶν αὐτοκρατόρων πρωτοβουλίᾳ τῶν ιδίων ἡ τῇ ὑποδείξει τῆς Ἐκκλησίας, διάκοις παρουσιάζοντο ζητήματα, τὰ ὅποια δὲν ἦδύναντο νὰ λύσουν τοπικαὶ ἡ ἐπαρχιακαὶ σύνοδοι. Τοιαῦτα ζητήματα ἥσαν πρωτίστως τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὰς θεμελιώδεις ἀρχὰς τῆς πίστεως (δόγματα). Ἐλέγοντο Οἰκουμενικαὶ, διότι προσήρχοντο εἰς αὐτὰς Ἑπίσκοποι καὶ κατωτέρων βαθμῶν μορφωμένοι κληρικοὶ ἀπὸ ὅλην τὴν Οἰκουμένην.

Αἱ σύνοδοι ἥσαν ἡ ἀνωτάτη ἐκκλησιαστικὴ ἀρχὴ καὶ αἱ ἀποφάσεις των ἥσαν ὑποχρεωτικαὶ δι’ ὅλους τοὺς χριστιανούς. Αἱ ἀποφάσεις διὰ τὰ δογματικὰ ζητήματα ἔπειτε νὰ λαμβάνωνται διμορφώνως, οἱ δὲ συγχρηματικὰ ζητήματα ἔκηρύσσοντο αἱρετικοὶ καὶ ἀπεκλείοντο τῆς Ἐκκλησίας (ἀρφαρίζοντο). Αἱ ἀποφάσεις, αἱ ἀναφερόμεναι εἰς ζητήματα διοικήσεως ἡ λατρείας καὶ τάξεως, ἐλαμβάνοντο κατὰ πλειοψηφίαν. Αἱ πρῶται ἐλέγοντο δόγματα, σύμβολα, δροι, αἱ δεύτεραι Κανόνες.

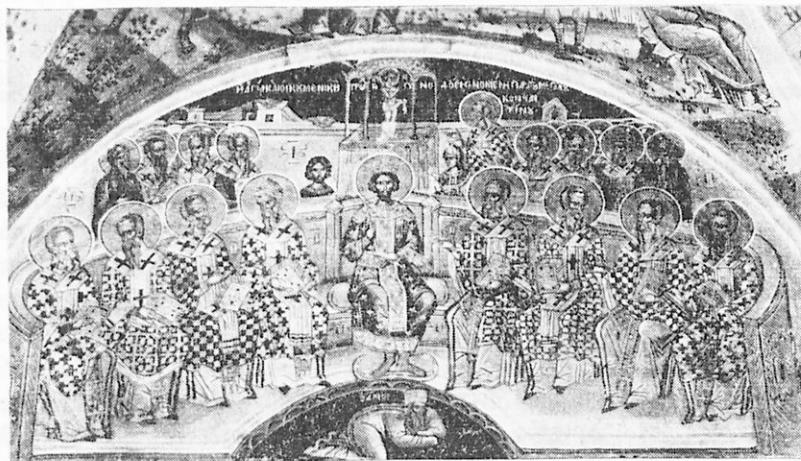
Τὰς ἀποφάσεις τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων ἐπεκύρωνον οἱ αὐτοκράτορες καὶ ἐγίνοντο αὕται τοιουτοτρόπως νόμοι τοῦ κράτους.

Οἰκουμενικαὶ σύνοδοι ἔγιναν ἐπτὰ, ἀπασται κατὰ τὴν περίοδον ταύτην καὶ πρὸς καταπολέμησιν αἱρέσεων.

34. Ἡ καταπολέμησις τῶν Αἰρέσεων.

α') 'Η Α' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος καὶ ἡ Ἀρειανὴ αἵρεσις.

Ο 'Αρειος ἦτο πρεσβύτερος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ περὶ τὸ ἔτος 318 ἤρχισε νὰ διδάσκῃ ὅτι ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς δὲν εἶναι Θεός, ὥπως ὁ Πατήρ, ἀλλὰ κτίσμα τοῦ Θεοῦ δημιουργῆθεν ὑπ' Αὐτοῦ πρὸ τῆς δημιουργίας τοῦ Κόσμου. Ἡ διδασκαλία αὕτη ἔφερεν ἀναστάτωσιν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, διότι ἦτο ἀντίθετος πρὸς τὴν ὁρθὴν πίστιν, καθ' ἃν ὁ Γενέσις ὑπῆρχε πάντοτε μετὰ τοῦ Πατρὸς ὡς ὁμο-

'Η πρώτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος.

ούσιος τῷ Πατρὶ. Ο ἐπίσκοπος τῆς Ἀλεξανδρείας Ἀλέξανδρος συνεκάλεσε τοπικὴν σύνοδον, ἡ δόπια κατεδίκασε τὴν ἀρειανὴν διδασκαλίαν, ἀλλὰ ὁ 'Αρειος ἐξηκολούθησε νὰ ταράσσῃ τὴν Ἐκκλησίαν μὲ τὴν κακοδοξίαν του.

Ο αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας συνεκάλεσε τὸ 325 εἰς τὴν Νίκαιαν τῆς Βιθυνίας τὴν πρώτην Οἰκουμενικὴν Σύνοδον. Συνῆλθον εἰς αὐτὴν 318 θεοφόροι τῆς Ἐκκλησίας Πατέρες καὶ μεταξὺ αὐτῶν διεκρίνοντο ὁ ἄγιος Νικόλαος καὶ ὁ ἄγιος Σπυρίδων, οἱ ὃποιοι ἦσαν ἐπίσκοποι, καὶ ὁ νεαρὸς τότε διάκονος Ἀθανάσιος, ὁ ὃποιος κατέπληξε τὴν Σύνοδον μὲ τὴν πολυμάθειαν καὶ τὴν θεολογικὴν σοφίαν του.

‘Η Σύνοδος κατεδίκασεν ώς αίρετικὸν καὶ ἀφώρισε τὸν Ἀρειον.
“Ωρισεν δὲ ὁ Γίδης εἶναι ἀληθινὸς Θεός, ὅπως ὁ Πατήρ, καὶ συνέταξε
τὰ ἐπτά πρῶτα ἀρθρα τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως. ‘Ωρίσθη ἐπίσης ὑπὸ¹
τῆς Συνόδου δὲ τὸ Πάσχα πρέπει νὰ ἐορτάζεται τὴν πρώτην Κυριακὴν
μετὰ τὴν πανσέληνον, ή ὅποια θὰ γίνη μετὰ τὴν ἔαρινὴν ισημερίαν.

Οἱ Ἀρειανοί, καίτοι καταδίκασθέντες, ἐξηγολούθησαν ἐπὶ ἔνα σχε-
δὸν αἰῶνα νὰ ταράσσουν τὴν Ἐκκλησίαν καὶ πολὺ χριστιανικὸν αἷμα
ἐχύθη ἐξ αἰτίας των εἰς στάσεις καὶ ταραχάς.

β') ‘Η Β' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος (381).

‘Η Σύνοδος αὕτη συνεκλήθη ὑπὸ τοῦ Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου καὶ
συνῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν τὸ 381 ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ ἐπισκό-
που τότε τῆς Πρωτευούσης Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ ἀποτελεσθεῖσα
ἐξ 150 πατέρων τῆς Ἐκκλησίας. Κατεδίκασε τὴν αἵρεσιν τοῦ Μακε-
δονίου, ὁ δόποῖς ἡρεύετο τὴν θειότητα τοῦ Ἀγίου Πνεύματος. ‘Η Σύνο-
δος ὤρισεν δὲ τὸ “Ἀγιον Πνεύμα εἶναι τὸ τρίτον πρόσωπον τῆς Ἀγίας
Τριάδος, θεὸς ἀληθινός, ὅπως ὁ Πατήρ καὶ ὁ Γίδης, συνεπλήρωσε δὲ τὸ
Σύμβολον τῆς Πίστεως διὰ τῶν πέντε τελευταίων ἀρθρῶν του. ‘Ἐπίσης
κατεδίκασε καὶ τὸν Ἀπολλινάριον ἐπίσκοπον Λαοδικείας.

γ') Αἱ Γ' καὶ Δ' Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι (431, 451).

Αἱ δύο αὗται σύνοδοι διετύπωσαν εἰς δόγμα τὴν διδασκαλίαν τῆς
Ἐκκλησίας δὲ ὁ Χριστὸς εἶναι τέλειος Θεὸς καὶ τέλειος ἀνθρωπὸς καὶ
δὲ αἱ δύο αὗται φύσεις εἶναι ἡνωμέναι εἰς τὸν Χριστὸν ἀδιαιρέτως
καὶ ἀρμονικῶς.

‘Η Γ' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος συγκληθεῖσα τὸ 431 εἰς τὴν Ἔφεσον ὑπὸ
τοῦ αὐτοκράτορος Θεοδοσίου τοῦ Μικροῦ κατεδίκασε τὸν αἵρετικὸν
ἐπίσκοπον Κωνσταντινουπόλεως Νεστόριον, ὁ δόποῖς ὑπεστήριξεν δὲ
ἡ Παρθένος Μαρία ἐγέννησε τὸν Χριστὸν ἀνθρωπὸν καὶ μετὰ τὴν γέννη-
σιν ἡνώθη μὲ τὸν Χριστὸν ἀνθρωπὸν ὁ Γίδης τοῦ Θεοῦ. Διὰ τοῦτο ὀνόμα-
ζε τὴν Παναγίαν Χριστοτόκον καὶ ὅχι Θεοτόκον. ‘Η Σύνοδος κατεδίκασε
τὸν Νεστόριον καὶ ὤρισεν δὲ ὀρθῶς ἡ Παναγία ὀνομάζεται Θεοτόκος,
διότι ἐγέννησε τὸν Χριστὸν Θεόν.

‘Η Δ' Σύνοδος συγκληθεῖσα ἐν Χαλκηδόνι τὸ 451, ὑπὸ τοῦ Μαρκι-
ανοῦ καὶ τῆς Πουλχερίας, κατεδίκασε τὴν ἀντίθετον πρὸς τὴν Νεστορια-
νὴν αἵρετικὴν διδασκαλίαν τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβυτέρου Εύτυ-

χοῦς, δέ όποιος ἐδίδασκεν ὅτι ὁ Χριστὸς εἶχε μόνον μίαν φύσιν, τὴν θείαν· ἡ ἀνθρωπίνη φύσις, ἔλεγεν ὁ Εὐτυχής, ἀπερροφήθη ἀπὸ τὴν θείαν καὶ ἐπομένως ὁ Χριστὸς ὑπῆρχε μόνον Θεὸς καὶ φαινομενικῶς ἀνθρωπός.

Οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Εὐτυχοῦς ὠνομάσθησαν Μονοφυσῖται. Καὶ μετὰ τὴν καταδίκην των ὑπὸ τῆς Συνόδου ἐπέμειναν εἰς τὴν αἵρεσιν καὶ ἔγιναν ἀφοριμὴ πολλῶν ταραχῶν. Τελικῶς ἀπεχωρίσθησαν τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, καὶ, ὑποστηριχθέντες βραδύτερον ὑπὸ τῶν Ἀράβων, ἀπετέλεσσαν ἴδιας των Ἐκκλησίας. Τοιαῦται Μονοφυσιτικαὶ Ἐκκλησίαι εἶναι ἡ τῶν Ἰακωβιτῶν¹ τῆς Συρίας καὶ Παλαιστίνης, ἡ τῶν Ἀρμενίων, ἡ Ἐκκλησία τῶν Κοπτῶν² εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἀβησσυνίας.

δ') Αἱ Ε' καὶ ΣΤ' Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι (553, 680).

Ἡ Ε' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος συνεκλήθη ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ τὸ 553 ἐν Κωνσταντινούπολει καὶ κατεδίκασε πάλιν τὸν Μονοφυσιτισμὸν καὶ ἄλλας δοξασίας αἵρετικάς, αἱ δόποιαι ὑπῆρχον εἰς βιβλία ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων τῆς ἐποχῆς ταύτης.

Ἡ δὲ ΣΤ' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος συνῆκλιθεν ἐπίσης εἰς Κωνσταντινούπολιν τὸ 680 ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Πωγωνάτου. Αὕτη κατεδίκασε τὴν αἵρεσιν τῶν Μονοθελητῶν, τῆς όποιας κύριος ὀπαδὸς ἦτο ὁ ἐπίσκοπος Ρώμης Ὁνώριος. Κατὰ τοὺς Μονοθελητάς ὁ Χριστὸς εἶχε μὲν θείαν καὶ ἀνθρωπίνην φύσιν, ἀλλ᾽ ἐπειδὴ αἱ δύο αὗται φύσεις ἥσαν ἡνωμέναι εἰς ἐν πρόσωπον, τοῦτο εἶχε μίαν μόνον θέλησιν καὶ ἐνέργειαν, τὴν θείαν, ὑπὸ ταύτης δὲ ἀπερροφήθη ἡ ἀνθρωπίνη.

Ἡ Σύνοδος διεκόρυψεν ὅτι ὅπως ὑπάρχουν δύο φύσεις εἰς τὸν Χριστόν, ἡ θεία καὶ ἡ ἀνθρωπίνη, οὕτω καὶ δύο θελήσεις ἐν Αὔτῃ ὑπάρχουν («δύο φυσικὰ θελήματα οὐχ ὑπεναντία»), ἡ ἀνθρωπίνη δύμως θέλησις ὑποτάσσεται εἰς τὴν θείαν³.

1. Ἰακωβῖται ὠνομάσθησαν πρὸς τιμὴν τοῦ ἐπισκόπου Ἐδέσσης Ἰακώβου, θεστις ὑπεστήριξεν αὐτοὺς καὶ τοὺς ἤνωσεν εἰς Ἐκκλησίαν.

2. Καὶ πται ὠνομάσθησαν ὑπὸ τῶν Ἀράβων οἱ Αἴγυπτοι Μονοφυσῖται, διότι Κούβτ εἰς τὴν Ἀραβικὴν γλῶσσαν εἶναι συγκεκομένος τύπος τοῦ Αἴγυπτος.

3. Ὑπάρχει ἀκόμη καὶ ἡ λεγομένη Πενθεῖα Σύνοδος, συνελθοῦσα κατὰ τὸ 691 - 692 ἐν Κωνσταντινούπολει. Ἐπειδὴ συνεδρίαζεν εἰς μίαν αἱθουσαν τοῦ Παλατίου, ἡ δόποια ἐστεγάζετο μὲθόλιον (τροῦλλον), λέγεται καὶ ἡ ἐν τῷ οὐρανῷ Σύνοδος. Ἡ Σύνοδος αὕτη συνέταξε διαφόρους κανόνας ἀναφερομένους

35. Ἡ Εἰκονομαχία καὶ ἡ Ζ' Οἰκουμενική Σύνοδος.

‘Αφ’ ὅτου ἔπαινεν δὲ φόβος συγχύσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ πρὸς τὴν εἰδωλολατρίαν, οἱ χριστιανοὶ ἥρχισαν κοσμοῦντες τοὺς ναούς των μὲ εἰκόνας ἀγίων προσώπων ἢ σκηνῶν ἐκ τῆς Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης. Διὰ τῆς προσκυνήσεως καὶ τοῦ ἀσπασμοῦ τῶν εἰκόνων ἡσθάνοντο μεγαλύτερον σεβασμὸν πρὸς τοὺς ἀγίους καὶ παρεκινοῦντο νὰ μιμηθῶσι τὸν βίον των.

‘Αλλὰ πολλοὶ ἀπαίδευτοι χριστιανοὶ δὲν ἤδηναντο νὰ κάμουν διάκρισιν μεταξὺ σεβασμοῦ καὶ τιμῆς πρὸς τὰ εἰκονίζόμενα πρόσωπα ἀφ’ ἑνὸς καὶ λατρείας ἀφ’ ἑτέρου, τὴν ὅποιαν μόνον πρὸς τὸν Θεὸν διφείλομεν νὰ ἀποδίδωμεν. ’Ελάτρευον λοιπὸν αὐτὰς ταύτας τὰς εἰκόνας. ’Εξ ἀλλού συνεκεντρώθη μέγας πλοῦτος εἰς τὰς μονὰς καὶ, ἐπειδὴ οἱ μοναχοὶ ἀπηλλάσσοντο τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας, πολλοὶ ἐγίνοντο μοναχοὶ ὅχι ἀπὸ εὐλάβειαν, ἀλλὰ ἀπὸ δύκηρίαν καὶ ὑπολογισμόν. Αἱ ἑορταὶ ηὗξθησαν πάρα πολὺ καὶ οἱ ἀνθρωποι παρημέλουν τὰς ἐργασίας των.

Πάντα ταῦτα τὰ ἄτοπα, καὶ μάλιστα τὴν πλάνην εἰς τὴν λατρείαν τῶν εἰκόνων, ἡθέλησε νὰ διορθώσῃ ὁ αὐτοκράτωρ Λέων Γ’ ὁ Ἰσαυρος (717 - 741) ὑποστηριζόμενος ἀπὸ πολλοὺς μορφωμένους κληρικούς καὶ λαϊκούς. ‘Ως πρὸς τὰς εἰκόνας ὁ Λέων διέταξε νὰ τοποθετηθοῦν εἰς τὰς ἐκκλησίας ὑψηλότερον. Τοῦτο δῆμας ἐξήρθισε τοὺς χριστιανοὺς καὶ ἔφερεν ἀντίθετον ἀποτέλεσμα. Δύο σοφοὶ μοναχοί, Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς καὶ Θεόδωρος ὁ Στουδίτης, ὡς καὶ ὁ πάπας Ράμης Γρηγόριος ὁ Β’ κατεπολέμησαν φανερὰ τὴν διαταγὴν τοῦ αὐτοκράτορος. Τότε ὁ Λέων ἐξέδωκε διάταγμα νὰ ἀφαιρεθοῦν τελείως αἱ εἰκόνες ἐκ τῶν ναῶν καὶ νὰ καταστραφοῦν.

Τὸ νέον διάταγμα προεκάλεσεν ἀναστάτωσιν εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Οἱ χριστιανοὶ διηρέθησαν εἰς δύο μερίδας ἀντιμαχομένας καὶ ὀλληλομισουμένας, τοὺς εἰκονομάχους καὶ τοὺς εἰκονολάτρας.

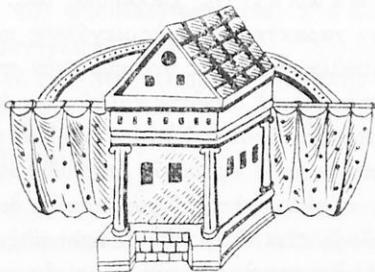
Οἱ εἰκονομάχοι εἰσήρχοντο εἰς τοὺς ναούς, ἥρπαζον τὰς εἰκόνας, τὰ ἱερὰ σκεύη, τὰ βιβλία καὶ τὰ λείψανα τῶν ἀγίων καὶ τὰ ἔκαιον ἢ ἐπέχριον τὰς ψηφιδωτὰς εἰκόνας δι’ ἀσβέστου. Συχναὶ συγκρούσεις μεταξὺ τῶν δύο μερίδων καὶ μεγάλαι καταστροφαὶ ἐγίνοντο.

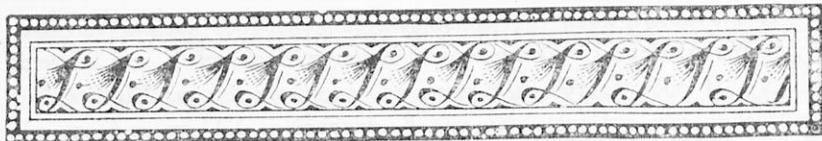

εἰς τὴν διοίκησιν τῆς Ἐκκλησίας καὶ θεωρεῖται συμπλήρωσις τῆς Ε΄ καὶ τῆς ΣΤ΄. Διὰ τοῦτο λέγεται Πενθέντη.

‘Η ἀναταραχὴ αὕτη τῆς Ἐκκλησίας ἐξηκολούθησε καὶ ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Λέοντος Γ’ αὐτοκρατόρων Κωνσταντίνου τοῦ Ε’ καὶ Λέοντος τοῦ Δ’. ‘Η σύζυγος τοῦ τελευταίου τούτου αὐτοκράτορος **Εἰρήνη**, ἐπιτροπεύουσα τὸν ἀνήλικον υἱόν της Κωνσταντίνον ΣΤ’, συνεκάλεσε τὴν Ζ’ Οἰκουμενικὴν Σύνοδον ἐν Νικαίᾳ τῆς Βιθυνίας τὸ 787 μ. Χ. ‘Η Σύνοδος κατεδίκασε τοὺς εἰκονομάχους καὶ ὥρισε (κατὰ τὴν ὁρθὴν διδασκαλίαν τοῦ πατρὸς τῆς Ἐκκλησίας Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ) ὅτι ἡ λατρεία ἀνήκει μόνον εἰς τὸν Θεόν, τὰς εἰκόνας δὲ πρέπει ἀπλῶς νὰ σεβώμεθα καὶ νὰ τιμῶμεν τὰ ἐν αὐταῖς εἰκονιζόμενα πρόσωπα.

‘Η διαταραχθεῖσα ἀναστήλωσις τῶν εἰκόνων δὲν ἐτερμάτισε τὴν εἰκονομαχικὴν ἔριν, διότι καὶ ὅλοι μετὰ ταῦτα αὐτοκράτορες ἦσαν εἰκονομάχοι καὶ μάλιστα ὁ Θεόφιλος (829 - 842). ‘Ἐπὶ τέλους μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Θεοφίλου ἡ σύζυγός του Θεοδώρα, ἐπιτροπεύουσα τὸν ἀνήλικον υἱόν της, ἀνεστήλωσεν ὁριστικῶς τὰς εἰκόνας τὸ 842 μ. Χ. ‘Απὸ τότε ἑορτάζει ἡ Ἐκκλησία μας εἰς ἀνάμνησιν τῆς ὁριστικῆς ἀναστηλώσεως τῶν εἰκόνων κατὰ τὴν πρώτην Κυριακὴν τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς, ἡ ὁποία ὀνομάζεται **Κυριακὴ τῆς Ορθοδοξίας**.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΒΔΟΜΟΝ

ΟΙ ΜΕΓΑΛΟΙ ΠΑΤΕΡΕΣ ΚΑΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΙ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

36. Ὁ Χρυσοῦς αἰών τῆς Ἐκκλησίας. Χριστιανισμὸς καὶ Ἑλληνισμός.

Η καταπολέμησις τῶν αἱρέσεων καὶ τῆς κακοδοξίας, δὲ καθορισμὸς τῶν λεπτομερειῶν τῆς λατρείας, τῆς διοικήσεως καὶ τῆς τάξεως τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ βίου ἐν γένει τῶν χριστιανῶν συνεπληρώθη καὶ ἐφωτίσθη ἀπὸ πάσης πλευρᾶς καὶ διὰ τῶν ἔργων τῶν ἀγίων καὶ μεγάλων τῆς Ἐκκλησίας Πατέρων. Εἰς τὰ συγγράμματα καὶ τὰ κηρύγματά των ἡρμήνευσαν οὗτοι ὁρθῶς τὴν Ἀγίαν Γραφὴν καὶ ἀνέπτυξαν τὴν ὁρθὴν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας, διὰ τοῦ βίου δὲ καὶ τοῦ παραδείγματός των ἔγιναν οἱ φωτεινοὶ ὄδηγοὶ ὅλων τῶν χριστιανῶν, πραγματικοὶ διδάσκαλοι τῆς Ἐκκλησίας μας.

Ἐκεῖνο τὸ ὄποιον χαρακτηρίζει τοὺς μεγάλους πατέρας τῆς περιόδου ταύτης εἶναι ποικιλία γνώσεων, δημιουργικὸν πνεῦμα καὶ πρωτοτυπία, ὡς καὶ σπανία ρητορικὴ δεινότης καὶ εὐγλωττία. Εἰς τὴν ἀπόκτησιν τῶν προσόντων τούτων εὗρον πολύτιμον βοηθὸν τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν σοφίαν, τὴν διποίλαν μετὰ προσοχῆς ἐσπούδασαν. Διὰ τοῦ συνδυασμοῦ τῆς ἑλληνικῆς σοφίας καὶ τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας ἐθριάμβευσαν εἰς τοὺς ἀγῶνας των ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας. Ἀπέδειξαν δὲ τὸ Ἑλληνισμὸς ὡς προπαρασκευὴ εἰς τὴν ἐρμηνείαν καὶ κατανόησιν τοῦ χριστιανισμοῦ ἔχει μεγάλην ἀξίαν καὶ δὲ τὰ μέγιστα δύναται νὰ ὀφεληθῇ ὁ χριστιανὸς ἐκ τῆς μελέτης τῶν ἔργων τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων.

Ἄπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης ὁ χριστιανισμὸς μὲ τὴν συμπαράστασιν καὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ λαμβάνει νέαν ζωὴν καὶ προχωρεῖ σταθερῶς εἰς

τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ θεοπνεύστου ἔργου του, τὸ ὅποῖον εἶναι ἡ ἐπικράτησις εἰς ὅλον τὸν κόσμον τῶν γριστιανικῶν ἰδεῶν.

Δικαιώς ἡ ἐποχὴ αὐτῆς (καὶ ἴδιας ὁ Δ' καὶ Ε' αἱών) ὀνομάζεται χρυσοῦς αἰών τῆς Ἐκκλησίας. Κέντρα θεολογικῶν σπουδῶν καὶ ἐκκλησιαστικῆς σοφίας ἀνεδείχθησαν ἡ Ἀλεξάνδρεια, ἡ Ἀντιόχεια καὶ ἡ Κωνσταντινούπολις εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ τινες πόλεις εἰς τὴν Δύσιν (Ρώμη, Καρχηδόνα κ. ἄ. d.).

37. Ἔλληνες Διδάσκαλοι καὶ Πατέρες.

α') Εὐσέβιος ὁ Παμφίλου.

Ο Εὐσέβιος ἐγεννήθη εἰς τὴν Καισάρειαν τῆς Παλαιστίνης καὶ εἶχε διδάσκαλον τὸν πρεσβύτερον καὶ κατόπιν μάρτυρα Πάμφιλον, ἐξ εὐρημοσύνης δὲ καὶ ἀφοσιώσεως πρὸς αὐτὸν ἀπεκλήθη «Εὐσέβιος ὁ Παμφίλου». Ἀνεδείχθη ἐπίσκοπος εἰς τὴν πατρίδα του Καισάρειαν καὶ μετέσχε τῆς Α' Οἰκουμενικῆς Συνόδου. Ο Μέγας Κωνσταντῖνος πολὺ τὸν ἐτίμα διὰ τὴν σοφίαν καὶ τὴν μετριοπάθειάν του.

Ο Εὐσέβιος ἔγραψε πλεῖστα ἔργα, τὰ ὅποια δύνανται νὰ διακριθῶσιν εἰς τέσσαρας κατηγορίας: ιστορικά, ἀπολογητικά, ἐρμηνευτικά καὶ δογματικά.

Πολύτιμος εἶναι ἡ ἐκ 10 βιβλίων «Ἐκκλησιαστικὴ Ἰστορία» του, ἐν τῇ ὅποιᾳ ἔξιστορεῖ τὰ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ συμβάντα ἀπὸ τῆς γεννήσεως τοῦ Σωτῆρος μέχρι τῆς ήττης τοῦ Λικινίου (323 μ. Χ.). Ἐκ τῶν ἀπολογητικῶν ἔργων του σπουδαιότερα εἶναι ἡ «Εὐαγγελικὴ Προπαρασκευὴ» καὶ ἡ «Εὐαγγελικὴ Ἀπόδειξις».

Ἀπέθανε κατὰ τὸ ἔτος 340. Ονομάζεται Πατὴρ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἰστορίας.

β') Ο Μέγας Αθανάσιος.

Ἐξαιρετικὴ εἶναι ἡ μεταξὺ τῶν ἀγίων πατέρων θέσις τοῦ Μεγάλου Αθανασίου. Ἐγεννήθη περὶ τὸ 295 ἐν Ἀλεξανδρείᾳ. Διεκρίνετο μεταξὺ τῶν συμμαθητῶν του διὰ τὴν ἐπιμέλειαν καὶ τὴν ἀρετὴν του. Εἰς πολὺ νεαρὰν ἡλικίαν προεχειρίσθη διάκονος ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου Ἀλεξανδρου, τὸν ὅποιον συνώδευσεν εἰς τὴν ἐν Νικαίᾳ Σύνοδον, ὅπου ἐθαυμάσθη διὰ τὴν σοφίαν καὶ τὴν εὐγλωττίαν του. Εἰς τὸν Αθανάσιον κυρίως διείλεται ἡ ὁρθόδοξος διατύπωσις τοῦ ὄρου περὶ τῆς θειότητος καὶ τοῦ ὄμοουσίου τοῦ Χριστοῦ.

Αποθανόντος τοῦ ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας, ἀνεδείχθη αὐτὸς ἐπίσκοπος καὶ ἐκυβέρνησε τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπὶ 46 ἔτη. Τυῆρες δεινὸς πολέμιος τοῦ ἀρειανισμοῦ. Πολλάκις κατεδιώχθη ὑπὸ τῶν ἀρειανῶν αὐτοκρατόρων· ἔξοριζόμενος κατὰ διαστήματα ἔζησεν ἐπὶ 16 ἔτη ἐν τῇ ἔξοριᾳ καὶ κατὰ τὸ πλεῖστον μεταξὺ τῶν μοναχῶν τῆς ἑρήμου, τοὺς ὅποιους ἔθαψας καὶ ἐτίμα. Κατηγορήθη ἐπίσης πολλάκις ὑπὸ τῶν ἀρειανῶν ἐνώπιον τοπικῶν συνόδων καὶ ἐκινδύνευσε νὰ φονευθῇ ὑπὸ ἀρειανικοῦ ὄχλου, ἐσφάστο δὲ χάρις εἰς τὴν ἀγάπην καὶ ἀφοσίωσιν τῶν ὁρθοδόξων πιστῶν καὶ τῶν μοναχῶν. Κατὰ μίαν ἔξοριάν του κατέφυγε εἰς τὴν Ρώμην, ἔμεινεν ἐκεῖ τρία ἔτη καὶ κατέστησε γνωστὸν τὸν μοναχικὸν βίον εἰς τὴν Δύσιν.

Παρ' ὅλας τὰς περιπετείας τῆς ζωῆς του ὁ Ἀθανάσιος ἔγραψε πολλὰ καὶ σπουδαῖα συγγράμματα. Τὰ περισσότερα ἔχουν ἀπολογητικὸν χαρακτῆρα ἢ στρέφονται κατὰ τοῦ ἀρειανισμοῦ.

Ο Ἀθανάσιος ἀνήκει εἰς τὰς μεγάλας μορφὰς τῆς Ἐκκλησίας καὶ διὰ τὴν συγγραφικὴν δρᾶστιν του, ἀλλὰ κυρίως διὰ τὸν ἀδαμάντινον χαρακτῆρά του, τὴν θερμουργὴν ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας ἀγάπην του καὶ τὴν ὑπέροχην προσωπικότητά του. «Ο βίος του κατέστη ὑπόδειγμα ἐπισκόπου καὶ ἡ διδασκαλία του νόμος ὁρθοδόξιας», εἶπε περὶ αὐτοῦ ὁ Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός. Ο δὲ ὑμνῳδὸς τῆς Ἐκκλησίας μας, ἡ ὅποια ὀνόμασεν αὐτὸν Μέγαν καὶ ἔορτάζει τὴν μνήμην του τὴν 18ην Ἰανουαρίου, δικαιώς ὑμεῖς τὸν ἄγιον μὲ τὰς φράσεις: «Ἀθανάσιον καὶ θαρόντα ζῆν λέγω· οἱ γὰρ δίκαιοι ζῶσι καὶ τεθηκότες».

γ') Οι τρεῖς Ἱεράρχαι.

1) **Ο Μέγας Βασίλειος.** Ο Μέγας Βασίλειος ὑπῆρξε μετὰ τοῦ Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ καὶ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου εἰς ἐκ τῶν τριῶν μεγάλων Ἱεραρχῶν καὶ φωστήρων τῆς Ἐκκλησίας, τῶν ὅποιών ἡ μνήμη συνεορτάζεται τὴν 30ην Ἰανουαρίου. Ή ἔορτὴ αὕτη θεωρεῖται ὡς ἔορτὴ τῆς ἐλληνοχριστιανικῆς παιδείας, τῆς ὅποιας πρότυπα εἶναι οἱ τρεῖς Ἱεράρχαι, ὡς συνδυάζοντες ἀρμονικῶς τὴν Ἑληνικὴν - Εθνικὴν μόρφωσιν μὲ τὴν χριστιανικὴν σοφίαν καὶ ἀρετὴν.

Ο Βασίλειος ἐγεννήθη εἰς τὴν Καισάρειαν τῆς Καππαδοκίας περὶ τὸ 330 μ. Χ. Ο πατήρ του, Βασίλειος ἐπίσης καλούμενος, ἦσκει τὸ ἐπάγγελμα τοῦ συνηγγόρου, ἡ δὲ μήτηρ του Ἐμμέλεια, εύσεβεστάτη γυνή, θυγάτηρ μάρτυρος τῆς Ἐκκλησίας, ἔδωσεν εἰς αὐτὸν χριστιανικὴν ἀν-

τροφήν. Τὰ πρῶτα γράμματα ἐδιδάχθη ἀπὸ τὸν πατέρα του. Ἐσπούδασεν ἔπειτα εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ εἰς τὰς φιλοσοφικὰς σχολὰς τῶν Ἀθηνῶν, ὅπου ἐπὶ 4 καὶ πλέον ἔτη παρηκολούθησεν εὐδοκίμως φιλολογίαν καὶ φιλοσοφίαν καὶ ρητορικήν, γεωμετρίαν καὶ ἀστρονομίαν καὶ ἱατρικήν. Συσπουδαστὴν εἶχεν εἰς τὰς Ἀθήνας τὸν Γρηγόριον τὸν Ναζιανζηνόν, μετὰ τοῦ ὄποίου συνεδέθη ἕκτοτε δι' ἀδελφικῆς φιλίας, ὡς καὶ τὸν μετέπειτα αὐτοκράτορα Ἰουλιανὸν τὸν Παραβάτην.

Ἐπανελθὼν εἰς τὴν πατρίδα του τὸ 356 ἐβαπτίσθη κατὰ τὴν τότε συνήθειαν νὰ βαπτίζωνται ὥριμοι τὴν ἡλικίαν καὶ, ἀφοῦ περιηγήθη τὴν Συρίαν, Παλαιστίνην καὶ Μεσοποταμίαν, διένειμε τὴν μεγάλην περιουσίαν του εἰς τοὺς πτωχοὺς καὶ ἀπεσύρθη εἰς ὥραιον παρὰ τὸν Πόντον τοπίον, διὰ νὰ μονάσῃ. Κατόπιν προσκλήσεώς του μετέβη ἐκεῖ καὶ ὁ ἴσαδελφός του Γρηγόριος Ναζιανζηνός. Οἱ δύο φίλοι ἔζησαν μαζὶ ἀρκετὸν χρόνον προσευχόμενοι, μελετῶντες τὰς Γραφὰς καὶ καλλιεργοῦντες τὴν γῆν. Ἡ σχολὴ θησαν καὶ εἰς τὴν σύνταξιν κανόνων τοῦ μοναχικοῦ βίου.

Μετά τινα ἔτη (362) ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Καισάρειαν, ὅπου ἐγειροτονήθη διάκονος καὶ πρεσβύτερος καὶ διεδέχθη περὶ τὸ 370 τὸν ἀποθανόντα ἐπίσκοπον. Εἰς τὴν Καισάρειαν ὡς πρεσβύτερος καὶ ὡς ἐπίσκοπος ὁ Βασίλειος ἀνέπτυξεν ἀξιοθαύμαστον δρᾶτιν.

“Οταν τὸ 368 ἐνέσκηψεν ἐκεῖ φοιβερὸς λιμός, ἵδρυσε τὸ περίφημον Πτωχοκομεῖον, ὁλόκληρον πόλιν ἐντὸς τῆς πόλεως, μὲ νοσοκομεῖον, ὅρφανοτροφεῖον κλπ., τὸ ὄποῖον ὀνομάσθη βραδύτερον πρὸς τιμήν του «Βασιλειάς». Εἰς τὸ ἵδρυμα τοῦτο συνεκέντρωσεν ὁ Βασίλειος καὶ περιέθαλπεν ὅλους ὃσοι εἶχον ἀνάγκην, διέθεσε δὲ πρὸς συντήρησίν του ὅλα τὰ εἰσοδήματα τῆς Ἐπισκοπῆς του.

Θερμὸς ὑπέρμαχος τῆς ὁρθοδοξίας ἡγωνίσθη δι' ὅλων τῶν μέσων κατὰ τῆς κακοδοξίας τῶν ἀρειανῶν. Δὲν ἐκάμφθη οὔτε καὶ εἰς τὴν ἀσκηθεῖσαν ἐπ' αὐτοῦ πίεσιν τοῦ ἀρειανοῦ αὐτοκράτορος Οὐάλεντος. “Οταν δὲ ὑπαρχος τοῦ Οὐάλεντος Μόδεστος ἦλθε κατ' ἐντολήν του πρὸς τὸν Βασίλειον καὶ ἐζήτησε παρ' αὐτοῦ νὰ ὑποταχθῇ εἰς τὴν διαταγὴν καὶ νὰ γίνη ἀρειανός, συνήντησε κατηγορηματικὴν ἀρνησιν. Εἰς μάτην ὁ Μόδεστος ἐπεχείρησε νὰ τὸν ἐκφοβίσῃ ἀπειλῶν μὲ δῆμευσιν περιουσίας, ἔξορίαν, βασανιστήρια καὶ θάνατον. Οἱ Βασίλειος τοῦ ἀπήντησε:

— Τίποτε ἀπὸ αὐτὰ δὲν μὲ φοβίζει. Ἡ μόνη περιουσία μου εἶναι ὀλίγα παλαιὰ ἐνδύματα καὶ βιβλία· ἡ ἔξορία καὶ τὰ βασανιστήρια δὲν μὲ φο-

βίζουν, διότι τὸ ἀσθενές μου σῶμα ταχέως θὰ ὑποκύψῃ, τὸν δὲ θάνατον θεωρῶ εὐεργέτην, διότι θὰ μὲν ἐνώσῃ οὗτος ταχύτερον μετὰ τοῦ Θεοῦ...

Καὶ εἰς τὸν Μόδεστον καὶ εἰς τὸν αὐτοκράτορα ἐπεβλήθη μὲ τὴν θαρραλέαν ταύτην στάσιν του, ὡστε ὅχι μόνον τὸν ἐπισκοπικὸν θρόνον διετήρησεν, ἀλλὰ καὶ δωρεὰς ἔλαβε παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος διὰ τὴν «Βασιλείαν».

Ο Βασίλειος ἀνεδείχθη μέγας ἐκκλησιαστικὸς συγγραφεὺς καὶ ὑπέροχος ρήτωρ. Ἔγραψε πολλὰ συγγράμματα κατὰ τῶν ἀρειανῶν καὶ ἐρμηνείας τῆς Γραφῆς. Διεσώθησαν ἀξιόλογοι ἐπιστολαὶ καὶ διμιλίαι του, ὡς καὶ κανονισμὸς τοῦ μοναχικοῦ βίου. Εἰς μίαν μικρὰν πραγματείαν του μὲ τίτλον «Πρὸς τοὺς νέους, ὅπως ἂν ἐξ Ἑλληνικῶν ὀφελοῦντο λόγων» χαρακτηρίζει ὡς ὀφέλιμον τὴν σπουδὴν τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων, ἐκ τῶν ἔργων τῶν ὄποιών πρέπει νὰ λαμβάνωμεν τὰ πρὸς ἀρετὴν συντείοντα¹.

Ἔγραψεν ἐπίσης καὶ «Λειτουργίαν» συντομωτέραν τῆς τοῦ Ἰακώβου τοῦ ἀδελφοθέου, ἡ ὅποια τελεῖται 10 φοράς τὸ ἔτος, ἥτοι τὰς πέντε πρώτας Κυριακὰς τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς, τὴν Μεγάλην Πέμπτην καὶ τὸ Μέγα Σάββατον, τὴν παραμονὴν

Ο Ιεράρχης Μέγας Βασίλειος.

1. Παραθέτομεν ἐνταῦθα ὀραῖον σχετικὸν ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ συγγράμματος

τῶν Χριστουγέννων καὶ τῶν Θεοφανείων καὶ τὴν ἡμέραν τῆς μνήμης του Ιησού αριόυ.

‘Ο ὑπερασκητικὸς βίος τοῦ Βασιλείου καὶ αἱ συνεχεῖς φροντίδες του ὑπὲρ τοῦ ποιμνίου του καὶ τῆς Ἐκκλησίας ἐκλόνισαν τὴν ὑγέλαν του. Ἀπέθανεν εἰς ἥλικιαν 49 ἑτῶν. Κατὰ τὴν κηδείαν του μέγας ἦτο ὁ συνωστισμὸς τοῦ πλήθους, διότι πάντες τὸν ἐσέβοντο καὶ τὸν ἐτίμων βαθύτατα. Ἡδη ὑπὸ τῶν συγγρόνων του εἶχεν ἀποκληθῆ Μέγας. Ἡ Ἐκκλησία μας κατατάσσει αὐτὸν πρῶτον μεταξὺ τῶν τριῶν μεγάλων ἵεραρχῶν.

2) Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός. Ὁ Γρηγόριος ἐγεννήθη εἰς τὸ χωρίον Ἀριανζὸν τῆς Καππαδοκίας πλησίον τῆς πόλεως Ναζιανζοῦ κατὰ τὸ 329 ἀπὸ πατέρα Γρηγόριον, ὁ δόποῖς ἔγινεν ἐπίσκοπος Ναζιανζοῦ, καὶ μητέρα τὴν εὐσεβή καὶ ἐνάρετον Νόννην, ἡ ὁποίᾳ τὸν ἀνέθρεψε χριστιανικῶς. Ἐσπούδασεν εἰς τὴν Καισάρειαν τῆς Καππαδοκίας πρῶτον, εἰς τὴν Καισάρειαν τῆς Παλαιστίνης καὶ τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἔπειτα καὶ τέλος ἤλθε τὸ 354 εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπου παρέμεινε σπουδάζων τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα ἐπὶ ἔξ ἔτη.

Ἐπανελθὼν εἰς Ναζιανζὸν ἐβαπτίσθη καὶ ἀπεσύρθη δι’ ὀλίγον χρόνον εἰς τὸν Πόντον παρὰ τῷ ἴσαδέλφῳ φύλῳ του Βασιλείῳ. Ἐπιστρέψας ἐκ Πόντου ἔχειροτονήθη πρεσβύτερος ὑπὸ τοῦ πατρός του καὶ τὸν ἐβοήθει εἰς τὰ ἐπισκοπικά του καθήκοντα. Τὸ 372 ἔχειροτονήθη ὑπὸ τοῦ φύλου του Βασιλείου ἐπίσκοπος μικρᾶς ἐπισκοπῆς, εἰς τὴν ὁποίαν δὲν μετέβη. Βραδύτερον προσεκλήθη ὑπὸ τῶν ὄρθιοδόξων τῆς Κωνσταντι-

---

τούτου τοῦ Μεγάλου Βασιλείου: «... Ἐκεῖνα αὐτῶν (τῶν Ἑλλήνικῶν συγγραμμάτων) ἀποδεξόμεθα, ἐν οἷς ἀρετὴν ἐπήνεσαν ἡ πονηρίαν διέβαλλον. Ὡς γάρ τῶν ἀνθέων τοῖς μὲν λοιποῖς (= ἀνθρώποις καὶ ζῷοις) ἀχρι τῆς εὐδαίκης ἡ τῆς χρόας ἐστίν ἡ ἀπόλαυσις, ταῖς μελιτταῖς δὲ ἄρα καὶ μέλι λαμβάνειν ἀπ’ αὐτῶν ὑπάρχει, οὕτω δὴ κλνταῦθα τοῖς μὴ τὸ ἥδον καὶ ἐπίχαρι μόνον τῶν τοιούτων λόγων διώκουσιν ἐστι καὶ ὀφέλειάν τινα ἀπ’ αὐτῶν εἰς τὴν ψυχὴν ἀποθέσθαι. Ἐκεῖναι γάρ οὕτε ἀπασι τοῖς ἀνθεσι παραπλησίως ἐπέρχονται, οὕτε μὴν οἵς ἐπιπτῶσιν (= εἰς δσα πετάξσαι ἐπικαθίσουν) ὅλα φέρειν ἐπιχειροῦσιν, ἀλλ’ θσου αὐτῶν ἐπιτήδειον πρὸς τὴν ἐργασίαν λαβοῦσαι, τὸ λοιπὸν χάριειν ἀφῆκαν... Καὶ καθάπερ τῇς φοδωνιᾶς τοῦ ἀνθραυς δρεψάμενοι τὰς ἀκάνθας ἐκκλινομεν (= ἀποφύγομεν), οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν τοιούτων λόγων ὅσον χρήσιμον καρπωσάμενοι, τὸ βλαβερὸν φυλαξόμενο...».

νουπόλεως, οἱ ὁποῖοι ἐπιέζοντο ὑπὸ τῶν ἀρειανῶν, διὰ νὰ ἐνισχύσῃ τὴν δρῦθιδοξίαν. Ἐκεῖ, εἰς τὸν μικρὸν ναὸν τῆς Ἀγίας Ἀναστασίας, ἔξεφώ-
νησεν ὁ Γρηγόριος τοὺς πέντε

περιφήμους λόγους του περὶ τῆς θειότητος τοῦ Γίοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ, δηλ. τοῦ Χριστοῦ, ἐξ οὗ καὶ Θεολόγος ἐκλήθη.

Ἡ ἀρετή, ἡ παιδεύσις καὶ ἡ εὐγλωττία του ἐθαυμάσθησαν ἀπὸ ὅλους. Ὁ μετ' ὀλίγον ἐλθὼν εἰς Κωνσταντινούπολιν φιλορθίδοξος αὐτοκράτωρ Θεοδόσιος ὁ Μέγας ἀνύψωσεν εἰς τὸν ἀρχιεπισκοπικὸν θρόνον τῆς Πρωτευούσης τὸν Γρηγόριον, δ ὅποιος προήδρευσεν ἐπ' ὀλίγον καὶ τῆς συνελθούσης τότε εἰς Κωνσταντινούπολιν Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου. Ἐπειδὴ ὅμως ἱεράρχαι τινὲς ἡρχισταν νὰ διατυπώνουν ἀντιρρήσεις διὰ τὸ ἔγκυρον τῆς ἐκλογῆς του ὡς ἐπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως, ὁ Γρηγόριος χάριν τῆς εἰρήνης τῆς Ἐκκλησίας ἀπεσύρθη οἰκειοθελῶς εἰς Ἀριανζόν, ὅπου ἀπέθανε περὶ τὸ 390. Διὰ τῆς διαθήκης του ἀφῆσε τὴν περιουσίαν του εἰς τοὺς πτωχοὺς τῆς Ναζιανζοῦ.

Ο Γρηγόριος ἐθαυμάσθη καὶ ἐφημίσθη κυρίως ὡς ρήτωρ. Ἐξεφώνησε πλείστους λόγους, ἐκ τούτων δὲ διεσώθησαν περὶ τοὺς τεσσαράκοντα πέντε, μεταξὺ τῶν ὄποιων ὁ ἀποχαιρετιστήριος τοῦ

·Ο Ιεράρχης Γρηγόριος ὁ Θεολόγος.

ἐν Κωνσταντινουπόλει ποιμένιον του καὶ ὁ ἐπιτάφιος εἰς τὸν Μέγαν Βασιλείον. Ἔγραψεν ἐπίσης καὶ πολλὰ ποιήματα (ἐπη), εἰς τὰ ὅποια

έξιστορεῖ τὸν βίον του ἢ διδάσκει δογματικὰς καὶ ἡθικὰς ἀληθείας τοῦ χριστιανισμοῦ.

‘Η Ἐκκλησία μας κατέταξε τὸν Γρηγόριον μεταξὺ τῶν τριῶν μεγάλων Ἱεραρχῶν καὶ ἑορτάζει καὶ ἴδιαιτέρως τὴν μνήμην του τὴν 25ην Ἰανουαρίου.

3) **Ιωάννης ὁ Χρυσόστομος.** ‘Ο Ιωάννης ἐγενήθη τὸ 345 εἰς Ἀντιόχειαν. Εἶχε καὶ οὗτος εὐσεβῆ καὶ ἐνάρετον μητέρα, τὴν Ἀνθούσαν, ἡ οποία ἐπεμελήθη τῆς χριστιανικῆς ἀνατροφῆς του. Τὴν μητέρα τοῦ Ιωάννου εἶχε κυρίως ὑπ’ ὅψιν του ὁ ἔθνικὸς φήτωρ Λιβάνιος, ὅταν εἶπε τὴν περίφημον φράσιν του: «“Ιδετε ποίας θαυμαστὰς γυναῖκας ἔχουσιν οἱ χριστιανοί !».

Ἐπουδάσεν ὁ Ιωάννης εἰς Ἀντιόχειαν διδαχθεὶς τὰ Ἐλληνικὰ γράμματα καὶ τὴν φητορικὴν παρὰ τῷ σοφιστῇ Λιβάνῳ. Τόσον διεκρίνετο μεταξὺ τῶν συσπουδαστῶν του, ὥστε ὁ Λιβάνιος ἐρωτηθεὶς, ὀλίγον πρὶν ἀποθάνῃ, τίνα θὰ ἀφήσῃ διάδοχον εἰς τὴν σχολήν του ἀπήντησε: «Τὸν Ιωάννην, ἐὰν μὴ οἱ χριστιανοὶ ἐσύλων (=ἥρπαζον) αὐτόν».

Ο Ιωάννης ἐβαπτίσθη εἰς ἡλικίαν 20 ἑτῶν καὶ ἔχειροτονήθη βραδύτερον πρεσβύτερος. Ἐθαυμάσθη ἀμέσως διὰ τὴν σοφίαν, τὴν εὐγλωττίκιν καὶ τὸ θάρρος του. Ἡ φήμη του διεδόθη ταχέως εἰς ὅλην τὴν χριστιανικὴν Ἀνατολήν, ὅπου ὅλοι τὸν ἐπωνόμαζον διὰ τὴν εὐγλωττίαν του γρυσσόστομον.

“Οταν τὸ 397 ἐχήρευσεν ὁ ἀρχιεπισκοπικὸς θρόνος τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐκλήθη ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀρκαδίου καὶ ἀνεδείχθη παρὰ τὴν θελήσιν του ἀρχιεπίσκοπος τῆς Πρωτευούσης. Ἀνέπτυξε τότε ἐξαιρετικὴν ποιμαντορικὴν καὶ ἐκκλησιαστικὴν δρᾶσιν. Περιέθαλπε τοὺς πτωχούς, ἤλεγχε τοὺς σκληρούς καὶ τοὺς ἀδικοῦντας, ἐνουθέτει, συνέγραφεν, ἐκήρυξτεν. Ο λαὸς τὸν ἐλάττευε. Κατὰ τὰ κηρύγματά του ὁ ναὸς ἐπληροῦτο μέχρις ἀσφυξίας. Δικαίως ἀπεκλήθη Δημοσθένης τῆς Ἐκκλησίας.

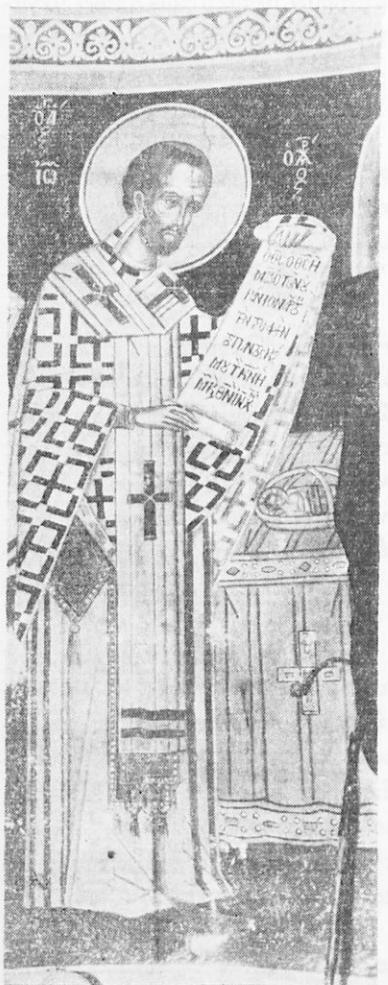
Μετὰ ἴδιαιτέρας δριμύτητος ἤλεγχε τὰς παρεκτροπὰς τῶν κληρικῶν, τοὺς ὄποιους ἤθελε πρότυπα ἡθικοῦ καὶ ἐναρέτοι βίου. Περίφημοι εἶναι ἐν προκειμένῳ οἱ «περὶ ἵερωσύνης» λόγοι αὐτοῦ. Ἀλλὰ καὶ τῶν λαϊκῶν τὰς παρεκτροπὰς δὲν ἐδίσταξε μετὰ παρρησίας καὶ θάρρους νὰ ἐλέγχῃ, ὅσον ὑψηλὰ καὶ ἀν ἵσταντο οὗτοι. Καὶ τῆς αὐτοκρατείας ἀκόμη Εὐδοξίας τὸ περιβάλλον δὲν διέφυγε τὸν ἔλεγχόν του. Διὰ τοῦτο ἀπέ-

κτησε καὶ ἐχθρούς, οἱ ὅποιοι ἐνισχυόμενοι ἀπὸ τὴν Εὔδοξίαν ἡδυνήθησαν νὰ προκαλέσουν καταδικαστικὴν ἀπόφασιν Συνόδου καὶ διαταγὴν ἔξορίας του.

Τοῦ λαοῦ ἀνεκλήθη ὁ Χρυσόστομος ἐκ τῆς ἔξορίας καὶ ἀνέλαβε πάλιν τὸν θρόνον του.

Αλλὰ καὶ πάλιν οἱ ἐγθροί του κατώρθωσαν νὰ ἐπιτύχουν νέαν διαταγὴν ἔξορίας του (404). Ο Ἰωάννης ἀπῆλθεν ἥρεμος εἰς τὸν τόπον τῆς ἔξορίας, μικρὸν χωρίον τοῦ Πόντου, ὅπου ἔζησεν ἐπὶ τριετίαν ἀνταλλάσσων ἐπιστολὰς καὶ νουθετῶν τοὺς χριστιανοὺς τοῦ ποιμένου του. "Οταν ὅμως διετάχθη νέα μετακίνησίς του εἰς μακρινώτερον τόπον, ὁ ἱεράρχης δὲν ἡδυνήθη νὰ ἀνθέξῃ εἰς τὰς κακουχίας καὶ ἀπέθανε καθ' ὅδον τὸ 407. Οἱ τελευταῖοι λόγοι του ἦσαν ἡ συνήθης φράσις του: «Δέξα τῷ Θεῷ πάντων ἐνεκεν».

Ο Χρυσόστομος δὲν διεκρίθη μόνον διὰ τὴν ρητορικὴν του δεινότητα¹ καὶ τὴν φιλανθρωπικὴν του δρᾶσιν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰ πολλὰ καὶ σπουδαῖα συγγραφικά του ἔργα: ἑρμηνείας εἰς τὴν Ἀγίαν Γραφήν, πραγματείας δογματικάς καὶ ἡθικάς, ἐπιστολὰς καὶ ὅμιλίας. Εἰς αὐτὸν ἀποδίδεται ἐπίσης καὶ ἡ Θεία Λειτουργία, ἡ ὅποια

Ο Ἱεράρχης Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος.
φέρει τὸ ὄνομά του καὶ εἶναι συντόμευσις τῆς Λειτουργίας τοῦ Με-

1. Ιδέαν τινὰ τῆς ρητορικῆς δεινότητος τοῦ Χρυσοστόμου δίδει τὸ παρατι-

γάλου Βασιλείου. 'Η 'Εκκλησία μας έορτάζει καὶ ίδιαιτέρως τὴν μνήμην του τὴν 13ην Νοεμβρίου.

Συνεορτάζει ἐπίσης ἡ 'Εκκλησία τὴν μνήμην καὶ τῶν τριῶν μαζὶ Πατέρων καὶ Διδασκάλων τὴν 30ὴν Ἰανουαρίου.

'Ἐγνωρίσαμεν τὸν βίον, τὰ ἔργα καὶ τὴν ἀκτινοβολίαν τῆς σοφίας καὶ τοῦ παραδείγματός των. 'Ἐννοοῦμεν λοιπὸν καλῶς πόσον ὅρθως καὶ δικαίως κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς 30ῆς Ἰανουαρίου ὁ ὑμνῳδὸς τῆς 'Εκκλησίας καλεῖ μὲν τὸ ἀπολυτίκιον τῆς ἑορτῆς ὅλους ἡμᾶς τοὺς χριστιανούς νὰ τιμήσωμεν ὑμνοῖς «Τοὺς τρεῖς μεγίστους φωστῆρας τῆς τρισηλίου θεότητος, τοὺς τὴν Οἰκουμένην ἀκτῖσι δογμάτων θείων πνρρεύσατας...».

δ') Οἱ ἄλλοι "Ἐλληνες Πατέρες καὶ Συγγραφεῖς.

Γρηγόριος ὁ Νύσσης: Οὗτος ἦτος νεώτερος ἀδελφὸς τοῦ Μεγάλου Βασιλείου, ὑπὸ τοῦ ὁποίου καὶ ἔχειροτονήθη ἐπίσκοπος Νύσσης τῆς Καππαδοκίας. Διεκρίθη κυρίως διὰ τὴν συγγραφικήν του δρᾶσιν εἰς τὴν καταπολέμησιν τοῦ ἀρειανισμοῦ. "Ἐγραψε καὶ πολλὰς ἐπιστολὰς καὶ «λόγους» ἥθικούς καὶ ἐπιταφίους. 'Ἐτιμᾶτο πολὺ διὰ τὴν μεγάλην του μόρφωσιν. 'Η ἐν 'Ἐφέσῳ Γ' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος ὀνομάζει τὸν Γρηγόριον «Ἄνδρα μετὰ τὸν ἀδελφὸν δεύτερον», ἡ δὲ Ζ' τὸν ἀποκαλεῖ «πατέρα πατέρων». 'Η μνήμη του ἔορτάζεται τὴν 10ην Ἰανουαρίου.

Διδυμος ὁ τυφλός: Κατήγετο ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρειαν. "Αν καὶ

θέμενον ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ «Πρὸς Εὐτρόπιον» λόγου του. 'Ο Εὐτρόπιος, ὑπουργὸς τοῦ αὐτοκράτορος, περιπεσῶν εἰς δυσμένειαν, κατέφυγεν ἵκετης εἰς τὸν ναὸν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς 'Εκκλησίας. 'Ο Χρυσόστομος δὲν ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς στρατιώτας νὰ εἰσέλθουν εἰς τὸν ναόν, διὰ νὰ τὸν συλλάβουν, ἐξεφώνησε δὲ ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ θαυμάσιον λόγον:

"Αεὶ μέν, μάλιστα δὲ νῦν εὑναιρόν εἰπεῖν: Ματαιότης ματαιοτήτων, τὰ πάντα ματαιότης. Ποῦ νῦν ἡ λαμπρὰ τῆς ὑπατείας περιβολὴ; ποῦ αἱ φαιδραὶ λαμπάδες; ποῦ οἱ κρότοι καὶ οἱ χοροὶ καὶ αἱ πανηγύρει; ποῦ οἱ στέφανοι καὶ τὰ παραπετάσματα; ποῦ ὁ τῆς πόλεως θόρυβος καὶ αἱ ἐν Ιπποδρομίαις εὐθημίαι καὶ τῶν θεατῶν αἱ κολακεῖαι; Πάντα ἐκεῖνα οὔχεται καὶ ἀνεμός πνεύσας ἀθρόου τὰ μὲν φύλλα κατέβαλε, γυμνὸν δὲ ἡμῖν τὸ δέντρον ἔδειξε καὶ ἀπὸ τῆς ῥίζης αὐτῆς σαλευόμενον λοιπόν... Ποῦ νῦν οἱ πεπλασμένοι φίλοι; Ποῦ τὰ συμπόσια καὶ τὰ δεῖπνα;... Νῦν ἡν πάντα ἐκεῖνα καὶ ὄντα καὶ ἡμέρας γενομένες ἡφανίσθη· ἄνθη ἡν ἐκρινὰ καὶ παρελθόντος τοῦ ἔχαρος ἀπαντα κατεμαράνθη· σκιὰ ἡν καὶ παρέδραμε· καπνὸς ἡν καὶ διελύθη· πομφόλυγες ἡσαν καὶ διερράγησκον· ἀράχην ἡν καὶ διεσπάσθη....".

έτυφλώθη εἰς ἡλικίαν 4 ἑτῶν, κατώρθωσε διὰ τῆς ἴσχυρᾶς του θελήσεως νῦν ἀποκτήσῃ μεγάλην μόρφωσιν. "Εγινε διεύθυντής τῆς σχολῆς τῆς 'Αλεξανδρείας καὶ ἀπέθανεν εἰς βαθὺ γῆρας περὶ τὸ 400 μ. Χ.

Καὶ πλεῖστοι ὅλοι συγγραφεῖς καὶ πατέρες τῆς Ἐκκλησίας ἔζησαν καὶ ἀνεδείχθησαν κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην (5ον αἰῶνα). Ἀναφέρομεν ἐκ τούτων τὸν σοφὸν μοναχὸν Ἰσίδωρον τὸν Πηλουσιώτην καὶ τὸν ἐπίσκοπον Πενταπόλεως τῆς Κυρήνης **Συνέσιον**.

Κατὰ τοὺς δύο ἐπομένους αἰῶνας (ΣΤ' καὶ Ζ') ἤκμασαν κυρίως ἱστορικοὶ τῆς Ἐκκλησίας καὶ συγγραφεῖς «βίων ἁγίων». Μεταξὺ τῶν τελευταίων τούτων ἀναφέρομεν τὸν Ἰωάννην Μόσχον, τοῦ ὄποιού τὸ ἔργον ἔχον τὸν τίτλον «Λειμῶν» ἔγινε προσφιλές ἀνάγνωσμα μεταφρασθὲν καὶ εἰς τὴν Λατινικὴν γλῶσσαν.

Ιωάννης ὁ Δαμασκηνός. Σπουδαίαν θέσιν μεταξὺ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀνδρῶν καὶ διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας κατέχει καὶ ὁ μοναχὸς καὶ φιλόσοφος Ιωάννης ὁ Δαμασκηνός.

'Εγεννήθη εἰς Δαμασκὸν περὶ τὸ 660 μ. Χ. ἐξ εὐπόρων γονέων. Ἐσπούδασε καὶ τὰ Ἑλληνικὰ Γράμματα καὶ ἀνεδείχθη ταχέως δεινὸς ρήτωρ καὶ σοφὸς χριστιανός. Βαρυνθεὶς τὰ ἐγκόσμια διένειμε τὴν περιουσίαν του εἰς τοὺς πτωχοὺς καὶ ἀπεσύρθη εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ Ἀγίου Σάββα παρὰ τὰ Ἱεροσόλυμα, ὃπου ἔζησε μέχρι βαθέος γήρατος. Ἀπέθανε τὸ 750.

Τὸ κυριώτερον ἔργον του εἶναι τὸ «Ἡ Πηγὴ τῆς γνώσεως». Ἀποτελεῖται ἀπὸ τρία μέρη, ἥτοι 1) εἰσαγωγὴν εἰς τὴν δογματικήν, 2) ἱστορίαν 103 αἱρέσεων καὶ 3) ἔκθεσιν τῶν δογμάτων τῆς Ἐκκλησίας. Εἰς τὸ τρίτον μέρος συνοψίζεται ἡ δογματικὴ ὁρθοδοξία τῆς Ἐκκλησίας.

"Ἐγραψεν ἐπίσης τρεῖς λόγους ὑπέρ τῶν ἀγίων εἰκόνων καὶ ἐναντίον τῆς εἰκονομαχίας. Εἶναι τέλος ὁ Ιωάννης εἰς τῶν μεγάλων ὑμνογράφων τῆς Ἐκκλησίας. Διεμόρφωσεν εἰς δικτῷ ἥχους τὴν Ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν συμπληρώσας οὕτω τὴν «Ὀκτώχον» καὶ συνέθεσεν ἔξοχους ὕμνους εἰς τὴν Γέννησιν τοῦ Χριστοῦ, τὰ Θεοφάνεια, τὸ Πάσχα καὶ τὴν Πεντηκοστήν.

'Ονομάσθη «Χρυσορόας ποταμὸς τῆς Ἐκκλησίας». Ἡ μνήμη του ἔορτάζεται τὴν 4ην Δεκεμβρίου.

Θεόδωρος ὁ Στουδίτης. Οὗτος ἦτο μοναχὸς εἰς τὴν μονὴν τοῦ

Στουδίου παρὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἡ γωνίσθη κατὰ τῶν εἰκονομάχων. Εἶχε μεγάλην μόρφωσιν καὶ εἰς τὰ συγγράμματά του περιέχεται ὅτι ἀριστον ἐλέχθη περὶ τῶν εἰκόνων καὶ τῆς τιμῆς πρὸς τὰ εἰκονιζόμενα ἐν αὐταῖς πρόσωπα.

38. Λατῖνοι Ἐκκλησιαστικοὶ πατέρες καὶ συγγραφεῖς.

Εἰς τὴν Δύσιν ἀνεφάνησαν ἐπίσης κατὰ τοὺς χρόνους τούτους σπουδαῖοι Ἐκκλησιαστικοὶ πατέρες καὶ διδάσκαλοι. Κατώρθωσαν νὰ ἀναπτύξουν ἀξιόλογον Λατινικὴν Ἐκκλησιαστικὴν φιλολογίαν καὶ νὰ προαγάγουν τὴν θεολογικὴν ἐπιστήμην. Μεταξὺ τούτων διακρίνονται οἱ ἔξι :

1) Ἀμβρόσιος ὁ Μεδιολάνων. Ἐγεννήθη περὶ τὸ 335 ἐξ εὐγενῶν γονέων καὶ ἐσπούδασεν ἐν Ρώμῃ Ἐλληνικὴν καὶ Λατινικὴν φιλολογίαν, φιλοσοφίαν καὶ νομικά. Ἐξήσκησεν ἐπ’ ὀλίγα ἔτη τὸ ἐπάγγελμα τοῦ συνηγόρου καὶ διωρίσθη βραδύτερὸν διοικητὴς Μεδιολάνων. Ὅταν τὸ 374 ἀπέθανεν ὁ Ἐπίσκοπος τῆς πόλεως ταύτης, ὁ χριστιανὸς λαὸς ἐζήτησεν ἐπιμόνως νὰ δεχθῇ ὁ Ἀμβρόσιος νὰ γίνη ἐπίσκοπος. Ἐντὸς 8 ἡμερῶν ἔλαβε τοὺς κατωτέρους ἐκκλησιαστικοὺς βαθμοὺς καὶ τέλος τὸν βαθμὸν τοῦ ἐπισκόπου πρὸς γενικὴν τῶν χριστιανῶν ἀγαλλίασιν.

Ο Ἀμβρόσιος ἀνεδείχθη πρότυπον ποιμενάρχου. Διένειμε τὴν περιουσίαν του εἰς τοὺς πτωχοὺς καὶ ζῶν αὐτὸς λιτότατα ἐθοήθει πάντας τοὺς δυστυχεῖς, «χαίρων μετὰ χαιρόντων καὶ κλαίων μετὰ κλαιόντων». Διὰ νὰ ἐλευθερώσῃ αἰχμαλώτους, ἐπώλησε κάποιες καὶ τὰ χρυσᾶ ἀφιερώματα τῶν ναῶν. Ἡτο πολὺ θαρραλέος καὶ, ὅπως εἰδομεν, δὲν ἐδίστασε καὶ εἰς αὐτὸν τὸν αὐτοκράτορα Θεοδόσιον νὰ ἐπιβάλῃ «μετάνοιαν».

Κατεπολέμησε τοὺς Ἀρειανοὺς καὶ εἰσήγαγε μεταρρυθμίσεις εἰς τὴν λατρείαν. Ἐγραψε πολλὰ συγγράμματα ἑρμηνευτικά, δογματικὰ καὶ ἡθικά, διεκρίθη δὲ καὶ ὡς ἐκκλησιαστικὸς ρήτωρ. Ἐγραψεν ἐπίσης ὅμνους, ἐκ τῶν ὄποιων μερικοὶ εἰσήχθησαν εἰς τὴν λατρείαν τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία κατατάσσει τοῦτον μεταξὺ τῶν μεγάλων Πατέρων καὶ Διδασκάλων τῆς.

Ο Ἀμβρόσιος ἀπέθανε τὸ 397, ἡ δὲ μνήμη του ἐορτάζεται τὴν 7ην Δεκεμβρίου.

2) **Ιερώνυμος.** Έγεννήθη οὗτος εἰς τὴν Δαλματικὴν πόλιν Στριδῶνα τὸ 345. Ἐσπούδασεν εἰς Ράμην φιλολογίαν, φιλοσοφίαν καὶ ρήτορικὴν καὶ εἰκοσαετής ἐβαπτίσθη. Μετέβη κατόπιν εἰς Γαλλίαν, ὅπου κατέγινεν εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν φιλολογίαν. Βραδύτερον ἦλθεν εἰς τὴν Ἀντιόχειαν καὶ ἔζησεν ἐπὶ τριετίαν εἰς τὴν ἔρημον τῆς Συρίας μελετῶν τοὺς Ἐλληνας Πατέρας. Ἐχειροτονήθη πρεσβύτερος εἰς Ἀντιόχειαν. Τὸ 382 μετέβη εἰς Ράμην, ὅπου ἔζησεν δλίγα ἔτη θωμαζόμενος διὰ τὴν σοφίαν του. Ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ ἔζησε παρὰ τὰ Ἱεροσόλυμα ὡς ἀσκητὴς μέχρι τέλους τῆς ζωῆς του. Ἀπέθανε τὸ 420 εἰς τὴν Βηθλεέμ.

Ο ‘Ιερώνυμος εἶναι ἀπὸ τοὺς σπουδαιωτέρους καὶ πολυγραφοτέρους Λατίνους ἐκκλησιαστικοὺς συγγραφεῖς. Μετέφρασε τὴν Ἀγίαν Γραφὴν εἰς τὴν Λατινικήν. Οὕτω προϊῆλθεν ἡ τεθεῖσα γενικῶς ἐν χρήσει εἰς τὴν Δύσιν μετάφρασις τῆς Ἀγίας Γραφῆς ἡ ἀποκληθεῖσα Vulgata, δηλ. κοινή, δημοτική, ἐνῷ μέχρι τότε ἦτο ἡ Itala. ”Αλλα ἔργα τοῦ Ἱερώνυμου ἥσαν ἐρμηνευτικά, ίστορικά περὶ τῶν πατέρων τῆς ἐκκλησίας, ἐπιστολαί, μεταφράσεις Ἑλλήνων ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων κ.ἄ.

Η Δυτικὴ ἐκκλησία ἀνεκήρυξε τὸν ‘Ιερώνυμον «διδάσκαλον τῆς ἐκκλησίας» (Doctor Ecclesiae), ὅπως καὶ τὸν Ἀμβρόσιον, τὸν Αὐγουστῖνον καὶ τὸν πάπαν Γρηγόριον (τὸν Διάλογον).

3) **Αὐγουστῖνος.** Ύπέρτερος ὄλων τῶν Πατέρων τῆς Δύσεως ἀνεδείχθη ὁ Ἱερὸς Αὐγουστῖνος μὲ τὴν σοφίαν του, τὴν συγγραφικὴν του δρᾶσιν καὶ τὰ ἔξαιρετικὰ προσωπικὰ καὶ ποιμαντορικά του χαρίσματα.

Έγεννήθη τὸ 354 εἰς μίαν κωμόπολιν τῆς Νουμιδίας τῆς Ἀφρικῆς. Ή εὐσεβής καὶ ἐνάρετος μήτηρ του Μόνικα ἥσκησε μεγάλην ἐπιφροὴν ἐπ’ αὐτὸν. Συνεπλήρωσε τὰς σπουδάς του εἰς Καρχηδόνα διακρινόμενος διὰ τὴν εὐφυΐαν καὶ φιλομάθειάν του. Εἰς Μεδιόλανα, ὅπου ἥσκησε βραδύτερον τὸ ἐπάγγελμα τοῦ διδασκάλου τῆς ρητορικῆς, ἐμελέτησεν ἐπισταμένως τὴν Ἀγίαν Γραφὴν καὶ ἐβαπτίσθη ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου Μεδιολάνων Ἀμβροσίου (387) πρὸς ἄφατον χαρὰν τῆς μητρός του. Ἐγκατεστάθη βραδύτερον εἰς μικρὸν αἴθημά του παρὰ τὴν πόλιν τῆς γεννήσεώς του εἰς Ἀφρικήν. Η φήμη τῆς σοφίας του ἔξηπλώθη εἰς δληγὴν τὴν Ἀφρικήν. “Οταν τὸ 396 ἀπέθανεν ὁ ἐπίσκοπος τῆς μικρᾶς παραλιακῆς πόλεως τῆς Νουμιδίας Ἰππῶνος, προεχειρίσθη κατὰ γενικὴν ἀπαίτησιν

έπισκοπος ὁ Αὐγουστῖνος καὶ ἔζησεν ἐκεῖ μέχρι τοῦ θανάτου του (430 μ. Χ.).

‘Ως ἐπίσκοπος ὁ Αὐγουστῖνος ἀνέπτυξεν ἔξαιρετικὴν δρᾶσιν. Διέθεσε τὴν περιουσίαν του ὑπέρ τῶν πτωχῶν, ἔζη ὁ ἴδιος ἀσκητικὸν βίον καὶ ἐκήρυττε καθημερινῶς τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ. Σώζονται 450 ὄμιλοι του. Κατεπολέμησε τὰς αἱρέσεις καὶ μάλιστα τὴν τοῦ Βρεττανοῦ μοναχοῦ **Πελαγίου**, δοτις ἐδίδασκεν ὅτι ὁ ἀνθρωπος δύναται μὲ τὰς ἴδιας του δυνάμεις, πράττων τὸ ἀγαθόν, νὰ σωθῇ δὲν τῆς θείας χάριτος.

Μὲ τὴν πολεμικὴν του ὅμως κατὰ τοῦ Πελαγιανισμοῦ ὁ Αὐγουστῖνος ἔφθασεν εἰς τὴν ἐσφαλμένην ἐπίσης διδασκαλίαν, καθ' ὃν ὁ ἀνθρωπος σφέζεται μόνον διὰ τῆς θείας χάριτος (διδασκαλία τοῦ ἀπολύτου προορισμοῦ). Ἡ δρόδοξος ἐκκλησία διδάσκει, ὡς γνωστόν, ὅτι ἡ σωτηρία εἶναι προὶ τῆς ἀνθρωπίνης ἐλευθέρας ἐνεργείας καὶ τῆς θείας χάριτος.

‘Ο Αὐγουστῖνος ἔγραψε πλεῖστα θεολογικὰ συγγράμματα, ἔρμηνευτικά, ἀπολογητικά, δογματικά καὶ ἡθικά.

Σπουδαιότατον θεωρεῖται τὸ «Περὶ πολιτείας τοῦ Θεοῦ» (De Civitate Dei), ἐν τῷ ὅποι φέρεται ἡ κυβερνῶσα τὸν κόσμον Θεία Πρόνοια καὶ τονίζεται ὁ τελικὸς θρίαμβος τῆς πίστεως καὶ τῆς θείας δικαιοσύνης. ‘Αλλα σπουδαῖα ἔργα του εἶναι αἱ Ἑπιστολαὶ του καὶ τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἐξομολογήσεις», ἐν τῷ ὅποι φέρεται μὲ εἰλικρίνειαν καὶ χάριν τὸν βίον του.

‘Ο Αὐγουστῖνος εἶναι μία ὅλως ἔξέχουσα μορφὴ τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας καὶ ἔζησεν ἔξαιρετικὴν ἐπίδρασιν εἰς δικῆν τὴν Δύσιν.

4) **Ο Πάπας Γρηγόριος (ὁ Διάλογος).** Ο Πάπας Γρηγόριος (509 - 604) εἶναι ὁ τέταρτος τῶν μεγάλων πατέρων καὶ «διδασκάλων» τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας. Εἰργάσθη ἐπιτυχῶς διὰ τὴν ἀνόρθωσιν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Δύσεως, διὰ τὴν καταπολέμησιν τῶν αἱρέσεων καὶ τὴν ἀνακαίνισιν τῆς λατρείας. Εἰργάσθη ἐπίσης διὰ τὸν ἐκχριστιανισμὸν τῶν Ἀγγλοσαξόνων. ‘Εγραψεν ἔρμηνευτικὰ κυρίως ἔργα καὶ ἐπιστολάς. ‘Ἐν ἔργον του ὑπὸ τὸν τίτλον «Διάλογοι», ἐν τῷ ὅποι φέρεται τὸν βίον καὶ τὰ θαύματα Ἰταλῶν ἀσκητῶν, ἔγινε προσφύλεξ ἀνάγνωσμα εἰς τὴν Δύσιν καθ' ὅλον τὸν Μεσαίωνα. Εἰς τοῦτο διείλει τὸ προσωνύμιον Διάλογος. ‘Ο Γρηγόριος διεκρίθη ἐπίσης καὶ ὡς ὄμονογράφος μεταρρυθμίσας καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας.

Οι άλλοι Λατίνοι πατέρες καὶ συγγραφεῖς. Ἐκ τῶν ἄλλων ἐκκλησιαστικῶν πατέρων καὶ συγγραφέων σπουδαιότεροι εἰναι: 1) 'Ο **Ιλάριος**, ἐπίσκοπος Πικταβίου (Πουατιέ) τῆς Γαλλίας, ὁ ὀνομασθεὶς 'Αθανάσιος τῆς Δύσεως διὰ τοὺς ἀγῶνάς του κατὰ τοῦ Ἀρειανισμοῦ (367). 2) 'Ο **Ρουφίνος**, ὁ ὄποιος μετέφρασεν εἰς τὴν λατινικὴν πολλὰ συγγράμματα Ἐλλήνων θεολόγων. 3) 'Ο **Λέων Α'**, πάπας Ρώμης (440 - 461), ὁ ὄποιος θεωρεῖται ὡς θεμελιωτὴς τοῦ μεγαλείου τῆς ἐκκλησίας τῆς Ρώμης καὶ 4) 'Ο **Διονύσιος ὁ Μικρός**, ὃς ὁ ἕδιος ὀνόμαζε τὸν ἔσωτόν του ἐκ μετριοφροσύνης (545). Οὗτος καθώρισεν ὡς ἔπος τῆς γεννήσεως τοῦ Σωτῆρος τὸ 754 ἀπὸ κτίσεως Ρώμης, ἢ δὲ χρονολογία αὕτη καθιερώθη γενικῶς εἰς ὅλον τὸν κόσμον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΟΓΔΟΟΝ

ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ, ΛΑΤΡΕΙΑ, ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΤΕΧΝΗ ΚΑΙ ΗΘΗ ΤΩΝ
ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΔΕΥΤΕΡΑΝ ΠΕΡΙΟΔΟΝ.

39. Ἡ Διοίκησις τῆς Ἑκκλησίας.

Κατά τὴν περίοδον ταύτην ἡ διοίκησις τῆς Ἑκκλησίας συστηματοποιεῖται καὶ λαμβάνει τὴν δριστικήν μορφήν της συμφώνως πρὸς τὰς ἀποφάσεις τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων.

Οἱ Ἐπίσκοποι καὶ οἱ Μητροπολῖται διοικοῦν καὶ τώρα τὰς ἐπὶ μέρους Ἑκκλησίας τῶν πιστῶν βοηθούμενοι ἀπὸ τοὺς πρεσβυτέρους καὶ διακόνους. Ἀλλ' ἀφ' ὅτου τὸ κράτος διηρέθη εἰς μεγάλας διοικητικὰς περιφερείας, οἱ Ἐπίσκοποι ἡ Μητροπολῖται τῶν πρωτευουσῶν τῶν διοικήσεων τούτων προσέλαβον «τιμητικὰ πρωτεῖα» μεταξὺ τῶν ἐπισκόπων τῆς διοικητικῆς περιφερείας, προεδρεύοντες τῶν τοπικῶν Συνόδων, διὰ τῶν δποίων ἐρρυθμίζοντο διάφορα Ἑκκλησιαστικὰ ζητήματα. Ἀνεγνωρίσθησαν λοιπὸν Ἔξαρχοι ἡ Ἀρχιεπίσκοποι καὶ ἀπέκτησαν δικαιώματα ἐποπτείας ἐπὶ τῶν Ἑκκλησιῶν τῆς περιφερείας των. Τοιοῦτοι ἔγιναν οἱ Ρώμης, Κωνσταντινουπόλεως, Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας, Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης, Ἐφέσου, Θεσσαλονίκης καὶ Ιεροσολύμων.

Ἀπὸ τοῦ Ε' αἰῶνος οἱ Ἀρχιεπίσκοποι Ρώμης, Κωνσταντινουπόλεως, Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας καὶ Ιεροσολύμων ὡνομάσθησαν Πατριάρχαι, οἱ δὲ Ἀλεξανδρείας καὶ Ρώμης προσέλαβον καὶ τὸν τίτλον τοῦ Πάπα. Ἀλλὰ καὶ οἱ τίτλοι οὗτοι ἦσαν τίτλοι τιμῆς. Ἀνεγνωρίζοντο πάντως «πρεσβεῖα τιμῆς» εἰς τὸν ἀρχιεπίσκοπον τῆς παλαιᾶς πρωτευούσης Ρώμης.

Τὰ πέντε Πατριαρχεῖα ἦσαν ἀνεξάρτητα, ἀλλὰ εἶχον ὅλα τὴν αὐτὴν διοίκησιν κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον καὶ τοὺς Κανόνας τῆς Ἑκκλησίας. Εθεω-

ροῦντο ώς ἀδελφοὶ μιᾶς ἐκκλησιαστικῆς οἰκογενείας, τῆς ὅποιας πατήρ εἶναι ὁ Χριστός. Οὐδὲν τῶν Πατριαρχέων εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ ἐπιφέρῃ μεταβολὴν τυνα εἰς τὴν διοίκησιν ή τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας. Τὸ δικαίωμα τοῦτο εἶχε μόνον ἡ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος, ἡ ὅποια ἦτο ἡ ἀνωτάτη ἀρχὴ τῆς ἐκκλησίας.

Αἱ σχέσεις τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὸ Κράτος εἰς τὴν Ἀνατολὴν διετηρήθησαν καθ' ὅλην τὴν περίοδον ταύτην καὶ μέχρι τῆς Ἀλώσεως¹. Εἰς τὴν Δύσιν ὅμως λόγῳ τῆς πρωτοβουλίας τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὸν ἐκχριστιανισμὸν τῶν βαρβάρων ὁ Πάπας τῆς Ρώμης ἀπέκτησε μεγάλην ἐπιφροὴν ἐπὶ τῶν Ἰδρυθέντων ἐκεῖ κρατῶν. Ἐπέτυχε πρῶτον νὰ γίνη ἀπόλυτος ἀρχῶν τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Δύσεως: ὅλοι οἱ κληρικοὶ τῆς Δύσεως ὅφειλον νὰ ὑπακούουν τυφλῶς εἰς αὐτόν. Ήερὶ τὰ τέλη δὲ τῆς περιόδου ταύτης (754) ὁ ἡγεμὼν τῶν Φράγκων Πιπίνος ὁ Γ' ὁ Μικρὸς κατακυρίσας τοὺς Λογγοβάρδους παρεχώρησεν εἰς τὸν Ηάπαν τὴν ἔξαρχίαν τῆς Ραβέννης, διὰ νὰ τὴν κυβερνᾷ καὶ ὡς κοσμικὸς ἀρχῶν. Τότε Ἰδρύθη τὸ παπικὸν κράτος, τὸ ὅποῖον βραδύτερον περιέλαβεν ὅλην τὴν Κεντρικὴν Ἰταλίαν. Κατὰ τὸ ἔτος 800 ὁ Πάπας ἔστεφεν ἐν Ρώμῃ αὐτοκράτορα τοῦ μεγάλου κράτους τῶν Φράγκων τὸν Κάρολον τὸν Μέγαν. Ἐκτοτε τὸ κῦρος τοῦ Πάπα εἰς τὴν Δύσιν ηὔξησε πάρα πολὺ καὶ ἐπὶ τούτου ἐστήριξεν ἐν μέρει τὰς ἀξιώσεις του καὶ ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολῆς, αἱ ὅποιαι προεκάλεσαν τὸ σχίσμα τῶν δύο Ἐκκλησιῶν.

"Ολοι οἱ διοικοῦντες καὶ ὑπηρετοῦντες τὴν Ἐκκλησίαν (διάκονοι, πρεσβύτεροι, ἐπίσκοποι) ἀπετέλουν, ὡς γνωστόν, τὸν κλῆρον. Ἡ θέσις τοῦ κλήρου ἦτο πολὺ τιμητικὴ καὶ διὰ τοῦτο ἐγίνοντο κληρικοὶ ἀνδρες διακρινόμενοι διὰ τὴν μόρφωσιν καὶ τὴν ἀρετὴν των, ὡς καὶ τὴν εὐγενῆ καταγωγὴν των. Οἱ κληρικοὶ ἐπετέρπετο νὰ εἶναι καὶ ἔγγαμοι, ἀν δέ γάμος εἶγε γίνει πρὸ τῆς κειροτονίας των, ἀλλὰ βραδύτερον οἱ ἐπίσκοποι ἐλαμβάνοντο μόνον ἐκ τῶν ἀγάμων. Εἰς τὴν Δύσιν ἐπεβλήθη ἡ ἀγαμία εἰς ὅλους τοὺς κληρικούς ἀνεξαιρέτως. Ἐδικάζοντο ἐπίσης οἱ κληρικοὶ ὅχι ἀπὸ τὰ πολιτικὰ δικαστήρια, ἀλλὰ ἀπὸ τὸ ἐπισκοπικὸν δικαστήριον οἱ κατώτεροι, ἀπὸ Συνοδικὸν δὲ τοιοῦτον οἱ ἐπίσκοποι.

1. Περὶ τῶν σχέσεων τούτων βλέπε κατωτέρω κεφάλαιον 41 (σελὶς 110).

40. Ἡ Λατρεία.

Ἡ λατρεία προσέλαβε κατὰ τὴν περίοδον ταύτην μεγάλην λαμπρότητα, τελουμένη εἰς δραίους μεγαλοπρεπεῖς ναούς καὶ λαβοῦσα ἀπὸ τοῦ Ε' αἰῶνος διαιρόφρον τελετουργικὸν τύπον.

Τὸ σπουδαιότερον μέρος τῆς λατρείας ἦτο ἡ Θεία Λειτουργία, τῆς ὥποιας κεντρικὸν στοιχεῖον εἶναι ἡ τέλεσις τοῦ μυστηρίου τῆς Θείας Εὐχαριστίας.

Μετὰ τῆς Θείας Λειτουργίας συνεδέετο καὶ τὸ κήρυγμα, εἰς τὸ διποῖον ἐδόθη κατὰ τοὺς Δ' καὶ Ε' ιδίως αἰῶνας μεγάλη σημασία. Τὰ κηρύγματα ἔγιναν ἀριστουργήματα ρητορικῆς τέχνης χάρις εἰς τοὺς μεγάλους Πατέρας τῆς Ἑκκλησίας Βασίλειον, Γρηγόριον, Χρυσόστομον κ. ἢ. εἰς τὴν Ἀνατολὴν, Ἀμβρόσιον, Αὐγουστίνον κ. ἢ. εἰς τὴν Δύσιν.

Καὶ τὰ ἄλλα μυστήρια ἔξακολουθοῦν νὰ τελῶνται, ὅπως εἰς τὴν προηγουμένην περίοδον, διεμορφώθησαν δὲ ὄριστικῶς καὶ ἐπλουτίσθησαν διὰ νέων ὄμνων καὶ εὐχῶν. Τὸ "Ἄγιον Βάπτισμα γίνεται εἰς τὸ ὄνομα τῆς Ἁγίας Τριάδος καὶ εἰς μεγάλην ἡλικίαν. Ἀλλὰ ἀπὸ τοῦ Ε' αἰῶνος ἀρχίζει νὰ ἐπικρατῇ γενικῶς ὁ νηπιοβαπτισμός.

Οἱ κύκλοι τῶν ἑορτῶν ἔγινεν εὐρύτερος διὰ τῆς προσθήκης πολλῶν νέων ἑορτῶν, αἱ ὥποιαι διεκρίθησαν ἀπὸ τότε εἰς Δεσποτικάς, Θεομητορικάς καὶ εἰς ἑορτὰς Ἅγιων καὶ Μαρτύρων τῆς Ἑκκλησίας. Τὸ ἐκκλησιαστικὸν ἔτος ἥρχιζεν ἀπὸ τῆς 1ης Σεπτεμβρίου, ἀφ' ἣς ἥρχιζε καὶ τὸ ρωμαϊκὸν οἰκονομικὸν ἔτος.

Απὸ τῶν πρώτων χριστιανικῶν αἰώνων ἐγίνετο χρῆσις τοῦ θυμιάματος εἰς τοὺς ναούς, ἡγάπτοντο δὲ κηρία καὶ λυχνίαι. Κατὰ τὸν Ζ' αἰῶνα εἰς τὴν Δύσιν καὶ τὸν Θ' εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἐγενιεύθη ἐπίσης ἡ χρῆσις τῶν κωδώνων εἰς τοὺς ναούς.

Ἡ Θεία Λειτουργία καὶ ἄλλαι ιεραὶ Ἀκολουθίαι ἐπλουτίσθησαν κατὰ τὴν περίοδον ταύτην καὶ ἔγιναν μεγαλοπρεπέστεραι διὰ τῆς ἀναπτύξεως τῆς ὄμνογραφίας κυρίως καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς.

41. Ἡ Ἑκκλησιαστικὴ Υμνογραφία καὶ Μουσικὴ.

Μέρος τῆς Θείας λατρείας κατελάμβανον ἀπὸ τῶν πρώτων χριστιανικῶν χρόνων ἡ ἀνάγνωσις περικοπῶν ἐκ τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ ἡ κοινὴ τῶν πιστῶν ὄμνωφδία. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐψόλλοντο ὄμνοι ιουδαϊκοί

ἢ ψαλμοὶ τοῦ Δαβὶδ ἢ ἀγνώστων χριστιανῶν ποιητῶν σύντομοι ὕμνοι.
'Απὸ τοῦ Β' ὅμως καὶ μάλιστα ἀπὸ τοῦ Γ' αἰῶνος πολλοὶ Χριστιανοὶ
ἔχοντες ποιητικὸν τάλαντον συνέθετον θρησκευτικὰ ποιήματα καὶ ὕμνους,
οἱ ὅποιοι ἐψάλλοντο πλέον κατὰ προτίμησιν εἰς τοὺς ναούς. Τοιουτο-
τρόπως ἀνεπτύχθη ἡ χριστιανικὴ ποίησις καὶ ὑμνογραφία.

'Η μὲγαλυτέρα ἀνάπτυξις τῆς χριστιανικῆς ποιήσεως γενικῶς καὶ
εἰδικώτερον τῆς ἐκκλησιαστικῆς ὑμνογραφίας ἐσημειώθη κατὰ τὸν
ΣΤ', τὸν Ζ' καὶ μάλιστα τὸν Η' αἰῶνα, διπότε ἡκμασαν οἱ σπουδαιότεροι
ποιηταὶ καὶ ὑμνογράφοι. Μερικοὶ ἐκ τούτων ἐμελοποίουν οἱ ἔδιοι τοὺς
ὕμνους των καὶ διὰ τοῦτο δονούμενονται μελῳδοί. Οἱ ἐπίσημότεροι ἐκ
τούτων εἶναι ὁ Ρωμανὸς ὁ Μελῳδός, ὁ Ἀνδρέας ὁ Κρήτης (740),
ὁ Κοσμᾶς ὁ Μελῳδός, ἐπίσκοπος Μαξιμουπᾶ τῆς Φοινίκης (750), ὁ
Θεόδωρος ὁ Στουδίτης, ὁ Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, ἡ Καστιανὴ κ.ἄ. εἰς
τὴν Ἀνατολήν¹, ὁ Ἀμβρόσιος, ὁ Αὐγουστῖνος καὶ ὁ Γρηγόριος ὁ
Διάλογος εἰς τὴν Δύσιν.

---

1. Οἱ γνωστότεροι ὕμνοι, οἱ ὅποιοι συγκινοῦν πάντοτε βαθύτατα τοὺς χριστια-
νούς, εἴναι οἱ ἔξης :

A' 'Η Παρθένος σήμερον | τὸν ὑπερθύμουν πάκτει·
καὶ ἡ γῆ τὸ σπήλαιον | τῷ ἀπροσίτῳ προσάγει·

"Ἄγγελοι μετὰ ποιμένων | δοξολογοῦσι,
Μάγοι δὲ μετὰ ἀστέρος | δόδοις φροῦσι·

δι' ἡμᾶς γὰρ ἐγεννήθη | Παιδίον νέον, ὁ πρὸ αἰώνων Θεός....

(Ρωμανοῦ : Κοντάκιον εἰς ἑορτὴν Χριστουγέννων)

B' 'Αναστάσεως ἡμέρα | λαμπρυθύμεν λαοί·

Πάσχα Κυρίου Πάσχα·

'Εκ γὰρ θανάτου πρὸς ζωὴν | καὶ ἐκ γῆς πρὸς οὐρανὸν

Χριστὸς ὁ Θεός ἡμᾶς διεβίβασεν,

'Επεινίοις ἄδοντας....

(Ιωάρρου Δαμασκηνοῦ : « Κανὼν » Πάσχα)

G' Χριστὸς γεννᾶται, δοξάσατε·

Χριστὸς ἔξ οὐρανῶν ἀπαντήσατε·

Χριστὸς ἐπὶ γῆς, ὑψώθητε·

ἄσσατε τῷ Κυρίῳ

πᾶσαν ἡ γῆ

καὶ ἐν εὐφροσύνῃ ἀνυμνήσατε λαοί

ὅτι δεδόξασται.....

(Κοσμᾶς τοῦ μελῳδοῦ : Κανὼν εἰς τὴν Γέρρησιν)

Οι ίδιοι ἀπηγγέλλοντο κατ' ἀρχὰς ή ἐψάλλοντο ἀπὸ ὅλους μαζὶ τοὺς ἐκκλησιαζόμενους πιστοὺς ἐν μιᾷ φωνῇ ἄνευ μουσικῶν κανόνων καὶ σημείων. Βραδύτερον ὅμως, ὅταν ἡ λατρεία διεμορφώθη τυπικῶς καὶ προσέλαβε λαμπρότητα καὶ μεγαλοπρέπειαν, ἡ ἐκκλησιαστικὴ μουσική, φωνητικὴ πάντοτε, ἐσυστηματοποιήθη ἀκολουθήσασα ὅποια τρόπους τοῦ ψάλτεω (ὅπτῳ ἥχῃσι). Τοιουτοτρόπως ἐδημιουργήθη ἡ ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ τῶν ὅπτων ἥχων, ἡ ἄλλως λεγομένη Βυζαντινή. Τὴν ὅπτώηχον συνεπλήρωσε καὶ ἐπλούτισεν ὁ Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός.

‘Απὸ τοῦ Δ’ αἰῶνος καθιερώθη νὰ ψάλλωνται οἱ ίδιοι ὑπὸ ωρισμένων καλλιφῶνων χριστιανῶν (τοῦ χοροῦ), οἱ δὲ ἄλλοι ἐκκλησιαζόμενοι χριστιανοὶ νὰ ἐπαναλαμβάνουν χαμηλὴ τῇ φωνῇ τοὺς τελευταίους στίχους τῶν ὕμνων (νὰ ὑπηκῶσιν). “Οταν τέλος ὁ χορὸς τῶν ψαλτῶν ἔχωρίσθη εἰς δύο, δεξιὸν καὶ ἀριστερόν, τότε ἡ ψαλμῳδία ἐγίνετο μόνον ἀπὸ τοὺς δύο χοροὺς ψάλλοντας κατ’ ἀντιφανίαν.

‘Η Δυτικὴ Ἐκκλησία εἰσήγαγεν εἰς τοὺς ναοὺς διὰ τὴν ὑποβοήθησιν τῆς ψαλμῳδίας καὶ μουσικὸν ὄργανον πολύπλοκον, ἀποτελούμενον ἐκ συνδυασμοῦ αὐλῶν καὶ συρίγγων, τὸ ὄποιον ὠνομάσθη Ὄργανον¹.

42. Ἡ Χριστιανικὴ Τέχνη.

Μεγάλην ἀνάπτυξιν καὶ κάλλος θαυμαστὸν λαμβάνει κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἡ Χριστιανικὴ Τέχνη. Τὰ ἔργα τῆς εἶναι κυρίως ναοί, διὰ τὴν δημιουργίαν τῶν ὄποιων συνεργάζονται αἱ τρεῖς ἐκ τῶν Καλῶν Τεχνῶν, δηλ. ἡ Ἀρχιτεκτονική, ἡ Γλυπτική καὶ ἡ Ζωγραφική.

α') Ἀρχιτεκτονική.

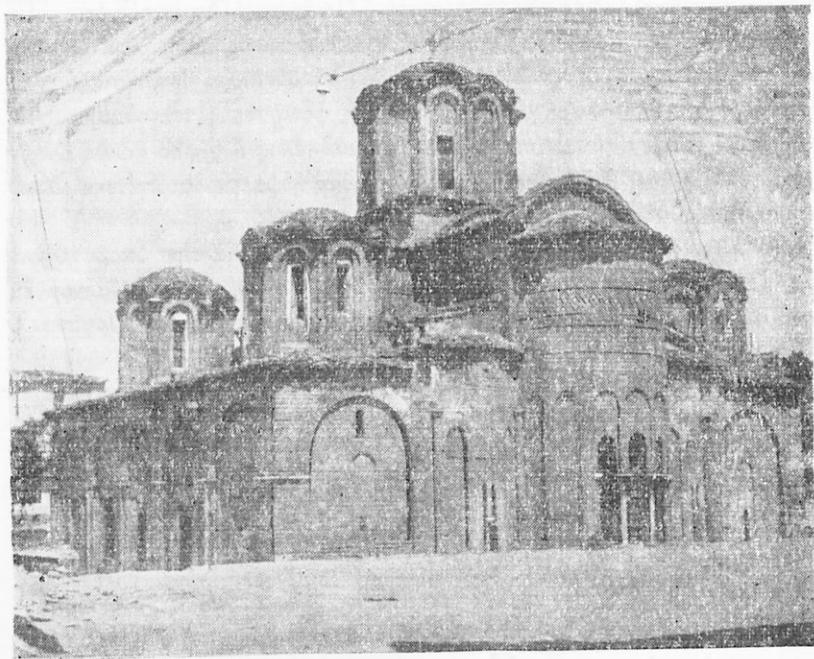
‘Απὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου οἱ χριστιανοὶ ἔχουν ἀνάγκην εὐρυχώρων ναῶν διὰ τὴν τέλεσιν τῆς λατρείας των, ἡ ὄποια εἶναι πλέον ἔλευθέρα. Τὰ παλαιότερον χρησιμοποιούμενα οἰκήματα ἦσαν μικρὰ καὶ εὐτελῆ καὶ εἶχον τὰ πλεῖστα καταστραφῆ ἐπὶ Διοκλητιανοῦ.

‘Ως ἀρχιτεκτονικὸν πρότυπον ἐγρηγόριμεσσεν εἰς τοὺς χριστιανοὺς ρωμαϊκὸν δημόσιον οἰκοδόμημα ὑπάρχον εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς πόλεις καὶ ὀνομαζόμενον Βασιλικὴ (στοά). Αἱ ρωμαϊκαὶ Βασιλικαὶ ἦσαν μεγά-

1. Αἱ μικραὶ ἐκκλησίαι ἔχουν τὸ ἀρμόνιον, τὸ ὄποιον εἶναι εἶδος πιάνου. Αρμόνιον ἔχουν συνήθως καὶ τὰ σχολεῖα.

λαι δρθιογώνιοι αἴθουσαι ἐστεγασμέναι, αἱ ὅποῖαι ἔχρησίμευον ὡς δικαστήρια ἢ ὡς χρηματιστήρια διὰ τὰς ἐμπορικὰς συναλλαγάς. Οἱ ἀρχιτεκτονικὸς λοιπὸν ρυθμὸς κατὰ τὸν ὅποῖον ἀνηγέρθησαν οἱ πρῶτοι μεγάλοι χριστιανικοὶ ναοί, εἶναι ὁ λεγόμενος ρυθμὸς Βασιλικῆς.

Οἱ ναοὶ οὗτοι ἡσαν μεγάλου σχετικῶς μήκους καὶ πλάτους δρθιογώνια οἰκοδόμηματα, ἐστεγασμένα διὰ ξυλίνης συνήθως στέγης σαμαρω-

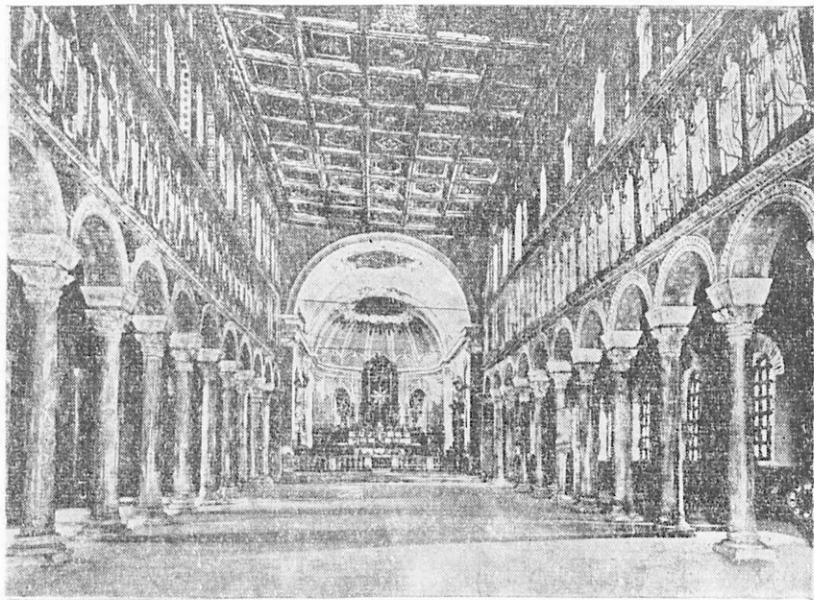

*Ο ἐν Θεσσαλονίκῃ ναὸς τῶν Ἅγιοις Ἀποστόλον.

τῆς καὶ ἔχοντα τὴν εἰσοδον εἰς τὴν πρὸς δυσμὰς στενὴν πλευράν των, ἐνῷ ἡ πρὸς ἀνατολὰς στενὴ ἐπίσης πλευρὰ ἐσγημάτιζε κόνγχην (ἀψίδα). Ἔσωτερικῶς ἐστηρίζετο ἡ στέγη των εἰς διπλῆν σειρὰν κιόνων τοποθετημένων παραλλήλως πρὸς τὰς μακρὰς πλευράς καὶ χωριζόντων τὸν ναὸν εἰς τρία μέρη (κλίτη), ἐκ τῶν ὅποιών τὸ μεσαῖον ἦτο πλατύτερον τῶν δύο ἄλλων, δεξιοῦ καὶ ἀριστεροῦ. Εἰς τινας βασιλικὰς ἡ στέγη

τοῦ μεσαίου κλίτους ἥτο γωριστή, ὑψηλότερον τῆς στέγης τῶν δύο
ἄλλων κλιτῶν.

Μικρὸν μέρος τοῦ πρὸς ἀνατολὰς ἐσωτερικοῦ τοῦ ναοῦ, ἔχον ὑψηλότερον δάπεδον, ἔχωρίζετο ἀπὸ τὸν κυρίως ναὸν διὰ δρυφάκτου (κάγκελα) ἐκ μεταλλίνων ἡ ξυλίνων μικρῶν στύλων. Τὸ μέρος τοῦτο ὀνομάσθη "Αγιον Βῆμα καὶ προορίζεται διὰ τοὺς κληρικούς· ἐν αὐτῷ καὶ πρὸ τῆς κόρυκης τοποθετεῖται ἡ Ἀγία Τράπεζα, ἐφ' ἣς τελεῖται τὸ μυστήριον

?Εσωτερικὸν ναοῦ ρυθμοῦ Βασιλικῆς.

τῆς Θείας Εὐχαριστίας. Εἰς τὸν κυρίως ναὸν παρέμενον οἱ πιστοὶ καὶ εἰς τὸν πρόναον (ἢ νάρθηκα) οἱ κατηγούμενοι. Τὸ "Αγιον Βῆμα ἔχωρίσθη βραδύτερον ἀπὸ τὸν κυρίως ναὸν διὰ τοῦ εἰκονοστασίου (τέμπλου).

Μεγάλοι καὶ δραῖοι ναοὶ ρυθμοῦ Βασιλικῆς ἐκτίσθησαν εἰς Ρώμην, εἰς διαφόρους πόλεις τῆς Μ. Ἀσίας, Συρίας [καὶ] Παλαιστίνης καὶ εἰς Κωνσταντινούπολιν.

'Ο Ναὸς τῆς Ἀγίας Σοφίας ὁ ἀνεγερθεὶς ὑπὸ τοῦ Μεγ. Κωνσταν-

τίνου ήτο ρυθμοῦ Βασιλικῆς· τοιοῦτος εἶναι καὶ ὁ περικαλλῆς ναὸς τοῦ Ἀγίου Δημητρίου ἐν Θεσσαλονίκῃ¹. Εἰς τὰς Ἀθήνας ρυθμοῦ Βασιλικῆς εἶναι ὁ ναὸς τῆς Ἀγίας Φωτεινῆς παρὰ τὸν Ἰλισὸν καὶ ὁ ναὸς τῶν Καθολικῶν ἐν τῇ ὁδῷ Ἐλευθ. Βενιζέλου.

Ἡ ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ ἀνέγερσις ἐν Κωνσταντινουπόλει τοῦ μεγάλου ναοῦ τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας εἰς τὴν θέσιν τῆς καταστραφείσης κατὰ τὴν Στάσιν τοῦ Νίκα Βασιλικῆς σημειώνει τὴν μετάβασιν ἀπὸ τῆς παλαιοχριστιανικῆς τεχνοτροπίας εἰς τὸν νέον ρυθμόν, τὸν ὄνομασθέντα βραδύτερον Βυζαντινόν.

‘Η Ἄγια Σοφία.’ Αρχιτέκτονες τοῦ ναοῦ ἡσαν οἱ Μικρασιατοὶ Ἑλληνες Ἀνθέμιος καὶ Ἰσιδωρος. Χιλιάδες ἔργατῶν καὶ τεχνιτῶν εἰργάσθησαν ἐπὶ ἔξι ἔτη (532 - 537), ἐδαπανήθησαν δὲ 360 ἑκατομμύρια χρυσῶν δραχμῶν.

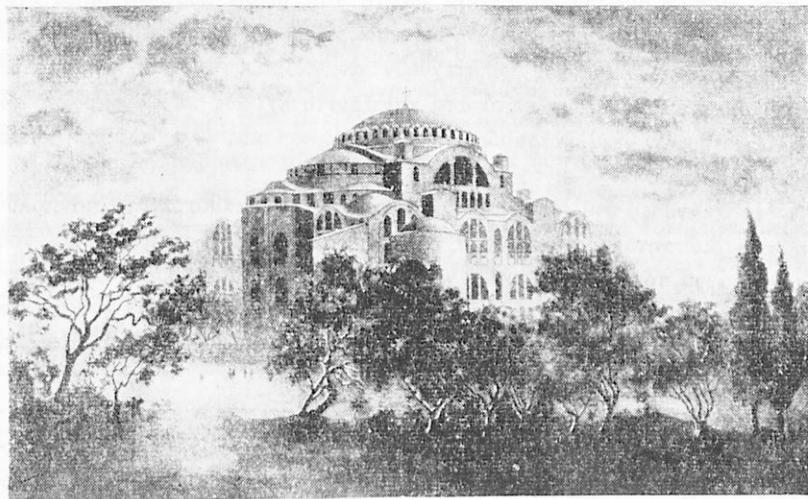
‘Η Ἄγια Σοφία εἶναι ρυθμοῦ σταυροειδοῦς Βασιλικῆς μετὰ τρούλου (θόλου).’ Ο μέγας, εἰς τὸ κέντρον περίπου τοῦ δρυθογωνίου ναοῦ, θόλος στηρίζεται ἐπὶ τεσσάρων κτιστῶν κιόνων (πεσσῶν). αἱ κορυφαὶ τῶν πεσσῶν συνδέονται διὰ τεραστίων ἀψίδων, ἐπὶ τῶν ὅποιων ἐστηρίχθη ἡ κυκλικὴ βάσις (στεφάνη) τοῦ θόλου. Ἐκ τῆς κυκλικῆς βάσεως τοῦ θόλου καὶ κατὰ προέκτασιν τοῦ τοξοειδοῦς ἀνοίγματος τῶν ἀψίδων ἐκφύονται καὶ φθάνουν μέχρι τῶν ἔξωτερικῶν τοίχων τοῦ δρυθογωνίου ναοῦ τέσσαρες θολωταὶ καμάραι (ἡμιθόλια) δίδυμαι εἰς τὴν στέγασιν τοῦ ναοῦ τὸ σχῆμα σταυροῦ.

‘Ο ναὸς ἔχει δύο νάρθηκας, ἔξωνάρθηκα καὶ ἐσωνάρθηκα· ἀπὸ τούτου δι’ ἐννέα μεγαλοπρεπῶν θυρῶν (τῶν ὅποιων αἱ τρεῖς μεσαῖαι ὄνομάζονται «Βασιλικαὶ πύλαι»), εἰσέρχεται τις εἰς τὸν κυρίων ναόν.

‘Η ἐντύπωσις, τὴν ὅποιαν προξενεῖ καὶ σήμερον ἀκόμη τὸ μέγα τοῦτο κακλιτέγγυμα, εἶναι καταπληκτική. Ο ἐπισκέπτης βλέπων πρὸς τὸν θόλον καὶ τὰ ἡμιθόλια, ἀπὸ τὰ παρόθυρα τῶν ὅποιων ἀπλετον φῶς

1. ‘Ο ναὸς τοῦ Ἀγίου Μεγαλομάρτυρος Δημητρίου ἀνηγέρθη τὸ πρῶτον κατὰ τὸν 5ον αἰῶνα. Ἐκτοτε πολλάκις καταστραφεῖς καὶ ἀποκατασταθεῖς εἴχε δικαιοθῆ μέχρι τοῦ 1917, ὅτε κατεστράφη ὑπὸ πυρκαϊδες. Ἀνοικοδομήθησε δύμας καὶ ἀναστηλωθεὶς ἔξι δόλοκλήρου συμφώνως πρὸς τὰ ἀρχαῖα σχέδια ἐπανέκτησε τὴν παλαιὰν ὀραιότητα καὶ λαμπρότητά του. Κάτωθι τοῦ ναοῦ ἐν ὑπογείῳ κρύπτη - στοχὸς ὑπάρχει ὁ παλαιότατος (τοῦ 4ου αἰῶνος) ναΐσκος τοῦ Ἀγίου καὶ παρ’ αὐτὸν μαρμαρίνη λάρναξ - δεξαμενή, ἐν τῇ ὅποιᾳ ἀνέβλυζε τὸ μέρον τοῦ Ἀγίου (ἔξι οὖς καὶ Μυροβλήτης).

καταυγάζει τὸν ναόν, νομίζει ὅτι ἀτενίζει πρὸς τὸν οὐρανὸν καὶ ἡ ψυχὴ του μεταρριῶσται. "Οταν δὲ διεσφύζετο ἀκόμη ὁ θαυμάσιος διάκοσμος τοῦ ἐσωτερικοῦ μὲ τὰ πολύχρωμα μάρμαρα, τὰ μωσαϊκά, τὸν χρυσὸν καὶ τὸν ἄργυρον καὶ τὸν πολυτίμους λίθους, πάντα ταῦτα ἀφηνον ἐκστατικὸν τὸν ἐπισκέπτην. 'Ο σύγχρονος τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἴστορικὸς Προκόπιος γράφει: «Ἐν αὐτῷ ὁ νοῦς πρὸς τὸν Θεὸν ἐπαίρεται, οὐ μαρῷαν πον ἥγονύμενος Αὐτὸν εἴναι ». 'Ο Αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανός, ὅταν εἰσῆλθε κατὰ τὰ ἐγκαίνια εἰς τὸν ναόν, θαυμάθεις ὑπὸ τοῦ κάλλους

‘Ο ραὸς τῆς Ἀγίας Σοφίας, ὃπως ἐκπίσθη ἐπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ

αὐτοῦ ἀνέκραξε: «Νενίκηκά σε, Σολομών », θέλων νὰ δηλώσῃ ὅτι ἡ Ἀγία Σοφία ἦτο λαμπροτέρα τοῦ ναοῦ τοῦ Σολομῶντος.

Εἰς τὴν πρὸ τῆς εἰσόδου τοῦ ναοῦ αὐλὴν ὑπῆρχε κρήνη (φιάλη), ἐπὶ τῆς ὁποίας εἶχε γραφεῖ περίφημος καρκινικὴ ἐπιγραφή:

ΗΙΨΩΝ ΛΗΝΟΜΗΜΑΤΑ ΜΗ ΜΟΗΧΝ ΟΨΙΝ

‘Αναγιγνώσκεται καὶ εὐθέως καὶ ἀντιστρόφως καὶ δίδει τὴν αὐτὴν καὶ εἰς τὰς δύο ἀναγνώσεις ἐντολὴν, τοῦ καθορμοῦ δηλ. ὅχι μόνον τοῦ σώματος, ἀλλὰ καὶ τῆς ψυχῆς πρὸ τῆς εἰσόδου εἰς τὸν ναόν.

Σήμερον ὁ ναὸς τῆς Ἀγίας Σοφίας ἔχει ἀναγνωρισθῆ ὡς Μουσεῖον.

β') Γλυπτικὴ καὶ Ζωγραφικὴ.

Αἱ δύο αὗται καλαὶ τέχναι καλλιεργοῦνται καὶ ἀναπτύσσονται εὐρύτατα, ἀλλὰ χάνουν τὴν αὐτοτέλειάν των καὶ γίνονται θεραπαινίδες τῆς ἀρχιτεκτονικῆς.

Οἱ χριστινοὶ καλλιτέχναι ἀποφεύγουν τὰ περίοπτα γλυπτὰ ἀγάλματα, διότι ἡ διὰ τῆς γλυπτικῆς παράστασις θείων μορφῶν, ὅπως ἐγίνετο ὑπὸ τῶν Ἐθνικῶν - Ἑλλήνων, ἐθεωρεῖτο ἀσέβεια: μόνον ἐπὶ πλακαῖδῃ, ἐπιταφίων κυρίως, φιλοτεχνοῦν ἀναγλύφους μορφὰς ἢ παραστάσεις: διακοσμοῦν δύμας λεπτότατα καὶ ἀριστοτεχικῶς τὰ κιονόκρανα, τὰ πλαίσια θυρῶν καὶ παραθύρων, τὰ θωράκια¹ καὶ ὅλα τὰ μαρμάρινα μέρη τοῦ ναοῦ.

Ἡ ἀκανθίς τοῦ ἑλληνικοῦ κιονοκράνου ἀντικαθίσταται ἀπὸ πολύπλοκον διάτρητον δαντελλωτὴν διακόσμησιν ὅλης τῆς ἐπιφανείας τοῦ κιονοκράνου τῶν χριστιανικῶν ναῶν. Εἰς τὰ πλαίσια θυρῶν καὶ παραθύρων φιλοτεχνοῦνται σταυροί, Ἐλικες, ἀκτινωτοὶ τροχοί. Τὰ θωράκια διακοσμοῦνται μὲν διάφορα φυλλώματα, ἢ κληρικτίδας, φανταστικὰ ζῷα, σταυρούς, ρόδικας² κ.λ.π.

Ἡ χριστινικὴ ζωγραφικὴ δὲν περιορίζεται πλέον εἰς τὰς συμβολικὰς παραστάσεις τῆς προηγουμένης περιόδου. "Ηδη οἱ χριστινοὶ ζωγράφοι φιλοτεχνοῦσιν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῶν τοίχων τῶν ναῶν ἢ ἐπὶ ξυλίνων πινάκων φορητῶν εἰκόνας θείων μορφῶν ἢ παραστάσεις σκηνῶν ἐκ τῆς Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης.

Κύριον χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τῆς ζωγραφικῆς τῆς περιόδου ταύτης εἶναι ὁ πλοῦτος καὶ ἡ ἀρμονία τῶν χρωμάτων, ὡς καὶ ἡ κατανυκτική σεμνότης καὶ ἱερὰ μεγαλοπρέπεια τῶν εἰκονιζομένων μορφῶν.

- Ιδιαιτέρων ἐπιτυχίαν καὶ λαμπρότητα παρουσιάζουν οἱ Φηφιδωταὶ ἢ μωσαϊκαὶ εἰκόνες. Περίημμα ἦσαν τὰ ἐπὶ τοίχων μωσαϊκά τῆς Ἀγίας Σοφίας, τὰ ὄποια δυστυχῶς ἐπεχρίσθησαν δι' ἀσβεστοκονίματος.

1. Θωράκια: εἶναι πλάκες μαρμάριναι καλύπτουσαι τὰ κενὰ τῶν στύλων, δι' τοῦ ἔχοντος τὸ "Ἄγιον Βῆμα" ὅπὸ τῶν κυρίως ναῶν ἢ τὰ κενὰ τῶν κιονῶν εἰς τὸ οὐπερόδιον κ.λ.π.

2. Ρόδικας: συγῆμα ρόδου μὲν ἀνοικτὰ φύλλα.

μετά τὴν "Αλωσιν, ἐλάχιστα δὲ ἐξ αὐτῶν ἔχουν «ἀποκαλυφθῆ» δι' ἐπιπόνου καὶ προσεκτικῆς ἐργασίας εἰδικῶν τεχνικῶν καὶ ἀρχαιολόγων.

43. Τὰ ἥθη τῶν Χριστιανῶν κατὰ τὴν Β' περίοδον.

Τὰ ἥθη τῶν χριστιανῶν δὲν διατηροῦνται τόσον ἀγράν, ὅπως ἡσαν κατὰ τὴν προηγουμένην περίοδον. Πολλοὶ Ἐθνικοὶ μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ κράτους ἀνάληψιν προστασίας τοῦ χριστιανισμοῦ ἐγίνοντο χριστιανοὶ ὅχι ἐξ ἀγάπης πρὸς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' ἐξ ἴδιωτελείας καὶ ὑπολογισμοῦ. Εἰς τὴν χαλάρωσιν τῆς ἀγνότητος τῶν ἥθων πολὺ συνετέλεσε καὶ ἡ ἀνάμειξις τοῦ λαοῦ εἰς τὰς θρησκευτικὰς συζητήσεις. Τοῦτο προσκάλεσεν ἀδιαφορίαν καὶ ψυχρότηταν ἡ ὑποκρισίαν πρὸς τὴν πίστιν, σφροδρὸν δὲ πάθη καὶ μῖσος πρὸς τοὺς ἀντιφρονοῦντας.

Ἡ Ἐκκλησία προσεπάθει νὰ βελτιώσῃ τὰ ἥθη διὰ διαφόρων μέσων καὶ μάλιστα διὰ τῆς αὐστηρᾶς τηρήσεως τῶν κανόνων μετανοίας. Οἱ Ἐπίσκοποι διέθετον τὰ εἰσοδήματά των ἢ τὰ εἰσοδήματα τῶν ἐπισκοπῶν καὶ τὰ ἀφερώματα πολλάκις τῶν ναῶν ὑπὲρ τῶν πτωχῶν, τῶν ἀσθενῶν, τῆς ἔξκυροτες δούλων ἢ αἰχμαλώτων. Κατὰ τοὺς σεισμοὺς ἢ τὰς ἐπιδημίας ἡ Ἐκκλησία περιέθαλπε τοὺς πάσχοντας καὶ εἰς αὐτὴν κατέφευγον οἱ καταδιωκόμενοι, διὰ νὰ εὕρουν προστασίαν.

Μοναχικὸς Βίος. Τὴν ἥθικὴν αὐστηρότητα τῶν πρώτων χριστιανικῶν χρόνων εὑρίσκομεν κατὰ τὴν περίοδον ταύτην εἰς τὸν μοναχὸν βίον.

Ίδρυτὴς τοῦ μοναχικοῦ βίου ἦτο, ὁς γνωρίζομεν, ὁ Μέγας Ἀντώνιος. Οἱ μοναχοὶ ἔζων κατ' ἀρχὰς κεχωρισμένως εἰς καλύβας ἢ κελλία. Ὁ μαθητὴς τοῦ Μ. Ἀντωνίου **Παχώμιος** ἔδρυσε κοινόβια μοναστήρια καὶ ἐσυστηματοποίησε τὸν κοινοβιακὸν βίον τῶν μοναχῶν ὑποχρεώσας τούτους νὰ ζῶσι καθ' ὥρισμένους κανόνας. Τὸ μοναστήριον τὸ ὄποιον ἔδρυσεν εἰς τὴν νῆσον Ταβέννην τοῦ Νείλου ποταμοῦ εἶχεν 7 γιλιάδας μοναχούς.

Εἰς τὴν βελτίωσιν τοῦ μοναχικοῦ βίου συνετέλεσαν καὶ τὰ σχετικὰ συγγράμματα τῶν ἐκκλησιαστικῶν Πατέρων, μάλιστα δὲ τοῦ Ἰσιδώρου Πηγησούσιώτου καὶ τοῦ Μεγάλου Βασίλειον. Ὁ Μ. Βασίλειος ηύτυχησε νὰ ἔῃ 80.000 μοναχούς νὰ ζῶσι κατὰ τὰς ἴδιας του ἀσκητικὰς διατάξεις.

Ἐν τούτοις πολλοὶ μοναχοὶ - ἀσκηταὶ ἐξηκολούθουν νὰ ζῶσι μόνοι

των εἰς τὰς ἑρήμους. Μερικοὶ ἔζησαν ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐπάνω εἰς στύλους (κίονας), ὅπως ὁ Συμεὼν ὁ Στυλίτης. Κέντρον τοῦ μοναχικοῦ βίου εἶναι κατ' ἀρχὰς ἡ Αἴγυπτος, ἔπειτα δὲ διεδόθη ὁ μοναχικὸς βίος εἰς Παλαιστίνην καὶ Συρίαν καὶ γενικῶς εἰς ὅλην τὴν Ἀνατολήν.

Αἱ κυριώτεραι ἀρέται τῶν μοναχῶν ἦσαν ἡ πενία, ἡ ὑπακοὴ καὶ ὁ ἀγνός βίος. Ἡ σχολοῦντο εἰς τὴν γεωργίαν κατ' ἀρχὰς, ἀλλὰ πολὺ γρήγορα τὰ μοναστήρια ἔγιναν κέντρα θεολογικῆς παιδείας καὶ εἰς αὐτὰ ἔξεπαιδεύθησαν ἔξοχοι κήρυκες τῶν ἀλληθειῶν τοῦ Εὐαγγελίου.

Εἰς τὴν Δύσιν ὁ μοναχικὸς βίος ἔγινε γνωστὸς διὰ τοῦ Μ. Ἀθανασίου. Διεδόθη ἀμέσως καὶ ὑπεστηρίχθη ὑπὸ τῶν Λατίνων Πατέρων Ἀμβροσίου, Αὐγουστίνου κ.ἄ. Κατὰ τὸν ΣΤ' αἰῶνα ὁ μοναχὸς Βενέδικτος μετερρύθμισε τὸν μοναχικὸν βίον τῆς Δύσεως προσαρμόσας αὐτὸν πρὸς τὰς ἐπικρατούσας ἐκεῖ συνθήκας. Εἰς τὴν Δύσιν ἰδρύθησαν βραδύτερον διάφορα μοναχικὰ τάγματα μὲν ἰδιαιτέρους ἔκαστον κανόνας λειτουργίας καὶ ἀσκήσεις.

Οἱ μοναχοὶ ἐγίνοντο πολὺ συχνὰ ιεραπόστολοι καὶ ἔκαμψον μακρινὰς πορείας πρὸς ἔξαπλωσιν τοῦ χριστιανισμοῦ. Ἀντέγραφον ἐπίσης παλαιὰ χειρόγραφα καὶ διέσωσαν οὕτω τὸν πνευματικὸν θησαυρὸν τῆς ἀρχαιότητος.

Δὲν ἐγίνοντο μόνον ἄνδρες μοναχοί. Καὶ γυναικεῖς ἐπίσης ἀπεσύροντο τῆς κοσμικῆς ζωῆς καὶ ἤρχισαν νὰ ἰδρύωνται μοναστήρια γυναικῶν μοναχῶν, αἱ ὅποιαι ἔζων ἐν προσευχῇ καὶ μελέτῃ.

44. Σχέσεις Ἐκκλησίας καὶ Κράτους.

Ἄπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ ὁριστικοῦ χωρισμοῦ τῆς αὐτοκρατορίας εἰς δύο κράτη, Ἀνατολικὸν καὶ Δυτικόν, ἀρχίζει καὶ ἡ διάκρισις τῆς Ἐκκλησίας εἰς Ἀνατολικὴν καὶ Δυτικὴν. Ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία ἀγωνίζεται νὰ ἐκχριστιανίσῃ τοὺς βαρβαρικοὺς λαούς, οἱ ὅποιοι κατακλύζουν τὴν δυτικὴν Εύρωπην, καὶ ἀποκτᾶ μεγάλην ἐπιρροὴν εἰς τὰ ἰδρυθέντα ἐκεῖ βαρβαρικὰ κράτη.

Ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία ἔχει ἐπίσης μεγάλην ἐπιρροὴν ἐπὶ τοῦ κράτους καὶ στενωτάτην μετ' αὐτοῦ σχέσιν.

Ο αὐτοκράτωρ ἐμερίμνα μετὰ τῶν Πατριαρχῶν διὰ τὴν ἔξυψωσιν τοῦ κλήρου καὶ τὴν ἐδραίωσιν καὶ ἔξαπλωσιν τῆς πίστεως. Ἐπεκάρωντες τὰς ἀποφάσεις τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων καὶ ἔκαμψεν αὐτὰς νόμους

τοῦ κράτους. "Αφηγεν ἀφορολόγητον τὴν Ἐκκλησιαστικὴν περιουσίαν, ἡ δὲ διαχείρισις τῶν εἰσοδημάτων τῆς ἦτο εἰς χεῖρας τῶν Ἐπισκόπων.

"Ο Πατριάρχης ἐξ ἀλλου ἔστεφεν ἐν θρησκευτικῇ τελετῇ (ἀπὸ τοῦ 457) τοὺς αὐτοκράτορας εἰς τὴν Ἀγίαν Σοφίαν, ηὐλόγει δὲ αὐτοὺς καὶ τὰ στρατεύματα ὅταν ἀπήρχοντο εἰς πόλεμον. Ἡ σημαία τοῦ στρατοῦ εἶχεν ἐπ' αὐτῆς τὸν Σταυρόν, ὁ δποῖος ἐσυμβόλιζεν ἐκεῖ τὸν ἀδιάρρηκτον σύνδεσμον τῆς πίστεως πρὸς τὴν πατρίδα. Οἱ ἔχθροι τῆς πατρίδος ἦσαν καὶ ἔχθροι τῆς πίστεως. Ἡ ἑνότης αὕτη τῆς πίστεως καὶ τῆς πατρίδος ἔσωσε τὸ κράτος καὶ τὸ Ἐθνος μας.

Μερικοὶ αὐτοκράτορες ἔκαμψαν ἐνίστε κατάχρησιν τῆς δυνάμεώς των ἀναμειγνύόμενοι καὶ εἰς τὰ τῆς Ἐκκλησίας. Αὕτη δμως δὲν ὑπέκυπτε συνήθως εἰς τὰς ἀξιώσεις τῶν αὐτοκρατόρων, καὶ μάλιστα ὅταν Πατριάρχαι ἦσαν ἄνθρωποι ισχυρᾶς θελήσεως καὶ ἀποφασιστικοῦ χαρακτῆρος.

45. Ἐξάπλωσις τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἡ χριστιανικὴ διδασκαλία διαδίδεται καὶ ὁ χριστιανισμὸς ἔξαπλοῦται εἰς ὅλον τὸν γνωστὸν τότε κόσμον. Ἡ διάδοσις γίνεται διὰ μοναχῶν καὶ ἀσκητῶν, οἱ δποῖοι μεταβάλλονται εἰς πραγματικοὺς ιεραποστόλους. Χριστιανοὶ ἐπίσης αἰχμάλωτοι ἐκχριστιανισθέντες καὶ ἐπανελθόντες εἰς τὰς πατρίδας των ἐκήρυξαν τὸ Εὐαγγέλιον καὶ διέδιδον τὰς ἀληθείας του. Ἐμποροὶ τέλος χριστιανοὶ μεταβαίνοντες εἰς μακρινὰς χώρας διέδιδον καὶ οὗτοι τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν. Διὰ πάντας τούτους τοὺς λόγους ἡ ἔξαπλωσις τοῦ χριστιανισμοῦ ἔναι πολὺ μεγάλη.

Εἰς τὴν Δύσιν ἰδρύθησαν πολὺ ἐνωρίς, ὅπως γνωρίζομεν, χριστιανικαὶ Ἐκκλησίαι εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ Βόρειον Ἀφρικήν, εἰς τὴν Γαλατίαν καὶ Ἰσπανίαν καὶ Βρετανίαν. Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν μεγάλων ἐπιδρομῶν (τὸν Ε' καὶ ΣΤ' αἰώνα) αἱ Ἐκκλησίαι τῆς Δύσεως εἶχον τόσον ἐδραιωθῆ, ὥστε ἀναλαμβάνουν τὸ βαρύν ἔργον τοῦ ἐκχριστιανισμοῦ καὶ ἐκπολιτισμοῦ ἐπομένως τῶν βαρβάρων, οἱ δποῖοι ἐγκατεστάθησαν ἐκεῖ καὶ ἴδρυσαν νέα κράτη. Πρῶτοι δέχονται τὸν χριστιανισμὸν οἱ Βησιγότθοι εἰς τὴν Ἰσπανίαν καὶ οἱ Ὀστρογότθοι εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἀκολουθοῦν οἱ Λογγοβάρδοι εἰς ἄνω Ἰταλίαν καὶ οἱ Φράγκοι εἰς Γαλατίαν. Βραδύτερον ἐκχριστιανίζονται οἱ Ἰρλανδοὶ καὶ οἱ Ἀγγλοσάξωνες, οἱ Ὀλλανδοί, οἱ Δανοὶ καὶ οἱ Σκανδιναβικοὶ λαοί.

Περὶ τὰ τέλη τῆς περιόδου ταύτης ὅλοι σχεδὸν οἱ λαοὶ τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης εἶχον δεχθῆ τὸν χριστιανισμόν.

Εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἡ διάδοσις τῶν χριστιανικῶν ἀληθειῶν κατὰ τὸν Ε' καὶ ΣΤ' αἰῶνα προχωρεῖ μὲ ταχύτατον ρυθμόν. Τὸ Εὐαγγέλιον κηρύσσεται εἰς τὴν Ἀρμενίαν καὶ τὴν Περσίαν, τὰς Ἰνδίας καὶ τὴν Ἀραβίαν καὶ τὴν Ἀβησσυνίαν. Ιεραπόστολοι φθάνουν μέχρι τῆς Κίνας.

Εἰς τὴν Ἀσίαν ὅμως καὶ εἰς τὴν Ἀφρικὴν ὁ χριστιανισμὸς δὲν κατέστη δυνατὸν νὰ ἐπικρατήσῃ τελικῶς. Οἱ λαοὶ εἰς τὰς ἡπείρους ταύτας ἥσκαν ἀμόρφωτοι καὶ ἀπαράσκευοι νὰ δεγθῶσι πνευματικὴν θρησκείαν, οὐαὶ ἡ χριστιανική. Εἶχον συνθήσει καὶ ἥθελον δρατούς θεούς (εἰδωλα) καὶ λατρείαν δι' ὑλικῶν καὶ αἴματηρῶν θυσιῶν. Ἐπερίμεναν ὑλικάς ἀπολαύσεις εἰς τὴν ἔλλην ζωὴν καὶ δὲν ἤδυναντο νὰ ἔννοήσουν τὸ κήρυγμα τῆς ισότητος.

“Ἄλλος ἐπίσης σοβαρὸς λόγος διὰ τὴν μὴ ἐπικράτησιν τοῦ χριστιανισμοῦ εἰς τὰς χώρας ταύτας εἶναι ἡ ἐμφάνισις καὶ ταχυτάτη ἔξαπλωσις μιᾶς νέας θρησκείας, τοῦ **Μωαμεθανισμοῦ**. Ἡ νέα αὕτη θρησκεία ἐκηρύχθη εἰς τὴν Ἀραβίαν ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ. Ἐντὸς δὲν ὅλοι οἱ “Ἀραβεῖς ἔγιναν φανατικοὶ **Μωαμεθανοὶ** καὶ ἀμέσως μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μωάμεθ (632) ἔξωρμησαν ἀπὸ τὴν χερσόνησον αὐτῶν, διὰ νὰ διαδώσουν τὴν νέαν πίστιν εἰς ὅλον τὸν κόσμον. Ἡ κατάκτησις τῶν γειτονικῶν χωρῶν Συρίας, Περσίας, Αἰγύπτου καὶ ἡ ἐπικράτησις εἰς αὐτὰς τοῦ Μωαμεθανισμοῦ ἔγινε ταχύτατα, μέχρι τέλους δὲ τοῦ Ζ' αἰῶνος οἱ “Ἀραβεῖς εἶχον ἴδρυσει ἰσχυρὰ κράτη (Καλιφᾶτα)¹ εἰς Ἀσίαν (Δαμασκὸς καὶ Βαγδάτη), εἰς Ἀφρικὴν (Κάιρον) καὶ, βραδύτερον, εἰς Ἰσπανίαν (Κορδούν).

Ἡ Μωαμεθανικὴ θρησκεία εἶναι μεῖγμα θρησκευτικῶν ἰδεῶν: ἴουδαικῆς, χριστιανικῆς καὶ παλαιᾶς ἀραβικῆς θρησκείας. Διδάσκει ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι εῖς, αἰώνιος, πάνσοφος καὶ παντοδύναμος, οἱ δὲ ἀνθρώποι εἶναι δοῦλοι τοῦ Θεοῦ: «Ἐίς ὁ Θεός, ὁ Ἄλλος, καὶ προφήτης αὐτοῦ Μωάμεθ». Ὁ Μωασῆς καὶ ὁ Χριστὸς εἶναι καὶ αὐτοὶ προφῆται, ἀλλὰ παρεμόρφωσαν τὴν ἀληθινὴν πίστιν, τὴν ὅποιαν ἥθεται νὰ ἀποκαταστήσῃ ὁ Μωάμεθ. Παραδέχεται τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς καὶ διδάσκει ὅτι εἰς τὸν Παράδεισον αἱ ψυχαὶ τῶν πιστῶν θὰ ἔχουν ὅλας τὰς ὑλικὰς ἀπολαύσεις.

1. Καλίφης: τοποθερητής τοῦ Προφήτου.

Διδάσκει τέλος ότι ο Ἰηνθρωπος, αἱ πράξεις δηλαδὴ καὶ ἡ ζωὴ του, εἴναι πρωριτισμέναι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ (κισμέτ = πεπρωμένον).

‘Ο Μωάμεθ ἐπέβαλεν εἰς τοὺς πιστοὺς ὡς καθήκοντα :

1) τὴν προσευχήν* αὔτη πρέπει νὰ γίνεται πεντάκις τῆς ἡμέρας μὲ τὸ πρόσωπον ἐστραμμένον πρὸς τὴν διεύθυνσιν τῆς ἵερᾶς πόλεως Μέκκας εἰς πάντα τόπον ἢ μέσα εἰς ναοὺς (τζαμιά): τῆς προσευχῆς πρέπει νὰ προηγήται καθαριμὸς δι’ ὕδατος τῶν χειρῶν καὶ ποδῶν.

2) τὴν νηστείαν κατὰ τὸν μῆνα Ραμαζάνι αὔτη ἐγίνετο μόνον τὴν ἡμέραν· τὴν νύκτα ἐπετρέπετο πᾶσα τροφὴ καὶ διασκέδασις· ἀπηγορεύετο νὰ τρώγουν χοιρινὸν κρέας καὶ νὰ πίνουν οἶνον.

3) τὴν ἔλεημοσύνην πρὸς τοὺς πάσχοντας καὶ

4) τὴν ἐπίσκεψιν τῆς ἵερᾶς πόλεως Μέκκας, ὅπου ὑπάρχει ὁ οὐρανοπετὴς ἵερὸς λίθος Καάβα.

‘Η ὅλη διδασκαλία τοῦ Μωάμεθ περιέχεται εἰς τὸ ἱερὸν βιβλίον τῶν Μωαμεθανῶν Κοράνιον, τὸ ὅποῖον, δπως πιστεύουν, εἴναι ἀντίγραφον πρωτοτύπου ὑπάρχοντος εἰς τὸν Οὐρανόν.

‘Ο Μωαμεθανισμὸς ἢ Ἰσλαμισμὸς (ἀπὸ τὴν λέξιν Ἰσλάם = ἀφοσίωσις εἰς τὸν Θεόν) ἢ Μουσουλμανισμὸς (Μουσλίμ = ἀφωσιωμένος) ἐπεκράτησεν εὐκόλως εἰς τοὺς ἀμορφώτους λαούς τῆς Ἀσίας καὶ Ἀφρικῆς ἀριθμεῖ δὲ σήμερον περὶ τὸ 250 ἑκατομμύρια πιστῶν εἰς Τουρκίαν, Συρίαν, Ἀραβίαν, Αἴγυπτον, Περσίαν, Τουρκεστάν καὶ Ἀφγανιστάν, Κίναν καὶ Ἰνδίας (Πακιστάν).

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΡΙΤΗ

ΑΠΟ ΤΟΥ ΣΧΙΣΜΑΤΟΣ ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΑΛΩΣΕΩΣ (867 - 1453)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΝΑΤΟΝ

ΤΟ ΣΧΙΣΜΑ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

46. Τὰ αἴτια τοῦ Σχίσματος.

Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην συνετελέσθη τὸ θλιβερὸν γεγονός τοῦ χωρισμοῦ τῆς Δυτικῆς ἡ Παπικῆς ἐκκλησίας ἀπὸ τῆς μᾶς ἀγίας καὶ καθολικῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, τὸ κοινῶς λεγόμενον σχίσμα.

Τὰ βαθύτερα αἴτια τοῦ σχίσματος εἶναι ἡ ἀξίωσις τοῦ Πάπα τῆς Ρώμης, περὶ ἀναγνωρίσεως εἰς αὐτὸν ἀπολύτου κυριαρχίας ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας. Τὴν ἀξίωσιν ταύτην ἐστήριξεν ὁ Πάπας πρῶτον εἰς τὰ «πρεσβεῖα τιμῆς», τὰ ὄποια ἀνεγνώριζον οἱ ἄλλοι Πατριάρχαι εἰς αὐτόν, ὡς ἐπίσκοπον τῆς παλαιᾶς πρωτευούσης. 'Ο Πάπας Λέων ὁ Α', ὅταν ἡ Δ' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος (451) ἀνεγνώρισε καὶ εἰς τὸν ἀρχιεπίσκοπον Κωνσταντινουπόλεως ἵσα πρὸς αὐτὸν «πρεσβεῖα τιμῆς» διεμαρτυρήθη ἐντόνως διεκδικῶν ὑπὲρ ἔκυτοῦ τὴν πρώτην ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τιμῆν.

Τὰς περὶ πρωτείου τοῦ Πάπα ἀντιλήψεις ταύτας ἐπεξέτειναν κατόπιν εἰς ἀξίωσιν πραγματικῆς ἔξουσίας ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἐπιχειρήσαντες μάλιστα νὰ τὴν θεμελιώσουν ἐπὶ τῆς Ἀγίας Γραφῆς. Ἰσχυρίζοντο δὴ, ὅτι ἀνήκει ἡ ἔξουσία αὕτη εἰς τὸν Πάπαν ὡς διάδοχον ἐν τῷ ἐπισκοπικῷ θρόνῳ τῆς Ρώμης τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου, ὃ ὄποιος ἔδρυσε τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ρώμης καὶ διετέλεσε πρῶτος ἐπίσκοπος αὐτῆς. 'Ο δὲ Πέτρος, ἔλεγον, εἶναι ὁ πρῶτος τῶν Ἀποστόλων, ὁ θεμελιωτὴς τῆς ἐκκλησίας, διότι πρὸς αὐτὸν εἶπεν ὁ Κύριος: «Σὺ εἶ Πέτρος καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ

πέτρα οἰκοδομήσω μον τὴν ἐκκλησίαν καὶ πύλαι ἄδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς» (Ματθ. ΙΣΤ', 18).

‘Αλλὰ ἡ ἀληθής ἔννοια τῆς Εὐαγγελικῆς αὐτῆς περικοπῆς εἶναι ὅτι ἡ εἰς τὸν Χριστὸν ὁς Γίδων τοῦ Θεοῦ σταθερὰ πίστις θὰ χρησιμεύσῃ ὡς θεμέλιον τῆς Ἐκκλησίας, τὴν ὅποιαν τίποτε δὲν δύναται νὰ κλονίσῃ.’ Επειτα οὕτε πρῶτος μεταξὺ τῶν Ἀποστόλων εἶναι δ' Ἀπόστολος Πέτρος, διότι ὅλοι εἶναι ἵσοι, οὕτε ἴδρυσε τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ρώμης, διότι αὕτη ἴδρυθη ὑπὸ χριστιανῶν ἐμπόρων καὶ πρὸ τῆς ἀφίξεως τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, ὅστις προηγήθη τοῦ Πέτρου· οὕτε καὶ Ἐπίσκοποι μιᾶς πόλεως ἔγιναν Ἀπόστολοι, διότι ἔφευγον ἀπὸ χώρας εἰς χώραν πρὸς διάδοσιν τοῦ Εὐαγγελίου. Καὶ αὐτοὶ ἀλλωστε οἱ Πατέρες καὶ Διδάσκαλοι τῆς Δύσεως Ἀμβρόσιος καὶ Αὐγουστῖνος δὲν παρεδέχοντο ὅτι δ' Πέτρος ἦτο ἴδρυτης τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρώμης.

Ἐν τούτοις οἱ Πάπαι λόγῳ τοῦ κύρους, τὸ ὄποιον ἀπέκτησαν, ἐπέβαλον τὰς ἀξιώσεις των περὶ κυριαρχίας ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ εἰς ὅλην τὴν Δύσιν χωρὶς μεγάλην δυσκολίαν. Ἐπεδίωκον λοιπὸν νὰ ἐπεκτείνουν καὶ εἰς τὴν Ἀνατολὴν τὴν ἔξουσίαν ταύτην.

47. Ἀφορμὴ καὶ ἀρχὴ τοῦ Σχίσματος.

‘Αφορμὴν διὰ τὴν προβολὴν τῆς ἀξιώσεως τοῦ Πάπα περὶ ὑποταγῆς εἰς αὐτὸν καὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολῆς ἐδωσεν ἡ ἄνοδος εἰς τὸν ἀρχιεπισκοπικὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως τοῦ Πατριάρχου Φωτίου.

‘Ο Φώτιος κατήγετο ἔξ έπισήμου οἰκογενείας. Εἶχε τὸ ἀξιωμα τοῦ ἀρχιγραμματέως τοῦ αὐτοκράτορος Μιχαὴλ τοῦ Γ' (842 - 867), ἦτο εὐσεβὴς καὶ χρηστὸς ἀνθρώπως καὶ εἶχε θαυμαστὴν φιλοσοφικὴν καὶ θεολογικὴν μόρφωσιν. Κατὰ τὸ ἔτος 857 ἐκλήθη δ' Φώτιος νὰ ἀντικαταστήσῃ τὸν Πατριάρχην Ἰγνάτιον, ὅστις ἐλθὼν εἰς σύγκρουσιν πρὸς τὸν πανίσχυρον θεῖον τοῦ αὐτοκράτορος Βάρδαν ἐξωρίσθη καὶ ὑπεγρεώθη νὰ παραιτηθῇ. ‘Ο Φώτιος ἐδίστασε κατ' ἀρχὰς νὰ ἀναλάβῃ τὰς βαρείας ὑποχρεώσεις τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ ὑπεγρήσε τελικῶς πρὸ τῆς ἐπιμόνου ἀπαιτήσεως τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τοῦ κλήρου. Ἐντὸς πέντε ἡμερῶν ἀγῆλθεν ὅλα τὰ ιερατικὰ ἀξιώματα καὶ τὴν 25ην Δεκεμβρίου τοῦ 857 προεχειρίσθη καὶ ἐγκατεστάθη εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον, τοπικὴ δὲ σύνοδος ἐπεκύρωσε τὴν ἐκλογὴν του.

Τὴν ἄνοδον τοῦ Φωτίου εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον ἀνήγγειλεν

διαύτοκράτωρ δι' ἐπιστολῆς του και ὁ ἔδιος ὁ Φώτιος διὰ τῶν λεγομένων «κανονικῶν γραμμάτων» κατὰ τὰ εἰωθότα πρὸς τοὺς ἄλλους Πατριάρχας και πρὸς τὸν Πάπαν. Συγχρόνως ἐκάλουν αὐτοὺς νὰ μετάσχουν εἰς Σύνοδον μέλουσαν νὰ συνέληθη τὸ 861 πρὸς ἐκκαθάρισιν τῶν ἐκ τῆς λήξεως τῆς εἰκονομαχίας προκυψάντων ζητημάτων.

Πάπας Ρώμης ἦτο τότε ὁ ὑπερήφανος και δεσποτικὸς Νικόλαος ὁ Α'. Πρὸς τοῦτον εἶχον καταφύγει φίλοι τοῦ πρώην Πατριάρχου Ἰγνατίου ζητοῦντες τὴν ὑποστήριξιν του διὰ τὴν ἐπαναφορὰν αὐτοῦ εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον. 'Ο Νικόλαος εὗρε κατάλληλον τὴν εὐκαιρίαν διὰ τὴν ἐπέμβασίν του εἰς τὰ πράγματα τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολῆς.

'Απέστειλε λοιπὸν δύο ἀντιπροσώπους εἰς τὴν Σύνοδον μὲ ἐπιστολὰς πρὸς τὸν αὐτοκράτορα και τὸν Φώτιον. Διὰ τῶν ἐπιστολῶν του κατέκρινε τὴν ἐπικυρώσασαν τὴν ἐκλογὴν τοῦ Φωτίου «ἀνευ τῆς εἰδήσεως αὐτοῦ» Σύνοδον και τὸν Φώτιον διὰ τὴν ἀντικανονικήν, ως ἔλεγεν, ἀθρόαν ἀπὸ λαϊκοῦ εἰς ἀρχιερέα προσαγωγήν του.

'Η Σύνοδος, εἰς τὴν ὅποιαν μετέσχον και οἱ δύο ἀπεσταλμένοι τοῦ Πάπα Ροδοάλδος και Ζαχαρίας και ἀντιπρόσωποι ὅλων τῶν ἄλλων Πατριαρχῶν, συνήλθεν εἰς τὸν ναὸν τῶν Ἅγιων Ἀποστόλων τὸ 861. 'Επεκύρωσε τὴν ἐκλογὴν τοῦ Φωτίου και καθήρεσε τὸν Ἰγνάτιον ἀρνηθέντα νὰ ὑποβάλῃ τὴν παραίτησίν του. Τὰ πρακτικὰ τῆς Συνόδου, ὑπογεγραμμένα και ὑπὸ τῶν δύο ἐκπροσώπων τοῦ πάπα, ἀπεστάλησαν και εἰς αὐτὸν. 'Αλλ' ὁ Πάπας πλήρης δργῆς συνεκάλεσε σύνοδον εἰς Ρώμην τὸ 863, ἥτις τοὺς μὲν δύο ἀντιπροσώπους τοὺς ὑπογράψαντας τὰ πρακτικὰ καθήρεσε και ἐξώρισε, τὸν δὲ Φώτιον ἀφώρισε και καθήρεσε τοῦ θρόνου ἀνεγνώρισε τέλος ως κανονικὸν Πατριάρχη τὸν Ἰγνάτιον και ἀνεθεμάτισε πάντας τοὺς ἀντιπράττοντας εἰς τὴν θέλησιν τοῦ Πάπα, ως ἔχοντος τὸ ἀξίωμα τοῦ ἡγεμόνος τῶν Ἀποστόλων Πέτρου και ὡς δργάνου τοῦ Ἅγιου Πνεύματος και «διὰ θείου κύρους περιβεβλημένου».

'Η πρώτη αὕτη σοβαρὰ διάστασις μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν ἔγινε μεγαλυτέρα λόγῳ μιᾶς νέας αὐθαιρέτου ἐπεμβάσεως τοῦ πάπα εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα τῆς Ἀνατολῆς. Εἰς τὴν Βουλγαρίαν κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν εἶχεν ἐξαπλωθῆ τόσον πολὺ διαχριστιανισμὸς διὰ τῶν ἐνεργειῶν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κωνσταντινούπολεως, ώστε και ὁ βασιλεὺς τῶν Βουλγάρων Βόγορις εἶχε βαπτισθῆ και εἶχε λάβει τὸ δνομα Μιχαὴλ πρὸς τιμὴν τοῦ ἀναδόχου του αὐτοκράτορος. 'Ο Φώ-

τιος εἶχε στείλει εἰς Βουλγαρίαν ιερεῖς καὶ ἐπισκόπους πρὸς ρύθμισιν τῶν ζητημάτων τῆς Ἐκκλησίας. Τότε δύος καὶ ὁ Πάπας ἔστειλεν ἀπεσταλμένους εἰς Βουλγαρίαν καὶ ἐπεισ τὸν Βόγοριν νὰ ἐκδιώξῃ τοὺς ἐπισκόπους καὶ ιερεῖς τοῦ Πατριαρχείου, μὲ τὴν δικαιολογίαν ὅτι λόγῳ τῆς θρησκευτικῆς ἑξαρτήσεως ἐκ τοῦ Πατριαρχείου θὰ ἐκινδύνευε καὶ ἡ πολιτικὴ ἀνεξαρτησία τῆς χώρας του. Οἱ Λατίνοι κληρικοί, οἱ δύοις ἀντικατέστησαν τοὺς τοῦ Πατριαρχείου, ἐδίδασκον εἰς τοὺς Βουλγάρους γριοτιανούς καὶ δλας τὰς κακοδοξίας, τὰς δύοις εἶχεν εἰσαγάγει εἰς τὴν πίστιν καὶ τὴν λατρείαν ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία. Διεκήρυσσον προσέτι ὅτι ὁ Φώτιος δὲν εἶναι κανονικὸς καὶ νόμιμος Πατριάρχης.

Ἡ ἐπέμβασις αὕτη τοῦ Πάπα εἰς χώραν ἀνήκουσαν ἐκκλησιαστικῶς εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον δυσηρέστησε πολὺ δλους τοὺς κληρικοὺς τῆς Ἀνατολῆς. Ὁ Φώτιος συνεκόλεσεν εἰς Κωνσταντινούπολιν τὸ 867 Σύνοδον, εἰς τὴν δύοιαν παρέστησαν 1000 ἐπίσκοποι καὶ κατωτέρων βαθμῶν κληρικοί, ὡς καὶ ἀντιπρόσωποι τῶν ἄλλων Πατριαρχῶν τῆς Ἀνατολῆς. Συνεζητήθη ἐν τῇ Συνόδῳ ὅχι μόνον τὸ Βουλγαρικὸν ζήτημα, ἀλλὰ καὶ τὸ ζήτημα τῶν κακοδόξων νεοδιδασκαλιῶν τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας. Τοιαῦται ἦσαν: 1) προσθήκη εἰς τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως ὅτι τὸ "Ἄγιον Πνεῦμα ἐκπορεύεται καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ (Filioque)." 2) ἡ τέλεσις τοῦ βαπτίσματος διὰ ραντίσματος μόνον· 3) ἡ ἐπιβολὴ τῆς ἀγκαμίας τοῦ κλήρου καὶ τῆς νηστείας τοῦ Σαββάτου· 4) ἡ εἰσαγωγὴ τῆς Λατινικῆς γλώσσης εἰς τὴν λατρείαν κ. ἄ.

Ἡ Σύνοδος κατεδίκασε πανηγυρικῶς τὸν Πάπαν διὰ τὴν ἐπέμβασιν εἰς Βουλγαρίαν, ἀνθεμάτισε δὲ αὐτὸν διὰ τὰς κακοδόξους νεοδιδασκαλίας του.

Ἡ ἀρχὴ τοῦ σχίσματος ἔγινε.

48. Τὸ Σχίσμα γίνεται δριστικόν.

Κατὰ τὸ αὐτὸ δέκατον 867 ἀνῆλθεν εἰς τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὁ Βασίλειος Α' ὁ Μακεδών, τὸν δὲ Πάπαν Νικόλαον ἀποθανόντα διεδέχθη ὁ Ἀδριανὸς ὁ Β'. Ὁ αὐτοκράτωρ Βασίλειος θέλων νὰ περιποιηθῇ τὸν πάπαν διὰ πολιτικοὺς λόγους ἑξώρισε τὸν Φώτιον, ἐπανέφερε τὸν Ἰγνάτιον εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον καὶ ἔγραψεν εἰς τὸν Πάπαν παρακαλῶν νὰ στείλῃ καὶ αὐτὸς ἀντιπροσώπους εἰς νέαν Σύνοδον πρὸς ρύθμισιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων.

‘Η Σύνοδος συνῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν τὸ 869 παρισταμένων ἀντιπροσώπων τοῦ Πάπα καὶ 100 ἐν ὅλῳ ἐκ τῶν ὑπερεξακοσίων ἐπισκόπων τῆς Ἀνατολῆς. ‘Η Σύνοδος κατεδίκασε τὸν Φώτιον καὶ ἀνεγνώρισε τὸ πρωτεῖον τοῦ Πάπα. ‘Ἐν τούτοις τὸ ζήτημα τῆς Βουλγαρίας, ἡ ὄποια ἐπανῆλθεν ἐν τῷ μεταξὺ ὑπὸ τὴν ἔξαρτησιν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, δὲν ἐλύθη κατὰ τὰς ἀξιώσεις τοῦ Πάπα, πολλοὶ δὲ ἐπίσκοποι ἀναγκασθέντες νὰ ὑπογράψουν διὰ τῆς βίας τὰ πρακτικὰ τῆς Συνόδου ἐζήτησαν νὰ ἀκυρωθῶσιν αἱ ὑπογραφαὶ των. Οἱ Δυτικοὶ θεωροῦν τὴν Σύνοδον ταύτην ἔγκυρον καὶ τὴν ὄνομάζουν ‘Ογδόην Οἰκουμενικήν, ἡ Ὁρθόδοξος ὅμως Ἐκκλησία τὴν ὄνομάζει ψευδοσύνοδον.

Μετ’ ὀλίγα ἔτη, ἐκλιπόντων τῶν πολιτικῶν λόγων, ὁ Φώτιος ἀνεκλήθη ἐκ τῆς ἔξορίας καὶ ἀνέλαβε τὴν διαπαιδαγώγησιν τῶν τέκνων τοῦ αὐτοκράτορος. Συνεφιλιώθη μὲ τὸν Ἰγνάτιον καὶ, ἀποθανόντος τούτου τὸ 878, ἀνῆλθε πάλιν εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον. Νέα τότε Σύνοδος, συνελθοῦσα ἐν Κωνσταντινούπολει τὸ 879 / 880 καὶ ἀποτελεσθεῖσα ἐκ 383 ἐπισκόπων καὶ ἐπισήμων ἀντιπροσώπων τῶν Πατριαρχῶν καὶ ἀντιπροσώπων αὐτοῦ τοῦ Πάπα Ἰωάννου, ἀπεδοκίμασε τὰς ἀποφάσεις τῆς Συνόδου τοῦ 869 καὶ ἐδικαίωσε τὸν Φώτιον. Αἱ σχέσεις ὅμως μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν (Ἀνατολικῆς καὶ Παπικῆς) διεκόπησαν καὶ πάλιν, διότι ὁ διαδεχθεὶς τὸν Ἰωάννην Η' Πάπας Μαρῖνος διὰ νέας Συνόδου ἐν Ρώμῃ συνελθούσης ἀφώρισε τὸν Φώτιον.

Ἐν τούτοις ἐπανελαμβάνοντο κατὰ διαστήματα αἱ σχέσεις τῶν δύο Ἐκκλησιῶν. Κατὰ τὸ ἔτος 1053 ὁ Πάπας Λέων ὁ Θ' ἀπέστειλεν ἀντιπροσώπους του εἰς Κωνσταντινούπολιν πρὸς ρύθμισιν τῶν διαφορῶν. Οἱ ἀλαζονικοὶ οὗτοι ἀντιπρόσωποι τοῦ Πάπα δυσηρέστησαν τοὺς πάντας καὶ ἀντελήφθησαν ὅτι ἡ ἀποστολή των ἀπέτυχεν. Εἰσῆλθον εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀγίας Σοφίας, καθ’ ἧν δραν ἐτελεῖτο ἡ Θεία Λειτουργία, καὶ ἀφήσαντες ἐπὶ τῆς Ἀγίας Τραπέζης ἀφορισμὸν κατὰ τοῦ Πατριάρχου καὶ ὅλης τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ἀνεγάρησαν.

‘Ο Πατριάρχης Μιχαὴλ Κηρουλάριος μόλις κατώθισε νὰ συγκρατήσῃ τὸν ἔξαγριαθέντα λαόν, νὰ μὴ κακοποιήσῃ τοὺς ἀπεσταλμένους τοῦ πάπα. Τέσσαρας ἡμέρας μετά τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο, ἥτοι τὴν 20 Ιουλίου 1054, συνεκάλεσε τὴν ἐνδημοῦσαν Σύνοδον, ἡ ὄποια ἀφώρισε τὸν Πάπαν καὶ πάντας τοὺς βλασφημοῦντας τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν, διέγραψε δὲ ὁριστικῶς τὸν Πάπαν ἀπὸ τὰ δίπτυχα τῆς Ἐκκλη-

σίας. Τοιουτοτρόπως τὸ σχίσμα τῆς Ἐκκλησίας συνετελέσθη δριστικῶς καὶ ἐξαιρολούθει ὑπάρχον μέχρι σήμερον.

49. Ἀπόπειραι πρὸς ἔνωσιν τῶν δύο Ἐκκλησιῶν.

Ἡ Σύνοδος τῆς Φλωρεντίας.

Τὰ ἐπακολουθήσαντα μετὰ τὸ σχίσμα τοῦ 1054 γεγονότα κατέστησαν ἡγεφύρωτον τὸ χάσμα μεταξὺ τῶν χριστιανῶν Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως. Αἱ σταυροφορίαι, ἡ ἄλωσις τῆς Πρωτευούσης ὑπὸ τῶν Φράγκων μὲ τὴν βάρβαρον βεβήλωσιν καὶ λεηλασίαν τῶν δρθιοδόξων νιᾶν, ἡ Φραγκοκρατία καὶ ἡ μισαλλοδοξία τῶν Λατίνων κληρικῶν ἐπεδείνωσαν τὰς σχέσεις τῶν δρθιοδόξων χριστιανῶν πρὸς τοὺς παπικούς. Διὰ τοῦτο ὁ ποιὺς λαὸς δὲν ἤθελε οὕτε νὰ ἀκούσῃ συζήτησιν περὶ συνδιαλλαγῆς καὶ ἐνώσεως. Ἔγνωρίζεν ἄλλωστε πολὺ καλὸς ὅτι ἔνωσις διὰ τὸν Πάπαν ἐσήμανε πλήρη ὑποταγὴν εἰς αὐτὸν τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας.

Ἐν τούτοις, ὅταν ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῶν Παλαιολόγων ἡ αὐτοκρατορία ἐκινδύνευεν ἀπὸ παντούς ἐχθρούς, αἱ συζητήσεις περὶ ἐνώσεως ἐπανελήφθησαν, διότι οἱ αὐτοκράτορες ἤλπιζον ὅτι ὁ Πάπας θὰ παρεκίνει τοὺς ἡγεμόνας τῆς Εὐρώπης νὰ τοὺς βοηθήσουν. Αἱ ἀπόπειραι πρὸς ἔνωσιν αἱ ἐπιχειρήσεις ἐπὶ Μιχαὴλ Παλαιολόγου (1274) καὶ Ἰωάννου Ε' Παλαιολόγου (1366) ἀπέτυχον.

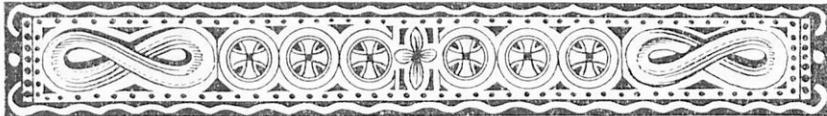
Ἡ σοβαρωτέρα προσπάθεια ἐνώσεως ἔγινεν ἐπὶ Ἰωάννου Η' Παλαιολόγου, ὅταν ὁ τουρκικὸς κίνδυνος ἤτο πλέον «πρὸ τῶν πυλῶν». Συνεκλήθη τότε (1438) ὑπὸ τοῦ Πάπα Σύνοδος εἰς τὴν Φερράραν τῆς Ἰταλίας, εἰς τὴν ὁποίαν προσῆλθον καὶ ἀντιπρόσωποι τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Τοιοῦτοι ἦσαν ὁ Πατριάρχης Ἰωσήφ, ὁ ἐπίσκοπος Ἐφέσου Μᾶρκος Εὐγενικός, ὁ Γεώργιος Σχολάριος, ὁ σοφὸς Γεώργιος Πλήθων (ἢ Γεμιστὸς) κ.ἄ. Ἐφάνη ἀμέσως ὅτι ὁ Πάπας, ἐνῷ ἤτο σχετικῶς ἀδιάφορος ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦ Filioque, τοῦ τρόπου τοῦ βαπτίσματος κ.λ.π., ἐπέμενεν ἀνενδότως εἰς τὸν ὅρον τῆς κυριαρχίας του.

Αἱ συζητήσεις διεκόπηκαν καὶ ἐπανελήφθησαν εἰς Φλωρεντίαν, ὅπου μετεφέρθη ἡ Σύνοδος (1439). Ἐκεῖ, κατόπιν μεγάλης πιέσεως ἐκ μέρους καὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου, ὑπεγράφη ἡ ἀπόφασις περὶ

«ένωσεως». Ό έπισκοπος Έφέσου και άλλοι τινὲς δὲν υπέγραψαν.
Ο Πατριάρχης Ἰωσήφ εἶχεν ἀποθάνει ἐκ τῶν κακουχιῶν.

Αλλὰ ὅταν οἱ «ένωτικοὶ» ἐπέστρεψαν εἰς Κωνσταντινούπολιν,
ὅ λαὸς και ὁ κλῆρος τοὺς ἀπεδοκίμασαν ζωηρότατα, ἐνῷ ἐπευφήμησαν
και παντοιοτρόπως ἐτίμησαν τοὺς μὴ υπογράψαντας «ἀνθενωτικούς».
Μετ' ὀλίγα ἔτη ὑπὸ τὴν πίεσιν τοῦ λαοῦ ὁ τελευταῖος λατινόφρων
«ένωτικὸς» Πατριάρχης Γρηγόριος ἤναγκάσθη νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸν
Πατριαρχικὸν θρόνον (1450), ἐνῷ τὰ ἄλλα τρία Πατριαρχεῖα τῆς
Ἀνατολῆς διὰ Συνόδου ἐν Ἱερουσαλήμ (1443) εἶχον ἀποκηρύξει τὴν
ένωσιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ

Η ΖΩΗ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ Γ' ΠΕΡΙΟΔΟΝ

50. Ἡ ἔξαπλωσις τῆς Ὁρθοδόξου Ἑκκλησίας. Διάδοσις τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς τοὺς Σλάβους.

Η δρθόδοξος Ἑκκλησία δὲν ἔπαινε ποτὲ νὰ ἐνδιαφέρεται διὰ τὴν διάδοσιν τοῦ χριστιανισμοῦ εἰς τοὺς βαρβάρους λαούς. Ἀφ' ὅτου οἱ Σλάβοι ἐνεφανίσθησαν εἰς τὰ βόρεια σύνορα τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, ἥρχισεν ἡ προσπάθεια τῆς διαδόσεως καὶ εἰς αὐτοὺς τοῦ χριστιανισμοῦ. Ἡ προσπάθεια αὕτη ἐτελεσφόρησε τελικῶς κατὰ τὸν Θ' αἰώνα διὰ τῶν δύο ἐκ Θεσσαλονίκης ἀδελφῶν μοναχῶν **Μεθοδίου** καὶ **Κυρίλλου**.

Οὗτοι μαθόντες τὴν Σλαβικὴν γλῶσσαν ἐδίδαξαν τὸ Εὐαγγέλιον εἰς τοὺς παρὰ τὸν Κεντρικὸν Δούναβιν Σλαβικοὺς λαούς Κροάτας, Σέρβους, Μοραβούς καὶ Βοημούς καὶ τοὺς Δακιμάτας. Ἐφεῦρον ἀλφάβιτον Σλαβικὸν καὶ μετέφρασαν τὴν Ἀγίαν Γραφὴν καὶ τὰ λειτουργικὰ βιβλία τῆς Ἑκκλησίας εἰς σλαβικὴν γλῶσσαν.

Μαθήται τοῦ Κυρίλλου καὶ τοῦ Μεθοδίου ἐδίδαξαν τὸν χριστιανισμὸν καὶ εἰς τοὺς Βουλγάρους, οἱ ὁποῖοι ἐγνώριζον ἥδη αὐτὸν ἀπὸ αἰχμαλώτους. Ὁ ἡγεμὼν τῶν Βουλγάρων Βόγορις ἐδέχθη τὸν χριστιανισμὸν καὶ ἐβαπτίσθη πανηγυρικῶς τὸ 864 μὲ ἀνάδοχον ἀντιπρόσωπον τοῦ αὐτοκράτορος Μιχαήλ, τοῦ ὄποιου καὶ τὸ ὄνομα ἔλαβε. Τὸ παράδειγμά του ἡκολούθησαν καὶ ἀλλοι ἐπίσημοι Βούλγαροι καὶ δὲ χριστιανισμὸς ἐστερεώθη. Ἡ Ἑκκλησία τῆς Βουλγαρίας περιπεσοῦσα, ὅπως εἴδομεν, ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τοῦ Πάπα, ἐπανῆλθε μετ' ὀλίγα ἔτη εἰς τὴν ἀπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἔξαρτησίν της.

Περὶ τὰ 100 ἔτη βραδύτερον καὶ οἱ Ρῶσοι ἐγνώρισαν τὸν χριστιανισμὸν διὰ τῆς συζύγου τοῦ ἡγεμόνος των Ἰγόρ "Ολγας. Αὕτη ἐπεσκέψθη τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου, ὃς ἐπίτροπος τοῦ ἀνηλίκου νίοῦ της (955 μ. Χ.) Ἐκεῖ ἔγινε χριστιανὴ δομασθεῖσα Ἐλένη. Οἱ Ρῶσοι τὴν ἀνεκήρυξαν Ἀγίαν καὶ εἰς αὐτὴν ἀποδίδεται ἡ πρωτη ἐν Ρωσίᾳ διάδοσις τοῦ χριστιανισμοῦ.

Κατὰ τὸ ἔτος 988 ὁ ἡγεμὼν τῶν Ρώσων Βλαδίμηρος ἐδέχθη εἰς Χερσῶνα τὸ βαπτισμα καὶ ἐλθὼν εἰς τὴν πρωτεύουσάν του Κιέβου ἐπέβαλε καὶ εἰς ὅλους τοὺς ἐπισήμους Ρώσους καὶ τὸν λαόν του νῦν βαπτισθοῦν. Οἱ Ρῶσοι ἐδέχθησαν κληρικοὺς τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου διὰ τὴν ὀργάνωσιν τῆς ἐκκλησίας. Οἱ ἐπίσκοποι τοῦ Κιέβου ἦσαν "Ἐληγες καὶ ἐχειροτονοῦντο εἰς Κωνσταντινούπολιν.

Σύζυγος τοῦ Βλαδίμηρου ἔγινεν ἡ ἀδελφὴ τοῦ Βασιλείου Βουλγαροκτόνου "Αννα. Αὕτη πολὺ συνετέλεσεν εἰς τὸν ἐκχριστιανισμὸν καὶ ἐκποιεῖται τῶν Ρώσων.

"Ο Βλαδίμηρος ἔκτισεν ἐκκλησίας καὶ ἴδρυσε σχολεῖα. Ἡ ἐκκλησία τῆς Ρωσίας ὡνόμασεν αὐτὸν Μέγαν καὶ τὸν ἀνεκήρυξεν "Ἀγίου καὶ Ἰσαπόστολον.

51. Νέοι αἰρετικοὶ καὶ καταπολέμησις αὐτῶν.

"Απὸ τοῦ ἑβδόμου αἰῶνος εἶχεν ἐμφανισθῆ ἐν Μ. Ἀσίᾳ μία νέα αἵρετικὴ διδασκαλία ἐξ ἀντιδράσεως πρὸς τὴν αὐτῆσιν τῶν τελετουργικῶν τύπων. Οἱ νέοι αἵρετικοι ἀπέρριπτον τὰ μυστήρια καὶ τὰς τελετές, ὃς καὶ τὰ βιβλία τῆς Ἀγίας Γραφῆς, πλὴν τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Ἀποστόλου Παύλου. Ὁνομάσθησαν διὰ τοῦτο Παυλικιανοὶ ἢ Παυλιανῖται.

Οἱ Παυλικιανοὶ ἦσαν ἄνθρωποι ἥθικοι καὶ εἰρηνικοί. Ὑπερησπίσθησαν ἐν τρύπαις μὲ θάρροις καὶ αὐτοθυσίαν τὰς χώρας, ὅπου κατώκουν, κατὰ τῶν Ἀράβων. Μερικοὶ ἐξ αὐτῶν μετεφέρθησαν ἐπὶ τῶν εἰκονομάχων βασιλέων εἰς τὴν ἑρημωθεῖσαν ἀπὸ τὰς Βουλγαρικὰς ἐπιδρομὰς Θράκην. "Ησκησαν ἐπιφροὴν ἐπὶ τῶν Σλάβων, παραλλαγὴ δὲ τῆς Παυλικιανῆς αἵρεσεως ἦτο καὶ ἡ Σλαβικὴ αἵρεσις τῶν Βογομίλων (Βογομίλου = Θεός, ἐλέησον), ἡ δόπια ἀνεφάνη τὸν δέκατον αἰῶνα καὶ διεδόθη ἐπ' ὀλίγον εἰς τὴν Βουλγαρίαν καὶ τὰς ἄλλας χώρας τοῦ Αἴμου καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Οἱ Παυλικιανοὶ εἶχον ἀναμείξει εἰς τὰς δοξασίας των καὶ τὰς περ-

σικάς θεωρίας περὶ κακοῦ καὶ ἀγαθοῦ πολεμούντων ἐναντίον ἀλλήλων, εἶχον ἐπηρεασθῆ ὃ καὶ ἀπὸ τὰς διδασκαλίας τῶν πολαιῶν Γνωστικῶν, καὶ μάλιστα τῶν Μανυχαίων. Κατεδιώγθησαν ὑπὸ τῶν ὅρθιοδόξων καὶ ἐστασίασαν κατὰ τοῦ κράτους τὸν Θ' αἰῶνα ἐν Μ. Ἀσίᾳ. Κατεπολεμήθησαν σταθερῶς ἐν Μ. Ἀσίᾳ καὶ ὀλίγοι μόνον ἐκ τῶν μεταφερθέντων εἰς Θράκην ὑπελείφθησαν εἰς τὴν περὶ τὴν Φιλιππούπολιν χώραν.

Ἄρκετὴν ἀναταραχὴν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ προεκάλεσε τὸν 14ον καὶ 15ον αἰῶνα ἡ περὶ τοὺς Ἡσυχαστὰς ἔρις. Οἱ Ἡσυχασταὶ ἦσαν μοναχοὶ τοῦ Ἀγίου Ὁρούς. Καθήμενοι οὗτοι ὀκλαδὸν ἐντὸς τῶν κλειστῶν κελλίων των καὶ στηρίζοντες τὸν πώγωνα ἐπὶ τοῦ στήθους, προσήλωντον τοὺς ὄφθαλμούς των εἰς τὸν ὀμφαλὸν ψιθυρίζοντες τὴν φράσιν : « Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, Γιὲ τοῦ Θεοῦ, ἐλέησόν με ». Τοιουτοτρόπως ἀπειμάκρυνον τὸν νοῦν των ἀπὸ πάσης κοσμικῆς σκέψεως καὶ ἀφιέρωντον τὰς μυστικὰς δυνάμεις τῆς ψυχῆς των εἰς τὸν Θεόν, φανταζόμενοι ὅτι περιεβάλλοντο ἀπὸ οὐράνιον φῶς. Δεινὸς κατήγορος τῶν Ἡσυχαστῶν, προκαλέσας πολλὰς ἔριδας καὶ ταραχὰς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἥτο ὁ ἐκ Καλαβρίας μοναχὸς Βαρλαάμ, ὑπέρμαχος δὲ αὐτῶν ὁ ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης Γρηγόριος Παλαμᾶς. Οἱ ὑπέρμαχοι τῶν Ἡσυχαστῶν ἔλεγον ὅτι δὲν εἶναι ἀδύνατον ἄγιοι ἄνδρες νὰ ἰδουν διὰ τῶν σωματικῶν ὄφθαλμῶν τὸ οὐράνιον θεῖον φῶς, ὅπως εἶδον αὐτὸ οἱ μαθηταὶ τοῦ Κυρίου εἰς τὸ δρός Θαβώρ.

Μὲ τὸ ζήτημα τῶν Ἡσυχαστῶν ἡσχολήθησαν τρεῖς Σύνοδοι τὸ 1341 ἐν Κωνσταντινουπόλει, αἱ ὁποῖαι πλήρως ἐδικαίωσαν αὐτούς.

52. Ἐκκλησιαστικὴ παιδεία καὶ φιλολογία.

Ἡ Ἐκκλησιαστικὴ παιδεία τῆς περιόδου ταύτης δὲν ἔχει τὴν δημιουργικὴν πνοὴν τῆς προηγουμένης περιόδου. Ἐζησαν βεβαίως καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην μεγάλοι ἐκκλησιαστικοὶ ἄνδρες, σοφοὶ θεολόγοι, ὀλλὰ διακρίνονται διὰ τὴν πολυμάθειάν των κυρίως καὶ τὴν φιλολογικήν των κατάρτισιν. Ἡ ἀναζωογόνησις τῆς παιδείας ἐπὶ Βάρδα καὶ Βασιλείου Α' μετὰ τὸν σκοτεινὸν αἰῶνα τῆς εἰκονομαχίας, ὡς καὶ ἡ ἀναγέννησις τῶν κλασσικῶν σπουδῶν ἐπὶ τῶν πρώτων Κομνηνῶν καὶ τῶν Παλαιολόγων εὑρίσκουν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν σπουδαῖον καὶ σταθερὸν στήριγμα. Ἡ δὲ λατινικὴ κατάκτησις καὶ αἱ συζητήσεις περὶ « ἐνώ-

σεως» διαθερμαίνουν τὸν ζῆλον τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἀναδεικνύουν ἀγδρας μεγάλης ἀξίας.

Οἱ σπουδαιότεροι ἔξι αὐτῶν εἶναι οἱ ἑξῆς :

1) Ὁ Πατριάρχης Φώτιος (820 - 891). Μαθητής τοῦ φιλοσόφου καὶ μαθηματικοῦ Λέοντος, ὑπῆρξε καὶ ὁ Φώτιος ὁ σοφώτερος τῆς ἐποχῆς του. Τὴν πολυμάθειάν του ἀποδεικνύει ἡ «Βιβλιοθήκη» του (ἢ Μυριόβιβλος), ἐν τῇ ὅποιᾳ ἀναλύονται 280 συγγράμματα ἀρχαίων σοφῶν, ὡς καὶ τὸ πολύτιμον «Λεξικόν» του.

Ἐκ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν συγγραμμάτων του ἀναφέρομεν τὰ «Ἀμφιλόχια ἢ Λόγων Ιερῶν συλλογή», ἐν τῇ ζητήματα τῆς Θείας Γραφῆς διαλύονται» καὶ τὴν νέαν ἔκδοσιν τοῦ «Νομοκάνονος», ὁ ὅποῖς ἥτο παλαιοτέρα συλλογὴ ἐκκλησιαστικῶν νόμων καὶ κανόνων.

2) Μιχαὴλ Ψελλός. Ἔζησε τὸν ἀνδέκατον αἰῶνα (1018 - 1078) καὶ ἀποτελεῖ σπάνιον φαινόμενον πολυμαθείας καὶ πολυγραφίας. Ἐλαβε τὸν τίτλον «ὑπέρτιμος καὶ ὑπατος τῶν φιλοσόφων». Ἐγραψε πλεῖστα ἔργα φιλοσοφικά, θεολογικά, φιλολογικά καὶ ιστορικά, ἀκόμη δὲ καὶ νομικά καὶ ιατρικά.

3) Εὐθύμιος Ζυγαβηνός. Ἡτο μοναχὸς τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει μονῆς τῆς Περιβλέπτου. Ἐγραψεν ἑρμηνείας εἰς τὴν Παλαιὰν καὶ Καινὴν Διαθήκην. Ἐγραψεν ἐπίσης τὸ ἔργον «Δογματικὴ Πανοπλία» κατὰ τῶν αἵρετων κατ' ἐντολὴν τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου Α' τοῦ Κομνηνοῦ (1081 - 1118).

4) Εὐστάθιος ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης. Ἔζησε τὸν δωδέκατον αἰῶνα καὶ διετέλεσεν ἐπὶ εἰκοσαετίαν (1175 - 1194) ἐπίσκοπος Θεσσαλονίκης. Ἐδειξεν ἀξιοθαύμαστον θάρρος κατὰ τὴν ἀλωσιν τῆς Θεσσαλονίκης ὑπὸ τῶν Νορμανδῶν. Διὰ τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν βαθεῖαν καὶ πολὺπλευρον μόρφωσίν του ἀπεκλήθη «ἡλιος τῆς Ιερασούνης». Ὁνομαστὸς ἔγινεν ὁ Εὐστάθιος καὶ διὰ τὸ καθαρῶς φιλολογικόν του ἔργον, τὰς «Παρεκβολὰς» εἰς τὸν "Ομηρον καὶ τὰ Σχόλια εἰς τὸν Πλήδαρον.

5) Μιχαὴλ Ἀκομινᾶτος ὁ Χωνιάτης¹ καὶ Νικήτας Ἀκο-

1. Χῶνιας: πόλις τῆς Μ. Ἀσίας, αἱ ἀρχαῖαι Κολοσσαὶ (Ἐπιστ. Ηαύλου

μινᾶτος δὲ Χωνιάτης. Ὁ πρῶτος ἐχειροτονήθη ἐπίσκοπος Ἀθηνῶν ὑπὸ τοῦ Εὐσταθίου τὸ 1480 καὶ κατέφυγε εἰς τὴν νῆσον Κέκν μετὰ τὴν κατάληψιν τῶν Ἀθηνῶν ὑπὸ τῶν Φράγκων ἀποθανών ἐκεῖ εἰς βαθὺ γῆρας. Ἐγραψε κατηχητικὰς δύμιλίας, λόγους καὶ ἐπιστολάς.

Οὐ νεώτερος ἀδελφός του Νικήτας ἦτο κυρίως ἴστορικὸς συγγραφεύς: ἔγραψεν ὅμως καὶ «Θησαυρὸν τῆς Ὀρθοδοξίας», περιέχοντα ἔκθεσιν τῆς ὁρθοδόξου πίστεως.

6) Γρηγόριος Παλαμᾶς. Ἐγεννήθη εἰς Κωνσταντινούπολιν. Αἰσθανόμενος κλίσιν πρὸς τὸν μοναχικὸν βίον ἀπεσύρθη εἰς "Ἄγιον" Ὁρος, ὃπου λόγῳ τῆς ἀγιότητος τοῦ βίου του ἀνεγνωρίσθη πνευματικὸς ἀρχηγὸς τῶν ἐκεῖ μοναχῶν. Ἐγνώρισε τοὺς Ἡσυχαστὰς καὶ ἔγινε θερμὸς ὑποστηρικτής των. Ἐχειροτονήθη ἐπίσκοπος Θεσσαλονίκης τὸ 1359 ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου. Ἐγραψε πολλὰ συγγράμματα. Ἡ Ἐκκλησία μας τὸν κατέταξεν εἰς τὴν χορείαν τῶν Ἅγίων.

7) Μᾶρκος δὲ Εὐγενικός, ἐπίσκοπος Ἐφέσου. Εἶχε μεγάλην μόρφωσιν καὶ ρητορικὴν ἵκανότητα. Εἶναι εἰς ἐκ τῶν μὴ ὑπογραψάντων τὴν "Ἐνωσιν εἰς τὴν Σύνοδον τῆς Φλωρεντίας. Ἡ Ἐκκλησία μας τὸν ἀνεκήρυξεν "Ἄγιον καὶ ἑορτάζει τὴν μνήμην του τὴν 19ην Ἰανουαρίου.

8) Γεννάδιος (Γεώργιος Σχολάριος). Ο πρῶτος μετὰ τὴν "Αλωσιν Πατριάρχης. Εἶχε καταπολεμήσει σφιδρότατα τὴν ἐνωσιν τῶν Ἐκκλησιῶν ὡς λαϊκὸς Γ. Σχολάριος καὶ κατόπιν ὡς μοναχὸς Γεννάδιος. Ἐγραψε κατ' ἐντολὴν τοῦ Μωάμεθ τοῦ Κατακτητοῦ «"Ἐκθεσιν περὶ τῆς ὁρθῆς πίστεως τῶν χριστιανῶν», διὰ νὰ μάθῃ δ Μωάμεθ τίς ἦτο ἡ διδασκαλία τοῦ Χριστοῦ.

53. Διοίκησις καὶ Λατρεία.

Ἡ διοίκησις τῆς Ἐκκλησίας γίνεται κατὰ τοὺς κανόνας τῶν Οἰκουμενικῶν καὶ τοπικῶν Συνόδων. Ἡ ἀνάμειξις τοῦ αὐτοκράτορος εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τῆς Ἐκκλησίας ἔξακολουθεῖ νὰ δημιουργῇ ζητήματα καὶ διαταραχάς.

« πρὸς Κολοσσαῖς »), ὅχι πολὺ μακρὰν τοῦ σημερινοῦ Ἀιδινίου. Ἡ αὐτοῦ τον ὀνόμαση τὸν Νικήταν δὲ πρῶτος ἐκδότης τοῦ ἴστορικοῦ ἔργου του Wolf (1557), ἀγνωστον διατί. (Στεφανίδου, Ἐκκλησιαστικὴ ἴστορία, σελ. 434).

Τὰ τέσσαρα Πατριαρχεῖα τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολῆς (Κωνσταντινούπολεως, Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας καὶ Ἱεροσολύμων) εἶναι ἀνεξάρτητα, ἀλλ' ἀνωγυρωβίζονται πάντοτε «πρωτεῖα τιμῆς» εἰς τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριαρχην. Ἄφ' ἡς ἐποχῆς μάλιστα οἱ νότιοι Σλάβοι καὶ οἱ Ρῶσοι ἐγένοντο χριστιανοί, τὸ γόνητρον τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινούπολεως ἐμεγάλωσε καὶ ἡ δικαιοδοσία του ἐξηπλώθη πολὺ. Ἀντιθέτως ἡ δικαιοδοσία τῶν ἄλλων Πατριαρχείων περιωρίσθη πολὺ λόγῳ τῆς ἀραβικῆς πρώτων καὶ τῆς τουρκικῆς ἐπειτα κατακτήσεως. Ἡ διάδοσις ἐπίσης τῆς Νεστοριανῆς καὶ Μονοφυσιτικῆς αἰρέσεως περιώρισε πολὺ τὴν δύναμιν τῶν Πατριαρχείων Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας καὶ Ἱεροσολύμων.

Ἡ λατρεία διακρίνεται κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν ἀπὸ τὸν πολλαπλασιασμὸν τῶν ἑορτῶν καὶ μάλιστα τῶν ἑορτῶν τῶν Ἀγίων. Κατὰ τὰς ἑορτὰς ἐγίνοντο κηρύγματα, διὰ τῶν ὁποίων ἐξυμοῦντο αἱ ἀρεταὶ τῶν Ἀγίων καὶ Μαρτύρων τῆς Ἐκκλησίας.

Τὰ μυστήρια τελοῦνται ὅπως καὶ κατὰ τὴν προηγουμένην περίοδον. Εἰς τὸ βάπτισμα μόνον τῶν ἑτεροδόξων (Λατίνων ἢ Ἀρμενίων), τῶν προσερχομένων εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν, ἐγένετο ἐπανάληψις τοῦ Χρισματος. Ὑπεχρεώνοντο ἐπίσης οἱ τοιοῦτοι νὰ ὑπογράψουν δήλωσιν (λίβελον) ὅτι ἐγκαταλείπουν ὅριστικῶς τὴν παλαιὰν πίστιν των.

Προσετέθησαν τέλος καὶ ἄλλαι ἡμέραι νηστείας πλὴν τῆς πρὸ τοῦ Πάσχα Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς. Προσετέθη δηλ. ἡ 40ήμερος νηστεία πρὸ τῶν Χριστουγέννων, ἡ τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων, ἡ τοῦ Δεκαπενταυγούστου καὶ αἱ νηστεῖαι τῶν ἡμερῶν τοῦ Σταυροῦ, τοῦ Ἀγίου Ιωάννου τοῦ Προδρόμου καὶ τῆς παραμονῆς τῶν Θεοφανείων.

54. Ἡ Χριστιανικὴ Τέχνη.

α') Ἀρχιτεκτονικὴ.

Ἡ χριστιανικὴ ἀρχιτεκτονικὴ φθάνει τὴν περίοδον ταύτην εἰς μεγάλην ἀκμὴν διὰ τοῦ **Βυζαντινοῦ ρυθμοῦ**. Ἡ μετάβασις εἰς τὸν ρυθμὸν τοῦτον ἀπὸ τῆς παλαιοχριστιανικῆς Βασιλικῆς ἔγινεν ἥδη κατὰ τὴν προηγουμένην περίοδον διὰ τῶν ναῶν **Βασιλικῆς** μετά τρούλου. Τοῦ ρυθμοῦ δὲ τούτου θυμαστὸν καὶ μεγαλοφυὲς δημιούργημα ἦτο, ὃς εἴδομεν, ἡ Ἀγία Σοφία.

Ἡδη οἱ ἀρχιτέκτονες τοῦ Βυζαντινοῦ ρυθμοῦ ἐπιτυγχάνουν τὴν ζωη-

ροτέραν δικιγραφήγ τοῦ σταυροειδοῦς σχήματος τῶν ναῶν ὅχι μόνον εἰς τὸ ἐσωτερικὸν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ ἔξωτερικὸν (στέγασιν κυρίως). Μετατρέπουν ἐπίσης τὴν κυκλικὴν βάσιν τοῦ θόλου εἰς ὀκταγωνικὴν ἢ πολυγωνικὴν καὶ στηρίζουν αὐτὸν εἰς κίονας καὶ ὅχι εἰς πεσσούς. Τοιουτοτρόπως ὁ τρούλλος γίνεται ἐλαφρότερος, μεγαλυτέρους βύους καὶ κομψότερος. Προσθέτουν τέλος καὶ ἄλλους μικροτέρους τρούλλους γύρω ἀπὸ τὴν κεντρικόν. Ἀπὸ τοῦ δεκάτου μέχρι τοῦ δωδεκάτου αἰώνος, ὅτε σημειοῦται

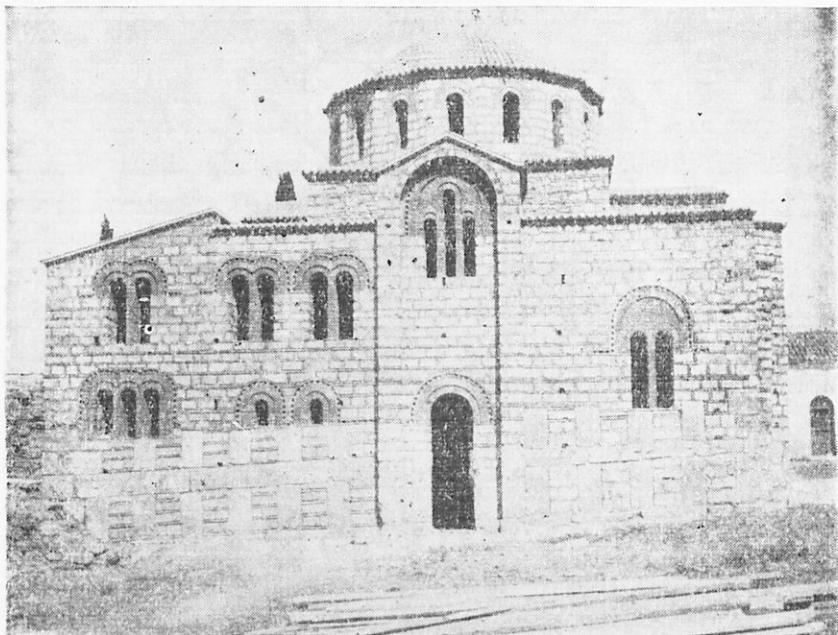
‘Ο ἐν Ἀθήναις ναὸς τὸν Ἁγίων Θεοδώρων (Βυζαντιοῦ ρυθμοῦ).

ἡ δευτέρα «χρυσῆ» ἀκμὴ τῆς Βυζαντινῆς τέχνης, κτίζονται πλεῖστοι ναοὶ εἰς ὅλα τὰ χριστιανικὰ κέντρα καὶ διακοσμοῦνται πολυτελέστατα διὰ πλουσιωτάτης γλυπτῆς διακοσμήσεως καὶ ζωγραφικῶν ἔργων. Τοιοῦτοι ναοὶ εἶναι ὁ τῆς Μονῆς τοῦ Ὀσίου Λουκᾶ παρὰ τὴν Λεβάδειαν, ὁ τῆς Μονῆς τοῦ Δαφνίου παρὰ τὰς Ἀθήνας, οἱ Ἀγιοι Θεόδωροι καὶ ἡ Καπνικαρέχ τῶν Ἀθηνῶν κ. ξ.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν Παλαιολόγων καταβάλλεται μεγάλη προσοχὴ εἰς τὸν ἔξωτερικὸν διάκοσμον τῶν ναῶν. Εἰς τὸν Μυστρᾶν, τὴν Ἡπειρὸν καὶ τὴν Θεσσαλονίκην ὑπάρχουν κομψότατοι ναοὶ τῆς περιόδου ταύτης.

β') Γλυπτικὴ καὶ Ζωγραφική.

Ἡ γλυπτικὴ ἔξακολουθεῖ νὰ πλουτίζῃ τὴν πλουσίαν διακόσμησιν

Büyük Ayasofya Trabzon'da 1A' aītros.

τῶν ναῶν μὲν νέα σχέδια ἐπὶ τῶν κιονοκράνων, τῶν θωρακίων τῶν τέμπλων καὶ τῶν εἰκονοστασίων, ὡς καὶ τῶν πλαισίων τῶν θυρῶν καὶ παραθύρων. Ἀποτολμᾷ ἐπίσης, ὅπως κατὰ τὴν παλαιοχριστιανικὴν περίοδον, καὶ τὴν ἐπὶ πλακῶν ἀνάγλυφον ἀπεικόνισιν θείων καὶ ἀγίων μορφῶν.

Ἡ δὲ ζωγραφικὴ φθάνει εἰς μεγάλην ἀκμὴν μετὸ τὴν εἰκονομαχίαν καὶ ἀκολουθεῖ ἀπὸ τοῦ δεκάτου αἰώνος τὸ σύστημα τῆς δογματικῆς ἡ λειτουργικῆς εἰκονογραφήσεως τῶν ναῶν. Εἰς τὸν τρούλλον, ὁ ὅποιος

συμβολίζει τὸν Οὐρανόν, εἰκονίζεται ὁ Χριστὸς ὡς Παντοκράτωρ κρατῶν διὰ τῆς ἀριστερᾶς τὸ Εὐαγγέλιον καὶ διὰ τῆς δεξιᾶς εὐλογῶν. Εἰς τὰς καμάρας καὶ τοὺς τοίχους ὑψηλὰ εἰκονίζονται σκηναὶ ἐκ τοῦ βίου τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Θεοτόκου, αἱ ὄποιαι ἐτυποποιήθησαν εἰς τὰς 12 Δεσποτικὰς καὶ Θεομητορικὰς ἔօρτας (Δωδεκάορτον), ἥτοι Εὐαγγελισμόν, Γέννησιν, Υπαπαντήν, Βάπτισιν, Μεταμόρφωσιν, Ἀνάστασιν Λαζάρου, Βασιφόρον, Σταύρωσιν, Ἀνάστασιν, Ἀνάληψιν, Πεντηκοστὴν καὶ Κοίμησιν τῆς Θεοτόκου.

Εἰς τὰς χαμηλοτέρας τέλος ἐπιφανείας τῶν τοίχων καὶ τοὺς νάρθηκας εἰκονίζονται μορφαὶ ἀγίων καὶ σκηναὶ ἐκ τοῦ βίου τῆς Ἐκκλησίας, μαρτύρια Ἅγιων, Σύνοδοι κ.λ.π.

Θαυμαστῆς δεξιοτεχνίας καὶ λεπτοτάτης τέχνης δημιουργήματα εἶναι τὰ μικρὰ ἔργα τῆς γλυπτικῆς ἐπὶ ἐλεφαντοστοῦ ἢ μετάλλου ἢ ξύλου ἐπὶ δίσκων, πυξίδων, καλυμμάτων Εὐαγγελίων, λειτουργικῶν σκευῶν κ.λ.π. Τοιαῦτα εἶναι καὶ ἔργα χρυσοχοῖτας καὶ ἀργυροχοῖτας μὲ διακόσμησιν ἐκ σμάλτου (λειψανοθήκαι, σταυροί, κύλικες κ.λ.π.), ὡς καὶ ὀραίοτετα ύφαντουργικὰ ἔργα.

Ωραιόταται τέλος εἶναι οἱ μικρογραφίαι ἐπὶ χειρογράφων, διὰ τῶν ὅποιων διεκοσμοῦντο ταῦτα καὶ ἡμηνεύετο εἰκόνογραφικῶς τὸ κείμενον. Τὰ χειρόγραφα ταῦτα ἐλέγοντο «ίστορημένα χειρόγραφα».

Ἐκκλησιαστικὴ Ὑμνογραφία καὶ Μουσικὴ. Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἐπικρατεῖ τὸ εἶδος τῆς ὑμνογραφίας τὸ εἰσαγθὲν ὑπὸ τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης, οἱ λεγόμενοι Κανόνες. Εἶναι οὗτοι σειρὰ ὑμνῶν ἐχόντων σχέσιν πρὸς τὴν ἔօρτην. Κανόνας ἔγραψαν ὁ Πατριάρχης Φώτιος, οἱ αὐτοκράτορες Λέων ὁ Σοφὸς καὶ Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος κ.ἄ. Ἡ μελοποίησις τῶν Κανόνων ἐγίνετο τῷρα ὅχι ὑπὸ τῶν ἰδίων τῶν ὑμνογράφων, ἀλλὰ ὑπὸ Μουσικῶν (μελωδῶν) τῆς Ἐκκλησίας, οἱ ὄποιοι ἤκολούθησαν τὴν μουσικὴν παράδοσιν τῆς προηγουμένης περιόδου.

Σπουδαῖος ἐκπρόσωπος τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς ἀνεδείχθη δος Ἰωάννης Κουκουζέλης. Οὗτος ἐγεννήθη ἐν Δυρραγίῳ καὶ ἤκμασε κατὰ τοὺς χρόνους 1081 - 1118. Ἔζησε πολλὰ ἔτη εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἔγινεν ἀρχιμουσικὸς τοῦ μουσικοῦ χοροῦ τῶν Ἀνακτόρων. Ἀπεσύρθη κατόπιν εἰς "Αγιον" Όρος, ὅπου ἐμόνασε. Πότε ὀπέθανε δὲν εἶναι ὀκριβῶς γνωστόν.

55. Τὰ ἡδη καὶ ὁ μοναχικὸς βίος.

Ἡ Ἐκκλησίᾳ γενικῶς πρωτοστατεῖ καὶ κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν εἰς ἔργα ἀγάπης καὶ φιλαλληλίας. Νοσοκομεῖα, πτωχοκομεῖα, ὁφανοτροφεῖα, ξενῶνες συντηροῦνται ὑπὸ Ἐκκλησιῶν καὶ Μοναστηρίων. Πολλοὶ κληρικοὶ καὶ λαϊκοὶ διακρίνονται ἐπίσης διὰ τὴν εὐσέβειαν καὶ τὴν ἀρετήν των.

Ὑπάρχουν ὅμως καὶ πολλοὶ χριστιανοὶ μὲ τυπικὴν μόνον εὐσέβειαν κάμνοντα μακράς προσευχάς, ἀλλὰ δὲν ἔκτελοῦν ἀγαθὰ ἔργα. Πολλοὶ πλούσιοι καὶ ἐπίσημοι ἄνδρες καὶ αὐτοκράτορες ἔδιδον δυστυχῶς τὸ κακὸν παράδειγμα. "Ἐγραφον ὑμνους, ἥκουνον μακράς ἀκολουθίας εἰς τοὺς ναούς, ἔκαμνον μεγάλας δωρεᾶς ἢ ἕκτιζον μεγαλοπρεπεῖς ναούς, ἀλλὰ δὲν ἔζων ἡθικὸν καὶ ἐνάρετον βίον. Εἰς τὴν κακὴν αὐτὴν κατάστασιν τῶν ἡθῶν συνετέλεσε πολὺ καὶ ἡ ἀμάθεια τοῦ λαοῦ, ὡς καὶ ἡ πίστις του εἰς μαγείας καὶ δεισιδαιμονίας.

Ο μοναχικὸς βίος συστηματοποιεῖται καὶ ἀποκτᾷ μεγάλην σημασίαν καὶ δξίαν. Τὰ μοναστήρια πολλαπλασιάζονται καὶ προστατεύονται ὑπὸ τοῦ κράτους. Ἡ ζωὴ τῶν μοναχῶν εἶναι αὐστηρὰ καὶ διέπεται ὑπὸ καθωρισμένων κανόνων καὶ τύπων. Τὰ μοναστήρια εἶναι ἡ **Κοινόβια** ἢ **Ιδιόρρυθμα**. Εἰς τὰ Κοινόβια ἡ περιουσία τῆς Μονῆς, αἱ δωρεαί, τὰ εἰσοδήματα, τὸ προϊὸν τῆς ἔργασίας τῶν μοναχῶν κ.λ.π. εἶναι κοινὰ καὶ τρώγουν δῆλοι εἰς κοινὴν τράπεζαν. Εἰς τὰ Ιδιόρρυθμα ἔκαστος μοναχὸς δύναται νὰ ἔχῃ ίδιαν περιουσίαν καὶ φροντίζει ὁ ίδιος διὰ τὴν συντήρησιν του μόνον τὴν Κυριακὴν συντρώγουν εἰς κοινὴν τράπεζαν.

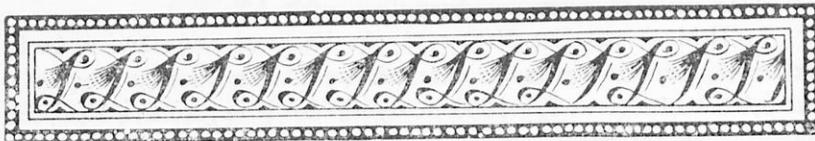
Μοναχοὶ ἐγίνοντο καὶ πολλοὶ ἐπίσημοι ἄνδρες ὑψηλῆς καταγωγῆς ἢ μεγάλης μορφώσεως. Οἱ μοναχοὶ ἐτιμῶντο πολὺ καὶ εἶχον ἔξαιρετικὴν θέσιν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. **Ὑπεστήριξον τὴν Ὁρθοδοξίαν καὶ πολὺ συνετέλεσαν** διὰ τῶν ἀγώνων καὶ τῆς ἐπιφρονῆς των εἰς τὴν ἐπικράτησιν τῆς **Ορθοδόξου** πίστεως.

Μεγάλα μοναστήρια καὶ πλουσιώτατα λόγῳ τῶν πρὸς αὐτὰ δωρεῶν αὐτοκρατόρων καὶ πλουσίων χριστιανῶν ἦσαν κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην τὰ τοῦ Ἀγίου "Ορούς, εἰς τὰ ὄποια ἐμόνακον χιλιάδες μοναχῶν. Κατὰ τοὺς τελευταίους Βυζαντινοὺς αἰῶνας τὸ "Αγιον" Ὁρος ἔγινε κέντρον ἐκκλησιαστικῆς παιδείας καὶ γριστιανικῆς τέχνης. Πλουσιώταται βιβλιοθῆκαι κατηρτίζοντο καὶ πολύτιμα γειρόγραφα ἐφυλάσσοντο εἰς αὐτὰς πολλαπλασιάζομενα διὰ προσεκτικῆς ἀντιγραφῆς.

"Αλλα μεγάλα μοναστήρια ήσαν :

1) Ἡ Μονὴ τοῦ Στουδίου παρὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἡ ὅποια ἀπέκτησε μεγάλην ἐπιρροὴν ἐπὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων καὶ ἔφθασε κάποτε νὰ ἔχῃ 1000 μοναχούς· 2) Ἡ ἀρχαιότατη Μονὴ τοῦ Όρους Σινᾶ ἐπὶ τῆς ὁμωνύμου χερσονήσου, τὴν ὅποιαν ἐσεβάσθησαν καὶ αὐτοὶ οἱ Μωαμεθανοί· εἶχε καὶ αὔτη πλουσίαν βιβλιοθήκην γειρογράφων· 3) Ἡ Μονὴ τοῦ Παναγίου Τάφου εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα· 4) Ἡ Μονὴ τοῦ Δαφνίου καὶ ἡ Μονὴ τοῦ Ὀσίου Λουκᾶ μὲ τὰ ὡραῖα ψηφιδωτὰ τῶν υαῶν των, ἡ Μονὴ τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου καὶ τὰ Μοναστήρια τῶν Μετεώρων παρὰ τὴν Καλαμπάκαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΝΔΕΚΑΤΟΝ

Η ΔΥΤΙΚΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ Γ' ΠΕΡΙΟΔΟΝ

56. Ἡ Διοίκησις καὶ ἡ δύναμις τῶν Παπῶν.

Γ νωρίζομεν ὅτι οἱ Πάπαι τῆς Ρώμης ἀπέκτησαν ἥδη ἀπὸ τῆς προηγουμένης περιόδου μέγα κῦρος καὶ ὅτι ὑπεδούλωσαν εἰς τὴν θέλησίν των τὰς Ἐκκλησίας καὶ τοὺς ἀληρικοὺς τῆς Δύσεως. Ἀφ' ὅτου μάλιστα ἔγιναν καὶ ἡγεμόνες ἴδιους κράτους (βλ. σελ. 100) ἡ ὑπ' αὐτῶν διοίκησις τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας ἦτο ἀπεριόριστος καὶ ἀνεξέλεγκτος, αἱ δὲ καλούμεναι ὑπ' αὐτῶν Σύνοδοι ἦσαν πειθήνια ὅργανά των.

Οἱ Πάπαι ἐκάλουν Συνόδους καὶ ἐπεκύρων τὰς ἀποφάσεις των, μετέθετον ἐπισκόπους καὶ ἐπέβαλλον φορολογίας εἰς τὰς Ἐκκλησίας. Ἡ ἐπιρροή των καὶ ἐπὶ τῶν κοσμικῶν ἡγεμόνων τῆς Δύσεως ἦτο κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην πολὺ μεγάλη. Μέγα ὅπλον ἐπιβολῆς ἐπὶ τῶν λαῶν καὶ τῶν ἡγεμόνων ἦτο ἡ ἀπαγόρευσις καὶ ὁ ἀφορισμός. Διὰ τοῦ πρώτου ἀπηγορεύετο εἰς μίαν χώραν πᾶσα ιεροτελεστία, τὸν δὲ ἀφοριζόμενον οὔτε καὶ νὰ χαιρετίσῃ τις ἐπετρέπετο.

Ἐπισημότεροι ἐκ τῶν Παπῶν ἦσαν :

- 1) **Γρηγόριος δ' Ζ'** (1073 - 1085). Οὗτος ἐπέβαλε τὴν ἀγαμίαν τοῦ ἀλήρου καὶ ἐπάταξε τὰς καταχρήσεις τῶν ἀληρικῶν, κατώρθωσε δέ, ὥστε εἰς πολλὰς χώρας καὶ ἡ ἐκλογὴ καὶ ἡ χειροτονία τῶν ἐπισκόπων νὰ γίνεται ὑπ' αὐτοῦ. Διεκήρυξεν ὅτι, ὅπως ἡ σελήνη λαμβάνει τὸ φῶς τῆς παρὰ τοῦ ἡλίου, τοιουτοτρόπως καὶ οἱ βασιλεῖς δέον νὰ λαμβάνουν τὴν ἔξουσίαν των παρ' αὐτοῦ τοῦ ὄρατοῦ ἀντιπροσώπου τοῦ Χριστοῦ ἐπὶ τῆς γῆς.

Τόσον μέγα ἦτο τὸ κῦρος τοῦ Γρηγορίου, ὥστε καὶ τὸν αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας **'Ερρικον Δ'**, ἀρνηθέντα νὰ δεχθῇ τὴν ὑπὸ τοῦ Πάπα

έκλιογήν καὶ διορισμὸν τῶν ἐπισκόπων εἰς τὴν χώραν του, ἀφώρισε καὶ ὑπεχρέωσε νὰ ζητήσῃ ἐπισήμως παρ’ αὐτοῦ συγγνώμην. Δὲν ἡδυνήθη ὅμως ὁ Γρηγόριος νὰ ἐπιβάλῃ τελικῶς ὅλας τὰς ἀξιώσεις καὶ μεταρρυθμίσεις του καὶ ἀπέθανεν ἐν τῇ ἔξορίᾳ.

2) **Ιννοκέντιος ὁ Γ'** (1198 - 1216). Εἶχεν ἀποκτήσει τόσους κῦρος καὶ τόσην δύναμιν ὃ Ιννοκέντιος, ώστε ἀνεβίβαζε καὶ κατεβίβαζεν αὐτοκράτορας εἰς Γερμανίαν, ἐπέβαλλε δὲ εἰς τοὺς βασιλεῖς τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἀγγλίας τὰς θελήσεις του εἰς διαφόρους περιστάσεις. Οἱ ἡγεμόνες ἐπισκεπτόμενοι αὐτὸν ἡσπάζοντο τὸν πόδα του. Ὁ Ιννοκέντιος ἐπεδίωξε καὶ τὴν ὑποταγὴν τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας. Ἡτο δὲ κύριος δργανωτῆς τῆς Δ' Σταυροφορίας καὶ αὐτὸς ἔδωσε τὴν συγκατάθεσίν του νὰ στραφῇ αὕτη κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἡ προσωρινὴ κατάκτησις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων καὶ ἡ προσωρινὴ ἐπίσης ἐγκατάστασις Λατίνου Πατριάρχου συνετέλεσε μόνον εἰς τὴν εὑρυνσιν τοῦ γάστρατος μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν καὶ τὴν ἀποτυγίαν τῶν προσπαθειῶν πρὸς ἔνωσιν αὐτῶν.

3) **Βονιφάτιος ὁ Η'** (1294 - 1303). Ὁ Βονιφάτιος ὑπῆρξεν ὁ τελευταῖος τῶν μεγάλων Παπῶν τῆς περιόδου αὐτῆς. Λόγῳ τῶν μεγάλων ἀξιώσεών του ἤλθεν εἰς φῆξιν πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Γαλλίας Φίλιππον Δ' τὸν ἐπιλεγόμενον Ὁραῖον καὶ τὸν ἀρχιερισεν. Ὁ Φίλιππος ὅμως ἔστειλεν εἰς Ρώμην στρατόν, δὲ ποιοῖς διεσκόρπισε τοὺς παπικούς. Ὁ Βονιφάτιος αἰχμαλωτισθεὶς καὶ ἀφεθεὶς κατόπιν ἐλεύθερος ἀπέθανε μετ' ὀλίγους μῆνας.

Εἰς τὴν Ρώμην εἶχε δημιουργηθῆ τότε ἔκρυθμος κατάστασις καὶ διὰ τοῦτο ὁ ἐκλεγεὶς κατὰ τὸ 1305 Πάπας Κλήμης ὁ Ε', Γάλλος τὴν καταγωγὴν, ἀπέφυγε νὰ μεταβῇ εἰς Ρώμην καὶ ἐγκατεστάθη (1309) εἰς τὴν πόλιν **Αθηνιόν** τῆς νοτίου Γαλλίας (120 χλ. Β. Δ. τῆς Μασσαλίας). Εἰς τὴν πόλιν Αθηνιόν, ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τῶν Γάλλων βασιλέων, παρέμειναν οἱ Πάπαι ἐπὶ 70 σχεδὸν ἔτη (1309 - 1377). Τὴν περίοδον ταύτην ὀνομάζουν οἱ Δυτικοὶ «δευτέρων Βαβυλωνιακῆν αἰχμαλωσίαν».

57. **Ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Φιλολογία τῆς Δυτ. Ἐκκλησίας.**

Κατὰ τοὺς δύο πρώτους αἰῶνας τῆς περιόδου ταύτης ἡ ἐκκλησιαστικὴ παιδεία τῆς Δύσεως περιορίζεται εἰς τὴν συλλογὴν καὶ συστη-

ματικήν κατάταξιν τῶν γνωμῶν τῶν ἀρχαιοτέρων Πατέρων της. Οἱ ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς δὲν παρουσιάζουν καμίαν πρωτοτυπίαν καὶ δημιουργικήν παραγωγήν.

Βραδύτερον ὅμως ἡ Θεολογία τῆς Δύσεως παρουσιάζει δημιουργικὴν ζωὴν καὶ γωρίζεται εἰς δύο τάσεις.

‘Η πρώτη δημιάζεται σχολαστικὴ Θεολογία. ‘Η δημιασία προῆγθεν ἀπὸ τὰ μοναστηριακὰ σχολεῖα, εἰς τὰ ὅποια παραλλήλως πρὸς τὴν μελέτην καὶ ἑρμηνείαν τῆς Ἀγίας Γραφῆς ἐδιδάσκοντο ἀπὸ τοῦ δεκάτου αἰώνος καὶ στοιχειώδεις ἐπιστημονικὴ γνώσεις, ὡς καὶ ἡ διὰ τῶν Ἀράβων τῆς Ἰσπανίας καὶ Ἰταλίας εἰσαγθεῖσα καὶ διαδοθεῖσα ἐλληνικὴ φιλοσοφία, μάλιστα δὲ ἡ φιλοσοφία τοῦ Ἀριστοτέλους. Οἱ σχολαστικοὶ θεολόγοι, ἀφορμώμενοι πάντοτε ἐκ τῆς Ἀγίας Γραφῆς, ἐπεδίωκον νὰ ἔξηγήσωσι τὸν δρατὸν κόσμου καὶ νὰ καθορίσωσι τὰς σχέσεις αὐτοῦ πρὸς τὸν πνευματικὸν

Ναὸς τῆς Δυτικῆς Ἔκκλησίας γοτθικοῦ ωρθιοῦ
(‘Ο καθεδρικὸς ναὸς τῆς πόλεως Ρέμς τῆς Γαλλίας)

καὶ ἀδρατὸν κόσμον διὰ τοῦ δρθοῦ λόγου καὶ τῆς φιλοσοφίας προσεπάθουν ἐπίσης διὰ τῆς φιλοσοφίας νὰ δικαιολογήσωσι καὶ τὰ δόγματα τῆς Θρησκείας καὶ τὸ διοικητικὸν σύστημα καὶ τὸν τρόπον λατρείας τῆς παπικῆς Ἔκκλησίας. Κύριος ὀδηγὸς τῶν φιλοσοφούν-

των τούτων θεολόγων ήτοι ο 'Αριστοτέλης, τοῦ όποίου τὰς θεωρίας ἐγνώρισαν ἀπὸ τὰς ἀρχαίκας μεταφράσεις τῶν ἔργων του. Τοιουτοτρόπως ἡ φύλασσοφία ἔγινεν ὑπηρέτης τῆς Θεολογίας (Ancilla Theologiae), ὑποχρεωμένη νὰ ἀποδεῖξῃ ὁπωσδήποτε διὰ τοῦ λόγου τὴν ἀλήθειαν τῶν δογματικῶν πιστευομένων.

Οἱ σπουδαιότεροι σχολαστικοὶ θεολόγοι Ἀλβέρτος ὁ Μέγας (1193 - 1280) καὶ Θωμᾶς ὁ Ἀκυνιάτης (1225 - 1274) ἐκράτησαν τὴν σχολαστικὴν φιλοσοφίαν εἰς ἀνώτερα κάπως ἐπίπεδα, ἀπὸ τοῦ ΙΕ' ὅμως αἰῶνος ἡ σχολαστικὴ θεολογία κατήντησε καθαρὰ σοφιστείᾳ ἀσχοληθεῖσα μὲ ἀσκοπα καὶ γελοῖα κάποτε θέματα. Ταῦτα κυρίως διεκωμψήσεν ὁ οὐρανιστὴς τῶν χρόνων τῆς Ἀναγεννήσεως Ἐρασμος μὲ τὸ γνωστὸν ἔργον του «Μωρίας ἐγκράμμιον». Ἐν τούτοις ἡ παπικὴ Ἐκκλησία καὶ ἡ διδασκαλία τῆς ἐστηρίχθη καὶ στηρίζεται ἐν μέρει ἀκόμη ἐπὶ τῆς σχολαστικῆς θεολογίας.

Ἡ δευτέρα τάσις τῆς θεολογίας παρήγαγε τοὺς λεγομένους μυστικοὺς θεολόγους. Οὗτοι ἐδίδασκον ὅτι αἱ μυστικαὶ ἀλήθειαι τῆς Θείας Ἀποκαλύψεως δὲν δύνανται νὰ κατανοθεῦσον διὰ τῆς δικνοίας καὶ τῆς λογικῆς, ὀλλὰ πρέπει ἀπλῶς νὰ πιστεύωνται διὰ τοῦ αἰσθήματος καὶ τῆς καρδίας. Νομίζουν οὗτοι ὅτι πιστεύομεν τὸ θεῖον, διότι τὸ αἰσθανόμεθα καὶ ὅχι διότι τὸ ἐννοοῦμεν. Ἐκ τῶν σπουδαιοτέρων μυστικῶν θεολόγων εἶναι ὁ Θωμᾶς α Κέμπης (Α Kempis, ἐκ Κέμπης τῆς Ρηγονίας). Τὸ εἰς αὐτὸν ἀποδιδόμενον ἔργον «Ἡ μίμησις τοῦ Χριστοῦ» εἶχε τὴν μεγαλυτέραν μετὰ τὴν Ἀγίαν Γραφὴν διάδοσιν καὶ μετεφράσθη εἰς τὰς περισσότερας γλώσσας τοῦ κόσμου.

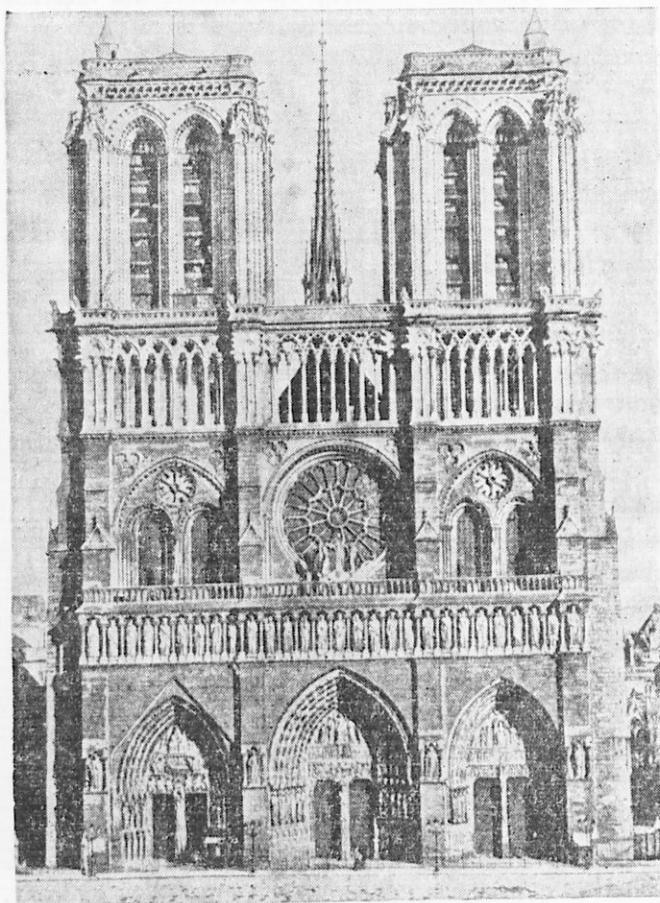
58. Ἡ Χριστιανικὴ Τέχνη εἰς τὴν Δύσιν.

Ἡ χριστιανικὴ ἀρχιτεκτονικὴ τῆς Δύσεως προσλαμβάνει στοιχεῖα ἐκ τῆς Ρωμαϊκῆς καὶ τῆς Βυζαντινῆς καὶ δημιουργεῖ ἀπὸ τοῦ Ε' μέχρι τοῦ ΙΓ' αἰῶνος πλῆθος ναῶν τοῦ λεγομένου ρωμανικοῦ ρυθμοῦ.

Ἀπὸ τοῦ ΙΑ' μέχρι τοῦ ΙΕ' αἰῶνος ἐπικρατεῖ εἰς τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην ὁ Γοτθικὸς ρυθμός, κατὰ τὸν ὄποιον ἀγηγέρθησαν λαμπρότατοι καὶ πολυτελέστατοι ναοί.

Ἡ θολωτὴ στέγασις εἶναι τὸ κύριον γνώρισμα καὶ τῶν δύο τούτων ρυθμῶν. Ἀλλὰ ὁ μὲν ρωμανικὸς θόλος ἔχει τὴν μορφὴν κανονικοῦ τόξου, ὁ δὲ γοτθικὸς τὴν μορφὴν διακοπομένων τόξων καὶ ἀποληγόντων

εἰς δέξι. Ὁ οξυκόρυφος δὲ εἶναι γενικῶς καὶ ἡ στέγασις τοῦ γοτθικοῦ ναοῦ καὶ ἡ πλαισίωσις τῶν μεγάλων θυρῶν καὶ παραθύρων του. Ἐπὶ πλέον ὁ γοτθικὸς κίλων ἔχει ραβδώσεις ἐν εἴδει νεύρων πρὸς τὰ ἔξω.

Ναὸς τῆς Αντικῆς Ἐπικλησίας γοτθικοῦ χρήματος Ιζου αἰῶνος
(Ο καθεδρικὸς ναὸς τῆς Παραγίας τῷ Παρισίῳ).

Ἡ πλαισίωσις τῆς γλυπτὴς διακόσμησις τοῦ ἐσωτερικοῦ καὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ τῶν γοτθικῶν ναῶν, καθὼς καὶ ἡ ζωηρὰ εἰκονογράφησις τῶν ὄντων παραθύρων, προσδίδει θαυμαστὴν καλλιτεχνικὴν δύναμιν εἰς αὐτούς.

‘Απὸ τοῦ ΙΕ’ αἰῶνος, ὅπότε ἀρχίζει ἡ ἀναγέννησις τῶν Τεχνῶν εἰς τὴν Δύσιν, ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τῶν νυκῶν ἀκολουθεῖ καὶ αὐτὴ τὴν γενικὴν τάσιν τῆς ἐπανόδου εἰς τὰ ἀρχαῖα πρότυπα. Δημιουργεῖται τότε νέος ρυθμός, δὲ λεγόμενος τῆς Ἀναγεννήσεως, κατὰ τὸν ὄποιον ἥρχισε νὰ κτίζεται εἰς Ρώμην δὲ μεγαλοπρεπής ναὸς τοῦ Ἅγιου Πέτρου.

‘Η ζωγραφικὴ καὶ ἡ γλυπτικὴ ἀναπτύσσονται καὶ εἰς τὴν Δύσιν ὡς ὑπηρετικαὶ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς κατ’ ἀρχὰς καὶ δημιουργοῦν ὡραῖα ἔργα. Πολὺ ἐνωρὶς ὅμως καὶ ἡ μία καὶ ἡ ἄλλη ἀναλαμβάνουν καὶ τὴν αὐτοτέλειάν των, ἀφοῦ ἄλλωστε ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία δὲν ἀπηγόρευσε τὴν διὰ τῆς γλυπτικῆς παράστασιν θείων μυρφῶν. Σὺν τῷ χρόνῳ δὲ αἱ εἰκονιζόμεναι μορφαὶ ἀποβάλλουν τὸ ἐσχηματοποιημένον καὶ τυπικὸν τῆς Βυζαντινῆς τέχνης καὶ παρουσιάζονται ζωηραὶ καὶ φυσικαὶ.

‘Η ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ παραμένει καὶ κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν ὡς διεμορφώθη καὶ ἀνεπτύχθη ὑπὸ τοῦ ἵεροῦ Αὐγουστίνου καὶ τοῦ Γρηγορίου τοῦ Διαλόγου. Τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς ὕμνους συνοδεύει ἐπίσης τὸ ὄργανον (ἀρμόνιον), προσδίδον μεγαλοπρέπειαν εἰς τὰς ἱερὰς ἀκολουθίας.

59. Λατρεία καὶ ἥθη.

‘Η λατρεία εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς Δύσεως ὑπέστη μεγάλας μεταβολάς. ‘Η τέλεσις τῆς Θείας Λειτουργίας εἰς τὴν λατινικὴν γλῶσσαν, τὴν δόποίκιν εἰς μερικὰς χώρας οὔτε καὶ οἱ κληρικοί, οἱ κατώτεροι τούλαχιστον, δὲν ἔγνωριζον, κατέστησε τὴν λατρείαν ἐντελῶς τυπικήν, μὴ δυναμένην νὰ ἐπενεργήσῃ ἐπὶ τῆς ψυχῆς τῶν πιστῶν. ‘Ἐνόμιζον δὲ τὰ μυστήρια ἐπιδροῦν ἀφ’ ἑκυτῶν καὶ δὲν δὲν ἐγρειάζετο ἡ πίστις ἐκείνων, χάριν τῶν δόποίων ἐτελοῦντο.

Μεταβολὰς μεγάλας εἰσήγαγεν ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία εἰς τὴν τέλεσιν τῶν μυστηρίων. Τὴν Θείαν Εὐχαριστίαν ἐτέλουν δι’ ἀζύμου ἄρτου, οἱ δὲ λαϊκοὶ μόνον τοῦ ἄρτου μετελάμβανον. ‘Ἐγωρίσθη τὸ Χρῖσμα ἀπὸ τοῦ διὰ ραντίσματος γινομένου βαπτίσματος καὶ μετεδίδετο τὸ χρῖσμα μόνον ὑπὸ τῶν Ἐπισκόπων. Τὸ Εὐχέλαιον παρείχετο μόνον εἰς ἑτοιμοθανάτους.

Αἱ ἑօρται τῶν Ἅγίων ἐπολλαπλασιάσθησαν καὶ ἀπεδίδετο μεγάλη τιμὴ εἰς αὐτούς, ἐξαιρετικῶς δὲ εἰς τὴν Θεοτόκον. ‘Απέδιδον ἐπίσης μαγικὴν δύναμιν εἰς τὰ λείψανα τῶν Ἅγίων. ‘Ἐπεβλήθη γενικῶς ἡ ἀγαμία

τοῦ αλῆρου. Μεγίστη σημασία ἀπεδίδετο εἰς τοὺς τύπους, τὴν τακτικὴν νηστείαν, τὰ προσκυνήματα κ.λ.π. καὶ ὅλη γεωτέρα εἰς τὸν ἄγρον καὶ ἡθοὺν βίον. Διὰ τοῦτο τὰ ἥθη τῶν χριστιανῶν τῆς Δύσεως, λαϊκῶν καὶ κληρικῶν, εὐρίσκοντο πολὺ μακράν ἀπὸ τὰς ἡθικὰς ἐντολὰς τοῦ Εὐαγγελίου.

Εἰς τοῦτο ὅχι διάλογον συνετέλεσεν ἡ ἐπικρατήσασα εἰς τὴν Δύσιν ἀντίληψις ὅτι ὁ αλῆρος καὶ μάλιστα ὁ Πάπας, ἥδην αντο νὰ δίδουν ἀφεσιν. ἀμαρτιῶν. "Ἐκαστος χριστιανὸς ἥτο δυνατὸν νὰ ἔξαγοράσῃ ὅσα ἀμαρτήματα εἶχε κάμει καὶ ὅσα θὰ ἔκαμνε τυχόν, ὡς καὶ τὰ ἀμαρτήματα τῶν συγγενῶν του. Τοικύτας ἀφέσεις (συγχωρογάρτια) ἐχορήγηει ἀθρόας ὁ Πάπας, ίδιως εἰς ἑκείνους ποὺ ἐπεσκέπτοντο τὴν Ρώμην κατὰ τὰ λεγόμενα Ἱωβηλαῖα ἔτη, δηλ. ἔτη ἀφέσεως. Ταῦτα καθιερώθησαν ἐπισήμως ἐπὶ Πάπα Βονιφατίου καὶ ἐτελοῦντο ἀνὰ 100 ἔτη κατ' ἀρχάς, ἐπειτα δὲ ἀνὰ 50, ἀνὰ 33 καὶ τέλος ἀνὰ 25 ἔτη ἀπὸ τοῦ 1470¹.

Εἶναι προφανές ὅτι ἡ τυπολατρία, ἡ ἀμάθεια καὶ μάλιστα αἱ ἀφέσεις θὰ προεκάλουν καὶ πράγματι προεκάλεσαν πλείστας καταχρήσεις καὶ διαφθοράν. Ἐναντίον τῶν καταχρήσεων τούτων τοῦ αλῆρου ἐξηγέρθησαν πολλοὶ χριστιανοὶ ζητοῦντες τὴν διόρθωσιν τοῦ κακοῦ. Καὶ οὗτοι μὲν ἐξήτουν μεταρρυθμίσεις ἐν τῇ Ἑκκλησίᾳ, ἄλλοι δὲ ἐφθικον ἀκόμη περαιτέρω εἰσάγοντες αἵρετικὰς διδασκαλίας.

Τὸν IA' αἰδὼν παρουσιάσθη καὶ διεδόθη εἰς Ἰταλίαν καὶ νοτιοδυτικὴν Εὐρώπην ἡ αἵρεσις τῶν **Καθαρῶν**. Προέκυψεν αὕτη ἐκ τῆς αἱρέσεως τῶν Βογούμιλων (σελ. 122), ἐκ τῶν δόποιών πολλοὶ φεύγοντες τὴν δίωξιν ἥλθον εἰς Ἰταλίαν καὶ ἐγκατεστάθησαν. Οἱ Καθαροὶ ἀπήτουν τὴν ἐπιστροφὴν εἰς τὴν ἀπλότητα τῶν Ἀποστολικῶν χρόνων. Ἐπίστευον εἰς τὴν ὅπαρξιν δύο ἀνταγωνιζομένων θεῶν, καλοῦ καὶ κακοῦ, δύος κατὰ τοὺς παλαιοτέρους χρόνους οἱ Παυλικιανοὶ καὶ παλαιότεροι οἱ Μανικαῖοι, καὶ ὅτι ἡ ἀμαρτία πηγάζει ἐκ τῆς ἐπαφῆς τῆς ψυχῆς μετὰ τοῦ σώματος· ἐπομένως διὰ τῆς ἀσκήσεως καὶ ἀγνόητος δικτησεῖται καθαρὸς ἡ ψυχή.

Παρομοία ἥτο καὶ ἡ αἵρεσις τῶν **Ἀλβιγηνῶν** ἢ **Ἀλβιγίων**, παρουσιασθεῖσα τὸν IB' αἰδὼν εἰς νότιον Γαλλίαν.

1. Κατὰ τὴν Η. Δ. (Λευιτικόν, ΚΕ' 9, 10) ἐκαστον 50ὸν ἔτος ἥτο ἔτος ἀφέσεως· ἐπεστρέφοντο κατὰ τοῦτο τὰ πωληθέντα ιτήματα καὶ ἡλευθεροῦντο οἱ δοῦλοι. Τὸ ἔτος τοῦτο ἀνηγγέλετο διὰ σάλπιγγος, ἣτις ἐβραΐστι λέγεται γιο μπέλ. Ἐκ τούτου τὸ Ἱωβηλαῖον, δηλ. ἔτος τῆς σάλπιγγος τῆς ἀφέσεως. (Στεφανίδου, Ἐκκλησιαστικὴ Ἰστορία, σελ. 482).

Τὸ δνομά των οἱ αἱρετικοὶ οῦτοι τὸ δφεύλουν εἰς τὴν πόλιν Albi τῆς Νοτίου Γαλλίας. Ἡσαν ἐχθροὶ ἀσπονδοὶ τῆς Παπικῆς Ἐκκλησίας, τὴν ὁποίαν δινόμαζον Βαβυλῶν τῆς Ἀποκαλύψεως. Κατεδιώγθησαν ὑπὸ τῶν Παπῶν διὰ φοβερῶν σφαγῶν καὶ παντοειδῶν διώξεων. Ὁ Πάπας Ἰννοκέντιος ὁ Γ' ἐκήρυξεν ἀληθῆ σταυροφορίκιν ἐναντίον των τὸ 1209 καὶ ἐπὶ 20 ἔτη ἐχύθη πολὺ αἷμα.

60. Ἱερὰ Ἐξέτασις.

Εἰς τὸν ὀγῶνά της κατὰ τῶν αἱρετικῶν καὶ τῶν μεταρρυθμιστῶν ἡ Παπικὴ Ἐκκλησία ἐχρησιμοποίησεν ὡς στήριγμα μὲν τὰ Μοναχικὰ τάγματα, ὡς ὅπλον δὲ τὴν φοβερὸν Ἱερὸν Ἐξέτασιν. Τὰ σπουδαιότερα τῶν ἰδρυθέντων κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην μοναχικῶν ταγμάτων εἶναι, πλὴν τῶν Βενεδικτίνων, τὰ τάγματα τῶν Δομινικανῶν καὶ τῶν Φραγκισκανῶν. Οἱ μὲν Φραγκισκανοὶ ἀνέλαβον τὸ κήρυγμα κυρίως, οἱ δὲ Δομινικανοὶ τὴν ἐπαναφορὰν τῶν αἱρετικῶν καὶ τὴν δίωξιν αὐτῶν καὶ τῶν μεταρρυθμιστῶν διὰ τῆς Ἱερᾶς Ἐξετάσεως.

Ἡ Ἱερὰ Ἐξέτασις ἰδρυθεῖσα τὸν IB' αἰῶνα καὶ συστηματοποιηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Πάπα Γρηγορίου τοῦ Θ' (1235) ἦτο Ἱεροδικαστήριον ἐκ μοναχῶν δικάζον τοὺς αἱρετικούς. Τοιαῦτα δικαστήρια ἐλειτούργουν εἰς δῆλας τὰς χώρας καὶ ἀπέβησαν ὁ φόβος καὶ τρόμος τῶν γριστιανῶν τῆς Δύσεως. Οἱ συλλαμβανόμενοι ὡς αἱρετικοὶ προσήγοντο εἰς τὴν Ἱερὸν Ἐξέτασιν καὶ ἐβασανίζοντο σκληρότατα, διὰ νὰ διοιογήσουν ὅτι ἡσαν αἱρετικοί. Πολλοί, ὅν καὶ δὲν ἡσαν, διεκήρυξσον ὅτι ἡσαν, διὰ νὰ ἀπολλαγοῦν διὰ τοῦ θανάτου ἀπὸ τὰ βασανιστήρια. Ἡ συνήθης καταδίκη ἦτο ὁ διὰ τῆς πυρᾶς θάνατος. Μυριάδες χριστιανῶν ἡσαν τὰ θύματα τῆς Ἱερᾶς Ἐξετάσεως, διότι μὲ πολλὴν εὐκολίαν ἦτο δυνατὸν νὰ χαρακτηρισθῇ τις αἱρετικός καὶ αὐτὴ ἡ ἀνάγνωσις τῆς Ἀγίας Γραφῆς ἢ ἀπλῆ δυσφορία διὰ τὰς καταχρήσεις τοῦ κλήρου ἐθεωρεῖτο αἵρεσις.

Διὰ τῆς Ἱερᾶς Ἐξετάσεως, ἡ ὁποία ἐλειτούργησεν ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας, εἰς τὴν Ἰσπανίαν δὲ μέχρι τοῦ 1808, καταργηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ναπολέοντος Βοναπάρτου, ἐδιώγθησαν ἀμειλίκτως οἱ Καθαροὶ καὶ οἱ Ἀλβιγγοί, ὡς καὶ ἀπλοὶ μεταρρυθμισταὶ καὶ ἐπιστήμονες ἀκόμη βραδύτερον (Γαλιλαῖος κ. ἄ.). Οἱ μεταρρυθμισταὶ ἐζήτουν περιορισμὸν τῆς παντοδυναμίας τῶν Παπῶν καὶ ἥθικὴν ἐξύψωσιν τοῦ κλήρου.

Οἱ κυριώτεροι ἐκ τῶν μεταρρυθμιστῶν ἡσαν : 1) Ὁ Ἀγγλος θεο-

λόγος καὶ καθηγητὴς τῆς Ὀξφόρδης Οὐκλιφ (Wyclif) (1324-1384). Ἐπολέμησε τὴν παντοδυναμίαν τοῦ Πάπα καὶ τὴν ἀγαμίαν τοῦ αλήρου διακηρύξας ὅτι ἡ ζωὴ τῶν χριστιανῶν πρέπει νὰ ἔχῃ ὡς βάσιν τὰς ἐντολὰς τοῦ Εὐαγγελίου. Μετέφρασε τὴν Ἀγίαν Γραφὴν εἰς τὴν Ἀγγλικὴν γλῶσσαν καὶ ἐζήτει τὴν Ἰδρυσιν ἀνεξαρτήτου, ἐθνικῆς Ἐκκλησίας ἐν Ἀγγλίᾳ. Οἱ Πάπαις ἐπέτυχεν ἐν τέλει τὴν ἀπομάκρυνσίν του ἐκ τοῦ Πανεπιστημίου, ἐδιωξε δὲ πάντας τοὺς πολυπληθεῖς διαδόύς του.

2) Ὁ ἐν Πράγᾳ τῆς Βοημίας ἱεροκήρυξ καὶ καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Ἰωάννης Ούσσιος (Huss) (1369-1415). Οὗτος ἐκλήθη ἐνώπιον τῆς ἐν Κωνσταντίᾳ συνόδου (1414) νὰ ἀπολογηθῇ διὰ τὰ ἐναντίαν τοῦ Πάπα αηρύγματά του ἐξ αἰτίας τῶν συγχωροχαρτίων. Ἐβασανίσθη ἐπὶ ἑπτὰ μῆνας καὶ κατεδικάσθη τέλος εἰς τὸν ἐπὶ τῆς πυρᾶς θύνατον, τὸν ὃποιον ὑπέστη μετὰ θαυμαστῆς γολγήν.

3) Ὁ Ἰταλὸς μοναχὸς Σαβοναρόλα, ὁ ὅποιος περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΕ' αἰῶνος ἐξηγέρθη κατὰ τῆς διαθορᾶς τῆς παπικῆς αὐλῆς καὶ ἀπέκτησε μέγα κῦρος εἰς τὴν πατρίδα του Φλωρεντίαν. Ἐν τέλει καὶ οὗτος συλληφθεὶς ἀπηγγονίσθη καὶ ἐρρίφθη κατόπιν τὸ σῶμά του εἰς τὴν πυράν.

Ἐν τούτοις παρ' ὅλας τὰς διώξεις καὶ τὰ σκληρὰ μέτρα τῶν Παπῶν εἶχε γενικευθῆ πλέον εἰς τὴν Δύσιν ἡ ἀντίληψις ὅτι ἔπρεπε νὰ γίνουν σοβαροί μεταρρυθμίσεις εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Τοῦτο πράγματι ἔγινε κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος, ὅπως εἰς ὅλο κεφάλαιον τοῦ βιβλίου τούτου θὰ ἔδωμεν.

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΕΤΑΡΤΗ

ΑΠΟ ΤΗΣ ΑΛΩΣΕΩΣ ΜΕΧΡΙ ΣΗΜΕΡΟΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΩΔΕΚΑΤΟΝ

Η ΖΩΗ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΧΡΟ-
ΝΟΥΣ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ

61. Τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον.

Ο Πατριάρχης. Ἀμέσως μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινούπολεως ὑπὸ τῶν Τούρκων (1453) ὁ Μωάμεθ ὁ Κατακτητὴς ἡθέλησε διὰ πολιτικοὺς λόγους νὰ ἀποδεῖξῃ ὅτι ὅχι μόνον δὲν θὰ καταδιώξῃ τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν, ὀλλὰ ὅτι καὶ θὰ τὴν προστατεύσῃ. Ὁ Τούρκος σουλτάνος εἶχε συμφέρον νὰ κρατῇ τοὺς ὄρθοδόξους γριστικοὺς μακρὰν τῆς ἐπιρροῆς τῶν Παπῶν καὶ τῶν χριστιανῶν ἡγεμόνων τῆς Δύσεως, τοὺς ὄποιους ἔβλεπεν ὅλους ὡς ἐχθρούς. Εἶχε συμφέρον δηλαδὴ νὰ ἐνισχύσῃ τὴν μερίδα τῶν «ἀνθενωτικῶν» ὄρθοδόξων.

Διὰ τοῦτο ἐκάλεσεν διάλιγον μετὰ τὴν "Αλωσιν τοὺς ἐπιζήσαντας ἄρχοντας, ἀληρικοὺς καὶ λαϊκούς, νὰ ἐκλέξουν νέον Πατριάρχην. Ὡς τοιοῦτος ἐξελέγη ὁ γνωστὸς διὰ τοὺς ἀνθενωτικοὺς ἀγῶνας του μοναχὸς Γεώργιος Σχολάριος, ὃστις ἐλαβε πατά τὴν χειροτονίαν τὸ ὄνομα Γενάδιος. Ὁ Μωάμεθ ἐπεκύρωσε τὴν ἐκλογὴν καὶ περιέβαλε τὸν νέον Πατριάρχην δι' ἔξαιρετικῶν τιμῶν. Τοῦ ἐνεγέρισεν ὁ ἔδιος τὴν ποιμαντορικὴν ράβδον, ὡς ἐπραττον ἄλλοτε οἱ Βυζαντινοὶ αὐτοκράτορες, τὸν προέπεμψε μέχρι τῆς πύλης τῶν ἀνακτόρων καὶ διέταξε νὰ τὸν συνοδεύσῃ τιμητικὴ φρουρὰ μέχρι τῶν Πατριαρχείων.

Ὁ Μωάμεθ διὰ διατάγματος καθώρισε τὰς σχέσεις τοῦ Πατριαρ-

χείου πρὸς τὸ Κράτος ἀναγνωρίσας ἐν εἶδος ἀνεξαρτησίας εἰς τὴν ἐκ-
κλησίαν διὰ τῆς παραχωρήσεως τῶν λεγομένων **Προνομίων**.

Θρησκευτικὰ προνόμια καὶ διοίκησις τῆς Ἐκκλησίας.

Διὰ τῶν προνομίων ὁ Πατριάρχης ἀνεγνωρίσθη ἀρχηγὸς τῶν ὑπο-
δούλων χριστιανῶν καὶ ἀντιπρόσωπός των ἔνοντι τῆς Υψηλῆς Πύλης,
ἐθνὸς ἡ οὐρανοῦ δῆλος. ὅλων τῶν ὄρθιοδόξων χριστιανῶν, ἀπηγορεύθη δὲ ὁ
βίαιος ἔξισταμισμός. Ἀνεγνωρίσθη ἐπίσης ὁ Πατριάρχης ἀνώτατος
ἀρχηγὸς τοῦ κλήρου, τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῶν μοναστηρίων. Ἅδηνατο
νὰ δικάζῃ αὐτὸς ὁ ἕδιος ἢ οἱ ἐπίσκοποι κατ' ἐντολήν του τοὺς κληρικούς,
ὅς καὶ τὰς μεταξὺ κληρικῶν καὶ λαϊκῶν διαφοράς. Εἶχε τὸ δικαίωμα
νὰ ἐπιβάλλῃ καὶ νὰ εἰσπράττῃ φόρους καὶ νὰ διαχειρίζεται τὰ εἰσοδή-
ματα τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ μοναστηριακῶν κτημάτων, τὰ ὅποῖα
ἀφέθησαν ἀφορολόγητα.

Ο Πατριάρχης ἐκυβέρνα τὴν Ἐκκλησίαν ἔχων παρ' ἔκυτῷ συμβού-
λιον (σύνοδον) ἐκ κληρικῶν διαφόρων βαθμῶν. Ἐπεκοινώνει μετὰ τῆς
Υψηλῆς Πύλης διὰ τοῦ ἐπισήμου διερμηνείας τῶν Πατριαρχείων,
ὅστις εἶχε τὸν τίτλον τοῦ Μεγάλου Λογοθέτου.

Βρεθεὶτερον, ἀπὸ τοῦ 1856, ἡ παρὰ τῷ Πατριάρχῃ σύνοδος ἀπετε-
λέσθη ἐκ 12 ἀρχιερέων καὶ αὐτῇ, ἔχουσα ὡς πρόεδρον τὸν Πατριάρχην,
ἐκυβέρνα τὴν Ἐκκλησίαν. Ἔτερον δὲ Συμβούλιον μεικτὸν ἔξι ἀνωτέρων
κληρικῶν καὶ λαϊκῶν προκρίτων ἔλευς ζητήματα, ποὺ δὲν ἤσαν καθαρῶς
θρησκευτικά, ὅπως τὰ τῶν κληρονομιῶν, τῶν μοναστηριακῶν περιου-
σιῶν, τῆς ἐκπαίδευσεως τοῦ κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ κ.λ.π. Ἐπειδὴ ὁ ἀρι-
θμὸς τῶν χριστιανῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει εἶναι κατὰ τοὺς τελευταί-
ους χρόνους πολὺ μικρός, δὲν λειτουργεῖ τὸ μεικτὸν συμβούλιον.

Εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ὑπάγονται καὶ οἱ ἐκκλησίαι τῆς
Ἀμερικῆς καὶ Αὐστραλίας, αἱ δύοτα διοικοῦνται ὑπὸ ἀρχιεπισκόπων
καὶ περιλαμβάνουν τοὺς εἰς τὰς χώρας ταύτας "Ἐλληνας" Ὁρθοδόξους.

Ο Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως φέρει τὸν τίτλον: Ἀρχιεπί-
σκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ρώμης καὶ Οἰκουμενικὸς Πατρι-
άρχης. Σήμερον Πατριάρχης εἶναι ὁ Ἀθηναγόρας.

62. Ἡ ξωὴ τῶν ὑποδούλων Χριστιανῶν.

Τὰ παραχωρηθέντα ὅμως εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τοὺς χριστιανοὺς
προνόμια σπανιώτατα ἐσέβοντο οἱ Τούρκοι. Οἱ Σουλτάνοι ἐπενέβανον

εις τὰ ἐσωτερικά τῆς Ἐκκλησίας, ἀνεβίβαζον ἢ κατεβίβαζον, ἐκακοποίουν ἢ ἔστελλον εἰς ἀγγόνην Πατριάρχας καὶ Ἐπισκόπους. Αἱ ἐπεμβάσεις τῶν ἐλάμβανον ἐνίστε χαρακτῆρα διωγμοῦ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν ἀνδρῶν ἢ δημεύσεως τῶν περιουσιῶν των.

Ἄλλα καὶ οἱ ἄλλοι ἀρχοντες τῶν Τούρκων παρεβίαζον συχνὰ τὰ προνόμια τῶν χριστιανῶν εἰς τὰς ἐπαρχίας καὶ τὴν πρωτεύουσαν. Ἐκκλησιαστικαὶ ἢ μοναστηριακαὶ περιουσίαι διηρπάζοντο, ναοὶ μετεβάλλοντο εἰς τζαμία, χιλιάδες χριστιανῶν ἐξισλαμίζοντο διὰ τῆς βίας. Μικροὶ χριστιανόπαιδες ἡρπάζοντο ἀπὸ τὰς οἰκογενείας των (παιδομάζωμα), ἐξισλαμίζοντο καὶ κατετάσσοντο εἰς τὰ τάγματα τῶν Γενιτσάρων.

Ἡ ζωὴ τῶν χριστιανῶν ἦτο μαρτυρική. Πολλοὶ ἔφευγον εἰς δρεινὰς περιοχὰς ἢ εἰς ἄλλας χώρας. Πολλοὶ προετίμων τὸν θάνατον ἀπὸ τὸν ἐξισλαμισμὸν ἢ τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς θελήσεως τῶν δεσποτῶν καὶ αὐτοὶ εἶναι οἱ νεομάρτυρες τῆς Ἐκκλησίας μας. Οὗτοι διὰ τῆς θυσίας των, δπως οἱ μάρτυρες τῶν πρώτων χριστιανικῶν αἰώνων, ἐνίσχυον τὴν πίστιν τῶν χριστιανῶν εἰς τὸν ἀγῶνα των ὑπὲρ τῆς θρησκείας καὶ τοῦ ἔθνους.

Τοιοῦτοι νεομάρτυρες ὑπῆρξαν:

1) ὁ μοναχὸς **Ιάκωβος**, ὁ ὄποῖος ἐμαρτύρησε τὸ 1520 εἰς τὸ Διδυμόποτειχον κατηγορηθεὶς ὅτι ἐξήγειρε τοὺς "Ἐλληνας εἰς ἐπανάστασιν".

2) ὁ μοναχὸς **Μακάριος** εἰς Θεσσαλονίκην.

3) ὁ μητροπολίτης Κορίνθου **Ζαχαρίας**, ὡς συνεννοούμενος μετὰ τῶν Ἐνετῶν διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν Ἐλλήνων.

4) ἀξιοθάλαστος ὑπῆρξεν ἡ ζωὴ καὶ ἡ δρᾶσις τῆς **Οσίας Φιλοθέης** ἐν Ἀθήναις κατὰ τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα. Ἐμαρτύρησε τὴν 19ην Φεβρουαρίου 1589, διότι διέσωσε καὶ περιέθαλψεν εἰς τὴν μονήν της πολλὰς αἰχμαλώτους γυναικας. Τὸ σεπτὸν λείψανόν της εὑρίσκεται εἰς τὴν Μητρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν.

5) ἡ λαμπροτέρα τέλος καὶ ἀγνοτέρα ἐκκλησιαστικὴ καὶ ἐθνικὴ φυσιογνωμία κατὰ τὴν περίοδον ταύτην εἶναι ὁ νεομάρτυρς **Κοσμᾶς** ὁ **Αιτωλὸς** (1714 - 1779). Ἐγεννήθη ἐν Μεγάλῳ Δένδρῳ τῆς Ναυπακτίας. Ἐσπούδασεν εἰς Σιγδίτσαν τῆς Παρανασσίδος καὶ κατόπιν ἤκουσεν ἀνώτερα μαθήματα εἰς τὴν Ἀθωνιάδα Σχολὴν τοῦ Ἅγιου Ὁρούς. Ἐχειροτονήθη ἵερεὺς καὶ ἀπὸ τοῦ 1760 ἥρχισε τὸ χριστιανικὸν καὶ ἐθνικὸν ἔργον του. Περιῆλθε τὴν Μακεδονίαν, τὴν Ἡπειρον, τὴν Θεσσαλίαν καὶ

Στερεάν 'Ελλάδα, ἐταξίδευσε δὲ καὶ εἰς τὰς νήσους τοῦ Αιγαίου καὶ τοῦ 'Ιονίου Πελάγους. 'Εκήρυττε πανταχοῦ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ ἐνίσχυε τὸ ἐθνικὸν φρόνημα προτρέπων εἰς Ἰδρυσιν σχολείων καὶ ἀνέγερσιν ἐκκλησιῶν. 'Η διδαχὴ καὶ αἱ προτροπαὶ του εὑρισκον μεγάλην ὀπήχησιν παρὰ τῷ λαῷ. Συκοφαντηθεὶς δὲς ταραζίας δῆθεν καὶ ὑποκινητής. 'Επαναστάσεως κατὰ τῶν 'Οθωμανῶν συνελήφθη καὶ ὑπέστη μαρτυρικὸν θύνατον εἰς τὴν "Ηπειρον τὴν 14ην Αὐγούστου 1779. 'Η 'Εκκλησία μας κατέταξεν αὐτὸν μεταξὺ τῶν ἀγίων καὶ ἔορτάζεται ἡ μνήμη του κατὰ τὴν ἐπέτειον τοῦ θανάτου του.

63. 'Η 'Εκκλησιαστικὴ Παιδεία κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας.

Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας ἡ 'Εκκλησία ἀναλαμβάνει ὅχι μόνον τῶν κληρικῶν, ἀλλὰ καὶ ὄλου τοῦ "Εθνους μας τὴν παιδείαν. 'Η 'Εκκλησιαστικὴ παιδεία ταυτίζεται μὲ τὴν 'Εθνικὴν παιδείαν.

Κατὰ τοὺς δύο πρώτους αἰῶνας τῆς Τουρκοκρατίας μόνον εἰς Κωνσταντινούπολιν ὑπῆρχε μικρὰ πνευματικὴ κίνησις γύρω ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖον εἰς τὸ Φανάριον.

'Ο πρῶτος Πατριάρχης Γεννάδιος Ἰδρυσεν εἰς Κωνσταντινούπολιν τὴν Πατριαρχικὴν Σχολὴν (Μεγάλην τοῦ Γένους Σχολὴν), ἡ ὥποια δῆμος δὲν ἐλειτούργει κανονικῶς κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τῆς δουλείας.

Εἰς τὴν ἀλλην 'Ελλάδα, τὴν κατεχομένην ὑπὸ τῶν Τούρκων, αἱ φοιτεραὶ ἀνωμαλίαι καὶ καταστροφαὶ τῆς ΙΕ' καὶ ΙΣΤ' ἐκατονταετηρίδος δὲν ἐπέτρεψαν τὴν Ἰδρυσιν σχολείων, ὥστε οἱ ὑπόδουλοι ἐστερήθησαν ἐπὶ 200 περίπου ἔτη πάσης παιδεύσεως. Περὶ τὰ τέλη τῆς ΙΣΤ' ἐκατονταετηρίδος ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως 'Ιερεμίας ὁ Β' συνιστᾷ εἰς τὴν Σύνοδον τοῦ 1593 νὰ μεριμνήσωσιν οἱ 'Επίσκοποι διὰ τὴν Ἰδρυσιν σχολείων εἰς τὰς περιφερείας των. Διδάσκαλοι δῆμος δὲν ὑπῆρχον, οἱ δὲ κληρικοί, τῶν κατωτέρων ίερατικῶν βαθμῶν μάλιστα, ἥσαν καὶ αὐτοὶ κατὰ τὸ πλεῖστον ἀπαίδευτοι.

'Αλλὰ ἀπὸ τῆς ΙΖ' ἐκατονταετηρίδος τὰ πράγματα μετεβλήθησαν. 'Επιεικεστέρα κάπως πολιτικὴ τῶν Τούρκων καὶ οἰκονομικὴ ἀκμὴ τῆς ἐν 'Ενετίᾳ 'Ελληνικῆς Κοινότητος ἐπέτρεψαν τὴν Ἰδρυσιν σχολῶν εἰς διαφόρους πόλεις τῶν ὑποδούλων ἐλληνικῶν χωρῶν.

Εἰς τὴν 'Ενετίαν δηλ. Ἰδρύθη ἀνώτερον σχολεῖον τὸ 1621, δονομασθὲν

Φλαγγίνειον Φροντιστήριον ἀπὸ τὸν προικοδοτήσαντα αὐτὸν Κερκυραῖον Θωμᾶν Φλαγγίνην. Ἐδιδάσκοντο εἰς αὐτὸν ἀνώτερα μαθήματα ὅρθοδοξοι τὸ θρήσκευμα ‘Ἐλληνες νέοι, οἱ ὅποιοι ἔχοντο κατόπιν διδάσκαλοι εἰς ἄλλα σχολεῖα τῆς ὑπόδούλου Ἐλλάδος. Τοιαῦτα σχολεῖα ἴδρυθησαν τὸ 1647 ὑπὸ πλουσίων Ἐλλήνων τῆς Ἐνετίας εἰς τὰ Ἰωάννινα πρῶτον καὶ ἔπειτα εἰς τὰς Ἀθήνας.

Κατὰ τὸ ἔτος 1676 ἴδρυθη εἰς τὰ Ἰωάννινα ἐπίσης ἱεροσπουδαστήριον πρὸς μάρφωσιν κατωτέρων ακληρικῶν.

Μαθηταὶ τῶν σχολείων τῶν Ἰωαννίνων ἔχοντα διδάσκαλοι εἰς Μέτσοβον, Λάρισαν, Τύρναβον, Θεσσαλονίκην, Ἀδριανούπολιν, ὅπου ἴδρυθησαν κατόπιν σχολεῖα.

«Εἰς τὴν πόλιν τῶν Ἰωαννίνων χρεωστεῖ ἡ Ἐλλὰς τὴν ἀναγέννησιν τῆς παιδείας», γράφει ὁ διδάσκαλος τοῦ Γένους Κωνσταντῖνος Κούμας.

Κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα ἴδρυθησαν εἰς ὅλας τὰς ἑλληνικὰς ἐπαρχίας ἀνώτερα καὶ κατώτερα σχολεῖα: εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ τὴν Στερεάν Ἐλλάδα, τὴν Μακεδονίαν καὶ τὰς νήσους, εἰς τὴν Σμύρνην, εἰς τὰς Κυδωνίας καὶ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Οἱ ἀπόφοιτοι τῶν σχολῶν τούτων ἔγινοντο ἵερεῖς ἡ διδάσκαλοι εἰς τὰ χωρία ὅλης τῆς Ἐλλάδος.

Πλησίον τῶν ἐκκλησιῶν εἰς τὰ χωρία καὶ τὰς κωμοπόλεις, ἡ τῶν μητροπολιτικῶν μεγάρων εἰς τὰς πόλεις, ἐλειτούργουν σχολεῖα μικρὰ ἢ μεγάλα. Ἐδιδάσκετο συνήθως εἰς αὐτὰ ἡ Ὁκτώηχος, ὁ Ἀπόστολος, τὸ Ψαλτήριον καὶ ἄλλα ἐκκλησιαστικὰ καὶ ἵερὰ βιβλία. “Οπου δὲν ἐλειτούργουν σχολεῖα οἱ ἵερεῖς καὶ οἱ μοναχοὶ ἐκάλουν τοὺς ἑλληνόπαιδας εἰς τοὺς νάρθηκας τῶν ναῶν καὶ τοὺς ἐδίδασκον τὰ πρῶτα γράμματα.

‘Ανωτερα σχολεῖα συντηρούμενα ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ἦσαν: 1) Ἡ Μεγάλη τοῦ Γένους Σχολὴ εἰς Κωνσταντινούπολιν, τὸ ἀνώτατον ἐθνικὸν ἐκπαιδευτικὸν ἴδρυμα: 2) ἡ Πατμιάς Σχολὴ εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ ‘Αγίου Ιωάννου τοῦ Θεολόγου ἐν Πάτμῳ, ἴδρυθεῖσα περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΗ' αἰῶνος: 3) ἡ Ἀθωνιάς Σχολὴ ἡ Ἀκαδημία εἰς τὸ ‘Αγιον Όρος ἴδρυθεῖσα ἐπίσης περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΗ' αἰῶνος κ.ἄ.

Κατὰ τὸ ἔτος 1843 ἴδρυθη ἡ Θεολογικὴ Σχολὴ Χάλκης, ἡ ὅποια ἀπέβη διοικαστὴ καὶ παρέσχε μεγάλας ὑπηρεσίας εἰς τὴν μεγάλην τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν. Ἀπόφοιτοι τῆς Σχολῆς Χάλκης ἀνῆλθον εἰς τὰ ὕπατα ἐκκλησιαστικὰ ἀξιώματα.

Πεπαιδευμένοι ἀνδρες ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ συγγραφεῖς ἀνεδείχθησαν κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἀρκετοί. Οἱ περισσότεροι ἐσπούδασαν καὶ

εἰς ἀνωτέρας σχολάς καὶ Πανεπιστήμια τῆς Δ. Εύρωπης. Διὰ τῶν συγγραμμάτων των προσεπάθουν νὰ ἐνισχύσουν τὴν πίστιν τῶν δρθιόδοξων χριστιανῶν ἔναντι τῶν Δυτικῶν κυρίων (Καθολικῶν καὶ Διαμαρτυρομένων).

Οἱ σπουδαιότεροι ἐκ τῶν ἐκκλησιαστικῶν τούτων συγγραφέων εἰς δόκιν τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν οἱ ἔξης:

1) **Μελέτιος Πηγᾶς** (1535 - 1602). Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας καὶ κατόπιν Κωνσταντινουπόλεως. Κατήγετο ἐκ Κρήτης καὶ ἐσπούδασεν εἰς Ἰταλίαν. Τῷ πῆρε περίφημος ἱεροκήρυξ. "Ἐγραψεν ἐπιστολὰς καὶ συγγράμματα, ἐκ τῶν ὅποιων σπουδαιότερον εἶναι τὸ «Περὶ Πάπα», ἐν τῷ ὅποιῳ καταπολεμεῖ τὰς κακοδοξίας τῶν Δυτικῶν.

2) **Ιερεμίας ὁ Β'**. Μητροπολίτης Λαρίσης καὶ ἔπειτα Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως τὸ 1572, τρίς πατριαρχεύσας μέχρι τοῦ 1595. Ἡτο εἰς ἐκ τῶν πλέον μορφωμένων κληρικῶν. Μετέβη εἰς Ρώσιαν καὶ ἐγειριστόνησε πρῶτον Πατριάρχην τῶν Ρώσων τὸν Μητροπολίτην Μόσχας Ἰωάννη τὸ 1589. Ἡλθεν εἰς σχέσεις πρὸς Διαμαρτυρομένους θεολόγους ζητοῦντας τὴν ἔνωσιν μετὰ τῆς Ὁρθόδοξου Ἐκκλησίας, ἀλλ' ἀπέρριψε τὰς διδασκαλίας καὶ τὰς προτάσεις των. Σφύζονται πολλὰ συγγράμματά του· μεταξὺ τούτων τρεῖς δογματικοὶ διποκρίσεις του πρὸς τοὺς Βιττεμβεργίους θεολόγους, νουθετικὴ διδασκαλία πρὸς Γερμανούς, ἔκθεσις περὶ τῶν ἥθων τῆς Ἐλληνικῆς Ἐκκλησίας κ. ἢ.

Ο Πατριάρχης Ιερεμίας ἔδωσε μεγάλην ὀθησιν εἰς τὴν παιδείαν τοῦ ἔθνους κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Τουρκοκρατίας. Κατὰ πρότασίν του ἦν Κωνσταντινουπόλει Σύνοδος τοῦ 1593 ἔλαβεν ἀπόφασιν, ὅπως ἐν ἑκάστῃ ἐπισκοπῇ ληφθῇ μέριμνα διὰ τὴν ἰδρυσιν σχολείων.

3) **Κύριλλος Λούκαρις** (1572 - 1638). Κατήγετο ἐκ Κρήτης· ἐσπούδασεν εἰς Ἐνετίαν καὶ Πάδουαν καὶ ἔγινε Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας πρῶτον καὶ ἔπειτα Κωνσταντινουπόλεως. Εἶναι δογματὸς διὰ τοὺς ἀγῶνάς του κατὰ τῶν Ἰουδαίων καὶ τῶν Ἰησουϊτῶν, ἐναντίον τῶν ὅποιων ἔγραψε πολλὰς πραγματείας. Ἐφρόντισε νὰ ἴδρυθῃ τυπογραφεῖον εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐκήρυξεν ὃ διοις τακτικώτατα. Κατέστη ὑπόπτος εἰς τοὺς Τούρκους συκοφαντηθείς ὑπὸ τῶν Ἰησουϊτῶν, πεντάκις ἐξεθρούσθη καὶ ἀπέθανε στραγγαλισθείς ὑπὸ τῶν γενιτσάρων τὸ 1638.

4) **Δοσίθεος ὁ Ιεροσολύμων** (1641 - 1707). Κατήγετο ἐξ Ἀρα-

χόθης τῆς Κορινθίας καὶ εἰς ἡλικίαν δέκα ἔξ ἑτῶν μετέβη εἰς Ἱεροσόλυμα. Ἀν καὶ αὐτοδιδάκτος, ἐν τούτοις ἀναδείχθη εἰς τῶν διαπρεπεστέρων ἐκκλησιαστικῶν ἀνδρῶν, πατριαρχεύσας ἐπὶ 37 ἔτη. Εἰργάσθη μετὰ Θέρμης καὶ ζήλου ὑπὲρ τῆς Ὁρθοδόξου ἐκκλησίας. Ἀναδιωργάνωσε τὴν Ἀγιοταφικὴν Ἀδελφότητα, ἴδρυσε σχολεῖα, βιβλιοθήκας καὶ τυπογραφεῖον. Ἔγραψε πολλὰ συγγράμματα, ἐκ τῶν ὅποιων σπουδαιότερον εἶναι ἡ «Ομολογία» του, ἣνθια ἀναπτύσσει τὴν δρθὸν διδασκαλίαν ἐναντίον τῶν Παπικῶν καὶ Διαμαρτυρομένων. Σπουδῶν ἐπίσης ἴστορικὸν ἔργον του εἶναι τὸ «Περὶ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις Πατριαρχεύσαντων».

5) **Ἐλίας Μηνιάτης** (1669 - 1715). Ἡτο Κεφαλῆν καὶ ἐσπούδασεν εἰς Ἐνετίαν διακριθεὶς διὰ τὴν φύλομάθειάν του. Νεώτατος διωρίσθη διδάσκαλος τοῦ Φλαγγινέου φροντιστηρίου ἐν Ἐνετίᾳ, ἐδίδαξε δὲ κατόπιν εἰς Κεφαλληνίαν καὶ Ζάκυνθον. Προσκληθεὶς εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐγένετο ἱεροκήρους τῆς Μεγάλης ἐκκλησίας καὶ διδάσκαλος τῆς Πατριαρχικῆς σχολῆς. Αἱ διμιλίαι του διακρίνονται διὰ τὴν δύναμιν τοῦ λόγου, τὴν χάριν καὶ τὴν πειστικότητα. Ἔγραψε καὶ ὀμήλεια εἰς τὴν λαλουμένην γλώσσαν. Βραδύτερον ἐχειροτονήθη ἀρχιεπίσκοπος Κερνίκης καὶ Καλαβρύτων. Πλὴν τῶν διμιλιῶν του ἔγραψε καὶ σύγγραμμα διὰ τὸ Σχίσμα τῶν ἐκκλησιῶν μὲ τὸν τίτλον «Πέτρα σκανδάλου».

6) **Εὐγένιος Βούλγαρις** (1716 - 1806). Πολυμαθέστατος καὶ πολυγραφώτατος ἐκκλησιαστικὸς ἀνήρ. Ἐγεννήθη εἰς Κέρκυραν καὶ ἐσπούδασε θεολογίαν καὶ φύλοσοφίαν εἰς Πατάβιον τῆς Ἰταλίας. ἐδίδαξεν εἰς Ἰωάννινα καὶ Κοζάνην, εἰς τὴν Ἀθωνάδα σχολὴν καὶ εἰς τὴν Πατριαρχικὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Μεταβάς εἰς Ρωσίαν ἐτιμήθη πολὺ ὑπὸ τῆς αὐτοκρατείρας Αἰκατερίνης ἀναδειχθεὶς ἀρχιεπίσκοπος Χερσῶνος καὶ ἀκαδημαϊκός. Μεταξὺ τῶν πολλῶν συγγραμμάτων του εἶναι καὶ τὰ ἔξης: 1) Ἰστορία τῆς διαφορᾶς περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ Ἅγιου Πνεύματος (Filioque); 2) Ὁρθόδοξος Ομολογία; 3) Βιβλιάριον κατὰ Λατίνων κ. ά.

7) **Νικηφόρος Θεοτόκης** (1731 - 1800). Συμπολίτης καὶ φίλος τοῦ Εὐγενίου Βουλγάρεως. Σπουδάσας εἰς Ἰταλίαν φύλοσοφίαν καὶ φυσικομαθηματικὰ ἐκλήθη εἰς Ρωσίαν, ὅπου ἐγένετο ἀρχιεπίσκοπος Χερσῶνος καὶ ἔπειτα Σταυρουπόλεως καὶ Ἀστραχάν, ὅπου ἐπέτυχε τὸν ἐκγρι-

στιανισμὸν πολλῶν Μουσουλμάνων. Τὸ σπουδαιότερον ἐκκλησιαστικὸν σύγγραμμά του εἶναι τὸ «Κυριακοδρόμιον», ἡτοι ἔρμηνεία καὶ ἀνάπτυξις τῶν κατὰ Κυριακὴν ἀναγιγνωσκομένων περικοπῶν ἐκ τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τῶν Ἀποστόλων.

64. *Αἱ πρὸς τὸ Ἔθνος μας ὑπηρεσίαι τῆς ὁρθοδόξου
Ἐκκλησίας κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν
καὶ τὴν Ἐπανάστασιν.*

Ἡ Μεγάλη τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία δὲν ὑπῆρχε μόνον ἡ φιλόστοργος μήτηρ ἡ μεριμνῶσα διὰ τὴν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν καὶ διατήρησιν τῆς πίστεως ὅλων τῶν ὑποδούλων, ὅλλα καὶ εἰργάσθη διὰ τὴν ἀνάστασιν καὶ ἀνεξαρτησίαν αὐτῶν. Τψίστας ὑπηρεσίας προσέφερεν ἡ Ἐκκλησία μας εἰς τὸ Ἔθνος ἡμῶν μετέχουσα ἐνεργῶς εἰς ὅλας τὰς προσπαθείας δργανώσεως τῶν θήτων καὶ δικιῶν δυνάμεων αὐτοῦ, ὡς καὶ εἰς ὅλας τὰς ἔξεγέρσεις του.

Πολλοὶ αληρικοὶ εὗρον μαρτυρικὸν θάνατον κατὰ τὰς ἔξεγέρσεις ταύτας, ὅπως ὁ ἐπίσκοπος Τρίκης Διονύσιος ὁ Σκυλόσοφος καὶ ὁ ἡγούμενος Σεραφείμ κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τῆς Ἡπειροθεσσαλίας τὸ 1611, ὁ μητροπολίτης Κορίνθου Ζαχαρίας κ. ἄ.

Σοφὸς ἴστορικὸς γράφει: «Δὲν ἡμποροῦμεν νὰ μὴ θαυμάσωμεν τὴν πίστιν καὶ τὸν πατριωτισμὸν τοῦ ἑλληνικοῦ αὐλήρου κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς δουλείας. Ἐνῷ ὠδηγοῦντο δέσμιοι καὶ ὑβριζόμενοι εἰς τὸν τόπον τῆς ἀγγόνης καὶ παρεκκινοῦντο νὰ ἀρνηθοῦν τὸν Χριστὸν καὶ τὴν Πατρίδα, ὅλοι ἀνεξαιρέτως ἐπροτίμων τὰ βασανιστήρια καὶ τὸν θάνατον».

Κατὰ τὴν προπαρασκευὴν τῆς Μεγάλης Ἐπαναστάσεως, κατὰ τὴν ἔναρξιν, ὡς καὶ καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ Ἀγῶνος, ὁ Κλῆρος ἐπρωτοστάτησε καὶ εἰς τοὺς ἀγῶνας καὶ εἰς τὰς θυσίας. Πρωτομάρτυρες εἰς τὸν βωμὸν τῆς θυσίας ὑπὲρ τοῦ ἔθνους ὁ Πατριάρχης Γρηγόριος ὁ Ε΄ μετὰ τῶν μητροπολιτῶν Ἐφέσου, Ἀγχιάλου καὶ Νικομηδείας, ἀπηγγονίσθησαν τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα εἰς Κωνσταντινούπολιν (10 Ἀπριλίου 1821). Μετ' ὀλίγον εὗρον ἐπίσης μαρτυρικὸν θάνατον οἱ μητροπολῖται Δέρκων, Ἀδριανούπολεως, Τυρνόβου καὶ Θεσσαλονίκης, ὡς καὶ ἄλλοι πολλοὶ αληρικοί.

Εἰς τὴν ἀγωνιζομένην Ἑλλάδα ὁ αλῆρος πρωταγωνιστεῖ. Ὁ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανός, ὁ Βρεσθένης Θεοδώρητος, ὁ Ἀνδρούσης Ἰωσήφ, ὁ

Λακεδαιμονίους Χρύσανθος, ὁ ἀρχιμανδρίτης Δικαῖος ἢ Παπαφλέσσας καὶ πλεῖστοι ἄλλοι αἰληφικοὶ εἶναι ἐνθουσιώδεις ἀπόστολοι τοῦ Ἀγῶνος καὶ ἡγωνισταί. Οἱ Ἀθωνάσιος Διάκος, ὁ Παπαφλέσσας, ὁ ἐπίσκοπος Ρωγῶν Ἰωσήφ, ὁ Κορώνης Γρηγόριος, ὁ Μονεμβασίας Χρύσανθος, ὁ Ἀμφίσσης (Σαλδώνων) Ἰσαΐας καὶ πλεῖστοι ἐπίσης ἄλλοι καθηγιάζουν διὰ τοῦ αἴματός των Ἀγῶνα τοῦ ἔθνους μας.

Διὰ τὸν ὄρθοδοξὸν αἰλῆρον ὁ ἀγῶν τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ ταυτίζεται πρὸς τὸν ἀγῶνα τοῦ Ἐθνους. Οἱ Ἐθνομάρτυρες Πατριάρχης Γρηγόριος ὁ Ε' δίδει τὴν ἔξης χαρακτηριστικὴν ἀπάντησιν εἰς τοὺς προτρέποντας αὐτὸν νὰ φύγῃ διὰ νὰ σωθῇ: «Μὲ προτρέπετε νὰ φύγω...» Οχι. Ἔγὼ διὰ τοῦτο εἴμαι Πατριάρχης, διὰ νὰ σώσω τὸ Ἐθνος μου, καὶ ὅχι νὰ καταστραφῇ τοῦτο ἀπὸ τοὺς γενιτσάρους. Οἱ θάνατός μου θὰ φέρῃ μεγαλυτέραν ὀφέλειαν παρὰ ἡ ζωή μου. Οἱ ξένοι χριστιανοὶ ἡγεμόνες θὰ ἀγανακτήσουν διὰ τὸν ἀδικον θάνατόν μου καὶ θὰ ἐννοήσουν ὅτι καὶ αὐτῶν ἡ πίστις ὑβρίσθη. Οἱ Ἑλληνες πολεμισταὶ θὰ πολεμοῦν μὲν μεγαλυτέραν μανίαν, ἡ ὅποια θὰ φέρῃ τὴν νίκην...».

Τὸ ἔθνος ἥμαν δρεῖται πολλὰ εἰς τὴν Ὁρθοδοξὸν Ἐκκλησίαν μας. Δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι, ὅπως ἄλλοτε ὁ χριστιανισμὸς διηγοιλύνθη εἰς τὴν διάδοσίν του ὑπὸ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, οὕτω καὶ τώρα ἡ Ὁρθοδοξὸς Ἐκκλησία τὰ μέγιστα συνετέλεσεν εἰς τὴν διάσωσιν καὶ ἀναγέννησιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

65. Τὰ ἄλλα Πατριαρχεῖα.

1) Τὸ Πατριαρχεῖον Ἀλεξανδρείας.

Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἀλεξανδρείας ἰδρύθη κατὰ τὴν παράδοσιν ὑπὸ τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Μάρκου. Κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα κατεῖχε τὴν πρώτην θέσιν μεταξὺ τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Ἀνατολῆς. Κατὰ τὸν Θ' αἰῶνα ἐκυβερνᾶτο ὑπὸ μονοφυσιτῶν πατριαρχῶν καὶ Ἀράβων. Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας ἡροιούθησε τὴν τύχην τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ὅπως καὶ τὰ ἄλλα Πατριαρχεῖα. Ἀπὸ τοῦ ΙΘ' αἰῶνος ἀναζωογονεῖται, ἰδίως δὲ ἀφ' ἣς ἐποχῆς ἡ Αἴγυπτος ἔγινεν ἀνεξάρτητον κράτος. Οἱ ὑπὸ τὸ Πατριαρχεῖον τοῦτο ὄρθοδοξοὶ χριστιανοὶ ἀνέρχονται εἰς 140 χιλιάδας.

Οἱ Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας φέρει ἀπὸ τοῦ Δ' αἰῶνος τὸν τίτλον: Πάπας καὶ Πατριάρχης τῆς Μεγάλης πόλεως Ἀλεξανδρείας,

Λιβύης, Πενταπόλεως, Αιθιοπίας, καὶ πάσης Ἀφρικῆς, Πατήρ Πατέρων, Ποιμὴν Ποιμένων, Ἀρχιερεὺς Ἀρχιερέων, τρίτος καὶ δέκατος τῶν Ἀποστόλων καὶ Κριτὴς τῆς Οἰκουμένης, δοθέντα αὐτῷ ὑπὸ τοῦ Πάπα Ρώμης Κελλεστίνου. Τὸ Πατριαρχεῖον διαιρεῖται σήμερον εἰς ἔνδεκα ἐκκλησιαστικὰς ἐπαρχίας, τὰς ἔξης : 1) Ἀλεξανδρείας μὲν ἔδραν τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἡ τὸ Κάιρον· 2) Πηλουσίου μὲν ἔδραν τὸ Πόρτ - Σάΐδ· 3) Δεοντοπόλεως μὲν ἔδραν τὴν Ἰσμαήλιαν· 4) Νουβίας μὲν ἔδραν τὸ Χαρτούμ· 5) Ἀξωμης μὲν ἔδραν τὴν Ἀδδίς Ἀμπέμπα· 6) Ἐρμουπόλεως μὲν ἔδραν τὴν Τάντα· 7) Καρθαγένης μὲν ἔδραν τὴν Τρίπολιν· 8) Ἰωαννουπόλεως μὲν ἔδραν τὸ Γιοχάννεσμπουργκ· 9) Κεντρώας Ἀφρικῆς μὲν ἔδραν τὸ Ἐλισάμπεθβιλ· 10) Ἀνατολικῆς Ἀφρικῆς μὲν ἔδραν τὸ Δάρη - ἐλ - Σαλαάμ· 11) Δυτικῆς Ἀφρικῆς μὲν ἔδραν τὸ Γιαουτέ. Πατριάρχης εἶναι ὁ Χριστόφορος.

2) Τὸ Πατριαρχεῖον Ἀντιοχείας.

Ἡ Ἀντιόχεια κατέστη εὐθὺς ἀπὸ τῶν πρώτων Ἀποστολικῶν χρόνων κέντρον διαδόσεως τοῦ χριστιανισμοῦ.

Καὶ τὸ Πατριαρχεῖον τοῦτο ἐδοκιμάσθη ποικιλοτρόπως. Μέχρι τοῦ 1898 οἱ Πατριάρχαι ἦσαν "Ἐλληνες. Τὸ 1900 ἀνεδείχθη Πατριάρχης Ἀραψ, σήμερον δὲ τὸ Πατριαρχεῖον εὑρίσκεται ὄριστικῶς εἰς κεῖρας τῶν Σύρων ὀρθοδόξων. Ἔδρα τοῦ Πατριαρχείου εἶναι ἡ Δαμασκός.

Οἱ Πατριάρχης Ἀντιοχείας φέρει τὸν τίτλον : Πατριάρχης τῆς Μεγάλης θεουπόλεως Ἀντιοχείας, Συρίας, Ἀραβίας, Κιλικίας, Ἰβηρίας τε καὶ Μεσοποταμίας καὶ πάσης Ἀνατολῆς. Πατριάρχης εἶναι ὁ Θεοδόσιος.

3) Τὸ Πατριαρχεῖον Ἱεροσολύμων.

Ἡ Ἐκκλησία τῶν Ἱεροσολύμων, τοῦ τόπου τῆς σταυρώσεως καὶ ἀναστάσεως τοῦ Σωτῆρος, ἰδρυθεῖσα ὑπ' Αὐτοῦ, ἐστερεώθη διὰ τῆς ἀκλονήτου πίστεως τῶν πρώτων χριστιανῶν. Ἡ μεγάλη ἀκμὴ αὐτῆς σημειοῦται ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Μεγ. Κωνσταντίνου καὶ ἰδίως ἀπὸ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ μοναχικοῦ βίου ἐν τοῖς Ἅγιοις Τόποις.

"Οταν οἱ "Ἀραβες κατέκτησαν τὴν Παλαιστίνην, τὸ Πατριαρχεῖον ὑπέστη πολλὰς διώξεις, αἱ ὄποιαι ἐξηγολούθησαν καὶ ἐπὶ Σταυροφόρων. Περισσότερον καὶ σκληρότερον ἐδοκιμάσθη κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τῆς τουρκικῆς κατακτήσεως.

Μεγάλοι ἀγῶνες ἔγιναν μεταξὺ τῶν Ὁρθοδόξων, τῶν Λατίνων καὶ τῶν Ἀρμενίων διὰ τὴν κατοχὴν καὶ κυριότητα τῶν ἱερῶν καὶ ἀγίων Προσκυνημάτων. Τέλος ἐπὶ Σουλτάνου Σελίμ τοῦ Α' (1512 - 1520) ἀνεγνωρίσθη ἡ ἐπ' αὐτῶν κυριότητης τῶν Ὁρθοδόξων Ἐλλήνων μοναχῶν. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἀναγνώρισιν ταύτην οἱ Ἐλληνες Πατριάρχαι δὲν ἔπιασαν ἀγωνιζόμενοι κατὰ τῶν ἀξιώσεων τῶν Ἀρμενίων ἰδίως, ἀλλὰ καὶ τῶν Ἀραβιοφώνων ὁρθοδόξων. Πολύτιμος ὑπῆρξεν ἡ συμβολὴ τῆς Ἀγιοταφικῆς Ἀδελφότητος εἰς τὰς προσπαθείας καὶ τοὺς ἀγῶνας ὃπερ τῆς ὑπὸ τῶν Ἐλλήνων ὁρθοδόξων κατοχῆς τῶν Ἅγιων Προσκυνημάτων, καὶ μάλιστα τοῦ Παναγίου Τάφου.

Οἱ Πατριάρχης Ἱεροσολύμων φέρει τὸν τίτλον: Πατριάρχης τῆς Ἀγίας Πόλεως Ἱερουσαλήμ καὶ πάσης Παλαιστίνης, Συρίας, Ἀραβίας καὶ πέραν τοῦ Ἰορδάνου, Κανᾶς τῆς Γαλιλαίας καὶ Ἀγίας Σιών. Πατριάρχης εἶναι σήμερον ὁ Βενέδικτος.

Ἡ ἀρχιεπισκοπὴ Σινᾶ.

Εἰς τὸ ἱερὸν ὅρος τῆς χερσονήσου Σινᾶ ἴδρυθη ὑπὸ τοῦ Ἡορτινιανοῦ ἡ ἱερὰ μονὴ τῆς Ἀγίας Αἰκατερίνης, ὅπου ὑπάρχει καὶ τὸ λείψανον τῆς Ἀγίας.

Οἱ ἡγούμενος τῆς μονῆς εἶναι ἀρχιεπίσκοπος καὶ χειροτονεῖται ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Ἱεροσολύμων. Η ἔδρα τῆς ἀρχιεπισκοπῆς μεταφέρεται τὸν χειμῶνα εἰς τὸ Κάτρον.

Ἡ μονὴ ἔχει τὴν πλουσιωτέραν βιβλιοθήκην τῆς Ἀνατολῆς. Ἐκεῖ εὑρέθη καὶ ὁ λεγόμενος Σιναϊτικὸς Κῦδιξ, ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων χειρογράφων τῆς Ἀγίας Γραφῆς. Ἐδωρήθη εἰς τὸν τσάρον τῆς Ρωσίας Ἀλέξανδρον, οἱ δὲ Κομμουνισταὶ τὸν ἐπώλησαν εἰς τὸ Βρεταννικὸν Μουσεῖον ἀντὶ ἑκατὸν χιλιάδων λιρῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

66. Ἰστορία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος.

Γνωρίζομεν ὅτι ὁ χριστιανισμὸς ἐκηρύχθη εἰς τὰς ἐπαρχίας τῆς κυρίως Ἑλλάδος ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων Παύλου καὶ Ἀνδρέου καὶ τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ. Ἰδρύθησαν Ἐκκλησίαι εἰς διαφόρους πόλεις καὶ πολὺ ἐνωρὶς ἐξηπλώθη ὁ χριστιανισμὸς καὶ εἰς τὴν ὑπαιθρὸν χώραν. Κατὰ τὸν δεύτερον αἰῶνα Ἑλληνες Ἀπολογηταί, ὁ Κορδεῖτος καὶ ὁ Ἀριστείδης ἐπιδίδουν ἀπολογίας ὑπὲρ τοῦ χριστιανισμοῦ εἰς Ρωμαίους αὐτοκράτορας. Κατὰ τοὺς διωγμοὺς πολλοὶ ἐπίσκοποι Ἑλλήνες ἐμαρτύρησαν ὑπὲρ τῆς πίστεως. Εἰς τὴν νῆσον Μῆλον ἀνεκαλύφθησαν χριστιανικαὶ κατακόμβαι. Εἰς δλας τέλος τὰς Οἰκουμενικὰς συνόδους φέρονται ὑπογράφοντες ἐπίσκοποι διαφόρων ἐπαρχιῶν τῆς Ἑλλάδος.

Πάντα ταῦτα, ὡς καὶ σπουδαῖα χριστιανικὰ μνημεῖα (ναοὶ καὶ ἔργα ζωγραφικὰ) ὑπάρχοντα ἀπὸ τοῦ πέμπτου ἥδη αἰῶνος εἰς Πελοπόννησον, Ἀθήνας, Βοιωτίαν, Ἡπειρὸν, Θεσσαλονίκην κ. ἀ., μαρτυροῦσι περὶ τῆς ἐξαπλώσεως καὶ ἐπικρατήσεως τοῦ χριστιανισμοῦ ἐν Ἑλλάδι.

Ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ τετάρτου αἰῶνος ἡ Ἑλλὰς ἀνῆκεν ἐκκλησιαστικῶς εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Ἐπισκόπου Ρώμης. Κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους τῆς εἰκονομαχίας καὶ ἀκριβῶς τὸ 733 ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος ἦν ἀνάθημα μετὰ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ ἤργισε νὰ ἀκμάζῃ. Διαπρεπεῖς ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς ἐτέμησαν αὐτὴν, ὅπως ὁ Θεσσαλονίκης Γρηγόριος Παλαμᾶς ὁ ἐπίσκοπος τῆς ἐν Θεσσαλίᾳ Τρίκαλης Οἰκουμένιος, οἱ ἀδελφοὶ Νικήτας καὶ Μιχαὴλ Ἀκομινᾶτοι οἱ Χωνιάται, ὁ Θεσσαλονίκης Εὐστάθιος, ὁ Μεθώνης Νικόλαος, ὁ ἐπίσκοπος Ἀγρίδος Θεοφύλακτος ἐξ Εύβοίας, διακριθεὶς ὡς ἐρμηνευ-

τῆς τῶν Γραφῶν, κ. ἢ. Πολλοὶ Πατριάρχαι κατήγοντο ἐκ τῆς κυρίως Ἐλλάδος· τοιοῦτοι εἶναι ὁ Διονύσιος ὁ Α', Μελέτιος ὁ Πηγᾶς, ὁ Κυριλλος Λούκαρις, ὁ Δοσίθεος, ὁ Γρηγόριος ὁ Ε' κ. ἢ.

Κατὰ τὴν Φραγκοκρατίαν οἱ μὴ ἀναγνωρίσαντες τὸ πρωτεῖον τοῦ Πάπα ἐπίσκοποι ἔκδιώγθησαν ἐκ τῶν ἐπισκοπῶν των, ἀντικατασταθέντες ὑπὸ Λατίνων. Ἀλλὰ καὶ πάλιν μετὰ τὴν ἐκδίωξιν τῶν Φράγκων ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἐλλάδος ἀνέλαβε ταχέως καὶ κατὰ τοὺς δυσκόλους χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας ἥτο ὁ πνευματικὸς ὄδηγὸς καὶ τὸ ἥθικὸν στήριγμα τοῦ "Εθνους μας.

Κατὰ τὴν μεγάλην ἐπανάστασιν πρωτοστατεῖ, ὅπως εἰδομεν, καὶ εἰς τοὺς ἀγῶνας καὶ εἰς τὰς θυσίας. Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν καὶ τὴν ἔδρυσιν τοῦ ἐλεύθερου Ἑλληνικοῦ Βασιλείου ἔπρεπε καὶ ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἐλλάδος νὰ γίνη ἀνεξάρτητος συμφώνως πρὸς τὴν ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Ἀνατολῇ κρατοῦσαν συνήθειαν, καθ' ἣν ἐλεύθερον κράτος ἐδικαιοῦτο νὰ ἔχῃ ἀνεξάρτητον ἐκκλησίαν. Πρὸς τοῦτο συνῆλθεν εἰς τὸ Ναύπλιον κατὰ τὸ 1833 σύνοδος ὅλων τῶν ἐπισκόπων τῆς ἐλεύθερας Ἐλλάδος, ἡ ὁποία ἀνεκήρυξε τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Αὐτοκέφαλον καὶ Ἀνεξάρτητον ἀπὸ τοῦ Πατριαρχείου.

67. Διοίκησις τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἐλλάδος.

Τὴν διοίκησιν τῆς ἀνεξαρτήτου ἐκκλησίας τῆς Ἐλλάδος ἀνέλαβε μικρὸς Σύνοδος ὀνομασθεῖσα «Ιερὰ Σύνοδος τοῦ Βασιλείου τῆς Ἐλλάδος». Ἀπετελεῖτο ἐκ πέντε ἐπισκόπων καὶ ἐνὸς λαϊκοῦ, ἀντιπροσώπου τοῦ Κράτους, δύστις ἐλέγετο Βασιλικὸς Ἐπίτροπος. Πρόεδρος τῆς Συνόδου ἥτο ὁ ἔχων τὰ πρεσβεῖα τῆς ἀρχιερωσύνης, δηλ. ὁ ἀρχαιότερος κατὰ τὴν χειροτονίαν.

Τὸ Πατριαρχεῖον τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀνεκήρυξε τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἐλλάδος κατὰ τὸ ἔτος 1850. "Εκτοτε πρόεδρος τῆς Ιερᾶς Συνόδου ὡρίσθη ὁ ἐκάστοτε Μητροπολίτης Ἀθηνῶν, οἱ δὲ Συνοδικοὶ ἐλαμβάνοντο κατὰ τὴν οειρὰν τῶν πρεσβείων τῆς χειροτονίας των. Ωρίσθη ἐπίσης νὰ λαμβάνεται τὸ ἄγιον μύρον ἐκ τοῦ Πατριαρχείου εἰς ἔνδειξιν σεβασμοῦ. Ἡ σύνοδος ἐξέλεγε τοὺς ὑποψήφιους ἐπισκόπους, ἐπέβλεπε τὴν τήρησιν τῆς δρθιδόξου πίστεως καὶ εἶχε τὴν ἐποπτείαν τοῦ κλήρου.

Βραδύτερον προσετέθησαν εἰς τὴν ἀνεξάρτητον ἐκκλησίαν τῆς

Έλλαδος ή Έκκλησίαι τῆς Ἐπτανήσου (1864) καὶ τῆς Θεσσαλίας καὶ "Αρτης (1881). Κατὰ τὸ 1928 τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ὥρισε διὰ Συνοδικοῦ Τόμου ὅτι αἱ Ἐκκλησίαι Μακεδονίας, Δ. Θράκης, Ἡπείρου καὶ Νήσων Αἰγαίου πρέπει νὰ ἀναγνωρίζουν ὡς ἀνωτάτην διοικητικὴν ἀρχὴν τὴν Ἱερὰν Σύνοδον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος.

Ἡ Ἐκκλησία τῆς Κρήτης παραμένει καὶ μετὰ τὴν ἔνωσιν τῆς νήσου μετὰ τῆς μητρὸς Πατρίδος ἡμαυτόνομος ὑπαγομένη εἰς τὸ Πατριαρχεῖον. Διοικεῖται ὑπὸ ἴδιας Ἱερᾶς Συνόδου, εἰς ἣν παρίσταται Βασιλικὸς ἐπίτροπος. Ἡ Ἐκκλησία τῆς Κρήτης μνημονεύει τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριαρχην ἔχοντα τὴν ἀνωτάτην ἔξουσίαν ἐπ' αὐτῆς τὰ ἐκκλησιαστικὰ ζητήματα τῆς Κρήτης συζητοῦνται μεταξὺ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχοῦ καὶ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως.

Κατὰ τὸν ισχύοντα σήμερον **Καταστατικὸν Χάρτην** ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος διοικεῖται ὡς ἔξῆς:

'Ανωτάτη Ἐκκλησιαστικὴ ἀρχὴ εἶναι ἡ **Ιερὰ Σύνοδος** τῆς σεπτῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἑλλάδος ἀποτελουμένη ἀπὸ δύος τοὺς ἀρχιερεῖς τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου. Αὗτη συνέρχεται τὸν Ὁκτώβριον ἑκάστου ἔτους, ἐκτάκτως δὲ ὁσάκις παραστῆ ἀνάγκη, καὶ ἐπιλαμβάνεται τῶν γενικῶν ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων.

'Ανωτάτη διοικητικὴ ἀρχὴ εἶναι ἡ **Ιερὰ Σύνοδος** τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἀποτελουμένη ἐκ τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ τῶν ἐν ἐνεργείᾳ Μητροπολιτῶν Παλαιᾶς καὶ Νέας Ἑλλάδος (ἀνὰ ἔξ) ὡς συνέδρων. Οὗτοι καλοῦνται κατὰ τὴν σειρὰν τῆς χειροτονίας των. Ἡ Συνοδικὴ περίοδος εἶναι ἐνιαυσία, ἀρχεται τὴν 1ην Ὁκτώβριον ἑκάστου ἔτους καὶ λήγει τὴν 30ην Σεπτεμβρίου τοῦ ἐπομένου ἔτους· ἔδρα εἶναι αἱ Ἀθῆναι. Καὶ τῶν δύο Συνόδων προεδρεύει ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος, παρίσταται δὲ εἰς τὰς συνεδριάσεις των ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ Κράτους ὁ Βασιλικὸς ἐπίτροπος. Οὗτος γνωμοδοτεῖ ἐπὶ τῶν συζητουμένων, ἀλλὰ δὲν ἔχει δικαίωμα ψήφου.

68. Λατρεία, ἥδη καὶ παιδεία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος.

Ἡ λατρεία μενὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ ἔθνους προσλαμβάνει λαμπρότητα καὶ μεγαλοπρέπειαν. Ὡραῖοι ναοὶ ἀνεγείρονται εἰς δῆλας τὰς

πόλεις τῆς Ελλάδος καὶ στολίζονται μὲθαυμάσια ἔργα, τοιχογραφίας, ψηφιδωτά, διακοσμήσεις. Η ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ καλλιεργεῖται καὶ ἀπὸ τοῦ 1904 διδάσκεται εἰς τὸ Ὁδεῖον Ἀθηνῶν.

Η ἐκκλησιαστικὴ παιδεία ἔλαβεν ἀπὸ τῆς ἀπελευθερώσεως μεγάλην ἀνάπτυξιν. Κατεβλήθη εὐθὺς ἀμέσως προσπάθεια μορφώσεως τοῦ κατωτέρου ιδίως αλήρου. Ο πρῶτος ἑθνικὸς κυβερνήτης Ἰωάννης Καποδίστριας ἴδρυσε πρὸς τοῦτο Ἱερατικὴν σχολὴν εἰς τὸν Πόρον. "Οταν βραδύτερον (1837) ίδρυθη τὸ Ἐθνικὸν Πανεπιστήμιον ἐν Ἀθήναις, περιέλαβε καὶ Θεολογικὴν σχολὴν διὰ τὴν μόρφωσιν ἀνωτέρων αληρικῶν. Μετὰ δέκα ἔτη (1847) ίδρυθη ἡ Ριζάρειος ἐκκλησιαστικὴ Σχολὴ. Σήμερον λειτουργοῦσιν Ἱερατικὰ σχολὰ εἰς πολλὰς πόλεις τῆς Ελλάδος.

Διαπρεπεῖς θεολόγοι, λαϊκοί καὶ κληρικοί, ἀνεδείχθησαν ἐν Ἀθλάδι κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα πολλοί. Σπουδαιότεροι εἶναι:

1) Ο Θεόκλητος Φαρμακίδης (1784-1860). Ἐγεννήθη εἰς Λάρισαν, ἐσπούδασε δὲ εἰς Κωνσταντινούπολιν, Ἰάσιον καὶ Βουκουρέστιον, ὅπου ἐχειροτονήθη πρεσβύτερος, καὶ εἰς Γερμανίαν. Ἐσπευσεν εἰς τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὴν ἐπανάστασιν καὶ προσέφερε τὰς ὑπηρεσίας του. Τὸ 1837 διωρίσθη καθηγητὴς εἰς τὴν Θεολογικὴν σχολὴν τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου καὶ ἔπειτα εἰς τὴν Φιλοσοφικὴν. Ἔγραψε πολλὰ συγγράμματα καὶ ἐξέδωσε μετὰ ὑπομνημάτων τὴν Καινὴν Διαθήκην εἰς ἐπτὰ τόμους.

2) Ο Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος ὁ ἐξ Οἰκονόμων (1780-1857). Ἀνεδείχθη οὗτος σπουδαῖος ἐκκλησιαστικὸς ρήτωρ καὶ διαπρεπῆς θεολόγος. Εἰς ἡλικίαν 25 ἐτῶν ἐχειροτονήθη πρεσβύτερος καὶ ἐδίδαξεν ὡς ἱεροκῆρυξ εἰς Σμύρνην καὶ Κωνσταντινούπολιν. Φυλακισθεὶς ὑπὸ τῶν Τούρκων ἔφυγεν εἰς Ὀδησσόν, ὅπου ἐξεφώνησε θαυμάσιον λόγον κατὰ τὴν αηδείαν τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε'. Ἐπανῆλθεν εἰς τὴν ἐλευθέραν Ἑλλάδα τὸ 1835 καὶ ἐσημείωσεν ἐξαιρετικὴν συγγραφικὴν καὶ ἐκκλησιαστικὴν δρᾶσιν.

Ιστορικά, ἐρμηνευτικὰ καὶ ἡθικὰ συγγράμματα ἀξιόλογα συνέγραψαν οἱ θεολόγοι Καθηγηταὶ τοῦ Πανεπιστημίου Κοντογόνης († 1878), Ρουμπότης († 1875), Ν. Δαμαλᾶς († 1892) καὶ ἄλλοι.

Κατὰ τὰ τελευταῖα ἐπίσης ἔτη ἔζησαν, ἐδίδαξαν καὶ ἔγραψαν ἀξιόλογα ἔργα πολλοί θεολόγοι: Ο Καθηγητὴς Α. Κυριακὸς συγγράφας

τρίτομον Ιστορίαν της Ἐκκλησίας, ὁ ὀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν **Χρυσόστομος Παπαδόπουλος** († 1938) διακριθεὶς διὰ τὴν σοφίαν, τὴν ἀπλότητα τοῦ βίου καὶ τὴν πλουσίαν συγγραφικὴν δρᾶσιν του, οἱ σοφοὶ Καθηγηταὶ **Ζῆκος Ρώσης** († 1933) καὶ **Χρ. Ἀνδρούτσος** († 1935) ἀναπτύξαντες εἰς συγγράμματά των τὰς δογματικὰς ἀληθείας τῆς Ἐκκλησίας μας κ. π. ἄ. Πλεῖστοι τέλος θεολόγοι ὑπάρχουν ἐν ζωῇ ἐργαζόμενοι μετὰ θαυμαστοῦ ζήλου διὰ τὴν πρόοδον τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς φιλολογίας.

Ἡ ζωηρὰ αὕτη παιδευτικὴ ἐκκλησιαστικὴ κίνησις συνετέλεσε τὰ μέγιστα καὶ εἰς τὴν βελτίωσιν τῶν ἡθῶν τῶν χριστιανῶν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς φιλανθρωπίας καὶ ἀγάπης πρὸς τὸν πλησίον. Ἡ ἐκκλησία μας πρωτοστατεῖ εἰς τὴν ἰδρυσιν ἰδρυμάτων καὶ τὴν πραγματοποίησιν κοινωφελῶν ἔργων. Τὰ φιλόπτωχα Ταμεῖα τῶν μητροπόλεων ἀνακουφίζουν τοὺς πτωχοὺς καὶ τοὺς πάσχοντας, ἀπυφίλακτίζουν κρατουμένους διὰ χρέους, διανέμουν βιβλία καὶ ἐνδύματα εἰς τοὺς ἀπόρους μαθητὰς κ.λ.π. Τὰ ἰδρυθέντα κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη Κατηγοτικὰ Σχολεῖα, ὡς καὶ ὁ Ὁργανισμὸς τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας ἐργάζονται μετὰ ζήλου, διὰ νὰ θερμάνουν τὸ θρησκευτικὸν αἰσθημα τῶν χριστιανῶν.

Ἡ Ἐκκλησία προσέφερεν ἐπίσης ὑψίστας ὑπηρεσίας εἰς τὸ "Ἐθνος μας κατὰ τοὺς προσφάτους ἔθνικοὺς ἀγῶνας. Κατὰ τοὺς Βαλκανοτουρκικοὺς πολέμους ἐμαρτύρησεν ὑπὲρ τοῦ "Ἐθνους ὁ μητροπολίτης Γρεβενῶν, κατὰ δὲ τὴν Μικρασιατικὴν ἐκστρατείαν ἔθυσιάσθη μὲ θαυμαστὴν αὐταπάρνησιν ὁ μητροπολίτης Σμύρνης Χρυσός τομος. Κατὰ τὴν περίοδον τῆς προσφάτου Κατοχῆς ἡ Ἐκκλησία μας ἔγινεν ἡ ψυχὴ τοῦ "Ἐθνους καὶ τὸ ἡθικὸν στήριγμα τοῦ Ἐλληνικοῦ λαοῦ. Ὁ Ἐθνικὸς τέλος ἀγῶν τῆς τετραετίας (1946 - 1949) ἐναντίον τῶν ξενοκινήτων ὀρδῶν τῶν κομμουνιστοσυμμοριτῶν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν μας εὗρε^{*} τὸ σταθερώτερον στήριγμα τῆς νίκης του.

Αἱ θυσίαι τοῦ Ἐλληνικοῦ κλήρου κατὰ τοὺς ἔθνικοὺς ἀγῶνας τῆς τελευταίας δικταστίας (1941 - 1949) εἶναι αἱ ἔξης:

'Εξετελέσθησαν ὑπὸ τῶν Βουλγάρων 26 κληρικοί, ὑπὸ τῶν Γερμανῶν 75, ὑπὸ τῶν Ιταλῶν 20 καὶ ὑπὸ τῶν κομμουνιστοσυμμοριτῶν 223· ἐν ὅλῳ 344.

Ο Μητροπολίτης Ἀθηνῶν φέρει τὸν τίτλον: Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ πάστος Ἑλλάδος. Ἀρχιεπίσκοπος εἶναι σήμερον δὲ Θεόκλητος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

69. *Αἱ ἄλλαι αὐτοκέφαλοι Ὀρθόδοξοι Ἐκκλησίαι.*

Π λὴν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν Πατριαρχείων ὑπάρχουν καὶ ἄλλαι αὐτοκέφαλοι Ἐκκλησίαι ἀποτελοῦσκαι μετ' αὐτῶν τὴν Ἀνατολικὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν. Τοιαῦται εἶναι:

1) Ἡ Ἐκκλησία τῆς Κύπρου.

Ἀνεγνωρίσθη αὐτοκέφαλος ἀπὸ τοῦ Ε' αἰῶνος (431 μ. Χ.) καὶ συνετέλεσε τὰ μέγιστα εἰς τὴν διατήρησιν τῆς ἐλληνικότητος τῆς μεγαλονήσου. Ἡ ἀρχιεπισκοπὴ τῆς Κύπρου εἶναι πραγματικὴ ἐ θ ν α ρ χ ī α τῶν Ἑλλήνων κατοίκων τῆς, οἱ ὅποιοι ἀποτελοῦν τὰ 4/5 τοῦ πληθυσμοῦ αὐτῆς. Οἱ πρόσφατοι ἀγῶνες τῶν ἀδελφῶν μας Κυπρίων ὑπὲρ τῆς Ἐνώσεως, ποὺ ἐγένοντο ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς Ἐκκλησίας καὶ ὑπὸ τοῦ Θυριλικοῦ ἀρχηγοῦ τῆς Ε.Ο.Κ.Α. Διγενῆ, συγκινοῦσι πᾶσαν Ἐλληνικὴν καρδίαν. Ἡδη οἱ ἀγῶνες ἐτελεσφόρησαν καὶ ἡ Κύπρος ἀνεκηρύχθη ἀνεξάρτητος Δημοκρατία. Ὁ ἀρχιεπίσκοπος τῆς Κύπρου φέρει τὸν τίτλον: Ἀρχιεπίσκοπος Ἰουστινιανῆς καὶ Πάσης Κύπρου. Σήμερον ἀρχιεπίσκοπος τῆς Κύπρου εἶναι ὁ ἀγωνισθεὶς διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς **Μακάριος**. Οὗτος εἶναι καὶ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας τῆς Κύπρου.

2) Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ρωσίας.

Ίδρυθεῖσα τὸν Ι' αἰῶνα ἡ Ρωσικὴ Ἐκκλησία ἐξηρτᾶτο ἀπὸ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον. Κατὰ τὸ ἔτος 1589 ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου 'Ιερεμίου τοῦ Β' εἰς τὸν ἀρχιεπίσκοπον Μόσχας Ἰωβ ὁ τίτλος τοῦ Πατριάρχου καὶ ἡ ἀνεξάρτηστα τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας. Τυπικῶς μόνον μέχρι τοῦ 1657 οἱ Ρώσοι Πατριάρχαι ἐζήτουν τὴν ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ ἐπικύρωσιν τῆς ἐκλογῆς των. "Ἐκτοτε ὁ Ρώσος Πατριάρχης ἀπέβη πανίσχυρος ἐν Ρωσίᾳ ἂν καὶ ἐπὶ Μεγάλου Πέτρου ἡ

διοίκησις τῆς Ἐκκλησίας ἀνετέθη εἰς Σύνοδον, ἐν τῇ ὁποίᾳ παρήδρευε καὶ αὐτοκρατορικὸς ἐπίτροπος (1721).

‘Η Ρωσικὴ Ἐκκλησία εἰργάσθη διὰ τὴν διάδοσιν τοῦ χριστιανισμοῦ εἰς Σιβηρίαν, Κίναν, Ἰαπωνίαν καὶ Ἰνδίας, ἐπροστάτευε δὲ πάντοτε τοὺς ὄρθοδόξους χριστιανούς, οἱ ὅποιοι ἦσαν ὑπόδουλοι τῶν Τούρκων. Κατὰ τοὺς τελευταῖς χρόνους ἐδιώχθη ἀγρίως ὁ ρωσικὸς ὄρθοδόξος κλῆρος ὑπὸ τοῦ κομμουνιστικοῦ καθεστῶτος, πρὸ δὲ λίγων δὲ μόλις ἐτῶν ἐπετράπη ἡ ἀνασύστασις τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ μὲ πλήρη ὑποταγήν της εἰς τὸ κομμουνιστικὸν κράτος.

‘Ο ἀρχηγὸς τῆς ἐκκλησίας φέρει τὸν τίτλον: Πατριάρχης Μόσχας καὶ πάσης Ρωσίας. Πατριάρχης εἶναι ὁ Ἀλέξιος.

3) Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἰβηρίας ἢ Γεωργίας.

‘Ιβηρία ἢ (ὅπως ὀνομάσθη τὸν IA' αἰῶνα) Γεωργία εἶναι ἡ μεταξὺ τοῦ Καυκάσου, τῆς Τουρκίας καὶ τῆς Ἀρμενίας χώρα, ὅπου ἀπὸ τοῦ M. Κωνσταντίνου διεδόθη καὶ ἐστερεώθη ὁ χριστιανισμός. ‘Η ἐκκλησία τῆς Γεωργίας ἔξηρτάτο κατ' ἀρχὰς ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖον Ἀντιοχείας, ἔγινε δὲ ἀνεξάρτητος τὸν IA' αἰῶνα ἐπὶ Κωνσταντίνου H' τοῦ Μονομάχου.

Σήμερον ἡ Γεωργία εἶναι αὐτόνομον μέλος τῆς κομμουνιστικῆς Σοβιετικῆς Ἐνώσεως, ἡ δὲ ἀνεξάρτητος ἄλλοτε Ἐκκλησία τῆς ὑπήκοη εἰς τὴν Ρωσικὴν Ἐκκλησίαν.

4) Ἡ Ἐκκλησία τῆς Σερβίας.

Μέχρι τοῦ 1766 ἡ Σερβικὴ Ἐκκλησία εἶχεν ἀνεξάρτησίαν τινά, τότε ὅμως ἐξήτησε νὰ ὑπαχθῇ καὶ ὑπήκοη εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον. “Οταν τὸ 1879 ἡ Σερβία ἔγινεν ἀνεξάρτητον βασίλειον, ἀνεγνωρίσθη αὐτοκέφαλος καὶ ἡ Ἐκκλησία τῆς, ἀπὸ δὲ τοῦ 1920 ὁ ἀρχιεπίσκοπος Σερβίας ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ Πατριάρχου. ‘Γιὸ δὲ τὴν ἐκκλησίαν ταῦτην ὑπάγονται οἱ Νοτιοσλάβοι ὄρθοδόξοι πλὴν τῶν Κροατῶν καὶ Σλοβένων, οἱ ὅποιοι εἶναι Δυτικοί (Καθολικοί). ‘Ο ἀρχηγὸς τῆς ἐκκλησίας φέρει τὸν τίτλον Ἀρχιεπίσκοπος Ἰππεκίου, Μητροπολίτης Βελιγραδίου καὶ Καρλοβαΐκου καὶ Πατριάρχης τῶν Σέρβων.

5) Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας.

Οἱ ὄρθοδόξοι τῆς Ἀλβανίας ἀνέρχονται εἰς 250 περίπου γιλιάδας καὶ ἀποτελοῦν σήμερον ἴδιαν, αὐτοκέφαλον Ἐκκλησίαν. ‘Ο ἀρχηγὸς

τῆς Ἐκκλησίας φέρει τὸν τίτλον: Ἀρχιεπίσκοπος Τιράνων καὶ πάσης Ἀλβανίας.

6) Η Ἐκκλησία τῆς Ρουμανίας.

Οἱ ὄρθδοξοι Ρουμᾶνοι ὑπήγοντο ἀνέκαθεν εἰς τὸ Πατριαρχεῖον Κωνσταντινουπόλεως διοικούμενον ὑπὸ τῶν δύο μεγάλων Μητροπόλεων Βλαχίας καὶ Μολδαβίας. "Οταν ἐδημιουργήθη τὸ 1859 ἡ αὐτόνομος Ρουμανικὴ Ἡγεμονία, ἡνῶθησαν αἱ δύο Μητροπόλεις ὑπὸ τὸν Μητροπολίτην Βουκουρεστίου. Τὸ 1865 ἀνεκηρύχθη ἀνεξάρτητος ἡ Ρουμανικὴ Ἐκκλησία, ἀναγνωρισθεῖσα ὡς τοιαύτη καὶ ὑπὸ τοῦ Πατριαρχείου τὸ 1885. Ἀπὸ τοῦ 1925 ὁ ἀρχηγὸς τῆς Ρουμανικῆς Ἐκκλησίας φέρει τὸν τίτλον: Ἀρχιεπίσκοπος Βουκουρεστίου, Μητροπολίτης Οὐγγροβλαχίας καὶ Πατριάρχης Ρουμανίας.

7) Η Ἐκκλησία τῆς Βουλγαρίας.

Καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς Τουρκοκρατίας οἱ Βούλγαροι ὑπήγοντο εἰς τὸ Πατριαρχεῖον Κωνσταντινουπόλεως διοικούμενον ὑπὸ ἐπισκόπων ἢ μητροπολιτῶν αὐτοῦ. Ἀφ' ὅτου ὅμως ἡ Ἑλλὰς ἀπέκτησε τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς, ἥρχισε καὶ ἐν Βουλγαρίᾳ νὰ δημιουργῆται ίδια ἑθνικὴ συνείδησις μὲ πρώτην ἐπιδίωξιν τὴν ἔδρυσιν ἀνεξαρτήτου Βουλγαρικῆς Ἐκκλησίας. Μετὰ τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον καὶ τὴν ἔκδοσιν ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου τοῦ Χάττι Χουμαγιούν (1856), δι' οὗ ἐπεκυριοῦντο τὰ θρησκευτικὰ προνόμια τῶν ὑποδούλων χριστιανῶν, οἱ Βούλγαροι ἐξήτησαν συμμετοχὴν εἰς τὴν Ιερὰν Σύνοδον τοῦ Πατριαρχείου καὶ εἰς τὸ Μεικτὸν Ἐθνικὸν Συμβούλιον (1860). Ἐπειδὴ δὲ τὸ Πατριαρχεῖον ἀπέρριψε τὰς ἀξιώσεις τῶν, οἱ Βούλγαροι ἐπίσκοποι ἐδήλωσαν ὅτι ἀποσπῶνται αὐτοῦ καὶ ἡξιώσαν νὰ διορίζουν αὐτοὶ ἐπισκόπους εἰς τὰς ἐπαρχίας, ὅπου ὑπῆρχον Βούλγαροι, καὶ νὰ ἔχουν ίδιον ἀρχηγὸν τῆς Ἐκκλησίας των (ἔξαρχον), ἐδρεύοντα ἐν Κωνσταντινουπόλει.

Τὸ Πατριαρχεῖον ἀπέρριψε καὶ τὰς νέας ταύτας ἀξιώσεις τῶν Βουλγάρων, διότι δὲν ἦσαν σύμφωνοι πρὸς τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς κανόνας, οἱ ὅποιοι ἀπηγόρευον τὴν ὑπαρξίαν δύο ἐπισκόπων εἰς τὴν αὐτὴν ἐπαρχίαν. Ἡ τουρκικὴ Κυβέρνησις ὅμως ἀνεγνώρισεν ἐν τέλει τὴν ἔδρυσιν τῆς Βουλγαρικῆς Ἐξαρχίας διὰ σουλτανικοῦ φιρμανίου τὸ 1870. Ἀλλὰ τὸ Πατριαρχεῖον ἔφερε τὸ ζήτημα ἐνώπιον τῆς «Μεγάλης Συνόδου»,

εις ήν μετέσχον πλήν τῶν ἵεραρχῶν τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως καὶ οἱ Πατριάρχαι Ἀλεξανδρεῖας καὶ Ἀντιοχείας, ὡς καὶ ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου.¹ Η Σύνοδος ἀπεφάσισε νὰ κηρύξῃ «σχίσματικοὺς» τοὺς Βουλγάρους ἐπισκόπους καὶ τὴν Ἐξαρχίαν των καὶ νὰ καθαιρέσῃ καὶ ἀφορίσῃ αὐτοὺς (1872).

‘Αφ’ ὅτου ἡ Βουλγαρία ἀνεκηρύχθη Ἡγεμονία ἡμιανεξάρτητος ὑπὸ τοῦ Βερολινείου Συνεδρίου (1878), ἡ Βουλγαρικὴ Ἐξαρχία ἤδρευεν (ἀπὸ τοῦ 1888) ὄριστικῶς ἐν Κωνσταντινούπολει μέχρι τοῦ 1915.

Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἔγιναν διαπραγματεύσεις πρὸς ἀρσιν τοῦ Βουλγαρικοῦ σχίσματος ἐπὶ τῇ βάσει τῶν κάτωθι ὅρων: 1) Αἴτησις συγγράμμης ὑπὸ τῆς Βουλγαρικῆς Ἐκκλησίας 2) περιορισμὸς τῆς Ἐξαρχίας ἐντὸς τοῦ Βουλγαρικοῦ κράτους καὶ 3) ὑπακοὴ τῶν ἐν Τουρκιᾳ Βουλγάρων κληρικῶν εἰς τὸν Πατριάρχην. Οἱ Βούλγαροι ἐδέχθησαν κατὰ τὸ ἔτος 1945 τοὺς ὅρους τούτους καὶ ὁ Πατριάρχης ἐκήρυξε τὴν ἄρσην τοῦ σχίσματος (25 Φεβρουαρίου 1945).

Η Σύνοδος ὅμως, ἡ ὁποία κατὰ τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς κανόνας πρέπει νὰ λάβῃ τὴν τελικὴν περὶ ἀρσεως τοῦ σχίσματος ἀπόφασιν, δὲν συνῆλθεν ἀκόμη. Ο ἀρχηγὸς τῆς Βουλγαρικῆς Ἐκκλησίας φέρει τὸν τίτλον: Μητροπολίτης Σόφιας καὶ Ἐξαρχὸς πάσης Βουλγαρίας. Σήμερον εἶναι ὁ Κύριλλος.

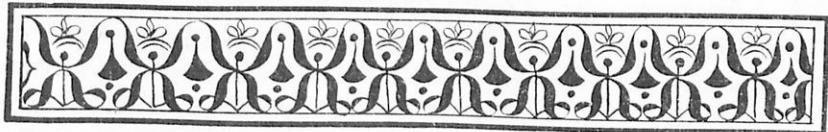
8) Ἡ ὀρθόδοξος Ἐκκλησία τῆς Πολωνίας.

Περιλαμβάνει τοὺς εἰς τὴν χώραν ταύτην ὀρθοδόξους χριστιανούς. Ο τίτλος τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ἐκκλησίας εἶναι: Μητροπολίτης Βαρσοβίας καὶ πάσης Πολωνίας. Σήμερον εἶναι ὁ Διονύσιος.

Πᾶσαι αἱ ὁδὲ ἄνω ἐκκλησίαι ἀποτελοῦν τὴν ὀρθόδοξον Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν, ἡ ὁποία περιλαμβάνει περὶ τὰ 250 ἑκατομμύρια χριστιανῶν.

Τοπάρχουν ὅμως εἰς διαφόρους χώρας τῆς Ἀνατολῆς καὶ Ἐκκλησίαι ἀποχωρισθεῖσαι τῆς Ὁρθοδόξου καὶ ἀποτελούμεναι ἀπὸ χριστιανούς, τῶν ὅποιων αἱ δοξαῖαι κατεδικάσθησαν ὡς αἱρετικαὶ ὑπὸ τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων. Τοιαῦται εἶναι:

1) Ἡ Ἐκκλησία τῶν Νεστοριανῶν εἰς Περσίαν καὶ ἔλλας χώρας, 2) Ἡ Ἐκκλησία τῶν Ἀρμενίων, ἀκολουθοῦσα τὴν Εὐτυχιανὴν αἵρεσιν, 3) Αἱ Ἐκκλησίαι τῶν Ἰακωβιτῶν τῆς Παλαιστίνης καὶ Συρίας, τῶν Κοπτῶν τῆς Αἰγύπτου καὶ τῶν Ἀβυσσηνῶν, αἱ ὁποῖαι ἀκολουθοῦν τὴν μονοφυσιτικὴν αἵρεσιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ

Η ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΙΣ-Ο ΠΡΟΤΕΣΤΑΝΤΙΣΜΟΣ

70. Ἡ Μεταρρύθμισις εἰς Γερμανίαν.

Μαρτῖνος Λούθηρος.

Κατὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα πολλοὶ λαϊκοὶ καὶ κληρικοὶ θεολόγοι τῆς Δύσεως εἶχον ἐξεγερθῆ κατὰ τῶν καταχρήσεων τοῦ κλήρου καὶ τῆς παντοδυναμίας τοῦ Πάπα καὶ ἐζήτουν μεταρρυθμίσεις ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Ἡ μελέτη τῆς Ἀγίας Γραφῆς, ἡ ὄποια μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῆς τυπογραφίας ἐκυκλοφόρει εὐρύτατα, ἔπειθεν ὅτι καὶ αἱ ἀξιώσεις τοῦ Πάπα περὶ παντοδυναμίας ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ ἡ διδασκαλία τοῦ παπικοῦ κλήρου περὶ σωτηρίας τῆς ψυχῆς διὰ νῆστειῶν μόνον καὶ ταξιδίων εἰς Ἱεροὺς τόπους καὶ ὁ πολυτελής βίος τῶν κληρικῶν δὲν συνεφώνουν πρὸς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ. Ἰδιαιτέρως ἐσκανδάλιζε τοὺς χριστιανοὺς ἡ πώλησις τῶν συγχωρογχαρτίων, ἡ ὄποια εἶχε προσλάβει τὴν μορφὴν πραγματικοῦ ἐμπορίου. Αἱ καταχρήσεις τοῦ παπικοῦ κλήρου ἐπίεζον περισσότερον τὰς ἐν Γερμανίᾳ Ἐκκλησίας, αἱ ὄποιαι ἐξηρτῶντο ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τὸν Πάπαν.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος ὁ πάπας Λέων ὁ 10ος ἐπέτρεψεν εἰς τὸν Ἀρχιεπίσκοπον τῆς παρὰ τὸν Ρήγον Μαγεντίας Ἀλμπρέχτον τὴν ἐλευθέρων καθ' ὅλην τὴν Γερμανίαν πώλησιν συγχωρογχαρτίων, μὲ τὴν δικαιολογίαν ὅτι ἥθελε νὰ συλλέξῃ χρήματα διὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀγίου Πέτρου τῆς Ρώμης. Μοναχοὶ περιέτρεχον τὴν Γερμανίαν διενεργοῦντες πανηγυριῶς τὸ ἐμπόριον τῆς ἀφέσεως τῶν ἀμαρτιῶν.

Ἐις τὴν Βιττεμβέργην τῆς Σαξονίας ἦτο τότε Ἱεροκήρυξ καὶ καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου ὁ Αύγουστινος μοναχὸς *Μαρτῖνος Λούθηρ-*

ρος. Οὗτος εἶχεν ἐξεγερθῆ κατὰ τῶν καταχρήσεων τοῦ Πάπα καὶ τῶν ἀνωτέρων ἀληρικῶν, κατέκρινε δὲ ταύτας εἰς τὰ κηρύγματά του, τὰ δόποια εὑρίσκον μεγάλην ἀπήκησιν.

Τὸν Ὁκτωβρίου τοῦ 1517 ἔφθασεν εἰς Βιττεμβέργην ὁ Δομινικανὸς μοναχὸς Τέζελ καὶ ἤρχισε τὴν πώλησιν συγχωροχαρτίων διεκπερύσσοντας ὅτι «μόδις ἀκουούσθη ὁ ἥγος τοῦ χρυσίου, ἡ ψυχὴ ἀναπηδᾷ ἀπὸ τοῦ Καθαρτηρίου εἰς τὸν Παράδεισον». Ὁ Λούθηρος ἔξηγέρθη τότε δημοσίᾳ κατὰ τοῦ παπικοῦ χλήρου καὶ ἐτοιχοκόλλησεν εἰς τὸν ναὸν τῶν ἀνακτόρων τῆς Βιττεμβέργης προκήρυξιν περιέχουσαν 95 «Θέσεις», ἐπιγειρόματα δηλαδὴ ἀποδεικνύοντα τὰς καταχρήσεις τοῦ Πάπα, καὶ προεκάλει τὸν Τέζελ εἰς δημοσίαν συζήτησιν (31 Ὁκτωβρίου 1517). Ὁ χριστιανός, ἕλεγεν ὁ Λούθηρος, δὲν συγχωρεῖται διὰ χρημάτων, ἀλλὰ διὰ τῆς θερμῆς πίστεως καὶ τῆς εὐλικρικοῦς μετανοίας.

Τὸ κήρυγμα τοῦ Λουθῆρου διεδίδετο ταχέως. 'Ο Πάπας ἀνησυχεῖ καὶ ἐκάλεσεν αὐτὸν εἰς Ρώμην, ὥνα ἀπόλογηθῇ. Ἐπειδὴ παρήκουσε, τὸν ἀφώρισεν. 'Ο Λούθηρος δύμας ἔκαυσε τὸ ἀφοριστικὸν ἔγγραφον (βούλαν) τοῦ Πάπα ἐνώπιον μεγάλης συγκεντρώσεως λαοῦ, ἢ δὲ διδασκαλία του εἶγεν εὑρεῖαν ἐξάπλωσιν.

Συνεκλήθη τότε τῇ παρορμήσει τοῦ Πάπα ὑπὸ τοῦ Γερμανοῦ αὐτοχρότορος συνέδριον (Δίαιτα) τῶν ἡγεμόνων τῆς Γερμανίας καὶ τῶν ἀνωτέρων αὐληρικῶν εἰς τὴν παρὰ τὸν Ρῆγον πόλιν Βόρμις (1521), εἰς τὸ ὄποιον ἐκλήθη καὶ ὁ Λούθηρος. Οὗτος μὲν θάρρος διεκήρυξε τὰς ἴδεας του, ἀλλ' ἀπεδοκιμάσθη καὶ ἐτέθη ἐκτὸς νόμου. Ἐσώθη γάρις εἰς τὴν ὑποστήριξιν μερικῶν ἡγεμόνων. Ἐπὶ διετίαν ἐκρύπτετο εἰς τὸν πύργον φίλου του ἡγεμόνος, ἔκαμε δὲ τότε τὴν μετάφρασιν τῆς Ἀγίας Γραφῆς εἰς τὴν γερμανικὴν γλῶσσαν.

Κατά τὸ ἔτος 1529 συνῆλθεν εἰς τὴν πόλιν Σπάιερ δευτέρᾳ Δίαιτα, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐλήφθησαν ἀποφάσεις κατὰ τῆς ἑξαπλώσεως τῆς μεταρρυθμίσεως τοῦ Λουθήρου. Οἱ Λουθηρανοὶ διεμαρτυρήθησαν ἐγγράφως διὰ τὰ μέτρα ταῦτα καὶ ἔκτοτε ὀνομάσθησαν διαμαρτυρόμενοι (Protestantes).

Είς τὴν ἐπακολουθήσασαν Δίαιταν τῆς Αύγουστης (1530) ὑπέβαλλον ἐπίσημον ὁμολογίαν τῆς πίστεώς των συνταχθεῖσαν ὑπὸ τοῦ ὀνομαστοῦ ἔλληνιστοῦ Φιλίππου Μελάγγθονος, φίλου καὶ ὄπαδοῦ τοῦ Λουθήρου (Αὔγουσταί αἱ ὁμολογίαι). Προεκλήθησαν τότε ἀνωμάλου καὶ ταραχαί εἰς Γερμανίαν ἐξ αἰτίας τῆς μεταρρυθμίσεως, ἀλλὰ μετ'

δλίγα έτη (1555) έγινεν ἡ θρησκευτικὴ εἰρήνη τῆς Αὐγούστης της, διὰ τῆς δόπιας ἀνεγνωρίσθια ἐλευθερία θρησκευτικὴ καὶ ἴστρης Διαμαρτυρομένων καὶ Παπικῶν (Καθολικῶν) ἐν Γερμανίᾳ. Οἱ Διαμαρτυρόμενοι ἀπεχωρίσθησαν ὄριστικῶς τῆς παπικῆς Ἐκκλησίας καὶ ἀπετέλεσαν ἰδίαν Ἐκκλησίαν.

71. *"Αλλοι Μεταρρυθμισταί. Ἐξάπλωσις τῆς Μεταρρυθμίσεως. Ἡ διδασκαλία τῶν Διαμαρτυρομένων.*

Κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους (1518) ἐκήρυξε τὴν μεταρρύθμισιν, καταπολεμήσας τὰς καταχρήσεις καὶ κακοδοξίας τῶν Παπῶν εἰς Ζυρίχην τῆς Ἐλβετίας ὁ πρεσβύτερος Σβίγγλιος. Οὗτος ἐφονεύθη μετ' ὀλίγα έτη εἰς μίαν σύγκρουσιν τῶν ὀπαδῶν του πρὸς τοὺς παπικούς. Ἡ διδασκαλία του ἦτο σχεδὸν ἡ αὐτὴ πρὸς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Λουθήρου.

"Ἄλλος μεταρρυθμιστὴς ἐφάνη ἐπίσης εἰς τὴν Γενεύην τῆς Ἐλβετίας, ὁ Ἰωάννης Καλβῖνος: 'Ο Καλβῖνος ἤθελε τὴν ἐπαναφορὰν τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὴν ἀπλότητα τῶν πρώτων χριστιανικῶν χρόνων καὶ ἐδίδασκε τὸν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ «προορισμὸν» τοῦ ἀνθρώπου. Οἱ Καλβῖνοι διδασκαλία ὠνομάσθησαν εἰς τὴν Γαλλίαν Οὐγενότοι καὶ κατεδιώγθησαν ἀγρίως (Νῦξ Ἀγίου Βαρθολομαίου - σφαγὴ 20 γιλ. Οὐγενότων, 1572).

Αἱ μεταρρυθμιστικαὶ ἰδέαι, ἀφοῦ ἐστερεώθησαν ἐν Γερμανίᾳ, διεδόθησαν ταχέως εἰς τὴν Δανίαν, τὰς Σκανδιναβικὰς χώρας καὶ εἰς τὴν Ἀγγλίαν, βραδύτερον δὲ καὶ εἰς τὴν Β. Ἀμερικήν. Εἰς ὅλας τὰς χώρας ταύτας ἴδρυθησαν νέαι Ἐκκλησίαι, αἱ δόπιαι ἀκολουθοῦν μὲν μικρὰς μεταρρύθμισες τῶν διαφορὰς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Λουθήρου ἢ τοῦ Καλβίνου. Ὑπάρχουν σήμερον 180 περίπου ἔκατομμάρια Διαμαρτυρομένων, οἱ ὅποιοι κατανέμονται εἰς τρεῖς κυρίως Ἐκκλησίας: 1) τὴν Λουθηρανικὴν ἢ Εὐαγγελικὴν, 2) τὴν Καλβινικὴν καὶ 3) τὴν Ἀγγλικανικὴν ἢ Ἐπισκοπικὴν, λεγομένην οὕτω, διότι διετήρησε τὸν κληρικὸν βαθμὸν τοῦ Ἐπισκόπου.

Ἡ διδασκαλία τῶν Διαμαρτυρομένων. Καθ' ἀ ἐδίδαξεν ὁ Λούθηρος καὶ οἱ ἄλλοι μεταρρυθμισταί, οἱ Διαμαρτυρόμενοι πιστεύουν ὅτι ἡ σωτηρία τῆς ψυχῆς ἐπιτυγχάνεται ὅχι δι' ἔργων νόμου (νηστειῶν, προσευχῶν κ.λ.π.), ἀλλὰ διὰ τῆς Θείας Χάριτος· ταύτης ἀξι-

οῦνται οἱ χριστιανοὶ διὰ τῆς ἀληθοῦς πίστεως καὶ τῆς ἀπ' εὐθείας ἐπικοινωνίας των μετὰ τοῦ Θεοῦ ὅνευ τῆς μεσολαβήσεως ἵερέων καὶ ἐπισκόπων· τὴν ἀληθῆ πίστιν ἀποκτῶσιν ἐκ τῆς μελέτης τῆς Ἀγίας Γραφῆς.

Παραδέχονται ἐπομένως οἱ Διαμαρτυρόμενοι μόνον τὴν Ἀγίαν Γραφὴν καὶ ἀπορρίπτουν τὴν Ἱεράν Παράδοσιν. Δὲν ἔχουν Κλῆρον, κατὰ τὴν ἔννοιαν ποὺ ἔχει ὁ Κλῆρος παρ' ἡμῖν, (πλὴν τῶν Ἀγγλικανῶν), παρὰ μόνον ἑρμηνευτὰς τῆς Γραφῆς, ἱεροκήρυκας. Ἡ Ἀγία Γραφὴ μετεφράσθη καὶ ἑρμηνεύεται εἰς τὴν γλῶσσαν ἑκάστης χώρας. Ἐκ τῶν μυστηρίων παραδέχονται καὶ τελοῦν μόνον δύο, τὸ Βάπτισμα καὶ τὴν Θείαν Εὐχαριστίαν, κατὰ τὴν ὄποιαν πιστεύουν ὅτι δὲν γίνεται μετουσίωσις τοῦ ἄρτου εἰς σῶμα καὶ τοῦ οἴνου εἰς αἷμα τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' ἀπλῆ παρουσία Αὐτοῦ. Ἀπορρίπτουν τὴν προσκυνήσιν τῶν εἰκόνων καὶ τὸ σπουδαιότερον μέρος τῆς λατρείας των εἶναι τὸ κήρυγμα καὶ οἱ ὕμνοι.

Ἡ Ἀγγλικανικὴ Ἐκκλησία διατηρεῖ, ὅπως εἴπομεν, τοὺς Ἐπισκόπους, ἡ δὲ Καλβινικὴ ἔχει πρεσβυτέρους καὶ διακόνους, δι' ὃ καὶ πρεσβυτεριανὴ λέγεται. "Ολοὶ οἱ κληρικοὶ τῶν Διαμαρτυρομένων δύνανται νὰ εἶναι ἔγγραμοι.

72. Διοίκησις, λατρεία, ἥθη καὶ ἐκκλησιαστικὴ παιδεία τῶν Διαμαρτυρομένων.

Τὰς Ἐκκλησίας τῶν Διαμαρτυρομένων διοικοῦν εἰς τὴν Ἀγγλίαν μὲν οἱ Ἐπίσκοποι, εἰς ἄλλας δὲ χώρας συμβούλια ἐκ λαϊκῶν καὶ πρεσβυτέρων.

Ἡ λατρεία εἶναι ἀπλῆ, περιοριζομένη εἰς τὸ κήρυγμα καὶ εἰς ὕμνους, τοὺς ὄποις ψάλλουν ὅλου μαζὶ συνῳδείᾳ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ μουσικοῦ τοῦ ὄργανου (ἀρμονίου). Οἱ ναοὶ των δὲν ἔχουν εἰκόνας ἢ ἀγάλματα, κτίζονται δὲ συνήθως κατὰ τὸν Γοτθικὸν ρυθμόν. Οἱ Καλβινισταὶ δὲν ἔχουν ναούς, ἀλλὰ συναθροίζονται εἰς αἴθουσας.

Τὰ ἥθη τῶν Διαμαρτυρομένων εἶναι πολὺ καθαρώτερα τῶν ἥθῶν τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας. Εἰς τοῦτο συντελεῖ πολὺ τὸ τακτικὸν κήρυγμα.

Ἡ Ἐκκλησιαστικὴ παιδεία τῶν Διαμαρτυρομένων εὑρίσκεται εἰς λίαν ὑψηλὸν ἐπίπεδον, διότι εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ὁ Λούθηρος ἐτόνισεν ὅτι καθηκον τῶν χριστιανῶν ἦτο ἡ μελέτη τῶν Γραφῶν καὶ ἡ ἐλευθέρα

έρευνα. Ταχέως ἀνεπτύχθησαν αἱ θεολογικαὶ σπουδαὶ εἰς τὰς Διαμαρτυρούμενας χώρας, ἵδρυθησαν ἀνάτεραι σχολαὶ καὶ ἀνεδείχθησαν σπουδαῖοι ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς. Εἰς τὴν Γερμανίαν ἰδίως, ὅπου παραλλήλως παρετηρήθη ἀξιόλογος ἀνάπτυξις τῶν ἐπιστημῶν, ἐφάνησαν ἔξοχοι θεολόγοι. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Ἀγγλίαν καὶ τὰς ἄλλας χώρας ὁ αληθῆς τῆς Ἐκκλησίας τῶν Διαμαρτυρούμενων διακρίνεται διὰ τὴν ὑψηλὴν καὶ βαθεῖαν μόρφωσίν του.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΕΚΤΟΝ

Η ΠΑΠΙΚΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ

73. Ἡ Ἀντιμεταρρύθμισις καὶ ἡ δύναμις τῶν Παπῶν.

Καὶ τὴν περίοδον ταύτην καὶ ὑπὸ τὴν πίεσιν τῆς θρησκευτικῆς μεταρρυθμίσεως ἐδημιουργήθη ἐν τῇ παπικῇ Ἐκκλησίᾳ ζωηρὰ κίνησις ἀποβλέπουσα εἰς τὴν ἀναμόρφωσιν αὐτῆς, εἰς τὴν ἐξώφωσιν τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος τῶν ὄπαδῶν τῆς καὶ εἰς τὴν καταστολὴν τῆς μεταρρυθμίσεως. Ἡ κίνησις αὕτη ὀνομάσθη Ἀντιμεταρρύθμισις, ἔχοντα μοποιήθησαν δὲ ὡς μέσα:

1) Τὸ Τάγμα τῶν Ἰησουΐτων. Ἰδρύθη ὑπὸ τοῦ Ἰσπανοῦ Ἰγνατίου Λογιόλα (1529) καὶ ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ τοῦ Πάπα Παύλου τοῦ Γ' τὸ 1540. Σκοπὸς τοῦ νέου μοναχικοῦ Τάγματος ἦτο ἡ ἐπαναφορὰ τῶν αἱρετιῶν εἰς τοὺς κόλπους τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας καὶ ἡ κατάπνιξ τῆς μεταρρυθμίσεως. Τὸ τάγμα εἶχεν αὐστηροὺς κανονισμοὺς καὶ στρατιωτικὴν πειθαρχίαν. Ὁ κατατασσόμενος εἰς αὐτὸν ὥφειλε νὰ ὑπακούῃ τυφλῶς εἰς τοὺς ἀνωτέρους του. Οἱ Ἰησουΐται ἐξηπλώθησαν ταχέως εἰς ὅλας τὰς χώρας, ἔδρυσαν παντοῦ σχολεῖα καὶ κατώρθωσαν νὰ ἀναλάβουν^τ αὐτοὶ τὴν μόρφωσιν τῆς νεολαίας, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον συνετέλεσε τὰ μέγιστα εἰς τὴν ἐνίσχυσιν τοῦ Παπισμοῦ. Ἐπιστημονικὴν μόρφωσιν δὲ^τ ἐλεύθερας ἐρεύνης καὶ μελέτης δὲν ἐπέτρεπον, ἀλλὰ ἐκαλλιέργουν τὸν τυφλὸν φανατισμὸν καὶ τὴν θρησκομανίαν. Ἰδικόν των δόγμα εἶναι καὶ ἡ ἀντιχριστιανικὴ διδασκαλία «ὅ σκοπὸς ἀγιάζει τὰ μέσα». Τὸ Ἰησουΐτικὸν Τάγμα ἀνεμειγνύετο καὶ εἰς τὰς πολιτικὰς ὑποθέσεις τῶν αριστῶν, ἐγίνετο πολλάκις αἴτιον ταραχῶν καὶ διὰ τοῦτο ἐξεδιώγθησαν οἱ Ἰησουΐται κατὰ διαφόρους ἐποχὰς ἀπὸ πολλὰς χώρας.

2) Ἡ Ἱερὰ Ἐξέτασις. Τὰ δικαστήρια τῆς Ἱερᾶς Ἐξετάσεως ἐχρησιμοποιήθησαν ἐντατικῶς κατὰ τοὺς τρεῖς πρώτους αἰῶνας τῆς περιόδου ταύτης, ὅχι μόνον κατὰ τῶν αἱρετικῶν ἢ τῶν διαφωνούντων, ἀλλὰ καὶ κατὰ τῆς ἀναπτύξεως τῶν Ἐπιστημῶν. Οἱ μέγας ἀστρονόμοις καὶ φυσικομαθηματικὸς Γαλιλαῖος ἐδιώχθη ὑπ’ αὐτῆς (1633) καὶ μόλις διέφυγε τὴν καταδίκην εἰς Θάνατον, ἀναγκασθεὶς νὰ δεχθῇ ὡς πλάνην τὴν περὶ κυνήσεως τῆς γῆς καὶ τῶν οὐρανίων σωμάτων θεωρίαν. Κατηρτίζοντο ἐπίστης «Πίνακες ἀπηγγρευμένων βιβλίων», τὰ ὅποια ἀπηγραφεύετο νὰ κυκλοφορήσουν καὶ ἀναγνωσθοῦν ὑπὸ τῶν χριστιανῶν τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ ποινῇ ἀφορισμοῦ ὑπὸ τοῦ Πάπα καὶ διώξεως ὑπὸ τῆς Ἱερᾶς Ἐξετάσεως.

3) Ἡ Σύνοδος τοῦ Τριδέντου. Αὕτη συνηλθεν εἰς τρεῖς περιόδους ἀπὸ τοῦ 1545 μέχρι τοῦ 1563 εἰς τὴν πόλιν Τρίδεντον (Trento) τῆς Β. Ἰταλίας, διὰ νὰ διορθώσῃ τὰ κακῶς ἔχοντα τῆς παπικῆς Ἐκκλησίας. Ἔζητήθη εἰς αὐτὴν νὰ θεωρῶνται αἱ Σύνοδοι ἀνώτεραι τῶν Παπῶν, νὰ τελῆται ἡ λειτουργία εἰς τὴν γλῶσσαν τοῦ λαοῦ καὶ ὅχι εἰς τὴν λατινικήν, νὰ ἐπιτραπῇ ὁ γάμος εἰς τοὺς ιερεῖς κ.ἄ. Οἱ Πάπαις ἐπέτυχεν ὅχι μόνον νὰ μὴ ληφθῇ οὐδεμία ἀπόφασις περὶ τῶν ζητημάτων τούτων, ἀλλὰ καὶ νὰ ψηφισθῇ ἡ τελεία ὑποταγὴ τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας εἰς αὐτόν.

Μετὰ τὸν ὄριστικὸν ἀποχωρισμὸν τῶν Διαιραρτυρομένων καὶ τὴν ἔδρυσιν ὑπ’ αὐτῶν χωριστῶν κατὰ χώρας καὶ ἔθνη Ἐκκλησιῶν, ἡ δύναμις τοῦ Πάπα περιωρίσθη κάπως. Ἐξηκολούθει ὁ πωσδήποτε νὰ ἔχῃ μεγάλην ἴσχυν εἰς τὰς χώρας τῆς Εὐρώπης, εἰς τὰς ὅποιας ἐπεκράτουν οἱ πιστοὶ εἰς τὴν παπικὴν Ἐκκλησίαν χριστιανοί (καθολικοί).

74. Ἡ σημερινὴ θέσις τοῦ Πάπα καὶ ἡ κατάστασις τῆς παπικῆς Ἐκκλησίας.

Αἱ δεσποτικαὶ ἀξιώσεις τοῦ Πάπα προεκάλεσαν δυσφορίαν κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα καὶ ἐντὸς τῶν αἱρετικῶν τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας. Ἡ δυσφορία αὕτη κατέληξεν εἰς πραγματικὸν ρῆγμα κατὰ τὸ ἔτος 1870. Συνεκλήθη τότε ὑπὸ τοῦ Πάπα Πίου τοῦ Θ’ Σύνοδος εἰς Ρώμην, ἡ ὅποια παρεδέχθη τὸ «ἀλάθητον» τοῦ Πάπα, ὅταν οὗτος διμιλῇ «ἀπὸ καθέδρας», καὶ διὰ δογματικὰ ἀκόμη ζητήματα.

Κατὰ τῆς ἀποφάσεως ταύτης διαιμαρτυρήθησαν πολλοὶ Γερμανοὶ θεολόγοι ἀνήκοντες εἰς τὴν Δυτικὴν Ἐκκλησίαν. Οὗτοι, ἀποκηρυχθέντες ὑπὸ τοῦ Πάπα, ἀπεσχίσθησαν καὶ ἀπετέλεσαν μετὰ τῶν ὄπαδῶν των ἰδίων Ἐκκλησίαν, ὁνομασθέντες Παλαιοχριστικοί. Οἱ Παλαιοχριστικοὶ ἐζήτησαν νὰ ἐνωθοῦν μετὰ τῆς Ἀνατολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Εἰς τὰ συνέδριά των λαμβάνουν μέρος καὶ πολλοὶ Διαιμαρτυρόμενοι καὶ Ὁρθοδόξοι θεολόγοι.

Κατὰ τὸ αὐτὸν ἔτος 1870 ἡ θέσις τοῦ Πάπα υπέστη καὶ ἄλλο σοβαρότατον πλήγμα. Οἱ ἀπὸ τοῦ 1861 βασιλεὺς τῆς Ἰταλίας Βίκτωρ Ἐμπανουὴλ ὁ Β' κατέλαβε τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1870 τὴν Ρώμην, καταστήσας αὐτὴν πρωτεύουσαν τοῦ ἡγιανένου Ἰταλικοῦ βασιλείου καὶ καταργήσας οὕτω τὸ Ἐκκλησιαστικὸν κράτος τοῦ Πάπα. Οὗτος ἐκλείσθη τότε εἰς τὰ διαιμερίσματά του τῶν ἀνακτόρων τοῦ Βατικανοῦ καὶ δεν ἤθελε νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν νέαν κατάστασιν καὶ τὴν ἀπώλειαν τῆς κοσμικῆς ἔξουσίας του.

Τέλος ήπειρόφη το 1929 μεταξύ Πάπα και Ιταλικού κράτους σύμβασις (Κονκορδάτον), διὰ της οποίας ἀνεγγωρίσθη ὡς 'Εκκλησιαστικὸν κράτος μικρὰ περιοχὴ περὶ τὸν "Αγιον Πέτρον, ἡ « πόλις τοῦ Βατικανοῦ ». Τὸ Παπικὸν τοῦτο κράτος ἔχει ἴδιους πρεσβευτὰς εἰς τὰ καθολικὰ κράτη (νούντσιοι), ἴδιους δικαστὰς καὶ ἀστυνομίαν εἰς τὴν περιοχὴν του. Ἡ πρώτη ἔξοδος τοῦ Πάπα ἐκ τοῦ κράτους του ἐγένετο τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1939, ὅτε ἐπεσκέψθη τὸν βασιλέα Βίκτωρα Ἐμπανουήλ τὸν Γ'.

‘Η ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας ἔξουσία τοῦ Πάπα εἶναι καὶ σήμερον πολὺ μεγάλη. Πλὴν τοῦ «ἀλαθήτου» ἔχει τὸ δικαίωμα τῆς ἀγιοποιήσεως, εἶναι ἀνότατος νομοθέτης καὶ ἀνότατος δικαστής. “Οπλα του εἶναι δ ἀφορισμός, ή ἀπαγόρευσις καὶ ή λύσις τῶν ὑπηκόων τοῦ ὅρκου των. Σημεῖον τῆς ἀρχῆς του εἶναι τὸ τριπλοῦν στέμμα (τιάρα).” τὸ ἐν συμβολίζει τὴν ἔξουσίαν του ἐπὶ τῶν ἐπιγείων (ἀφορισμός), τὸ δεύτερον τὸ δικαίωμα τῶν οὐρανίων (ἀγιοποίησις), τὸ δὲ τρίτον τὸ δικαίωμα ἐπὶ τῶν καταγχονίων, τοῦ καθαρτηρίου δηλ. πυρὸς (ἀφέσεις).

1. Καρδινάλιοι ώνομασθησαν ώρισμένοι ἐπίσκοποι τῆς παπικῆς αὐλῆς (ἐκ τοῦ Cardinis Nostri = τῆς ἡμετέρας στρόφιγγος τῆς πύλης, τῆς ἡμετέρας πύλης, τοῦ ἡμετέρου οἴκου).

είναι έπισκοποι τῆς Ρωμαϊκῆς ἐπαρχίας, 50 πρεσβύτεροι καὶ 14 διάκονοι ὀρισμένων υπὸ τῆς Ρώμης.

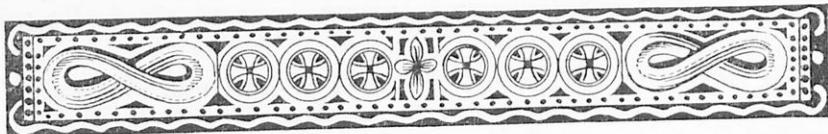
Ἡ κατάστασις τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας δὲν ἔβελτιώθη. Ἡ λατρεία μόνον ἔγινε μεγαλοπρεπεστέρα καὶ περισσότερον ἐπιδεικτική. Αἱ ἕορται ἐπολλαπλασιάσθησαν καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ ἐτελειοποιήθη.

Θαυμαστὴν ἀνάπτυξιν ἔλαβε κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἡ χριστιανὴ τέχνη. Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Ἀναγεννήσεως (ΙΣΤ' αἰῶνα), ἐδημιουργήθησαν περίφημα ἀρχιτεκτονικά, γλυπτικὰ καὶ ζωγραφικά ἔργα εἰς Ἰταλίαν καὶ ὅλην τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην διὰ μεγάλων καλλιτεχνῶν, ὡς ὁ Λεονάρδος ντά Βίντσι, ὁ Μιχαήλ "Αγγελος, ὁ Ραφαήλ, ὁ Τιτιανός, ὁ Θεοτοκόπουλος (Γκρέκο) κ.ἄ. Ἀνηγέρθη ὁ μεγαλοπρεπής ναὸς τοῦ Ἅγίου Πέτρου εἰς Ρώμην (ρυθμοῦ σταυρικῆς βασιλικῆς) καὶ πλεῖστοι ὄλλοι ναοὶ διακοσμηθέντες πλουσιώτατα, νέος δὲ ρυθμὸς ἀρχιτεκτονικὸς ἐφηρμόσθη καὶ εἰς τὴν χριστιανικὴν τέχνην, ὁ λεγόμενος Μπαρόκ.

Τὰ ἥθη τῶν Δυτικῶν δὲν είναι ἀπηλλαγμένα προλήψεων καὶ δεισιδαιμονιῶν.

"Οἱοι οἱ ἀκολουθοῦντες τὴν Παπικὴν Ἐκκλησίαν ἀνέργονται σήμερον εἰς 250 περίπου ἑκατομμύρια.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΕΒΔΟΜΟΝ

ΑΙ ΣΧΕΣΕΙΣ ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ

75. Αἱ σχέσεις τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας
πρὸς τὴν Παπικήν.

Ο πως καὶ πρὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων, οὕτω καὶ μετὰ τὴν ἀλωσινοῦ οἱ Πάπαι προσεπάθησαν νὰ ὑποτάξουν τὴν Ἀνατολικὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν. Ἐπεχείρησαν πρῶτον νὰ ἔξεγειρον τοὺς ἡγεμόνας τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης κατὰ τῶν Τούρκων, ἵνα ἀπελεθερώσωσι τοὺς ὑποδούλους, ἐλπίζοντες δτὶ θὰ κατώρθωνον οὕτω νὰ τοὺς ὑπαγάγουν εἰς τὴν δικαιοδοσίαν των. Δὲν ἐπέτυχον δμας τίποτε, διότι οἱ ἡγεμόνες τῆς Εὐρώπης ἐπηρεάζοντο διληγότερον τῷρα ὑπὸ τῶν Παπῶν.

Προσεπάθησαν τότε νὰ ἐπιτύχουν τὸν σκοπόν των δι' ἄλλου μέσου, δηλ. διὰ τοῦ προσηλυτισμοῦ. Ἐξαπέστειλαν εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἀπεσταλμένους των (Κομισσιαρίους), Ἰησουΐτας κυρίως, οἱ ὅποιοι μὲ τὴν ἔδρυσιν σχολείων καὶ μὲ διάφορα ἄλλα μέσα ἐνήργουν προσηλυτισμὸν τῶν δρθοδόξων εἰς τὸν παπισμόν. Ἄλλα ἐλάχιστοι δρθόδοξοι εἰς τὴν Συρίαν, Μεσσποταμίαν καὶ Αἴγυπτον, ἀκόμη δὲ διληγότεροι εἰς Κυκλαδίας, τὴν Σμύρνην, καὶ τὴν Ἐπτάνησον προσηλθον εἰς τὴν Παπικὴν Ἐκκλησίαν. Οὗτοι εἶναι οἱ λεγόμενοι Οὐνῖται, ἥτοι ἡγαμένοι μετὰ τῶν Δυτικῶν ἀναγνωρίζουν τὸ πρωτεῖον τοῦ Πάπα καὶ τὰς δοξασίας τῶν Δυτικῶν. Οἱ Πάπαι ἔδρυσε καὶ Οὐνιτικὸν Πατριαρχεῖον ἐν Συρίᾳ περιλαμβάνον 120 περίπου χιλιάδας διπαδῶν. Οὐνῖται ὑπῆρχον ἐπίσης καὶ εἰς Ρωσίαν, Πολωνίαν, Ούγγαρίαν καὶ Δαλματίαν.

Καὶ μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν πλείστων ὑποδούλων δρθοδόξων λαῶν τὸν ΙΘ' αἰώνα οἱ Πάπαι ἐκάλουν δι' ἐγκυκλίων κύτους πρὸς ἔνω-

σιν. Οι Πατριάρχαι ἐδήλουν ὅτι ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία διετέρησεν ἀμετάβλητον τὴν γριστικωνικὴν πίστιν καὶ ὅτι οἱ παπικοὶ ἀπεμακρύνθησαν ἀπὸ τὴν ἀρχαῖαν Ἐκκλησίαν καὶ ὡς πρὸς τὰ δόγματα καὶ ὡς πρὸς τὴν λατρείαν καὶ ὡς πρὸς τὴν διοίκησιν. Ἀν ἐγκατατάξιψουν τὰς κακοδοξίες καὶ κακοτομίας οἱ Δυτικοί, θὲλ ἐπιτευχθῆ τότε ἡ ὑπὸ πάντων ποιθουμένη ἔνότητης τῶν γριστικῶν εἰς μὲν ποιμνὴν καὶ ἐν ποιμένι κατὰ τὴν φῆσιν τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ. Πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην ἐργάζονται πολλοὶ θεολόγοι καὶ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν.

76. *Αἱ σχέσεις τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας πρὸς τοὺς Διαμαρτυρομένους καὶ τοὺς Παλαιοαθολικούς.*

Καθ' ὃν γρόνον οἱ μεταρρυθμισταὶ κατεπολέμουν τὰς κακοδοξίες τῆς Παπικῆς Ἐκκλησίας, ἡ Ἀνατολικὴ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία παρηκολούθει μὲ συμπάθειαν τὴν προσπάθειάν των. Ἐβλεπεν ὅτι μέγα μέρος τῶν γριστικῶν τῆς Δύσεως ἀντελήφθη ὅτι ἡ Ἐκκλησία των δὲν ἡκολούθει τὴν δρθὴν πίστιν καὶ ἀνέμενε νὰ ζητήσουν οὗτοι τὴν ἐπάνοδον εἰς τὴν Ὁρθόδοξιν. Οἱ Διαμαρτυρόμενοι ὅμως, ἀντὶ νὰ πράξουν τοῦτο, ἐπλανήθησαν καὶ αὐτοί, ἀπομακρυνθέντες περισσότερον τῶν Παπικῶν ἀπὸ τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν. Διὰ τοῦτο τὸ Οἰκουμενικὸν καὶ τὰ ἄλλα Πατριάρχεια ἀπεδοκίμασαν τὴν διδασκαλίαν τῶν Διαμαρτυρομένων.

Ἐν τούτοις δὲ συνεργάτης τοῦ Λουθήρου Φίλιππος Μελάγχθων ἔστειλε τὸ 1569 ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην Ἰωάσαρ, διὰ τῆς ὁποίας προσεπάθει νὰ πείσῃ αὐτὸν ὅτι ὁ Προτεσταντισμὸς σέβεται τὴν Ἀγίαν Γραφὴν καὶ ὅτι παραδέχεται τὰς ἀποφάσεις τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων. Βραδύτερον καὶ ἄλλοι προτεστάνται θεολόγοι εἰργάσθησαν διὰ τὴν προσέγγισιν πρὸς τὴν Ὁρθόδοξιν, ἀλλὰ πᾶσαι αἱ προσπάθειαι προσέκοπτον εἰς τὴν ἀρνησίν των νὰ ἀναγνωρίσουν τὴν ἐκκλησιαστικὴν παράδοσιν.

Μετὰ φιλικωτέρων διαθέσεων ἤλθεν εἰς σχέσεις πρὸς τὴν Ἀνατολικὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν ἡ Ἀγγλικανικὴ Ἐκκλησία, μάλιστα δὲ κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους. Οἱ Ἐπίσκοπος Καντερβούριας ἔγραψε τὸ 1889 πρὸς τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην ἐκφράζων τὴν ἐλπίδα στενοτέρας ἐπικοινωνίας μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν. Ἐπηκολούθησεν ἡ σύστασις Ἐπιτροπῆς καὶ σύγκλησις συνεδρίων, εἰς τὰ ὄποια συνεζητεῖτο τὸ ζήτημα

τῆς ἑνώσεως. Εἰς τὸ τελευταῖον συνέδριον τοῦ Λάμπεθ τοῦ Λαοδίνου παρίστατο καὶ ἀντιπροσωπεία τῆς Ὁρθοδόξου Ἑκκλησίας ὑπὸ τὸν Πατριάρχην Ἀλεξανδρείας Μελέτιον· οἱ Ἀγγλικανοὶ ἐπίσκοποι ἔξεδήλωσαν πάλιν τὸν σεβασμόν των πρὸς τὴν Ὁρθοδοξίαν καὶ τὴν ἐλπίδα περὶ ἑνώσεως.

Οἱ Παλαιοχθολικοὶ τέλος τῆς νοτιοδυτικῆς Γερμανίας καὶ Ἐλβετίας, οἱ δποῖοι Ἰδρυσαν καὶ ἰδίαν θεολογικὴν σχολὴν εἰς Βέρνην, ἐπιθυμοῦν τὴν ἔνωσιν μὲ τὴν Ὁρθόδοξην Ἑκκλησίαν. Συνεκλήθησαν συνέδρια, εἰς τὰ ὄποια οἱ Παλαιοχθολικοὶ ἀπεδέχθησαν εἰς τὰ περισσότερα σημεῖα τὴν διδασκαλίαν τῆς Ὁρθοδοξίας. Δὲν ὑπολείπεται παρὰ διαφορισμὸς ἐλαχίστων λεπτομερειῶν διὰ τὴν πραγματοποίησιν τῆς ἑνώσεως.

77. Αἱ σχέσεις τῶν Ὁρθοδόξων Ἑκκλησιῶν πρὸς ἄλλήλας.

Τὰ τέσσαρα ἀρχαῖα Πατριαρχεῖα, τὰ νεώτερα Ρωσίας, Σερβίας, Ρουμανίας καὶ αἱ αὐτοκέφαλοι Ἑκκλησίαι Ἐλλάδος, Κύπρου, Ἰβηρίας, Ἀλβανίας, Πολωνίας, Αὐστραλίας καὶ Ἀμερικῆς ἀποτελοῦσι τὸ σῶμα τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἑκκλησίας, τῆς ὄποιας κεφαλὴ εἶναι δὲ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός.

Αἱ Ὁρθόδοξοι Ἑκκλησίαι συνέδονται διὰ τῆς αὐτῆς ὁρθοδόξου πίστεως καὶ τῆς αὐτῆς λατρείας ἀναγνωρίζουσαι τὴν πρώτην θέσιν εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον. Κατὰ τοὺς τελευταῖους δύμας χρόνους συνέβησαν διάφοροι μεταβολαὶ εἰς τὴν ζωὴν τῶν διαφόρων ὁρθοδόξων λαῶν.

Νέαι σκέψεις καὶ διδασκαλίαι διεδόθησαν, ἐκ τῶν ὄποιων ἄλλαι ἐνισχύουν τὴν ἡθικότητα τῶν λαῶν, ἄλλαι δὲ ἀντιθέτως τὴν ἔξασθενοῦν. Μερικοὶ ἐπίσης λατρευτικοὶ τύποι τῆς ἀρχαίας Ἑκκλησίας ἔλαβον διάφορον μορφὴν εἰς τινας ὁρθοδόξους χώρας. Παρουσιάσθησαν λοιπὸν ζητήματα, τὰ ὄποια εἴχον ἀνάγκην διευθετήσεως. Διὰ τοῦτο δὲ Πατριάρχης Κωνσταντινούπολεως ἐπρότεινε τὸ 1922 νὰ συγκλητῇ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος, ἡ δποία νὰ συζητήσῃ πάντα ταῦτα καὶ νὰ λάβῃ ἀποφάσεις.

Διὰ τὴν προπαρασκευὴν τῆς Συνόδου καὶ διὰ νὰ τεθοῦν τὰ ζητήματα, τὰ ὄποια θὰ συνεζήτει αὕτη καὶ τὰ ὄποια θὰ ἐμελέτα ἐκάστη Ἑκκλησία, συνῆλθε τὸ 1930 εἰς τὸ "Ἄγιον Ὅρος πανορθόδοξον Συνέδριον,

εἰς τὸ ὅποῖον ἔλαβον μέρος ἀντιπρόσωποι τῶν Πατριαρχείων Κωνσταντινουπόλεως, Ἀλεξανδρείας, Ἀγιοχείας, Τεροσολύμων, Ρουμανίας καὶ Σερβίας καὶ τῶν Ἐκκλησιῶν Ἐλλάδος, Κύπρου καὶ Πολωνίας. Εἰς τὸ Συνέδριον τῶν ἀντιπροσώπων ἀπεφασίσθη νὰ γίνη πρῶτον Προσύνοδος, ἥτις νὰ συζητήσῃ τὰ τεθέντα θέματα, καὶ κατόπιν νὰ συνέλθῃ ἡ Σύνοδος πρὸς λῆψιν δριστικῶν ἀποφάσεων.

Τὰ σπουδαιότερα τῶν καθορισθέντων διὰ τὴν Προσύνοδον θεμάτων ἦσαν ἡ μόρφωσις τοῦ κλήρου, ὁ μοναχικὸς βίος καὶ τὰ μοναστήρια, ὁ τρόπος καταπολεμήσεως τῆς ἀσεβείας καὶ ἡ ρύθμισις τῶν σχέσεων τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν μεταξύ των καὶ πρὸς τὰς ἄλλας Ἐκκλησίας.

Ἡ Προσύνοδος δὲν συνῆλθε λόγῳ τοῦ ἐπακολουθήσαντος Β' παγκοσμίου πολέμου, τὴν πλήρη δὲ συνεργασίαν τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν ἐμποδίζουσι σήμερον λόγοι περισσότερον ἐθνικοὶ καὶ διεγώτερον θρησκευτικοὶ ἢ ἐκκλησιαστικοί.

Η ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΖΩΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος ἔχει δεῖξει μεγάλην δρᾶσιν, πνευματικὴν καὶ κοινωνικὴν, ὅπως εἰς τὸ κεφάλαιον «Ἡθη καὶ Παιδεία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος» ἀνεφέραμεν (βλ. σελ. 154 κ. ἑξ.).

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΙΣ

Ἱεροκήρυκες. Εἰς ὅλας τὰς Μητροπόλεις ὑπηρετοῦν Ἱεροκήρυκες.

Κατηχητικὰ σχολεῖα. Εἰς τὰς περισσοτέρας Μητροπόλεις λειτουργοῦν κατηχητικὰ σχολεῖα, ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τῶν Μητροπολιτῶν. 'Ἐν Ἀθηναῖς καὶ Πειραιῇ λειτουργοῦν πολλά.

Ἀποστολικὴ Διακονία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. Αὕτη ἐκδίδει ἐκκλησιαστικὰ βιβλία. "Ἡδη ἥρχισε νὰ ἐκδίδῃ ὅλους τοὺς Πατέρας τῆς Ἐκκλησίας. Ἐκδίδει ἐπίσης θρησκευτικὰ περιοδικὰ ἀπὸ τοῦ 1950, ὅπως **Τὸ Χαρούμενο σπίτι**, μηνιαῖον περιοδικὸν τῆς Ἑλληνικῆς οἰκογενείας, **Τὸ Χαρούμενα παιδιά**, μηνιαῖον περιοδικὸν τῶν κατηχητικῶν σχολείων, **Ἡ Φωνὴ τοῦ Κυρίου**.

'Ἐπίσης ἐκδίδεται ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας: **Ἡ Θεολογία**, ἐπιστημονικὸν περιοδικόν. **Ἡ Ἐκκλησία**, ἐπίσημον Δελτίον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. **Ὁ Ἐφημέριος**, ὄργανον τοῦ ὁρθοδόξου ἐνοριακοῦ οἰκούμενου.

Πνευματικὸν Φροντιστήριον αληρικῶν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. Ἰδρύθη τὸ 1957 εἰς τὴν μονὴν τῆς Πεντέλης Ἀθηνῶν, καὶ ἀποσκοπεῖ εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἐπιμέροφωσιν τῶν αληρικῶν.

Ἀνωτέρα Σχολὴ Διακονισσῶν. Ἰδρύθη καὶ διὰ τῆς συνδρομῆς τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν, μὲ σκοπὸν τὴν εἰδικὴν ἐκπαίδευσιν «Διακονισσῶν», ἵνα βοηθοῦν τοὺς ἐφημέριους εἰς τὴν ἀσκησιν τῶν ακθηκόντων των πληγίον τῶν οἰκογενειῶν.

‘Επίσης λειτουργοῦν: ‘Η Ριζάρειος Σχολή, 8 ἐκκλησιαστικαὶ σχολαῖ, 7 ἀνώτερα ἐκκλησιαστικὰ φροντιστήρια, ’Αγωτέρα ’Ἐκκλησιαστικὴ Σχολὴ Θεσσαλονίκης, ’Ιεροδιδασκαλεῖον Βελλάς, Σχολὴ Βυζαντινῆς Μουσικῆς καὶ ἄλλα.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΔΡΑΣΙΣ

‘Η κοινωνικὴ δρᾶσις τῆς ’Ἐκκλησίας ἐπίσης εἶναι μεγάλη. Διατηρεῖ Θεολογικὸν Οἰκοτροφεῖον, ὃπου διαμένουν καὶ διαιτῶνται φοιτηταὶ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς. Εἰς αὐτὸν μελετοῦν τὴν ’Αγίαν Γραφήν, διδάσκονται ξένας γλώσσας, ἐκκλησιαστικὴν μουσικήν, ἀσκοῦνται εἰς τὸ κήρυγμα καὶ εἰς πάντας τοὺς τομεῖς τῆς δράσεως τῆς ’Αποστολικῆς Διακονίας. Μεταξὺ τῶν φοιτητῶν τῆς ’Ελλάδος καταλέγονται καὶ φοιτηταὶ ἄλλων χωρῶν, ὅπως τῆς Οὐγκάντας, Αἰθιοπίας, Ιαπωνίας, Κορέας, Λιβάνου, Συρίας καὶ ἄλλων.

Οἶκος Φοιτητρίας. Λειτουργεῖ ἀπὸ τοῦ 1957, μὲ σκοπὸν τὴν ἀξιοπρεπὴ στέγασιν καὶ χριστιανοπρεπὴ ἀγωγὴν φοιτητριῶν τοῦ Πανεπιστημίου, καταγομένων ἐξ ἐπαρχιῶν καθὼς καὶ τῶν ἐξ ἀλλοδαπῆς ’Ελληνίδων φοιτητριῶν.

‘Η ’Αποστολικὴ Διακονία ἔχει ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς πολλὰ χριστιανικὰ σωματεῖα.

Τύπάρχει καὶ ’Επιτροπὴ ἀλληλοβοηθείας καὶ σχέσεων μετὰ τῶν ξένων ’Ἐκκλησιῶν. Τελευταίως ἐνεκρίθη ὑπὸ τῆς ’Ιερᾶς Συνόδου καταστατικὸς δργανισμὸς διὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν δρᾶσιν εἰς τὰς ἐνορίας. Διὰ τοῦ δργανισμοῦ αὐτοῦ ἀποβλέπει ἡ ’Ἐκκλησία εἰς τὴν δργάνωσιν τῶν ἐνορίων συμφώνως πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς δρθιδόξου παραδόσεως.

Ἐκεῖ θὰ καλλιεργῆται ἡ ὑγιὴς θρησκευτικότης, θὰ πραγματοποιοῦνται τὰ χριστιανικὰ ἴδεώδη καὶ θὰ τηροῦνται οἱ ἑλληνικοὶ θεσμοί.

‘Η ’Ἐκκλησία μας ἐργάζεται μὲ δραστηριότητα καὶ ἐναντίον δύο μεγάλων κινδύνων, οἱ ὅποιοι ἀπειλοῦν σύμερον τὴν χριστιανικὴν κοινότητα: τοῦ Χιλιασμοῦ καὶ τοῦ Κομμουνισμοῦ.

Χιλιασμός. Οἱ διαδοτοὶ τοῦ Χιλιασμοῦ δύνομάζονται καὶ σπουδασταὶ τῶν Γραφῶν ἢ Μάρτυρες τοῦ ’Ιεχωβᾶ.

Οὗτοι θέτουν εἰς κυκλοφορίαν πλῆθος βιβλίων καὶ φυλλαδίων καὶ

κυρίως πολυτελεῖς ἐκδόσεις τῆς Ἀγίας Γραφῆς, διὰ τῶν ὅποιων προσπαθοῦν νὰ παραπλανήσουν τοὺς ὀρθοδόξους χριστιανοὺς καὶ νὰ τοὺς κάμουν νὰ ἀκολουθήσουν τὴν αἱρετικὴν διδασκαλίαν των.

‘Η αἱρεσις τῶν χιλιαστῶν ὑποστηρίζει ὅτι ἔφθασεν ἡ βασιλεία τοῦ Πεχωβᾶ ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ὅτι θὰ ἀναστηθοῦν οἱ Πατριάρχαι τῶν Ἐβραίων, Ἀβραάμ, Ἰσαάκ καὶ Ἰακὼβ διὰ νὰ κυβερνήσουν ὅλον τὸν κόσμον ἀπὸ τὴν Παλαιστίνην. Κηρύσσουν ὅτι δὲν πρέπει νὰ λαμβάνουν δπλα ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν τῆς πατρίδος καὶ ἀλλα. “Οπως βλέπουμεν, εἰς τὸ βάθιος τῆς θρησκευτικῆς αὐτῆς αἱρέσεως κρύπτονται πολιτικοὶ σκοποί. Διὰ τοῦτο ἡ προπαγάνδα τῆς ἀντιχριστικινῆς αἱρέσεως τῶν Χιλιαστῶν εἶναι πολὺ ἐπικίνδυνος καὶ στρέφεται ὅχι μόνον ἐναντίον τῆς ὀρθοδόξου ἡμῶν πίστεως, ἀλλὰ καὶ ἐναντίον τοῦ Ἐθνους μας. Οἱ Δυτικοὶ καὶ οἱ Διαμαρτυρόμενοι λαμβάνουν ἔντονα μέτρα ἐναντίον των. Τὸ Ἑλληνικὸν κράτος δὲν καταδιώκει αὐτοὺς ἐκτὸς ἀν προπαγανδίζουν νὰ κάμουν δπαδοὺς ὑπὲρ τῆς αἱρέσεώς των.

Κομμουνισμός. ‘Ο κομμουνισμὸς ἔξ ἀλλου στρέφεται φανερὰ ἐναντίον τῆς Θρησκείας καὶ τῆς Οἰκογενείας καὶ τῆς ἰδίας τῆς Πατρίδος. Κατὰ τοὺς κομμουνιστὰς παντογνώστης καὶ παντοδύναμος καὶ πανάγαθος Θεὸς Πατὴρ δὲν ὑπάρχει οὔτε καὶ Θεία Πρόνοια. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη (1943 - 1949) οἱ κομμουνισταὶ ἐπροξένησαν μέγα κακὸν εἰς τὴν Πατρίδα μας μὲ τὴν ἀνταρσίαν των καὶ τὰς καταστροφὰς ποὺ προεκάλεσαν.

‘Η Ἐκκλησία μας πολὺ συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ ἐθνικοῦ ἀγῶνος κατὰ τῶν κομμουνιστῶν, προσπαθεῖ δὲ καὶ τώρα, δι’ ὅλων τῶν μέσων τὰ ὅποια διαθέτει, νὰ ἐπαναφέρῃ αὐτοὺς εἰς τὸν ὀρθὸν δρόμον.

ΤΟ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΝ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΝ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ

‘Η δρᾶσίς τῆς Ἑλληνικῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας φαίνεται καὶ ἐκ τῆς ἐντὸς τῶν ὄριων αὐτῆς συνεργασίας της εἰς τὸ Παγκόσμιον Συμβούλιον τῶν Ἐκκλησιῶν μετὰ τῶν λοιπῶν χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν, μὲ τὸν ἀπώτατον σκοπὸν τῆς συνεργασίας σύμπαντος τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου.

Τὸ Παγκόσμιον Συμβούλιον τῶν Ἐκκλησιῶν ἀποτελεῖται ἔξ ἐπισήμων ἀντιπροσωπειῶν τῆς μεγάλης πλειονότητος τῶν Χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν πλὴν τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας. Μεριμνᾷ δὲ ἀφ’

ένδος μὲν διὰ τὴν θεολογικὴν μελέτην καὶ ἔρευναν τῶν ὑφισταμένων μεταξύ τούτων δογματικῶν διαφορῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ τὴν συγκέντρωσιν βοηθημάτων παντὸς εἰδούς διὰ τοὺς παντοειδῶς πάσχοντας, τὰ ὅποια διανέμονται εἰς τοὺς πτωχούς διὰ τῶν Ἐκκλησιῶν, πρὸς ἐφαρμογὴν τῆς ὁφελομένης ἀλληλεγγύης, ἡ ὅποια στηρίζεται ἐπὶ τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης. Τὴν ἀλληλεγγύην αὐτὴν εὑρέως ἐδοκίμασεν ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Κατοχῆς.

Τὸν Αὔγουστον τοῦ 1959 συνῆλθεν εἰς τὴν Ρόδον τὸ Παγκόσμιον Συνέδριον τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ συνεζήτησε διάφορα ζητήματα διὰ τὰς σχέσεις τῶν Ἐκκλησιῶν.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ

- 34 μ. Χ. 'Ο πρῶτος διωγμός. - Μαρτύριον Στεφάνου.
 48 " 'Αποστολική Σύνοδος.
 64 (ἡ 67) " Μαρτύριον 'Αποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου.
 94 - 96 " Διωγμὸς Δομιτιανοῦ.
 101 " Τελευτὴ 'Αποστόλου καὶ Εὐαγγελιστοῦ Ιωάννου.
 155 " Μαρτύριον Πολυκάρπου Σμύρνης.
 202 " Διωγμὸς Σεπτιμίου Σεβήρου.
 250 " Διωγμὸς Δεκίου.
 303 " Διωγμὸς Διοκλητιανοῦ.
 312 " (28 'Οκτωβρίου) Κατανίκησις Μαζεντίου ὑπὸ Μεγ. Κων/νος.
 313 " Διάταγμα Μεδιολάνου.
 325 " 'Η πρώτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος ἐν Νικαιᾳ.
 327 " 'Η 'Αγία 'Ελένη ἀνευρίσκεται τὸν Τίμιον Σταυρόν.
 335 " 'Ἐγκάίνια τοῦ ἐν 'Ιεροσολάμοις Ναοῦ τῆς 'Αναστάσεως.
 381 " 'Η Β' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος ἐν Κωνσταντινούπολει.
 393 " Κατάργησις 'Ολυμπιακῶν ἀγώνων ὑπὸ Θεοδοσίου.
 431 " 'Η Γ' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος ἐν 'Εφέσῳ.
 431 " 'Η 'Εκκλησία τῆς Κύπρου ἀναγνωρίζεται ἀνεξάρτητος.
 529 " Κατάργησις φιλοσοφικῶν σχολῶν 'Αθηνῶν ὑπὸ 'Ιουστινιανοῦ.
 553 " 'Η Ε' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος ἐν Κωνσταντινούπολει.
 626 " 'Ακάθιστος "Τύμος.
 680 " 'Η ΣΤ' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος ἐν Κωνσταντινούπολει.
 754 " 'Ο Πάπας Ράμης ἀποκτεῖ κοσμικὴν ἔξουσίαν.
 787 " 'Η Ζ' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος ἐν Νικαιᾳ.
 864 - 867 " 'Ο Μεθόδιος καὶ δὲ Κύριλλος κηρύσσουν τὸν Χριστιανισμὸν
     εἰς τοὺς Σλάβους τοῦ Δουνάβεως.
 864 - 865 " 'Εκχριστιανισμὸς Βουλγάρων.
 867 " Τὸ πρῶτον Σχίσμα.
 1054 " Τὸ Σχίσμα γίνεται ὁριστικόν.
 1309 - 1377 " Οἱ Πάπαι εἰς 'Αβινιὸν (Βαβυλωνικὴ αἰγματωσία).
 1438 / 1439 " Σύνοδοι Φερράρας καὶ Φλωρεντίας διὰ τὴν ἔνωσιν τῶν
     ἐκκλησιῶν.

- 1517 μ. Χ. Τὸ κήρυγμα τοῦ Λουθήρου.
- 1540 " Οἱ Πάπας ἀναγνωρίζει τὸ Τάγμα τῶν Ἰησουντῶν.
- 1545 - 1563 " Η Σύνοδος τοῦ Τριδέντου.
- 1572 " Νῦξ Ἀγίου Βαρθολομαίου.
- 1622 " Ἰδρυσις Φλαγγινείου Φροντιστηρίου ἐν Βενετίᾳ.
- 1647 " Ἰδρυσις Σχολῶν εἰς Ἰωάννινα καὶ Ἀθήνας.
- 1779 " Μαρτύριον νεομάρτυρος Κοσμᾶ Αἰτωλοῦ.
- 1833 " Η Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος ἀνακηρύσσεται ἀνεξάρτητος.
- 1847 " Ἰδρυσις Ριζαρείου Ἐκκλησιαστικῆς Σχολῆς.
- 1852 " Τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ἀναγνωρίζει τὴν ἀνεξαρτητικὴν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος.
- 1870 " Τὸ Βουλγαρικὸν Σχίσμα.

Ε Ι Κ Ο Ν Ε Σ

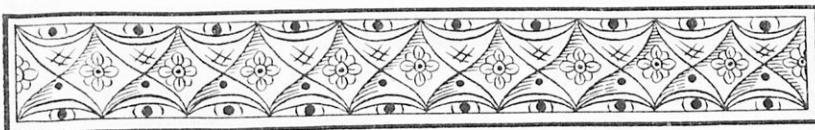
	Σελίς
1. 'Η ἐπιφοίτησις τοῦ Ἀγίου Πνεύματος	14
2. 'Ο λιθοβολισμὸς τοῦ Πρωτομάρτυρος Στεφάνου	19
3. Σαούλ ! Σαούλ ! Τί μὲ διώκεις ;	23
4. Πρώτη πορεία τοῦ Ἀποστόλου Παύλου	25
5. Δευτέρα πορεία τοῦ Ἀποστόλου Παύλου	28
6. 'Ο Ἀπόστολος Παῦλος ὑμίλει εἰς τὸν Ἀρειον Πάγον τῶν Ἀθηνῶν	30
*7. Τρίτη πορεία τοῦ Ἀποστόλου Παύλου	33
8. Τετάρτη πορεία τοῦ Ἀποστόλου Παύλου	35
9. 'Ο Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης	39
10. Εἴσοδος κατακόμβης	64
11. 'Η πρώτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος	79
12. 'Ο Ιεράρχης Μέγας Βασίλειος	88
13. 'Ο Ιεράρχης Γρηγόριος ὁ Θεολόγος	90
14. 'Ο Ιεράρχης Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος	92
15. 'Ο ἐν Θεσσαλονίκῃ ναὸς τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων	104
16. 'Ἐσωτερικὸν ναοῦ ρυθμοῦ Βασιλικῆς	105
17. 'Ο ναὸς τῆς Ἀγίας Σοφίας, δόπιος ἐκτίσθη ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ	107
18. 'Ο ἐν Ἀθηναῖς ναὸς τῶν Ἀγίων Θεοδώρων (Βυζαντινοῦ ρυθμοῦ)	127
19. Βυζαντινὸς ναὸς Τριψυλίας ΙΑ' αἰῶνος	128
20. Ναὸς τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας γοτθικοῦ ρυθμοῦ (ὁ καθεδρικὸς ναὸς τῆς πώλεως Ρέμης τῆς Γαλλίας)	134
21. Ναὸς τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας γοτθικοῦ ρυθμοῦ 13ου αἰῶνος (ὁ καθεδρικὸς ναὸς τῆς Παναγίας τῶν Παρισίων)	136

* 'Ο ζάρωτης τῆς τρίτης πορείας τοῦ Ἀποστόλου Παύλου εἶναι ἔλληστής, μὴ περιλαμβάνων τὸ ἀπό Καισαρείας εἰς Ρόμην ταξίδιόν του.

ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ

- 1) Ἐκκλησιαστικὴ Ἰστορία, Εὐσεβίου τοῦ Καισαρείας.
- 2) Ἐκκλησιαστικὴ Ἰστορία, Σωκράτους τοῦ Σχολαστικοῦ.
- 3) Ἐκκλησιαστικὴ Ἰστορία, Σωζόμενου καὶ Θεοδωρήτου.
- 4) Ἐκκλησιαστικὴ Ἰστορία, Κασσιοδώρου.
- 5) Ἐκκλησιαστικὴ Ἰστορία, Νικηφόρου Καλλίστου.
- 6) Ἐκκλησιαστικὴ Ἰστορία, Φ. Βαφείδου.
- 7) Ἐκκλησιαστικὴ Ἰστορία, Διομ. Κυριακοῦ.
- 8) Ἐκκλησιαστικὴ Ἰστορία, Χρυσοστόμου Ἀθηγῶν.
- 9) Ἐκκλησιαστικὴ Ἰστορία, Χρυσάνθου Ἀθηγῶν.
- 10) Ἐκκλησιαστικὴ Ἰστορία, Βασιλείου Στεφανίδου.
- 11) Ἐγκυλοπαιδικὸν Λεξικὸν Ἐλευθερουδάκη.
- 12) Μεγάλη Ἑλληνικὴ Ἐγκυλοπαιδεία.
- 13) Νεώτερον Ἐγκυλοπαιδικὸν Λεξικὸν « Ἡλίου ».
- 14) Ἰστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ "Εθνους" Κ. Παπαρρηγοπούλου.
- 15) Συμβολὴ εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἰστορίας τῆς Ἑλλάδος, Γερ. Κονιδάρη (Καθηγ. Πανεπιστημίου).
- 16) Διάφοροι σχολικαὶ ἐκδόσεις κ. ὅ.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σελίς

1. Ἐκκλησία καὶ Ἐκκλησιαστικὴ Ἰστορία	9
2. Αξία καὶ χρησιμότης τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἰστορίας	9
3. Πηγαὶ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἰστορίας	10
4. Διαιρέσις τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἰστορίας	10

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΠΡΩΤΗ

'Απὸ τῆς ἰδρύσεως τῆς Ἐκκλησίας μέχρι τοῦ Μεγ. Κωνσταντίνου (1 - 313).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

Ἡ ἰδρυσις τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἡ ζωὴ τῶν πρώτων Χριστιανῶν.

1. Οἱ Κύριοι ἥμιν 'Ιησοῦς Χριστὸς ἰδρυτὴς τῆς Ἐκκλησίας	11
2. Η ἐπιφοίετησις τοῦ 'Αγίου Πνεύματος εἰς τοὺς Ἀποστόλους καὶ ἡ ἰδρυσις τῆς πρώτης Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας	13
3. Οἱ Ἀπόστολοι ἀπειλοῦνται καὶ φυλακίζονται	15
4. Η ζωὴ τῶν πρώτων Χριστιανῶν — 'Αγάπαι	17
5. Η ἐκλογὴ τῶν ἐπτὰ διακόνων. Οἱ Πρωτομάρτυρες διάκονοι Στέφανος καὶ ὁ διάκονος Φίλιππος	18

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Ἡ ζωὴ καὶ τὸ ἔργον τῶν Ἀποστόλων.

6. Κλῆσις τοῦ Ἀποστόλου Παύλου εἰς τὸν Χριστιανισμὸν	22
7. Η πρώτη ἀποστολικὴ περιοδεία τοῦ Ἀποστόλου Παύλου	24
8. Η συμμετοχὴ τοῦ Παύλου εἰς τὴν Ἀποστολικὴν Σύνοδον τῶν Ἱεροσολύμων	26
9. Η δευτέρᾳ περιοδείᾳ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου. Αἱ πρῶται Ἐκκλησίαι ἐν Ἐλλάδι	27
10. Τείτη περιοδεία τοῦ Ἀποστόλου Παύλου. Διωγμὸς καὶ φυλάκισις αὐτοῦ	32
11. Τετάρτη περιοδεία καὶ τελευτὴ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου.	34

12. Τὸ ἀποστολικὸν ἔργον τοῦ Παύλου	35
13. Ὁ Ἀπόστολος Πέτρος	36
14. Οἱ ἄλλοι Ἀπόστολοι (Ἀνδρέας ὁ πρωτόκλητος, Ἰάκωβος καὶ Ἰωάννης)	38
15. Οἱ ἀδελφόθεοι Ἰάκωβος καὶ Ἰούδας καὶ οἱ Εὐαγγελισταὶ Μᾶρκος καὶ Λουκᾶς	40

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

Ἡ διάδοσις τοῦ Χριστιανισμοῦ.

16. Εὔνοιοι ὅροι διὰ τὴν ἐξάπλωσιν τῆς Χριστιανικῆς Θρησκείας	42
17. Τὰ ἐμπόδια εἰς τὴν διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ	43
18. Οἱ Διωγμοὶ	44
19. Ἡ σταθερότης τῆς Πίστεως καὶ τὸ θάρρος τῶν Χριστιανῶν κατὰ τοὺς Διωγμοὺς — Οἱ Μάρτυρες	47
20. Αἱ αἵρεσις τῶν πρώτων Χριστιανῶν χρόνων	50
21. Ἀποστολικοὶ Πατέρες	52
22. Ἀπολογηταὶ	54
23. Ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς (Ἡ Μικρασιατικὴ Σχολή, Εἰρηναῖος — Ἀλεξανδρινὴ Σχολὴ — Ἀφρικανικὴ Σχολὴ καὶ Λατīνοι Ἐκκλησιαστικοὶ Συγγραφεῖς)	56

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

Διοίκησις τῆς Ἐκκλησίας - Λατρεία καὶ ἥθη τῶν Χριστιανῶν κατὰ τὴν πρώτην περίοδον.

24. Ἡ Διοίκησις τῆς Ἐκκλησίας	62
25. Ἡ Λατρεία	63
26. Ἡ Πρωτογρατιανικὴ τέχνη καὶ τὰ Σύμβολα	65
27. Τὰ ἥθη τῶν Χριστιανῶν κατὰ τὴν πρώτην περίοδον. Ἀναμόρφωσις τῆς ἀρχαίας κοινωνίας. Χριστιανισμὸς καὶ ἔργασία	66
28. Ὁ Ἀσκητισμός	69

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΔΕΥΤΕΡΑ

Ἄπο τοῦ Μ. Κωνσταντίνου μέχρι τοῦ Σχίσματος (313 - 867).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΗΜΙΤΟΝ

Ο θρίαμβος τοῦ Χριστιανισμοῦ.

29. Ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος	71
30. Ἰουλιανὸς ὁ Παραβάτης	73
31. Θεοδόσιος ὁ Μέγας	74
32. Ἰουστινιανὸς καὶ Ἡράκλειος	75

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΚΤΟΝ

Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι καὶ Αἱρέσεις.

Σελίς

33. Αἱ Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι	78
34. Ἡ καταπολέμησις τῶν Αἱρέσεων (Α' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος κ.λ.π.)	79
35. Ἡ Εἰκονομαχία καὶ ἡ Ζ' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος	82

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΒΔΟΜΟΝ

Οἱ Μεγάλοι Πατέρες καὶ Διδάσκαλοι τῆς Ἐκκλησίας.

36. Ὁ Χρυσός αἰών τῆς Ἐκκλησίας. Χριστιανισμὸς καὶ Ἑλληνισμὸς	84
37. Ἐλληνες Διδάσκαλοι καὶ Πατέρες (Εὐσέβιος — Ἀθανάσιος — Βασίλειος — Γρηγόριος — Χρυσόστομος — Οἱ ἄλλοι Ἐλληνες Πατέρες καὶ Συγγραφεῖς)	85
38. Λατīνοι Ἐκκλησιαστικοὶ Πατέρες καὶ Συγγραφεῖς (Ἀμβρόσιος — Ιερώνυμος — Αὐγουστῖνος — Γρηγόριος δ Διάλογος κ.ἄ.)	95

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΟΓΔΟΟΝ

Διοίκησις, Λατρεία, Χριστιανικὴ Τέχνη καὶ "Ηθη τῶν Χριστιανῶν κατὰ τὴν Δευτέραν περίοδον.

39. Ἡ Διοίκησις τῆς Ἐκκλησίας	99
40. Ἡ Λατρεία	101
41. Ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Ὑμνογραφία καὶ Μουσικὴ	101
42. Ἡ Χριστιανικὴ Τέχνη (Ἀρχιτεκτονικὴ — Ἄγια Σοφία — Γλυπτικὴ καὶ Ζωγραφικὴ)	103
43. Τὰ ἥθη τῶν Χριστιανῶν κατὰ τὴν Β' περίοδον	109
44. Σχέσεις Ἐκκλησίας καὶ Κράτους	110
45. Εξάπλωσις τοῦ Χριστιανισμοῦ	111

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΡΙΤΗ

· Απὸ τοῦ Σχίσματος μέχρι τῆς Ἀλώσεως (867 - 1453).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΝΑΤΟΝ

Τὸ Σχίσμα τῆς Ἐκκλησίας.

46. Τὰ αἴτια τοῦ Σχίσματος	114
47. Ἀφορμὴ καὶ ἀρχὴ τοῦ Σχίσματος	115
48. Τὸ Σχίσμα γίνεται δριστικὸν	117
49. Ἀπόπειραι πρὸς ἔνωσιν τῶν δύο ἐκκλησιῶν. Ἡ Σύνοδος τῆς Φλωρεντίας	119

185

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ

'Η ζωὴ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας κατὰ τὴν Γ' περίοδον.

Σελίς

50. 'Η ἐξάπλωσις τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Διάδοσις τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς τοὺς Σλάβους	121
51. Νέοι αἱρετικοὶ καὶ καταπολέμησις αὐτῶν	122
52. Ἐκκλησιαστικὴ Παιδεία καὶ Φιλολογία.	123
53. Διοίκησις καὶ Λατρεία	125
54. 'Η Χριστιανικὴ Τέχνη. (Ἀρχιτεκτονική - Γλυπτική καὶ Ζωγραφική).	126
55. Τὰ Ἡθη καὶ ὁ μοναχικὸς βίος	130

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΝΔΕΚΑΤΟΝ

'Η Δυτικὴ Ἐκκλησία κατὰ τὴν Γ' περίοδον.

56. 'Η Διοίκησις καὶ ἡ δύναμις τῶν Παπῶν	132
57. 'Η Ἐκκλησιαστικὴ Φιλολογία τῆς Δυτ. Ἐκκλησίας.	133
58. 'Η Χριστιανικὴ τέχνη εἰς τὴν Δύσιν	135
59. Λατρεία καὶ θήθη.	137
60. Ιερὰ Ἐξέτασις	139

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΕΤΑΡΤΗ

'Απὸ τῆς Ἀλώσεως μέχρι σήμερον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΩΔΕΚΑΤΟΝ

'Η ζωὴ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας.

61. Τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον.	141
62. 'Η ζωὴ τῶν ὑποδούλων Χριστιανῶν	142
63. 'Η Ἐκκλησιαστικὴ Παιδεία κατὰ τοὺς γράνους τῆς δουλείας	144
64. Αἱ πρὸς τὸ Ἐθνος μας ὑπηρεσίαι τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν καὶ τὴν Ἐπανάστασιν	148
65. Τὰ ἄλλα Πατριαρχεῖα	149

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

'Η Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος.

66. Ιστορία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος	152
67. Διοίκησις τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος	153
68. Λατρεία, "Ἡθη καὶ Παιδεία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος	154

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

Σελίς

69. Αἱ ἄλλαι αὐτοκέφαλοι Ὁρθόδοξοι Ἐκκλησίαι (Κύπρου, Ρεσίας κ.λ.π.). 157

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ

‘Η Θρησκευτική Μεταρρύθμισις – ‘Ο Προτεσταντισμός.

70. ‘Η Μεταρρύθμισις εἰς Γερμανίαν — Μαρτῖνος Λουθῆρος	161
71. ‘Ἄλλοι μεταρρυθμίσται — Ἐξάπλωσις τῆς Μεταρρυθμίσεως. ‘Η διδασκαλία τῶν Διαμαρτυρομένων	163
72. Διοίκησις, λατρεία, ήθος καὶ Ἐκκλησιαστικὴ Παιδεία τῶν Διαμαρτυρομένων.	164

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΕΚΤΟΝ

‘Η Παπικὴ Ἐκκλησία.

73. ‘Η ἀντιμεταρρύθμισις καὶ ἡ δύναμις τῶν Παπτῶν	166
74. ‘Η σημερινὴ θέσις τοῦ Πάπα καὶ ἡ κατάστασις τῆς Παπικῆς Ἐκκλησίας	167

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΕΒΔΟΜΟΝ

Αἱ σχέσεις μεταξὺ τῶν Ἐκκλησιῶν.

75. Αἱ σχέσεις τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας πρὸς τὴν Παπικὴν	170
76. Αἱ σχέσεις τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας πρὸς τοὺς Διαμαρτυρομένους καὶ τοὺς Παλαιοκαθολικοὺς	171
77. Αἱ σχέσεις τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν πρὸς ἄλλα ἄλλα	172

Η ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΖΩΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Πνευματικὴ δρᾶσις	174
Κοινωνικὴ δρᾶσις	175
Τὸ Παγκόσμιον Συμβούλιον Ἐκκλησιῶν	176
Χρονολογικὸς πίναξ	179
Πίναξ εἰκόνων	181
Βοηθήματα	182
Περιεχόμενα	183

*Επιμελητής ἐκδόσεως: ΒΑΣ. ΣΦΥΡΟΕΡΑΣ (Απόφ. Α.Σ. ΟΕΣΒ 1394/11.5.60)

Τὰ ἀντίτυπα τοῦ βιβλίου φέρουν τὸ κάτωθι βιβλιόσημον, εἰς ἀπόδειξιν τῆς γνησιότητος αὐτῶν.

Αντίτυπον στερούμενον τοῦ βιβλιοσήμου τούτου θεωρεῖται κλεψύτυπον.
Ο διαθέτων, πωλῶν ἢ χρησιμοποιῶν αὐτὸν διώκεται κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ δρόμου 7 τοῦ Νόμου 1129 τῆς 15/21 Μαρτίου 1946. (Ἐφ. Κυβ. 1946, Α' 108).

ΕΚΔΟΣΙΣ Α', 1960 (VII) — ΑΝΤΙΤΥΠΑ 62.000 — ΣΥΜΒΑΣΙΣ 965 / 19 - 5 - 60

ΕΚΤΥΠΩΣΙΣ & ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ : Ν. ΤΙΛΠΕΡΟΓΛΟΥ & ΣΙΑ - ΜΕΛΙΔΩΝΗ 15 - ΤΗΛ. 523.084 — ΑΘΗΝΑΙ

0020556271

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΒΟΥΛΗΣ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής